

Morena

Prace Wielkopolskiego Parku Narodowego

PRACE I MATERIAŁY WIELKOPOLSKIEGO PARKU NARODOWEGO
PUBLICATIONS OF THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK

MORENA

Zeszyt 17

ŚRODOWISKO FIZYCZNOGEOGRAFICZNE WIELKOPOLSKIEGO PARKU NARODOWEGO

AKTUALNY STAN, PRZEMIANY

PHYSICAL-GEOGRAPHIC ENVIRONMENT
OF THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK

CURRENT STATE, CHANGES

Redaktor:

Edited by:

Andrzej Kostrzewski

JEZIORY 2015

RADA REDAKCYJNA

Przewodniczący: Waldemar Żukowski
Członkowie: Adam Kaczmarek, Andrzej Kostrzewski, Jolanta Ratajczak

KOMITET REDAKCYJNY

Redaktor Naczelny: Andrzej Kostrzewski
Członkowie: Andrzej Bereszyński, Paweł Bilski, Andrzej Czerniak, Adam Choiński,
Marian Harasimiuk, Krzysztof Kanas, Leszek Kolendowicz, Ireneusz Lewicki,
Jerzy Mastyński, Jerzy Siepak
Sekretarz Redakcji: Jarosław Wyczyński

RECENZENCI ZAMIESZCZONYCH ARTYKUŁÓW

Prof. dr hab. inż. Andrzej Czerniak, dr hab. Mirosław Jurczyszyn, dr hab. Agnieszka Ławniczak,
dr inż. Mariusz Raczyński, dr Anna Trela, prof. dr hab. Michał A. Waligórski,
prof. dr hab. W. Żukowski

Wydano nakładem Wielkopolskiego Parku Narodowego

Wydano dzięki wsparciu finansowemu
Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska
i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Copyright © by Wielkopolski Park Narodowy, 2015, Jeziory, Poland

ISBN 978-83-7986-083-8
ISSN 1230-672X

Fotografia na okładce: Warta (autor Jarosław Wyczyński)

Projekt okładki: Wydawnictwo Sorus

Skład, łamanie komputerowe i redakcja techniczna:
Bogucki Wydawnictwo Naukowe
61-576 Poznań, ul. Górna Wilda 90

Druk i oprawa:
Uni-druk, ul. Przemysłowa 13, 62-030 Luboń

SPIS TREŚCI

I. FLORA I FAUNA WIELKOPOLSKIEGO PARKU NARODOWEGO	5
<i>Dariusz Węclewski</i> – Odtwarzanie siedliska muraw napiaskowych na terenie Ozu Budzyńskiego	7
<i>Beata Gerlof</i> – Nietoperze (Chiroptera) Wielkopolskiego Parku Narodowego	11
<i>Maciej Czarniecki</i> – Aktualizacja informacji dotyczących stanu ichtiofauny Wielkopolskiego Parku Narodowego	17
II. OCHRONA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO WIELKOPOLSKIEGO PARKU NARODOWEGO.	23
<i>Konrad Różowicz</i> – Rezerwat jako forma ochrony przyrody w świetle ustawy o ochronie przyrody	25
<i>Konrad Różowicz</i> – Zbytec nieruchomości w trybie art. 104a ustawy o ochronie przyrody	39
<i>Małgorzata Górna, Krzysztof Kanas, Dariusz Jaskólski, Hubert Stürmer</i> – Monitoring przejścia dla zwierząt w Wielkopolskim Parku Narodowym. Analiza wyników z lat 2008/2009, 2013 i 2014	55
<i>Małgorzata Górna, Krzysztof Kanas, Krzysztof Szoszkiewicz</i> – Analiza ruchu turystycznego w Wielkopolskim Parku Narodowym	63
<i>Karol Latowski, Małgorzata Kalinowska</i> – Jeszcze o drodze życiowej i twórczym dorobku Adama Wodziczki.	73
III. RECENZJE	101
<i>Karol Latowski</i> – Recenzja: „Inwazyjne gatunki roślin w Kampinoskim Parku Narodowym i jego sąsiedztwie”.	103
<i>Karol Latowski</i> – Recenzja: „Polska Czerwona Księga Roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe”. Wydanie III uaktualnione i rozszerzone	107
IV. KALENDARIUM.	111
<i>Jarosław Wyczyński</i> – Z działalności Rady Naukowej Wielkopolskiego Parku Narodowego (2013)	113
<i>Jarosław Wyczyński</i> – Z działalności Rady Naukowej Wielkopolskiego Parku Narodowego (2014)	119
<i>Jarosław Wyczyński</i> – Kalendarium Wielkopolskiego Parku Narodowego 2013	141
<i>Jarosław Wyczyński</i> – Kalendarium Wielkopolskiego Parku Narodowego 2014	145

CONTENTS

I. FLORA AND FAUNA OF THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK . . .	5
<i>Dariusz Węclewski</i> – Reconstruction of the sward-on-sand habitat in the area of the Budzyń Esker	7
Beata Gerlof – Bats (Chiroptera) of the Wielkopolska National Park	11
<i>Maciej Czarnecki</i> – Update of information concerning the state of ichthyofauna of the Wielkopolska National Park.	17
II. PROTECTION OF THE NATURAL ENVIRONMENT OF THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK.	23
<i>Konrad Różowicz</i> – Nature reserve as a form of environmental protection, in light of the Nature Conservation Act.	25
<i>Konrad Różowicz</i> – Disposal of the property pursuant to art. 104a of the Act on Nature Conservation	39
<i>Małgorzata Górna, Krzysztof Kanas, Dariusz Jaskólski, Hubert Stürmer</i> – Wildlife bridge monitoring at the Wielkopolska National Park. Analysis of results for the year 2008/2009, 2013 and 2014	55
<i>Małgorzata Górna, Krzysztof Kanas, Krzysztof Szoszkiewicz</i> – Analysis of tourist traffic in the Wielkopolska National Park.	63
<i>Karol Latowski, Małgorzata Kalinowska</i> – More about the way of life and scientific work of professor Adam Wodziczko	73
III. REVIEWS.	101
<i>Karol Latowski</i> – Review: “Invasive species in Kampinos National Park and their surrounding”	103
<i>Karol Latowski</i> – Review: “The Polish Red Data Book Of Plants. Pteridophytes and flowering plants”	107
IV. CHRONICLE	111
<i>Jarosław Wyczyński</i> – On the activity of the Scientific Council of the Wielkopolska National Park (2013)	113
<i>Jarosław Wyczyński</i> – On the activity of the Scientific Council of the Wielkopolska National Park (2014)	119
<i>Jarosław Wyczyński</i> – 2013 Agenda of the Wielkopolska National Park	141
<i>Jarosław Wyczyński</i> – 2014 Agenda of the Wielkopolska National Park	145

*I. FLORA I FAUNA
WIELKOPOLSKIEGO PARKU NARODOWEGO*

*I. FLORA AND FAUNA OF
THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK*

Kosaciec syberyjski (fot. Zbigniew Sottysiński)

Dariusz Węclewski

ODTWARZANIE SIEDLISKA MURAW NAPIASKOWYCH NA TERENIE OZU BUDZYŃSKIEGO

*RECONSTRUCTION OF THE SWARD-ON-SAND HABITAT
IN THE AREA OF THE BUDZYŃSKER*

Oz Budzyński to twór przyrody powstały podczas ostatniego zlodowacenia. Zbudowany jest z piasków i żwirów nanie-

sionych w szczelinach przez wody płynące z topniejącego lodowca. Jest on częścią większego Ozu Bukowsko-Mosińskiego,

Fot. 1. Oz Budzyński w latach 30. XX wieku – widok od strony południowo-wschodniej (zdj. z archiwum Parku)

Phot. 1. Budzyń Esker in the 1930s – a view from the south-east (photo from the WNP archive)

Fot. 2. Oz Budzyński jeszcze przed rozpoczęciem prac – 2013 rok (fot. D. Węclewski)
Phot. 2. Budzyń Esker before the start of works, 2013

Fot. 3. Oz Budzyński – rozpoczęcie wycinki drzew – 2013 rok (fot. D. Węclewski)
Phot. 3. Budzyń Esker – the start of tree cutting, 2013

Fot. 4. Porządkowanie powierzchni Ozu Budzyńskiego (fot. D. Węclewski)
Phot. 4. Arranging the surface of the Budzyń Esker

najdłuższego w Polsce, o długości około 37 km. Jego wschodni kraniec to właśnie Oz Budzyński, którego koniec schodzi łagodnie do Jeziora Budzyńskiego. Zanim człowiek zabrał się za jego przekształcanie, miał postać długiego na 800 m wału wznoszącego się nad Pradolina Warty. Na końcowym jego odcinku w średniowieczu znajdowało się grodzisko. W celach obronnych zostało ono zabezpieczone poprzez sztuczne przekopanie wału ozu. Powstało pięć pagórków, z których na jednym z nich pobudowano średniowieczne grodzisko. Grodzisko oraz cały kilkusetmetrowy wał oblane były wodą Jeziora Budzyńskiego, a dojście do osady prowadziło od strony jeziora Kociołek. Z biegiem lat, poziom wody obniżał się, a teren wokół pagórków zaczęto wykorzystywać rolniczo. Jeszcze w latach 60. XX wieku wokół pagórków uprawiano żyto, a na pagórkach rosły pojedyncze głogi, dodając malowniczego uroku. Z czasem, kiedy zaprzestano użytkowania rolniczego, przyroda zrobiła swoje. Na teren ten wtargnęły gatunki lekkonasienne, jak również bardzo ekspansywny klon jesionolistny

(*Acer negundo*), które doprowadziły do zaniku muraw ciepłolubnych, jakie porastały wspomniane pagórki.

Pierwszą osobą, która w latach 20. ubiegłego stulecia odkryła tutaj zbiorowiska roślin kserotermicznych, był ówczesny doktor Uniwersytetu Poznańskiego Adam Wodziczko. To właśnie Ludwikowo, jego okolice i otoczenie Jeziora Góreckiego urzekły najbardziej późniejszego profesora i spowodowały, że stał się gorącym orędownikiem utworzenia Wielkopolskiego Parku Narodowego.

W Polsce zbiorowiska muraw kserotermicznych poza strefą stepów występują niezwykle rzadko i utrzymują się głównie w wyniku działalności człowieka poprzez wypas zwierząt lub koszenie, a w dawnych czasach również poprzez wypalanie. Właśnie zaprzestanie ekstensywnego użytkowania wspomnianego terenu przyczyniło się do zaniknięcia tego niezwykle cennego przyrodniczo zbiorowiska.

W ubiegłym roku dzięki dofinansowaniu ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz

Fot. 5. Pagórki Ozu Budzyńskiego po zakończeniu zabiegu – 2014 rok (fot. D. Węclewski)
Phot. 5. Budzyń Esker hillocks on completion of works, 2014

Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko rozpoczęto realizację projektu: „Ochrona in-situ siedlisk Natura 2000 oraz zagrożonych gatunków flory na terenie Ostoja Wielkopolska i Wielkopolski Park Narodowy”, tj. „Odtworzenie siedliska muraw napiaskowych na terenie Ozu Budzyńskiego”.

Prace zostały podzielone na trzy etapy:

- prace przygotowawcze,
- prace zasadnicze,
- prace uzupełniające.

W pierwszym etapie konieczne było usunięcie drzewostanu porastającego pagórki ozowe oraz ich podnóże. Usunięty drzewostan zdominowany był przez klon jesionolistny, którego udział przekraczał 50% pozyskanej masy. Po usunięciu drzewostanu przystąpiono do porządkowania powierzchni, podczas którego dokładnie uprzątnięto niepożądaną biomasę wraz z frezowaniem i wypalaniem pni w celu jak najszybszej regeneracji pożądanego zespołu roślinnego.

W chwili obecnej prace ograniczać się będą do pielęgnacji terenu wraz z usuwaniem biomasy oraz usuwanie siewek drzew i krzewów kielkujących na uporządkowanym terenie. Odślonięte pagórki prezentują się bardzo okazale, a na ich zboczach już w tym roku pojawiły się gatunki ciepłolubne (pięciornik piaskowy, chaber nadreński, zawciąg pospolity) dobrze rokujące zamierzone cele. Czas pokaże, ile jeszcze gatunków roślin kserotermicznych ujrzy ponownie światło, w miejscu, które zapewne zrodziło w profesorze Wodziczko przekonanie do słuszności w dążeniu do utworzenia naszego Parku.

Wielkopolski Park Narodowy,
 Jezioro 62-050 Mosina;
 e-mail: d.weclewski@wielkopolskipn.pl

LITERATURA

Jaškowiak F. 1960. Wielkopolski Park Narodowy. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.

Materiały związane z projektem.

Beata Gerlof

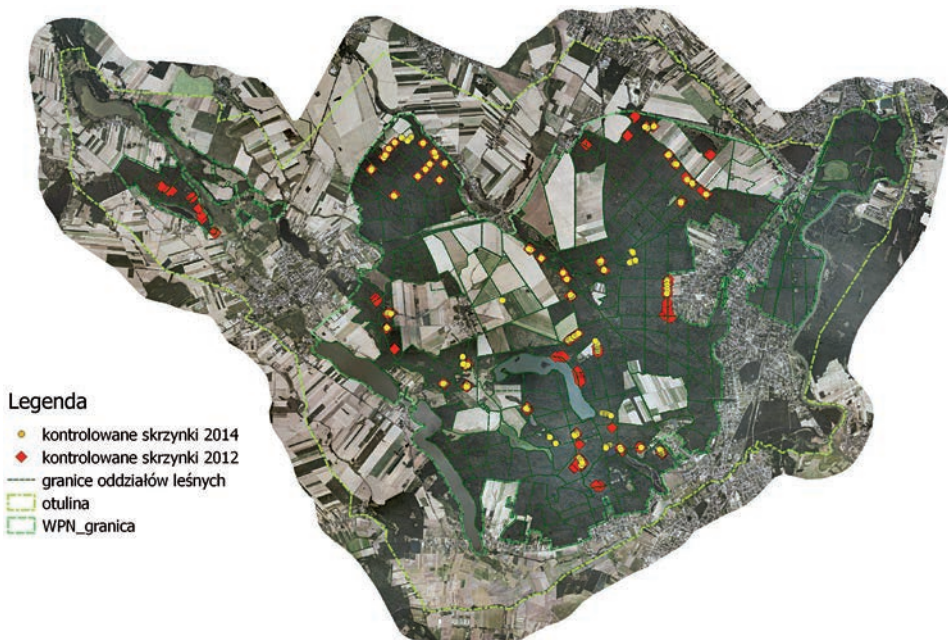
NIETOPERZE (CHIROPTERA) WIELKOPOLSKIEGO PARKU NARODOWEGO

BATS (CHIROPTERA) OF THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK

Wielkopolski Park Narodowy charakteryzuje różnorodność siedlisk, od terenów leśnych poprzez kompleksy pól i łąk po liczne jeziora i mniejsze zbiorniki wodne. Różnorodność ta sprzyja wykorzystaniu tego terenu przez nietoperze, w szczególności jako miejsca ich rozrodu i żerowiska.

Starsze drzewostany dostarczają naturalnych schronień w postaci dziupli i pęknięć kory dla gatunków związanych z ekosystemami leśnymi.

Nietoperze Wielkopolskiego Parku Narodowego stały się przedmiotem badań dopiero pod koniec lat 90. XX wieku. Badania

Ryc. 1. Lokalizacja kontrolowanych skrzynek dla nietoperzy w 2012 i 2014 roku
Fig. 1. Location of bat boxes in 2012 and 2014

Tabela 1. Gatunki nietoperzy stwierdzone na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego
Table 1. Species of bats found in the area of the Wielkopolska National Park

Gatunek	2000	2012	2013
Nocek duży <i>Myotis myotis</i>	+	+	+
Nocek Natterera <i>Myotis nattereri</i>	+	+	+
Nocek wąsatek <i>Myotis mystacinus</i>	+	+	+
Nocek Brandta <i>Myotis brandtii</i>	+	+	+
Nocek rudy <i>Myotis daubentonii</i>	+	+	+
Mroczek późny <i>Eptesicus serotinus</i>	+	+	+
Karlik malutki <i>Pipistrellus pipistrellus</i>	+	+	+
Karlik drobny <i>Pipistrellus pygmaeus</i>		+	+
Karlik większy <i>Pipistrellus nathusii</i>	+	+	+
Borowiaczek <i>Nyctalus leisleri</i>		+	+
Borowiec wielki <i>Nyctalus noctula</i>	+	+	+
Gacek brunatny <i>Plecotus auritus</i>	+	+	+
Mopek <i>Barbastella barbastellus</i>	+	+	+

były prowadzone przez Dzieciółowskiego (1995) oraz jedynie Szubert i in. (1998). Wyniki tych badań dostarczyły częściowych danych. Pierwsze kompleksowe informacje o gatunkach nietoperzy występujących na terenie Parku pochodzą z badań przeprowadzonych w latach 1993–1998 i opracowanych przez Dzieciółowskiego i Jurczyszyna (2000). Zastosowano w nich kilka metod badawczych: kontrole skrzynek nietoperzowych, odłowy w sieci chiropterologiczne, nasłuchy detektorem ultrasonicznym oraz bezpośrednie obserwacje latających nietoperzy. Powyższe metody pozwoliły stwierdzić obecność 11 gatunków nietoperzy. W 2012 roku przeprowadzono badania nietoperzy na podstawie letniego monitoringu metodą nasłuchów z użyciem detektora wykorzystującego system frequency division AnaBat SD2 CF Bat Detector oraz analizą nagrań w programie AnalookW w wersji 3.7w oraz kontroli wywieszonych skrzynek typu Issel (Grzywiński 2012). Oprócz wcześniej odnotowanych gatunków jako oddzielne wykryto obecność borowiaczka *Nyctalus leisleri*. Obecny stan wiedzy pozwolił wyodrębnić gatunki karlika malutkiego *Pipistrellus pipistrellus* i drobnego *Pipistrellus pygmaeus* (tab. 1), które nie były wcześniej wykonane.

Badania na potrzeby projektu planu ochrony wykonane przez Biuro Urządzenia Lasu i Geodezji Leśnej Oddział w Poznaniu w roku 2013 dostarczyły wstępnej

wiedzy o kolejnych dwóch gatunkach (nocek łydkowłosy *Myotis dasycneme* i mroczek posrebrzany *Vespertilio murinus*). Ich prawdopodobne występowanie zostało stwierdzone na podstawie nasłuchów przy użyciu detektorów Pettersson 240x wyposażonego w funkcję time expansion oraz LunaBat z funkcją frequency division oraz obserwacji sposobu żerowania. Możliwość występowania tych gatunków wymaga potwierdzenia badaniami z zastosowaniem innych metod.

Mimo obecności wielu naturalnych schronień w postaci dziuplastych drzew martwych i żywych, corocznie wywieszanych jest około 50 nowych skrzynek, przez co zwiększa się liczba kryjówek dla nietoperzy. Wywieszane są one grupowo lub liniowo wzdłuż dróg lub ewentualnie wewnątrz wydzieleń leśnych, na wysokości 3–5 m, najczęściej z wystawą południową i w różnych odstępach od siebie. Jedną z metod badań zastosowanych w 2012 roku była kontrola sztucznych schronień w postaci drewnianych skrzynek wywieszanych na terenie Parku (ryc. 1). Dokonywana była ona poza okresem rozrodczym, tj. w miesiącach od sierpnia do października.

Podczas badań w 2012 roku skontrolowano 212 wywieszonych drewnianych skrzynek dla nietoperzy. W ramach inwentaryzacji letniej w 2014 roku kontrolą objęto 198 skrzynek. Otrzymane wyniki przedstawiono w tabelach 2 i 3.

Tabela 2. Wykorzystanie skrzynek przez nietoperze w Wielkopolskim Parku Narodowym
Table 2. Use of bat boxes in the Wielkopolska National Park

Rodzaj zasiedlenia	Liczba skrzynek	
	2012	2014
Pojedyncze osobniki nietoperzy	9	14
2 i więcej osobników nietoperzy	7	11
Guano	64	64

Źródło: Grzywiński (2012, opracowanie własne).
 Source: Grzywiński (2012, own work).

W 16 skontrolowanych w 2012 roku stwierdzono obecność nietoperzy, a w 64 obecność guana świadczącego o wykorzystaniu tych schronień przez nietoperze.

W 2014 roku mimo objęcia kontrolą mniejszej liczby skrzynek, odnotowano aż 25 skrzynek zasiedlonych oraz 64 z obecnością guana. Podczas kontroli w 2012 roku usunięto opuszczone gniazda os oraz gniazda zrobione przez drobne ssaki, co zapewne stworzyło możliwość zasiedlenia większej liczby schronów przez nietoperze.

Tabela 3. Skład gatunkowy i liczebność nietoperzy w skrzynkach

Table 3. Species composition and abundance of bats in boxes

Gatunek	Liczba osobników	
	2012	2014
Nocek Natterera <i>Myotis nattereri</i>	–	1
Nocek Brandta <i>Myotis brandtii</i>	5	–
Karlik drobny <i>Pipistrellus pygmaeus</i>	11	3
Karlik większy <i>Pipistrellus nathusii</i>	2	1
Karlik spp.	2	–
Borowiec wielki <i>Nyctalus noctula</i>	2	19
Gacek brunatny <i>Plecotus auritus</i>	30	59
Razem	52	83

Źródło: Grzywiński (2012, opracowanie własne).
 Source: Grzywiński (2012, own work).

Uzyskane wyniki inwentaryzacji przeprowadzonej w 2014 roku charakteryzuje mniejsza liczba gatunków, nastąpiło jednak zwiększenie liczby. Gatunkiem najczęściej korzystającym z tego typu schronienia był

Fot. 1. Kolonia gacków brunatnych *Plecotus auritus* (fot. B. Gerlof, 2012)
Phot. 1. Colony of long-eared bats *Plecotus auritus* (phot. B. Gerlof, 2012)

Tabela 4. Zasiedlenie skrzynek przez nietoperze w różnych typach siedliskowych lasu na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego

Table 4. Occupancy of bat boxes by bats in different types of habitats in the Wielkopolska National Park

Gatunek	Typ siedliskowy lasu	Lata	
		2012	2014
Nocek Natterera <i>Myotis nattereri</i>	Lśw		+
Nocek Brandta <i>Myotis brandtii</i>	Lśw	+	
Karlik drobny <i>Pipistrellus pygmaeus</i>	Lśw	+	
	LMśw		+
Karlik większy <i>Pipistrellus nathusii</i>	Lśw	+	+
Karlik spp.	Lśw	+	
Borowiec wielki <i>Nyctalus noctula</i>	LMśw	+	+
	Lśw	+	+
Gacek brunatny <i>Plecotus auritus</i>	Lśw	+	+
	LMśw	+	+
Nieokreślony gatunek – wykryty na podstawie obecności guana	Lśw	+	+
	LMśw	+	+
	BMśw	+	+
	Lw		+

Źródło: opracowanie własne.

Source: own work.

gacek brunatny, odnotowywany zarówno pojedynczo, jak i w koloniach do 14 osobników (fot. 1). W 2014 roku w jednej ze skrzynek odnotowano obecność nocka Natterera *Myotis nattereri*.

Zaobserwowano, że różne gatunki nietoperzy znajdują dobre warunki do życia w starszych lasach liściastych i mieszanych. Chętnie zasiedlają też one kryjówki w borach ze starszymi drzewostanami obfitującymi w dużą liczbę drzew dziuplastych (Rachwałd, Fuszara 2014).

Dominującym typem siedliskowym lasu w Wielkopolskim Parku Narodowym jest las świeży, zajmujący 56,88% powierzchni leśnej, oraz las mieszany świeży – 26,20%. W związku ze znacznym udziałem tych siedlisk na terenie Parku, najczęściej spotykano nietoperze w skrzynekach na tych siedliskach (tab. 4). Las świeży z drzewostanem powyżej 100 lat stanowi 47% powierzchni tego siedliska. Obecność w drzewostanach naturalnych kryjówek w postaci dziupli, pęknięć kory oraz dodatkowo sztucznych schronień w postaci drewnianych skrzynek sprzyja zajmowaniu przez nietoperze terenów leśnych w Wielkopolskim Parku Narodowym.

Kontrola skrzynek wykazała, że siedlisko lasu świeżego i lasu mieszanego świeżego, zwłaszcza w starszych klasach wieku, sprzyja zasiedlaniu ich przez nietoperze.

Na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego nie występują zbyt licznie budowle, które mogłyby zapewniać właściwe warunki dla zimowania nietoperzy, jak ma to miejsce w fortyfikacjach. W okresie zimy w roku 2013 w ziemnej piwniczce w majątku Trzebaw odnaleziono dwa hibernujące nietoperze: mopka *Barbastella barbastellus* (fot. 3) oraz osobnika nieokreślonego gatunkowo ze względu na ulokowanie w wąskiej szczelinie.

Podpiwniczenia budynków gospodarczych w Jeziorach stwarzają również warunki do zimowania nietoperzy. Odnaleziono jednego hibernującego mopka *Bs*. Jest to gatunek, który można spotkać w obiektach słabo izolowanych od warunków zewnętrznych, należący do nietoperzy najbardziej odpornych na niskie temperatury.

Wielkopolski Park Narodowy,
Jezioro 62-050 Mosina;
e-mail: b.gerlof@wielkopolskipn.pl

Fot. 2. Borowiec wielki *Nyctalus noctula* (fot. B. Gerlof, 2014)

Phot. 2. Common noctule *Nyctalus noctula* (phot. B. Gerlof, 2014)

Fot. 3. Mopek *Barbastella barbastellus* (fot. B. Gerlof, 2013)

Phot. 3. Barbastelle *Barbastella barbastellus* (phot. B. Gerlof, 2013)

LITERATURA

Dzięciołowski R. 1995. Nietoperze Wielkopolskiego Parku Narodowego – dotychczasowy stan badań. Biuletyn Centrum Informacji Chiropterologicznej ISEŻ PAN 1/2 (18/19): 17–19.

Dzięciołowski R., Jurczyszyn M. 2000. Nietoperze (Chiroptera) Wielkopolskiego Parku Narodowego – wyniki wstępne. *Morena* 7: 37–40.

Grzywiński W. 2012. Ekspertyza przyrodnicza na podstawie letniego monitoringu nietoperzy Wielkopolskiego Parku Narodowego (dane niepublikowane).

Rachwald A., Fuszara M. 2014. Podręcznik najlepszych praktyk ochrony nietoperzy w lasach. Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych, Warszawa.

Szubetr A., Łochyński M., Bugajna B. 1998. Rezultatu obozów chiropterologicznych zorganizowanych przez PTOPI „Salamandra” w latach 1997–1998. Materiały Konferencyjne do Ogólnopolskiej Konferencji Chiropterologicznej, 14–15 listopada 1998, Krzydlina Mała, s. 33.

Plan Ochrony Wielkopolskiego Parku Narodowego (2013–2032). Operat: Ekosystemy leśne. Cz. I – część ogólna. Operat: Ochrona gatunkowa roślin i zwierząt. Cz. II – fauna. T. I.

BATS (CHIROPTERA) OF THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK

Summary

Bats of the Wielkopolska National Park became a subject of research only in the 1990s. The studies conducted so far were based on monitoring using ultrasonic detectors, catching in nets, inspection of boxes and direct observations. Monitoring using an ultrasonic detector is a research method that allows to describe bats activity and their species composition. It is a non-invasive method, however it does not allow to distinguish

the species possessing similar spectrum of echolocation calls. Inspections of displayed boxes allow to determine the species precisely. It enables also to receive data concerning the rate of boxes utilization by individual species due to habitat types. Inspections conducted in the winter period allow to demonstrate that on the Wielkopolska National Park area there are also places where bats find favorable conditions for hibernation.

Maciej Czarnecki

AKTUALIZACJA INFORMACJI DOTYCZĄCYCH STANU ICHTIOFAUNY WIELKOPOLSKIEGO PARKU NARODOWEGO

UPDATE OF INFORMATION CONCERNING THE STATE
OF ICHTHYOFAUNA OF THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK

WSTĘP

Ostatnie opublikowane dane, kompleksowo charakteryzujące ichtiofaunę Wielkopolskiego Parku Narodowego, pochodzą z roku 2011 (Czarnecki 2011). W cytowanym opracowaniu przedstawiono listę gatunków ryb występujących w WPN wraz z ogólną ich charakterystyką. Określono skład i rozmieszczenie ichtiofauny poszczególnych wód Parku, a w przypadku jezior dodatkowo scharakteryzowano liczebność gatunków w poszczególnych zbiornikach. W 2012 roku rozpoczęto prace związane z opracowywaniem projektu Planu Ochrony WPN. Poza tym służby Parku prowadziły w tym okresie inne badania, w ramach których dokonano również inwentaryzacji ichtiofauny. Badania inwentaryzacyjne dostarczyły nowych informacji pozwalających na aktualizację danych z 2011 roku.

Celem niniejszej pracy jest zaktualizowanie listy gatunków ryb występujących w wodach WPN.

METODY BADAŃ

Inwentaryzację składu ichtiofauny prowadzono głównie poprzez analizę danych

uzyskanych w czasie odłowów ryb (badawczych, kontrolnych i selekcyjnych), a także informacji zebranych dzięki ankietyzacji połowów wędkarskich. Przy połowie ryb zastosowano zróżnicowane metody i narzędzia rybackie. Na wybranych jeziorach prowadzono połowy niewodem, a także przy użyciu wontonów o zróżnicowanej wielkości oczek (w tym panelowych). W ciekach i innych drobnych wodach (małe zbiorniki śródlądowe, torfianki itp.) ryby odławiano, stosując zazwyczaj elektropołowy.

Dodatkowym źródłem informacji były także, corocznie rozprowadzane wśród grupy wędkarzy wędkujących na jeziorach WPN, ankiety dotyczące poławianych przez nich gatunków ryb.

WYNIKI

Aktualne wyniki badań składu ichtiofauny jezior generalnie nie odbiegały od danych uzyskanych w roku 2011. W wodach jeziornych w granicach WPN nie udało się ponownie złowić różanki (*Rhodeus sericeus* Pallas, 1776), słonecznicy (*Leucaspis delineatus* Heckel, 1843) oraz miętusa (*Lota lota* L., 1758). Różanka została jednakże stwier-

dzona w Samicy Sęszewskiej w pobliżu ujścia z Jeziora Łódzko-Dymaczewskiego. Nie zaobserwowano sumika karłowatego (*Ameiurus nebulosus* Lesueur, 1819), potwierdzono natomiast występowanie innych, obcych w wodach Polski gatunków ryb: karasia srebrzystego (*Carassius gibelio* Bloch 1782), karpia (*Cyprinus carpio* L., 1758), amura białego (*Ctenopharyngodon idella* Valenciennes, 1844), tołpygi pstrej (*Aristichthys nobilis* Richardson, 1836) i tołpygi białej (*Hypophthalmichthys molitrix* Valenciennes 1844). Z wyjątkiem karasia były to pojedyncze osobniki.

W przypadku drobnych wód odłowy przeprowadzono w 2 małych zbiornikach śródlęśnych. Pierwszy z nich to staw Perkitny, inna nazwa Torfianka Piskorzewska, położony w o. leśnym 152b. Drugi to glinianka nazywana Glinka usytuowana w Osowej Górze w oddz. 91w. Połowy w pierwszym zbiorniku przy użyciu impulsowego urządzenia połowowego oraz wontonu panelowego potwierdziły wcześniejsze informacje o licznych występowaniu karasia srebrzystego. Oprócz tego odłowiono nie notowanego tu wcześniej karasia pospolitego (*Carassius carassius* L., 1758).

Badania na ciekach wykazały obecność trzech wcześniej nie stwierdzonych gatunków ryb: śliza (*Barbatula barbatula* L., 1758), cierniczka (*Pungitius pungitius* L., 1758) oraz czebaczka amurskiego (*Pseudorasbora parva* Schlegel, 1842). Jednakże osobniki należące do ww. gatunków zostały złowione wyłącznie w Wirynce (odłowy badawcze w ramach sporządzania projektu Planu Ochrony WPN 2013).

DYSKUSJA

Uwzględniając aktualne dane, dotychczas na obszarze WPN zidentyfikowano 35 gatunków ryb należących do 11 rodzin, w tym nowej dla ichtiofauny Parku rodziny Balitoridae, której przedstawicielem jest ślíz. Wśród stwierdzonych gatunków ryb wystąpił pstrąg tęczy (*Oncorhynchus mykiss*, Walbaum 1872), który został wprowadzony przez wędkarzy do glinianki w Porzegowie w 2011 roku (woda poza zarządem WPN). Zbiornik, do którego wsiedlono te ryby,

w zupełności nie odpowiada wymaganiom siedliskowym gatunku, dlatego najprawdopodobniej nie przetrwały one do kolejnego sezonu. Stąd wykazanie obecności pstrąga na terenie Parku ma charakter jedynie incydentalny. Warunki panujące w pozostałych wodach tego obszaru, również wykluczają możliwość bytowania ryb o takich wymaganiach środowiskowych.

Badania wykazały obecność 3 nowych gatunków w ichtiofaunie WPN. W związku z tym poniżej przedstawiono krótką charakterystykę tych ryb w kontekście ich występowania w wodach Parku.

Ślíz – należy do rodziny przyłgowatych (Balitoridae). Jest gatunkiem reofilnym (preferującym rzeczny tryb życia), zaliczanym do psammoofilnej grupy rozrodznej ryb. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 6 października 2014 roku w sprawie ochrony gatunkowej (Dz.U. 2014, poz. 1348) zwierząt jest gatunkiem objętym ochroną częściową.

Rzeka Wirynka na terenie Parku spełnia wymagania środowiskowe tego gatunku, tzn. ma stosunkowo duży spadek, wartki nurt i związane z tym wysokie natlenienie wody. Jej dno jest piaszczysto-kamieniste, co stwarza odpowiednie warunki do bytowania i rozrodu śliza. Inne dopływy Warty na tym odcinku biegu mają podobny charakter i w nich również panują odpowiednie warunki do bytowania dla tego gatunku. Przykładem może być, uchodzący po drugiej stronie rzeki, w miejscowości Czapury, ciek Kopel (w niektórych źródłach niewłaściwie nazywany Głuszynką, która stanowi jego dopływ), w którym też stwierdzono śliza (Andrzejewski i in. 2011). Ponieważ ryba z reguły bytuje w ciekach o czystej i dobrze natlenionej wodzie, może być traktowana jako gatunek wskaźnikowy dobrego stanu wód. Jednakże praktyka wskazuje, że ślíz potrafi znosić okresowe pogorszenie jakości wody, jeśli występują odpowiednie warunki siedliskowe (np. kamieniste dno) oraz przepływ i wystarczające natlenienie wody. Badania własne (niepublikowane) prowadzone na różnego rodzaju niewielkich, często bardzo przekształconych ciekach (m.in.: rzeka Radomka w Radomsku, Kanał Pożarowy

w Lubsku, rzeka Lubianka w okolicach Jarocina) wykazywały obecność tego gatunku w wodach poddawanych okresowym zrzutom zanieczyszczeń (np. z kanalizacji deszczowej). Kruk i in. (2006) w badaniach rzeki Widawki liczne występowanie śliza na niektórych odcinkach traktowali jako wyznacznik ich wysokiego strukturalnego przekształcenia. Rzeka Wirynka na odcinku przepływającym przez tereny WPN (mniej więcej kilometrowy, przyujściowy fragment ciek) pod względem morfologicznym jest bardzo zróżnicowana. Jednak jednocześnie narażona jest na dopływ zanieczyszczeń ze zlewni oraz oczyszczalni ścieków w Łęczycy. Obecność śliza w tym miejscu wskazuje, że jest on w stanie znosić takie nieodpowiednie warunki lub ciek ten jest skutecznie rekolonizowany przez populację ryb z Warty.

Cierniczek – jest rybą z rodziny ciernikowatych (Gasteroide), należąca obok ciernika do rozrodzkiej grupy ryb ariadnofilnych. Jest gatunkiem eurytypowym, ale spotykanym często w niewielkich ciekach, nawet o silnym przepływie. Dlatego pod tym względem jego występowanie w Wirynce jest uzasadnione.

Czebaczek amurski – jest obcym przedstawicielem rodziny karpowatych (Cyprinidae), niestety coraz powszechniej spotykanym w wodach Polski. Do Wirynki dostał się prawdopodobnie z Warty. Istnieje również możliwość, że zawleczony został wraz z materiałem obsadowym do któregoś z małych stawów położonych wzdłuż ciek (np. w Łęczycy) i stamtąd trafił do rzeki. Obecnie, z uwagi na łatwe dostosowywanie się do różnych warunków środowiska oraz sukces rozrodzcy, czebaczek należy do najbardziej inwazyjnych gatunków ichtiofauny w Polsce. Jest rozpowszechniony niemal w całej Polsce, głównie na środkowych i nizinnych obszarach (IOP 2008–2014), ale jego ekspansja obserwowana jest też na terenach górzystych. Przykładem może być stwierdzenie czebaczka amurskiego w Bobrze i jego dopływach (Witkowski, Kuszniarz 2015).

Odłowy nie potwierdziły występowania na terenie WPN słonecznicy, miętusa i różanki. Jednak gatunki te ze względu

na swoje rozmiary i biologię są trudne do stwierdzenia w jeziorach, zwłaszcza tych dużych. Dlatego nie można wykluczyć, że występują w WPN, szczególnie że notowane są w wodach, które połączone są z „parkowymi”.

W tabeli 1 zestawiono zaktualizowaną listę ryb stwierdzonych dotychczas w WPN, uwzględniającą również ich status ochrony oraz przynależność do ekologicznej grupy rozrodzkiej. Wśród wykazanych gatunków znalazły się 4 ryby podlegające ochronie prawnej (częściowej), tj. różanka, koza (*Cobitis taenia* L., 1758), miętus i śliz. W stosunku do poprzedniej inwentaryzacji (Czarnecki 2011) lista ryb chronionych powiększyła się o jeden gatunek (śliza). Według klasyfikacji zastosowanej na „Czerwonej liście minogów i ryb” (Witkowski i in. 2009) spośród wszystkich stwierdzonych, 3 gatunki mają status gatunku narażonego na wyginięcie (VU), 4 – bliskich zagrożenia (NT), a 1 – zależnego od ochrony (CD). Pozostałe ryby (z wyjątkiem gatunków nierodzimy) uznano za gatunki najmniejszej troski (LC). W związku z tym, że Park jest objęty ochroną w ramach obszaru Natura 2000, można również przeanalizować skład ichtiofauny w kontekście gatunków ryb będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty (Dz.U. z 2014, poz. 1713). W WPN stwierdzono 4 takie gatunki: bolenia (*Aspis aspius* L., 1758), kozę, piskorza i różankę. Wody Parku nie stanowią jednak siedlisk istotnych dla zachowania tych gatunków i ich populacje są nieliczne. Dlatego w Standardowym Formularzu Danych (SDF dla obszaru PLH 300010 „Ostoja Wielkopolska”) ocenę znaczenia obszaru dla populacji tych gatunków oszacowano na poziomie D. Ze względu na miejsce składania ikry w wodach Parku występują ryby należące do 9 ekologicznych grup rozrodznych: fitofilnej, litofilnej, litofitofilnej, pelagofilnej, fitopelagofilnej, litopelagofilnej, ariadnofilnej, ostrakofilnej i psammofilnej. Do grupy ryb pelagofilnych należy tylko węgorz, który nie odbywa rozrodu w Polsce. Podobna sytuacja dotyczy tołpygi białej i pstrej oraz amura białego, które zaliczono do grupy ryb fitopelagofilnych. Pomijając pstrąga ęćzowego, z ryb litofilnych w WPN wy-

Tabela 1. Lista rodzin i gatunków ichtiofauny Wielkopolskiego Parku Narodowego z uwzględnieniem ich statusu ochronnego oraz przynależności do ekologicznej grupy rozrodczej
Table 1. List of families and species of ichthyofauna of the Wielkopolska National Park including their conservation status and the membership to the ecological reproductive group

Lp.	Gatunek	Rodzina	Ochrona prawna (wg rozp. MŚ z 6.10.2014)	Status na „Czerwonej liście minogów i ryb” (Witkowski i in. 2009)	Gatunki Natura 2000 (status populacji wg SDF)	Ekologiczna grupa rozrodcza
1.	Leszcz (<i>Abramis brama</i> L., 1758)	Karpiowate		LC		F
2.	Płoć (<i>Rutilus rutilus</i> L., 1758)	(Cyprinidae)		LC		F
3.	Krąp (<i>Blicca bjoerkna</i> L., 1758)			LC		F
4.	Karaś pospolity (<i>Carassius carassius</i> L., 1758)			NT		F
5.	Karaś srebrzysty (<i>Carassius gibelio</i> Bloch, 1782)			–		F
6.	Rozpiór (<i>Abramis ballerus</i> L., 1758)			LC		F
7.	Ukleja (<i>Alburnus alburnus</i> L., 1758)			LC		F
8.	Wzdrega (<i>Scardinius erythrophthalmus</i> L., 1758)			LC		F
9.	Lin (<i>Tinca tinca</i> L., 1758)			LC		F
10.	Boleń (<i>Aspius aspius</i> L., 1758)			NT	D	LF
11.	Jaź (<i>Leuciscus idus</i> L., 1758)			LC		LF
12.	Jelec (<i>Leuciscus leuciscus</i> L., 1758)			NT		LF
13.	Kleń (<i>Leuciscus cephalus</i> L., 1758)			LC		L
14.	Kiełb (<i>Gobio gobio</i> L., 1758)			LC		Ps
15.	Różanka (<i>Rhodeus sericeus</i> Pallas, 1776)		OC	VU	D	O
16.	Ślonecznica (<i>Leucaspis delineatus</i> Heckel, 1843)			LC		F
17.	Karp (<i>Cyprinus carpio</i> L., 1758)			–		F
18.	Amur biały (<i>Ctenopharyngodon idella</i> Valenciennes, 1844)			–		FPx
19.	Tołpyga biała (<i>Hypophthalmichthys molitrix</i> Valenciennes, 1844)			–		FPx
20.	Tołpyga pstra (<i>Aristichthys nobilis</i> Richardson, 1836)			–		FPx
21.	Czebaczek amurski (<i>Pseudorasbora parva</i> Schlegel, 1846)			–		LF
22.	Okoń (<i>Perca fluviatilis</i> L., 1758)	Okoniowate		LC		LF
23.	Sandacz (<i>Sander lucioperca</i> L., 1758)	(Percidae)		LC		LF
24.	Jazgarz (<i>Gymnocephalus cernua</i> L., 1758)			LC		LF
25.	Szczupak (<i>Esox lucius</i> L., 1758)	Szczupakowate (Esocidae)		LC		F
26.	Sum (<i>Silurus glanis</i> L., 1758)	Sumowate (Siluridae)		NT		F
27.	Sumik karłowaty (<i>Ameiurus nebulosus</i> Lesueur, 1819)	Sumikowate (Ictaluridae)		–		F

28.	Węgorz (<i>Anguilla anguilla</i> L., 1758)	Węgorzowate (Anguillidae)		CD		Px
29.	Piskorz (<i>Misgurnus fossilis</i> L., 1758)	Piskorzowate (Cobitidae)	OC	VU	D	F
30.	Koza (<i>Cobitis taenia</i> L., 1758)		OC	LC	D	F
31.	Śliz (<i>Barbatula barbatula</i> L., 1758)	Przyłgowate (Balitoridae)	OC	LC		Ps
32.	Miętus (<i>Lota lota</i> L., 1758)	Miętusowate (Lotidae)		VU		LP
33.	Ciernik (<i>Gasterosteus aculeatus</i> L., 1758)	Ciernikowate (Gasterosteidae)		LC		F/A
34.	Cierniczek (<i>Pungitius pungitius</i> L., 1758)			LC		F/A
35.	Pstrąg tęczy (<i>Oncorhynchus mykiss</i> , Walbaum 1792)	Łososiowate (Salmonidae)		-		Lxx

OC – ochrona częściowa, VU – narażony na wyginięcie, NT – bliski zagrożenia, LC – najmniejszej troski, CD – zależny od ochrony; D – obszar nieistotny dla zachowania gatunku, F – fitofilne, L – litofilne, LF – litofitofilne, Ps – psammofilne, P – pelagofilne, FP – fitopelagofilne, LP – litopelagofilne, A – ariadnofilne, O – ostrakofilne, x – gatunek nierozmnażający się w Polsce, xx – niektóre formy zdolne do rozrodu w Polsce.

stępuje jedynie kleń. Dominującą grupą, zarówno pod względem liczby gatunków, jak i wielkości populacji, są ryby fitofilne, co koresponduje ze strukturą wód Parku, w której dominują jeziora.

Rozszerzona została również lista ryb należących do gatunków obcych w naszej ichtiofaunie (dotychczas 7 włącznie z pstrągiem tęczowym). Nowy gatunek w wodach Parku to czebaczek amurski. Wśród tych ryb znajdują się trzy gatunki uznane za inwazyjne (oprócz czebaczka, karaś srebrzysty i sumik karłowaty). O ile karaś srebrzysty jest rozpowszechniony we wszystkich wodach WPN, to pozostałe 2 gatunki zostały stwierdzone dotychczas jedynie incydentalnie w wodach odizolowanych (sumik w bezodpływowym Jeziorze Góreckim; czebaczek w Wirynce, która uchodzi do Warty, ale nie ma połączenia z innymi wodami Parku), co daje nadzieję na powstrzymanie ich ekspansji. Jednakże w przypadku jezior położonych w zlewni Samicy Stęszewskiej (połączonej za pośrednictwem Kanału Mosińskiego z Wartą) istnieje duże prawdopodobieństwo zasiedlenia ich przez gatunki inwazyjne z Warty.

Ekosystemy wodne WPN są stosunkowo mało urozmaicone i reprezentowane głównie przez jeziora eutroficzne o typologii wód stojących, w których dominują populacje ryb stagnofilnych i eurybiontów. Cieki, i to niewielkie, stanowią jedynie zni-

komą część wód Parku. Stąd udział gatunków typowo rzecznych (reofilnych) nie jest duży, a populacje tych ryb nieliczne. Poza ciekami gatunki reofilne: boleń, kleń (*Leuciscus cephalus* L., 1758), jaź (*Leuciscus idus* L., 1758), jelec (*Leuciscus leuciscus* L., 1758) i rozpiór (*Abramis ballerus* L., 1758) były notowane przede wszystkim w dwóch jeziorach Parku – Witobelskim i Łódzko-Dymaczewskim, przez które przepływa ciek Samica Stęszewska.

PODSUMOWANIE

Badania pozwoliły zaktualizować informacje dotyczące składu ichtiofauny Wielkopolskiego Parku Narodowego. Uwzględniając aktualne wyniki badań, dotychczas w wodach Parku wykazano występowanie 35 gatunków ryb należących do 11 rodzin i 9 ekologicznych grup rozrodznych. Wśród nich dominują ryby z rodziny karpiowate (Cyprinidae) należące do grupy fitofilnej. Wykazano obecność 3, dotąd nie stwierdzonych w WPN, gatunków ryb: cierniczka, czebaczka amurskiego oraz śliza – przedstawiciela nowej dla ichtiofauny Parku rodziny przyłgowatych (Balitoridae). Cierniczek wspólnie ze ślizem powiększyły katalog rodzimej ichtiofauny. Natomiast trzeci gatunek – czebaczek amurski niestety zwiększył do 8 liczbę nierodzimych gatunków ryb występujących w wodach WPN.

Przeprowadzona inwentaryzacja potwierdziła, że w ichtiofaunie Parku dominują gatunki eurytypowe, charakterystyczne dla eutroficznych wód nizinnych.

Wielkopolski Park Narodowy,
Jeziory 62-050 Mosina;
e-mail: m.czarnecki@wielkopolskipn.pl

LITERATURA

Andrzejewski W., Golski J., Mazurkiewicz J., Przybył J., Płochowiak M. 2011. Ichtyofauna of the Warta River and its tributaries in the city of Poznań (Poland) – status and threats. Urban fauna – Studies of animal biology, ecology and conservation in European cities. UTP, Bydgoszcz, s. 325–333.

Czarnecki M. 2011. Charakterystyka ichtiofauny Wielkopolskiego Parku Narodowego. *Morena* 15: 83–97.

Kruk A., Penczak T., Zięba G., Koszaliński H., Marszał L., Tybulczuk Sz., Galicka W. 2006. Ichtyofauna systemu Widawki. Cz. I. Widawka. *Rocz. Nauk. PZW*, 19: 85–101.

Księga gatunków obcych inwazyjnych w faunie Polski. 2008–2014. Publikacja internetowa Instytutu Ochrony Przyrody PAN, Kraków.

Ławniczak A.E. (red.) 2013. Ekosystemy wodne i wody podziemne. Cz. I i II. Plan Ochrony Wielkopolskiego Parku Narodowego (projekt).

Witkowski A., Kotusz J., Przybylski M. 2009. Stopień zagrożenia słodkowodnej ichtiofauny Polski: Czerwona lista minogów i ryb – stan 2009. (The degree of threat to the freshwater ichthyofauna of Poland: Red list of fishes and lampreys – situation in 2009). *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 65(1): 33–52.

Witkowski A., Kuszniarz J. 2015. Ryby polskiej części Karkonoszy i ich otoczenia. *Karkonosze* 2(280) 14–19.

UPDATE OF INFORMATION CONCERNING THE STATE OF ICHTHYOFAUNA OF THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK Summary

Conducted researches allowed to update the information concerning the composition of ichthyofauna of the Wielkopolska National Park. Taking into account the current results, so far there was indicated 35 species of fish belonging to the 11 families and 9 ecological reproductive groups in the Park waters. Studies showed the domination of fish from Cyprinidae family belonging to the phytophil reproductive group. They were found 3 new species which so far weren't detected in WPN: ten-spined stickleback

(*Pungitius pungitius*), stone morocco (*Pseudorasbora parva*) and stone loach (*Barbatula barbatula*) – representative of a new *Balitoridae* family in the fish fauna of WPN. Ten-spined stickleback together with stone loach increase catalogue of the native fish fauna species. The third species – stone morocco, unfortunately increase to 8 the number of alien species existing in the WPN ichthyofauna. The researches confirmed the domination of the eurytopic fish species which are characteristic for an eutrophic lowland waters.

II. OCHRONA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO WIELKOPOLSKIEGO PARKU NARODOWEGO

II. PROTECTION OF THE NATURAL ENVIRONMENT OF THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK

Jezioro Góreckie (fot. Jarosław Wyczyński)

Konrad Różowicz

REZERWAT JAKO FORMA OCHRONY PRZYRODY W ŚWIETLE USTAWY O OCHRONIE PRZYRODY

NATURE RESERVE AS A FORM OF ENVIRONMENTAL PROTECTION, IN LIGHT OF THE NATURE CONSERVATION ACT

WSTĘP

Funkcjonowanie ochrony przyrody w sposób efektywny musi przybierać różnorodne formy, pozwalające w pełni dostosować środki ochrony prawnej. Formy ochrony przyrody, jak wskazują Wierzbowski oraz Rakoczy¹, „[...] mają zapewnić możliwość zwiększonej ingerencji państwa w obszary objęte ochroną i możliwość zastosowania instrumentów administracyjnoprawnych.” Wspomniana przez autorów zwiększona ingerencja organów publicznych, wynika wprost z art. 5 Konstytucji RP², wskazującego fundamentalne cele państwa a wśród nich „[...] ochronę środowiska kierując się zasadą zrównoważo-

nego rozwoju”³. W związku z podstawową zasadą prawa administracyjnego głoszącą związaną z działaniem administracji prawem, w myśl której organy administracji publicznej działają na podstawie przepisów prawa i w granicach zakreślonych przepisami prawa, istotne zdaje się wskazanie unormowań prawnych odnoszących się do jednej z bardziej powszechnych⁴ form ochrony przyrody, jaką jest rezerwat przyrody. W niniejszym artykule zostanie przedstawiona próba dookreślenia pojęcia rezerwatu, spojrzenie na nie przez pryzmat uregulowań szczegółowych oraz wskazania ogólnego zakresu uregulowań obowiązujących w in-

¹ B. Wierzbowski, B. Rakoczy, 2010, Prawo ochrony środowiska. Zagadnienia podstawowe, 4, 2010, s. 255.

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 roku, przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 roku z późn. zm.

³ Więcej na temat zasady zrównoważonego rozwoju: K. Różowicz, 2013, Problematyka zrównoważonego rozwoju w ustawodawstwie polskim ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień ochrony środowiska, Morena 16: 65–68.

⁴ W Polsce wyodrębniono 1469 rezerwatów przyrody o powierzchni 164 463 ha (wg stanu na 31 grudnia 2011 roku), a w Wielkopolsce 96 rezerwatów o łącznej powierzchni 5632 ha (Ochrona środowiska, 2012, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, s. 287).

nych systemach prawnych. Optyka taka pozwoli na w miarę całościowe uchwycenie problematyki rezerwatu, jako formy ochrony przyrody.

ZAKRES POJĘCIA REZERWATU

W ramach uwag wstępnych warto podkreślić, że odkąd został ustanowiony pierwszy rezerwat przyrody, tj. od 1805 roku, kiedy to utworzono obszar ochronny torfowiska Gazmmelnosem znajdującego się na terenie Dani, obserwujemy ciągły wzrost⁵ liczby rejonów poddanych ochronie prawnej. Powszechnie uznaje się⁶, że najstarszym rezerwatem na terenie Polski jest Rezerwat Cisy Staropolskie im. Leona Wyczółkowskiego, który został utworzony w 1827 roku, co sprawia, że obejmuje od 186 lat ochroną obszary wartościowe przyrodniczo. Mając na uwadze, że Polska znajdowała się pod zaborami, utworzenie tego rezerwatu związane było z działaniem administracji pruskiej. We wczesnych rękopiśmiennych dokumentach odnajdujemy

zapis o „Ziesbusch” (1826), a z roku 1827 o „Eibenhorst”⁷. Pomocniczym przekazem uprawdopodobniającym objęcie wskazanego obszaru ochroną prawną jest książka autorstwa J. von Pannewitzta o lasach w Zachodnich Prusach, w której wymienił stanowisko cisów w Wierzchlesie, stwierdzając, że od kilku lat zostało ono otoczone szczególną ochroną, aby ten rzadki i piękny gatunek drzewa nie zaginął. Ponadto na ochronę prawną rezerwatu wskazują inne dokumenty urzędowe sporządzone przez pruskiego zaborcę. W 1920 roku władze polskie zarządziły ochronę prawną lasu z cisem w Wierzchlesie, ustanawiając na tym obszarze rezerwat ścisły, a w 1956 roku Minister Leśnictwa wydał zarządzenie w sprawie uznania za rezerwat przyrody rezerwatu przyrody pod nazwą Cisy Staropolskie im. Leona Wyczółkowskiego⁸. Należy wskazać, że lata 50. XX wieku są czasem, w którym po II wojnie światowej na podstawie zarządzeń Ministra Leśnictwa następowało uznawanie rezerwatów, które funkcjonowały wcześniej⁹.

Analizując powyżej wskazany przykład, trzeba zwrócić uwagę na okoliczność historycznej zależności terenu Polski od państw zaborczych, co implikuje różnorodność aktów normatywnych odnoszących się do obszaru w okresie do 1918 roku.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości¹⁰ działania na rzecz ochrony przy-

⁵ W 1930 roku w Europie znajdowało się około 21 rezerwatów przyrody, gdy w 1997 roku Światowe Centrum ds. Kontroli nad Ochroną Środowiska podało, że w Europie znajduje się około 3100 rezerwatów. W Polsce w ciągu ostatnich 10 lat liczba rezerwatów powiększyła się o około 8%.

⁶ Konkurencyjny pogląd za pierwszy rezerwat w Polsce uznaje ustanowiony przez Włodzimierza Dzieduszyckiego w 1890 roku na terenach swych dóbr rezerwat leśny Pamiątka Pieniacka, o powierzchni około 50 ha. Por. W. Radecki, 2010, Prawna ochrona przyrody w Polsce, Czechach i Słowacji. Studium prawnoporównawcze, LEX/el. nr 112714, rozdział I. Niejasności te związane są ze szcążkowymi dokumentami dotyczącymi omawianego zagadnienia oraz brakiem systemu prawnego ochrony przyrody, a raczej pewnymi indywidualnymi aktami chroniącymi poszczególne obszary nie połączone w żaden system. Ze względu na uwarunkowania historyczne ustanowienie jednolitego systemu było w owym czasie przedsięwzięciem niemożliwym. Ponadto czynnikiem utrudniającym uznanie któregoś z obszarów za pierwszy rezerwat w Polsce jest fakt tworzenia rezerwatów zarówno przez władze, jak i osoby prywatne.

⁷ Informacje na temat historii rezerwatu zostały zaczerpnięte ze strony internetowej poświęconej rezerwatowi (http://www.wierzchlas.info/pdf/wierzchlas_2.pdf; dostęp: 10.12.2012).

⁸ Zarządzenie Ministra Leśnictwa z dnia 18 czerwca 1956 roku w sprawie uznania za rezerwat przyrody (M.P. z dnia 16 lipca 1956 r.).

⁹ Przykładowo wymienić można Zarządzenie Ministra Leśnictwa z dnia 20 marca 1956 roku w sprawie uznania za rezerwat przyrody stawu wraz z ujściem, wpadającego doń strumyka o nazwie Tarlaka (M.P.1956.31.402) czy też Zarządzenie Ministra Leśnictwa z dnia 20 marca 1956 roku w sprawie uznania za rezerwat przyrody jeziora w miejscowości Orzechów (M.P.1956.28.389)

¹⁰ Więcej nt. uregulowań dotyczących parków narodowych i rezerwatów w okresie międzywojennym M. Andrzejewski, 2000, Przykład prawnych regulacji instytucji rezerwatów

rody swoje odbicie miały w powołaniu w 1919 roku Tymczasowej Państwowej Komisji Ochrony Przyrody, z siedzibą w Krakowie, a w 1926 roku w jej miejsce powołano Państwową Radę Ochrony Przyrody. Działalności Rady przyczyniła się do ogłoszenia w 1934 roku ustawy o ochronie przyrody¹¹ oraz do utworzenia 180 rezerwatów przyrody¹². Niestety wskazana ustawa o ochronie przyrody nie normowała prawnie rezerwatów¹³, ponadto brak jest źródeł, które mogłyby bliżej ukazać charakter prawny wskazanych form ochrony przyrody. W praktyce tamtego okresu przyjęto, że pojęcie rezerwatu odnosi się do obszaru prawnie chronionego ustanowionego w wypadkach, gdy ze względu na zbyt mały obszar nie można stworzyć parku narodowego¹⁴. Wymieniony akt normatywny określa przedmiotowy zakres tworów przyrody podlegających ochronie, sposoby, w jakich ma ona zostać ustanowiona, oraz określa kompetencje poszczególnych organów w zakresie ochrony przyrody. Po II wojnie światowej, w 1949 roku ustanowiono nową ustawę o ochronie przyrody, która wprost w art. 11 wymienia twory przyrody poddane ochronie i właściwe dla niej formy ochrony. Zgodnie z art. 11 pkt 2 poddanie pod ochronę następuje przez uznanie za rezerwat przyrody określonych obszarów, na których podlega ochronie całość przyrody, niektóre jej składniki lub estetyczne

cechy krajobrazu. Zgodnie z art. 13 ust. 1 uznanie za rezerwat przyrody następowało w drodze rozporządzenia Ministra Leśnictwa, w którym zgodnie z ust. 2 wskazanego artykułu określano szczególny cel ochrony i ograniczenia. Kolejną ustawą normująca kwestie form ochrony przyrody, w tym rezerwatów, była ustawa uchwalona w okresie transformacji systemowych w Polsce, tj. w 1991 roku¹⁵. Art. 13 ust. 1 pkt 2 *expressis verbis* zaliczał rezerwat do szczególnych form ochrony przyrody¹⁶. Ponadto art. 23 ust. 1 wskazanej ustawy zawierał definicję legalną pojęcia rezerwatu. Zgodnie z regulacją ustawową rezerwat przyrody był obszarem obejmującym zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym ekosystemy, określone gatunki roślin i zwierząt, elementy przyrody nieożywionej, mające istotną wartość ze względów naukowych, przyrodniczych, kulturowych bądź krajobrazowych. Ustawa z 1991 roku została znowelizowana ustawą z 2000 roku¹⁷, która wprowadziła przede wszystkim normy dostosowujące przepisy do idei sieci Natura 2000 oraz wymagań Konstytucji z 1997 roku¹⁸, a następnie w 2004 roku powołano

i parków narodowych w Europie w okresie międzywojennym, Gdańskie Studia Prawnicze, VII: 50–54.

¹¹ Ustawa z dnia 10 marca 1934 roku o ochronie przyrody (Dz.U. 1934 nr 31, poz. 274)

¹² W. Radecki, Prawna ochrona [...], op. cit. oraz http://www.ios.edu.pl/biodiversity/4/r4_511.htm (dostęp: 10.12.2013).

¹³ Ustawa wymieniła jedynie park narodowy jako nazwaną formę ochrony przyrody. Zgodnie z art. 9 § 1 wskazanej ustawy, w okolicach o krajobrazie szczególnie pięknym i bogatym w osobliwości przyrody, gdzie ochrona przyrody nie może ograniczać się do poszczególnych przedmiotów, lecz powinna jednolicie dotyczyć ich skupień na obszarze co najmniej 300 ha, Rada Ministrów może rozporządzeniem utworzyć park narodowy.

¹⁴ J. Sommer (red.), 2001, Prawo o ochronie przyrody. Komentarz, Wrocław, s. 186.

¹⁵ Ustawa z dnia 16 października 1991 roku o ochronie przyrody (Dz.U. 1991 nr 114, poz. 492).

¹⁶ W kolejnej ustawie z 2000 roku zrezygnowano z przymiotnika „szczególne”, co zostało pozytywnie odebrane przez doktrynę, gdyż ustawa z 1991 roku sugerowała istnienie „form ogólnych”, jednakże podział taki w ustawie nie istniał. Por. M. Bar, M. Górski, J. Jerzmański, 2001, Nowe przepisy o ochronie przyrody, Wrocław 2001 r., s. 71.

¹⁷ Ustawa z 7 grudnia 2000 roku o zmianie ustawy o ochronie przyrody (Dz.U. 2001 nr 3, poz. 21).

¹⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz.U. 1997.78.483), np. wprowadzenie ust. 3 do art. 13 stanowiącego że poddanie pod ochronę przez tworzenie parków narodowych lub uznawanie za rezerwat przyrody obszarów, które stanowią nieruchomości nie będące własnością Skarbu Państwa, następuje za zgodą właściciela, a przy braku tej zgody – w trybie wywłaszczenia za odszkodowaniem. Wprowadzenie przepisu było konieczne ze względu na treść art. 31 ust. 3 Konstytucji. Ponadto nowelizacja wprowadzała art. 6 ust. 1, zgodnie z tre-

aktualnie obowiązującą ustawę¹⁹, która stanowić będzie źródło i podstawę dalszych rozważań na temat rezerwatu. Zgodnie z brzmieniem art. 6 ust. 1 pkt 2 u.o.p. rezerwat przyrody zakwalifikowany został jako jedna z dziesięciu ustawowo określonych form ochrony przyrody²⁰. Jak ocenia Bukowski, spośród form ochrony przyrody trzy najbardziej rygorystyczne to parki narodowe, rezerваты i parki krajobrazowe²¹. Światowa Unia Ochrony Przyrody proponowała osiem kategorii ochrony, z czego pięć zostało uznanych przez Organizację Narodów Zjednoczonych za oficjalne kategorie ochrony obszarów chronionych: rezerwat ścisły, parki narodowe, pomniki przyrody, obszary czynnej ochrony gatunków i siedlisk, obszary chronionego krajobrazu, obszary czynnej ochrony zasobów przyrodniczych²². Należy uznać, że wskazane formy mniej więcej pokrywają się z formami wyznaczonymi przez polskiego ustawodawcę, wskazywanie różnic nie jest przy tym przedmiotem niniejszych rozważań, należy tylko wskazać, że oba katalogi uznają rezerwat za formę ochrony przyrody. Opierając się na treści art. 13 ust. 1 u.o.p., można wskazać definicję, zgodnie z którą rezerwat przyrody obejmuje obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami

przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi. Wskazana ustawowa definicja określa szereg cech danego obszaru, których zaistnienie skutkować powinno objęciem ochroną prawną danego obszaru w formie rezerwatu. Rezerwat przyrody pod względem zakresu ochrony nie różni się przy tym od parków narodowych, odrębny jest cel ustanowienia ochrony, parki narodowe tworzone są dla ochrony kompleksowej, a rezerваты w celu ochrony indywidualnej²³. Ideą tworzenie rezerwatów jest ocalenie pewnych fragmentów przyrody przed zniekształcającym wpływem gospodarki człowieka oraz zachowanie ich jako trwałego przedmiotu badań naukowych²⁴. Opierając się na podziale wprowadzonym przez Lipińskiego²⁵; rezerwat należy zaliczyć do form ochrony obszarowej. Ustanowienie różnych kategorii obszarów (różnych form ochrony obszarowej) jest jedną z najważniejszych i najczęściej stosowanych metod ochrony przyrody²⁶.

W zależności od stopnia ingerencji człowieka rozróżniamy rezerваты ścisłe i rezerваты częściowe. Podział ten odpowiada rodzajom ochrony ścisłej i częściowej²⁷. Ochrona ścisła jest bardziej restrykcyjna i polega na całkowitym wykluczeniu ingerencji człowieka na obszarze objętym ochroną, natomiast ochrona częściowa dopuszcza możliwość stosowania odstępstw od regulacji. W oparciu o art. 13 ust. 3 i art. 91 ust. 2a u.o.p. uznanie za rezerwat następuje w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia wydanego przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska

ścią którego rezerваты przyrody utworzone do dnia 31 grudnia 1998 roku na podstawie poprzednich przepisów stają się *ex lege* rezerwatami w rozumieniu ustawy nowelizującej.

¹⁹ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody zwana dalej u.o.p. (Dz.U.2013.627 j.t.).

²⁰ Zdaniem B. Rakoczy, zamknięty ustawowy katalog form ochrony przyrody nie wyklucza ustanowienia innych form ochrony na podstawie praw międzynarodowego publicznego. B. Rakoczy, 2009, Prawo ochrony przyrody, Warszawa, s. 29.

²¹ Z. Bukowski, 2005, Podstawy prawa ochrony środowiska dla administracji, Włocławek, s. 131.

²² J. Ciechanowicz-McLean, 2006, Polskie prawo ochrony przyrody, Warszawa, s. 23.

²³ Z. Bukowski, Podstawy prawa ochrony, op. cit., s. 131.

²⁴ T. Szczepny, 1977, Ochrona przyrody i krajobrazu, Warszawa.

²⁵ A. Lipiński, 2002, Prawne podstawy ochrony środowiska, Kraków, s. 183. Autor wprowadził podział na: formy ochrony obszarowej, formy ochrony indywidualnej oraz ochronę gatunkową roślin i zwierząt.

²⁶ W. Radecki, 1990, Przestrzenne formy ochrony prawnej [w:] J. Sommer (red.), Prawne formy ochrony przyrody, Warszawa, s. 31.

²⁷ W. Radecki, 1982, Ochrona prawna parków narodowych i rezerwatów przyrody, Jelenia Góra.

– określającego jego nazwę, położenie lub przebieg granicy i otulinę, jeżeli została wyznaczona, cele ochrony oraz rodzaj, typ i podtyp rezerwatu przyrody, a także podmiotu sprawującego nadzór nad rezerwatem²⁸.

Ustawodawca w art. 7 ust. 1 u.o.p. określił, że „utworzenie lub powiększenie obszaru rezerwatu przyrody jest celem publicznym, a jeżeli rezerwat obejmuje obszary, które stanowią nieruchomości niebędące własnością Skarbu Państwa utworzenie lub powiększenie następuje za zgodą właściciela, a w razie braku jego zgody – w trybie wywłaszczenia określonym w ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami³⁰”. Wywłaszczenie, odnajdujące swoje źródło w art. 21 ust. 2 Konstytucji, dopuszczalne jest tylko wówczas, gdy jest dokonywane na cele publiczne i za słusznym odszkodowaniem. Wywłaszczenie przeciwstawiono przy tym konstytucyjnej ochronie własności i prawa dziedziczenia, uregulowanej w art. 21 ust. 1 Konstytucji RP²⁹. Pojęcie celów publicznych zostało normatywnie oznaczone w art. 6 ustawy o gospodarce nieruchomościami³⁰. **Art. 6 ustawy o.g.n. wymienia piętnaście podstawowych celów, dodatkowo wskazując w pkt 10 na inne cele publiczne określone odrębnymi ustawami.** W punkcie 9b) wspomnianego przepisu ustawodawca określa jako jeden z głównych celów ochronę zagrożonych wyginięciem gatunków roślin i zwierząt lub siedlisk przyrody. Ochrona ta przybierać może różne formy

ochrony prawnej, m.in. formę rezerwatu przyrody. Należy uznać, że ochrona przyrody jest jednym z podstawowych celów publicznych, zasługujących na daleko idącą ochronę, nawet, jeżeli konieczne byłoby pozbawienie podmiotu prawa własności na mocy decyzji wywłaszczeniowej wydanej przez właściwy organ administracji publicznej.

Regionalny dyrektor ochrony środowiska, po zasięgnięciu opinii regionalnej rady ochrony środowiska, w drodze aktu prawa miejscowego w formie zarządzenia, może zmniejszyć lub zwiększyć obszar rezerwatu przyrody, zmienić cele ochrony, a w razie bezpowrotnej utraty wartości przyrodniczych zlikwidować rezerwat ochrony przyrody. O wielkości poszczególnych rezerwatów decyduje specyfika celów ochrony prawnej, stąd też zróżnicowana jest wielkość poszczególnych form ochrony. Wskazać należy, że średnia w skali kraju wielkość obiektów wynosiła 112 ha³¹. Jednakże wielkość rezerwatu nie ma wpływu na stopień ochrony przyrody, który uzależniony jest od celów, jakie ma spełniać, oraz obszaru, jaki zajmuje dany obiekt objęty ochroną.

Minister Środowiska, kierując się potrzebą zapewnienia na obszarach cennych przyrodniczo, zróżnicowanych pod względem wartości przyrodniczych, ochrony rezerwatowej oraz wytypowania reprezentatywnej liczby rezerwatów przyrody pod kątem dominującego przedmiotu ochrony i głównego typu ekosystemu, na podstawie art. 14 u.o.p. wydał rozporządzenie z dnia 30 marca 2005 roku w sprawie rodzajów, typów i podtypów rezerwatów przyrody³². Podziału rezerwatów przyrody na rodzaje takie, jak: leśny, wodny, stepowy, słonoroślowy, faunistyczny, florystyczny, torfowiskowy, przyrody nieożywionej, krajobrazowy, dokonano ze względu na przedmiot ochrony. Ponadto w trakcie przeprowa-

²⁸ Przykładowo można wskazać: Zarządzenie nr 1/13 Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Poznaniu z dnia 8 maja 2013 roku w sprawie rezerwatu przyrody Promenada dostępne pod adresem: <http://poznan.rdos.gov.pl/images/zarzadzania/06-05-zarz-1-13.pdf> (dostęp: 1.06.2013).

²⁹ M. Wolanin, Wywłaszczenie jako prawny instrument powiększania publicznej własności nieruchomości, cz. I (http://www.nieruchomosci.beck.pl/index.php?mod=m_artykuly&cid=14&id=1488; dostęp: 25.05.2013).

³⁰ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o gospodarce nieruchomościami (tekst jedn. Dz.U. 2004 nr 261, poz. 2603 z późn. zm.) dalej GospNierU.

³¹ D. Bochenek (red.), 2012, Ochrona środowiska, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa, s. 286–287.

³² Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 30 marca 2005 roku w sprawie rodzajów, typów i podtypów rezerwatów przyrody (Dz.U. 2005 nr 60, poz. 533).

dzania klasyfikacji przyjęto dwa kryteria, którymi są: dominujący przedmiot ochrony i główny typ ekosystem. Na podstawie każdego z powyższych kryteriów ustalono typy i podtypy rezerwatu przyrody.

Rezerwaty przyrody, powinny stanowić przy tym planowo rozmieszczoną sieć. W Polsce postulat ten spełniony został poprzez szereg zasad obowiązujących do dziś, opracowanych przez profesora Zygmunta Obmińskiego, następnie zaakceptowanych w 1964 roku przez Państwową Radę Ochrony Przyrody, realizowanych pod nazwą „racjonalnej sieci rezerwatów przyrody”. Racjonalna sieć rezerwatów przyrody ma charakter otwarty i jest sukcesywnie uzupełniana w miarę rozwoju badań nad przyrodą kraju.

Przez ponad 200 lat od utworzenia pierwszego rezerwatu idea ochrony form przyrody poprzez ustanawianie obszarów rezerwatów została wdrożona w wielu krajach na wszystkich kontynentach. Uwzględniając dużą interdyscyplinarność prawa ochrony przyrody, należy wskazać, że ustawodawstwa krajowe, konstruując poszczególne definicje pojęć używanych w ustawach, odwołują się w dużej mierze do dorobku nauk przyrodniczych. Wskazany mechanizm prowadzi do wniosku, że definicje obowiązujące w różnych państwach powinny być do siebie zbliżone, przy zachowaniu specyfiki systemu prawnego każdego z państw. Jednakże obecnie brak jednorodnej definicji pojęcia rezerwatu przyrody, ujednoczonych kryteriów klasyfikacyjnych oraz przepisów o zasięgu ponadnarodowym, co utrudnia przejmowanie dorobku nauki zagranicznej na potrzeby regulacji krajowych, jednakże nie jest to zadanie niemożliwe³³.

Pierwsze akty normujące ochronę przyrody zostały sporządzone w latach 30. XX wieku. Pierwszą konwencją dotyczącą zachowania fauny i flory w ich naturalnych warunkach była konwencja londyńska

z 1933 roku odnosząca się do przyrody na kontynencie afrykańskim. Konwencja ta pomimo ograniczonego zakresu stosowania była pierwszym dokumentem zapowiadającym nowoczesne podejście do ochrony przyrody³⁴. Art. 3 konwencji określał pojęcie rezerwatu ścisłego, za który uznano obszar podlegający publicznej kontroli, na którym występuje szereg zakazów m.in. dotyczących wszelkich form polowań, rybołówstwa, rolnictwa lub górnictwa³⁵.

Kolejnymi dokumentami o charakterze międzynarodowym odnoszącymi się do rezerwatów były Konwencja z Apii o ochronie przyrody w Południowym Pacyfiku z 1976 roku³⁶ oraz Porozumienie ESEAN o zachowaniu przyrody i zasobów naturalnych z 1985 roku. Obecnie obowiązującą klasyfikacją obszarów chronionych jest klasyfikacja IUCN³⁷ z 1994 roku, w której jedną z kategorii stanowi rezerwat ścisły. Przedstawiona w akcie klasyfikacja została sporządzona ze względu na cel poddania

³⁴ M.M. Kenig-Witkowska, Międzynarodowe prawo środowiska. Wybrane zagadnienia systemowe, s. 19.

³⁵ Więcej na temat Konwencji oraz pełnego katalogu zakazów A. Przyborowska-Klimach, Ochrona przyrody – studium prawnomiędzynarodowe, Lublin.

³⁶ Zob. <http://www.forumsec.org/fj/>.

³⁷ Międzynarodowa Unia Ochrony Przyrody (ang. International Union for Conservation of Nature, w skrócie IUCN). XIX Zgromadzenie Generalne Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody, które odbyło się w 1994 roku, za obszar chroniony uznało obszar lądu lub/i morza specjalnie desygnowany do ochrony i utrzymania różnorodności biologicznej, a także związanych z nim zasobów naturalnych i kulturowych, zagospodarowanych na podstawach prawnych lub w inny skuteczny sposób. Światowa Komisja IUCN ds. Obszarów Chronionych definiuje następujące kategorie obszarów chronionych: ścisły rezerwat przyrody (Strict Nature Reserve), obszar naturalny (Wilderness Area), park narodowy (National Park), pomnik przyrody (Natural Monument), obszar ochrony siedliskowej/gatunkowej (Habitat/Species Management Area), obszar chronionego krajobrazu/morza (Protected Landscape/Seascape), obszar chroniony o użytkowanych zasobach (Managed Resource Protected Area).

³³ Problematyka ujednoczenia terminologii i klasyfikacji obszarów chronionych była podejmowana m.in. w rezolucji Komitetu Ministrów Rady Europy z dnia 26 października 1973 roku nr 73 (30).

ochronie. Zaznaczyć trzeba, że wszelkie definicji oraz klasyfikacje wchodzące w skład dokumentów o charakterze międzynarodowym mają charakter modelowy a krajowe nazewnictwo może się od nich różnić, gdyż najistotniejsze są cele ustanowionego obszaru chronionego, które powinny być ujednolicone ze względu na ponadkrajowy aspekt przyrody.

W płaszczyźnie prawa międzynarodowego wyróżnić można formę ochrony przyrody, jaką stanowi rezerwat biosfery. Wskazana forma ochrony przyrody stanowi wyznaczony obszar chroniony zawierający cenne zasoby przyrodnicze, tworzony w ramach programu UNESCO MAB (Man and the Biosphere). Rezerwaty te powstają w celu promowania zrównoważonego związku człowieka z biosferą. Na terytorium RP znajduje się dziesięć stref ochronnych zaliczanych do rezerwatów biosfery³⁸. Pojęcie rezerwatu biosfery jest różne od pojęcia rezerwatu w polskim ustawodawstwie, na co może wskazywać m.in. zaliczenie w poczet rezerwatów biosfery obszarów objętych innymi formami ochrony przyrody unormowanych przez polskiego ustawodawcę, takich jak parki narodowe (np. Babiogórski Park Narodowy), parki narodowe wraz z otuliną (np. Kampinoski Park Narodowy z otuliną) czy też parki krajobrazowe (np. Wdecki Park Krajobrazowy stanowiący część Rezerwatu Biosfery Bory Tucholskie).

W ramach ochrony prawnej gwarantowanej przepisami unijnymi, nie odnajdujemy bezpośredniego odniesienia do form ochrony przyrody, jakimi są rezerwaty. Formą ochrony przyrody wynikającą ze stosownych dyrektyw unijnych³⁹ są obszary Natura 2000 oraz powiązany z nimi system scalający EECONET. Wprowadzenie stosownych unormowań zostało pozostawione ustawodawstwu poszczególnych

krajów członkowskich, dlatego brakuje harmonizacji we wspomnianym zakresie. Rezerwaty jako formy ochrony przyrody istnieją w wielu państwach europejskich (wymienić można przykładowo Lundy Marine Nature Reserve, Marine Nature Reserve w Wielkiej Brytani, Velky mocal Reserve w Republice Czeskiej czy Reservebecken Althausen-Rieste Nature Reserve w Niemczech). W związku z brakiem jednorodnych kryteriów klasyfikacji obszarów zwanych rezerwatami w płaszczyźnie międzynarodowej obiekty tego typu w różnych krajach mogą być w różny sposób zarządzane oraz chronione.

Przykładowo można wskazać definicje rezerwatu sformułowane przez ustawodawcę niemieckiego oraz francuskiego. W Niemczech pojęcie rezerwatu zostało wskazane w § 23 federalnej ustawy o ochronie przyrody⁴⁰. W myśl uregulowań prawnych w Niemczech rezerwatami przyrody są zgodnie z prawem ustanowione obszary, na których wymaga się szczególnej ochrony przyrody i krajobrazu na całej ich rozciągłości lub we wszystkich ich częściach:

1. do podtrzymania, rozwoju i przywrócenia siedlisk, biotopów lub biocenozy określonych dzikich zwierząt i roślin,
2. z powodów naukowych, przyrodniczych lub krajoznawczych albo
3. z powodu rzadkiego występowania, niepowtarzalności lub niebywałej piękności.

Wszystkie działania, które prowadzą do zniszczenia, uszkodzenia lub zmiany rezerwatu przyrody lub jego części składowych albo do jego długotrwałego uszkodzenia są zgodnie z określonymi zasadami zabronione. Rezerwaty przyrody mogą, na ile pozwalają na to cele ochronne, zostać udostępnione do publicznego użytku⁴¹.

W prawie francuskim wyróżnione zostały dwa rodzaje rezerwatów przyrody: rezerwaty przyrody o znaczeniu narodowym oraz rezerwaty przyrody o znaczeniu regionalnym. Unormowania prawne odnoszące

³⁸ <http://www.unesco.org/mabdb/br/brdir/directory/contact.asp?code=POL> (dostęp: 28.05.2013).

³⁹ Dyrektywa Rady 92/43/EWG z 21 maja 1992 roku w sprawie ochrony siedlisk naturalnych oraz dzikiej flory i fauny oraz Dyrektywa Rady 79/409/EWG z 2 kwietnia 1979 roku w sprawie ochrony dzikich ptaków.

⁴⁰ Niem. Bundesnaturschutzgesetz [BNatSchG]; dostęp: 29.07.2009).

⁴¹ Tłumaczenie własne autora z treści wskazanej ustawy jęz. niemieckim.

się do ochrony przyrody, w tym uregulowania dotyczące rezerwatów, odnajdujemy w Loi n° 76-629 du 10 juillet 1976 relative à la protection de la nature⁴². Zgodnie z art. 16 wskazanego aktu prawnego rezerwatem jest część terytorialna jednego bądź wielu jednostek podziału administracyjnego, jeżeli ochrona fauny, flory, ziemi, wód, złoża minerałów, złoża kopalnianego oraz środowiska naturalnego, przedstawiającego szczególną wartość bądź należy je chronić przed wszelkimi ingerencjami, które mogłyby doprowadzić do jego degradacji. Ochrona na terytorium rezerwatu uwzględnia:

- ochronę gatunków zwierząt bądź roślin oraz środowiska zagrożonych wyginieciem na całości bądź części terytorium narodowego bądź przedstawiających szczególną wartość;
- odtwarzanie populacji zwierzęcych bądź roślinnych lub ich środowisk;
- ochronę ogrodów botanicznych bądź dendrologicznych tworzących rezerwaty gatunków roślinnych zagrożonych wyginieciem, rzadkich bądź znaczących;
- ochronę cennych biotopów i formacji geologicznych, geomorfologicznych, speleologicznych;
- ochronę bądź tworzenie postojów na drogach migracyjnych dzikich zwierząt;
- studia naukowe bądź techniczne niezbędne do rozwoju świadomości ludzkiej;
- ochronę miejsc szczególnie interesujących ze względu na studia związane z ewolucją życia oraz pierwszych działań człowieka⁴³.

Na przykładzie dwóch wskazanych definicji ustawowych można zauważyć liczne podobieństwa wynikające z pewnych cech konstytutywnych rezerwatu, takich jak pewien wydzielony zasięg terytorialny, ochrona roślinności oraz zwierząt ze względu na ich unikalny charakter, wskazanie celów ustanowienia formy ochrony, jednakże już same cele utworzenia rezerwatu w obu

definicjach nie są tożsame. Przykładowo we Francji jest ochrona miejsc związanych z ewolucją człowieka oraz jego pierwszych dokonań, podczas gdy w ustawodawstwie niemieckim nie odnajdujemy odwołania do wytworów działalności pierwotnej człowieka jako celu ustanowienia rezerwatu.

OGRANICZENIA I ZAKAZY W REZERWATACH

Powołując się na Pawlikowskiego, należy stwierdzić, że rezerwaty przyrody powinny być traktowane jako „egzemplarze spod użytku pospolitego w drodze modyfikacji ustaw budowlanych, leśnych, łowieckich, rybackich, wodnych i innych. U podstaw ich tworzenia leży interes publiczny...”⁴⁴. W duchu tym pozostaje myśl wskazująca, że „ustanowione przez ustawodawcę różne formy ochrony przyrody [...] mają na celu chronić tę przyrodę, a zatem istniejący w rzeczywistości całokształt jej wszystkich składników”. Sentencja z orzeczenia WSA z dnia 10 listopada 2011 roku⁴⁵ posłużyć może jako uargumentowanie wprowadzania na obszarach chronionych ograniczeń, służących właśnie ochronie wszystkich jej składników. Rezerwat przyrody jako forma ochrony przyrody z prawnego punktu widzenia stanowi zespół celowych ograniczeń w korzystaniu z poddanych ochronie terenów. Wydzielenie terenu rezerwatu przyrody ma na celu poddanie go reżimowi ochrony prawnej w postaci przede wszystkim zakazów i ograniczeń mających moc powszechnie wiążącą wszystkich znajdu-

⁴⁴ J.Gw. Pawlikowski, 1927, Prawo ochrony przyrody, Państwowa Rada Ochrony Przyrody, Kraków, nr 10, podobnie W. Radecki wypowiedział się, że ochrona obszaru chronionego polega na pewnym wydzieleniu terenu i wyłączeniu go spod normalnego użytkowania lub wyłączeniu i poddaniu go specyficznemu reżimowi ochrony prawnej (Przestrzenne formy ochrony..., op. cit., s. 32).

⁴⁵ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 10 listopada 2011 roku, sygn. IVSA/Wa 1530/11, LEX/el., LEX nr 1155032.

⁴² Loi n° 76-629 du 10 juillet 1976 relative à la protection de la nature (Version consolidée au 21 septembre 2000).

⁴³ Jak wyżej, z jęz. francuskiego.

jących się na tym obszarze specjalnym⁴⁶. W ustawie u.o.p. brak jest wskazań co do struktury organizacyjnej rezerwatów, dlatego należy uznać, że rola rezerwatu ograniczona jest do specjalnego prawnego statusu umożliwiającego prawną ochronę przyrody, dzięki unormowaniu nakazów i zakazów związanych z zakresem jego użytkowania. W wyniku wprowadzenia form ochrony przyrody, takich jak rezerwaty przyrody, może nastąpić poważne ograniczenie prawa własności i innych praw rzeczowych⁴⁷.

Zgodnie z tezą orzeczenia WSA w Warszawie⁴⁸, którą odnieść można, ze względu na unormowanie w jednej jednostce redakcyjnej zakazów odnoszących się do dwóch form ochrony przyrody, parków narodowych i rezerwatów:

„W przypadku zlokalizowania działki na obszarze chronionym ustawowo (obszarze parku narodowego), granice ustawowe korzystania przez właściciela z jego nieruchomości wyznaczać będzie art. 15 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody, wprowadzający ustawowo między innymi zakaz budowy i rozbudowy budynków mieszkalnych. Społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa w przypadku działki zlokalizowanej w parku narodowym, która znajdując się na obszarze objętym ochroną krajobrazową nie jest gospodarczo wykorzystywana przez jej właściciela, będzie ochrona przyrody i zapewnienie nienaruszalności całego obszaru parku narodowego, jako całego ekosystemu, stosownie do zapisu art. 8 ust. 2 ustawy o ochronie przyrody”.

Stanowisko sądu pozostaje w zgodzie z linią orzecniczą SN i NSA⁴⁹, która wskazuje, że pomimo traktowania prawa własności jako prawa podmiotowego o najszerzej treści w porównaniu z innymi prawami i najsilniejsze w stosunku do rzeczy, nie jest ono prawem absolutnym i niczym w swojej treści nieograniczonym. Do jego istoty należą z jednej strony swoboda korzystania z rzeczy, z drugiej zaś pewne ograniczenia tej swobody stanowiące swoistą granicę tego prawa. Ograniczenia te wynikają ze społeczno-gospodarczego przeznaczenia prawa, zasad współżycia społecznego, a także innych przepisów, np. o ochronie przyrody. Ustawowe korzystanie przez właściciela z jego nieruchomości wyznaczać będzie art. 15 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody, wprowadzający między innymi zakaz budowy i rozbudowy budynków mieszkalnych. Ustawodawca w sposób jednorodny określił reżim prawny ograniczeń i zakazów obowiązujących w rezerwach przyrody oraz w parkach narodowych. Wskazać przy tym należy, że obszar rezerwatu poddany został tzw. ochronie podmiotowo-rzeczowej⁵⁰ odnoszącej się do przedmiotów wchodzących w skład rezerwatu jako całości w szerokim zakresie podmiotowym, do każdego naruszającego normy. W treści art. 15 ust. 1. u.o.p. wskazane zostało 27 różnych zakazów, jakie obowiązują na terenie rezerwatów. W pełni należy się zgodzić z opinią składu orzekającego NSA, który stwierdził, że zakres zakazów wymienionych w ustawie jest jasno i precyzyjnie sformułowany⁵¹. Zakazy te obowiązują *ex lege* od momentu wejścia w życie

⁴⁶ D. Jakubowska, za M. Górski (red.), 2009, Prawo ochrony środowiska, Warszawa, s. 513.

⁴⁷ W. Radecki, 2000, Ograniczenie własności ze względu na potrzeby szczególnej ochrony przyrody, [w:] J. Sommer (red.), Ochrona środowiska a prawo własności, Wrocław, s. 29 i n.

⁴⁸ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego z siedzibą w Warszawie z dnia 10 marca 2009 roku, sygn. IV SA/Wa 1905/08 (<http://www.arslege.pl/orzeczenie/218025/wyrok-wojewodzkiego-sadu-administracyjnego-siedziba-w-warszawie-z-dnia-10-marca-2009-r-iv-sa-wa-1905-08/>; dostęp: 16.12.2013).

⁴⁹ Por. postanowienie z dnia 25 września 2003 roku, V CK 201/2002, uchwała z dnia 28 sierpnia 1997 roku, III CZP 36/97, wyrok NSA z 19 marca 1998 roku sygn. akt IV SA 1462/96, wyrok NSA W-wa z 11 lipca 2007 roku sygn. akt I OSK 1148/06.

⁵⁰ L. Jastrzębski, 1980, Prawne zagadnienia ochrony przyrody, Warszawa, s. 83.

⁵¹ Por. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 15 kwietnia 2010 roku, sygn., II OSK 528/09 (http://www.orzeczenia-nsa.pl/wyrok/ii-osk-528-09,uzgodnienia_w_sprawach_z_zakresu_zagospodarowania_prze-strzennego,1e72cc5.html; dostęp: 14.12.2013).

stosownego zarządzenia o ustanowieniu rezerwatu przyrody. Lista wskazana w art. 15 ust. 1 u.o.p zawiera ograniczenia oraz zakazy uregulowane w sposób generalny. Należy wskazać, że nie wszystkie zakazy muszą obowiązywać w każdym rezerwacie przyrody, co jest efektem specyfiki każdego z nich. Takie generalne określenie zakazów i ograniczeń w akcie rangi ustawowej chroni przed pominięciem któregoś z nich przez organ ustanawiający daną formę ochrony prawnej. Ponadto skład orzekający w przytoczonym powyżej orzeczeniu wskazał, że konstytucyjna zasada ochrony prawa własności wyklucza możliwość rozszerzenia na inne (obszary – przyp. autora) niż wymienione w ust. 1 art. 15 ustawy o ochronie przyrody, zakazów zawartych w tym przepisie.

Należy przytoczyć za W. Radeckim⁵², podział na zakazy obowiązujące bezwzględnie, czyli takie, do których ustawa nie przewiduje wyjątków, oraz zakazy względne, czyli takie, które mogą nie obowiązywać we wskazanych miejscach, o ile zostały wyznaczone w planie ochrony lub przejściowo w zadaniach ochrony albo gdy zgoda właściwego organu zwalnia daną osobę od obowiązku podporządkowania się niemu.

Wskazać należy, że normodawca w u.o.p obok wymienienia restrykcji przewidział szereg złagodzeń co do stosowania zakazów. W treści ustawy art. 15 ust. 2 pkt 1 oraz pkt 3 i 4 wskazuje się, że zakazy nie dotyczą:

- wykonywania zadań wynikających z planu ochrony⁵³ lub zadań ochronnych;

- prowadzenia akcji ratowniczej oraz działań związanych z bezpieczeństwem powszechnym;
- wykonywania zadań z zakresu obronności kraju w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa państwa.

Warto w tym miejscu przytoczyć orzeczenie WSA w Warszawie, w którym skład orzekający wskazał:

„Niezasadne jest zdaniem Sądu twierdzenie strony skarżącej, że odstępstwo od zakazów i ograniczeń obowiązujących na terenach objętych ochroną rezerwatową może zaistnieć tylko w przypadku jednoczesnego prowadzenia akcji ratowniczej oraz działań związanych z bezpieczeństwem powszechnym. Sąd stwierdza, że wbrew cytowanemu stanowisku strony skarżącej, powyższy wyjątek może dotyczyć dwóch odrębnych sytuacji, tj. może on mieć zastosowanie w toku prowadzenia akcji ratowniczej w sytuacji wystąpienia klęski żywiołowej lub też prowadzenia działań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa powszechnego w przyszłości. Zapewnienie bezpieczeństwa powszechnego może zatem mieć związek z budową lub utrzymaniem w należytych stanie urządzeń takich jak wały przeciwpowodziowe, co ma miejsce w niniejszej sprawie. Zdaniem Sądu przepis ten wskazuje na konieczność uwzględniania przez organy administracji priorytetów w podejmowanych przez nie działaniach. Uchwalając przepis art. 15 ust. 2 ustawy o ochronie przyrody ustawodawca wskazał, że pomimo wielkiej wagi, jaką należy przywiązywać do kwestii ochrony przyrody, to jednak w pewnych sytuacjach takich jak prowadzenie akcji ratowniczej bądź podejmowanie działań mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa powszechnego, konieczne jest wysunięcie na plan pierwszy ochrony ludzi i ich mienia”.

Dodatkowo w art. 15 ust. 2 pkt 2 u.o.p. zastrzeżone zostało, że zakazy obowiązujące na terenie rezerwatów nie odnoszą się do obszarów objętych jedynie ochroną krajobrazową, w trakcie ich gospodarczego wy-

przyrody stanowią organy administracji je wprowadzające.

⁵² W. Radecki, 2005, Rozważania nad prawem ochrony przyrody. Parki narodowe. Przyroda Polska, nr 1, s. 8.

⁵³ Więcej na temat planów ochrony przyrody, na przykładzie planu ochrony Wielkopolskiego Parku Narodowego, jako jednego z parków narodowych. Rozwiązania prawne są tożsame z planami ochrony rezerwatów przyrody, K. Różowicz, Plan Ochrony Wielkopolskiego Parku Narodowego, Głos Wielkopolski, 26.06.2013, s. 16 oraz Plan ochrony przyrody Wielkopolskiego Parku Narodowego, Nowiny Komornickie, nr 5, 2013, s. 28. Różnicę w zakresie planów tych dwóch form ochrony

korzystania przez jednostki organizacyjne, osoby prawne lub fizyczne oraz wykonywania prawa własności zgodnie z przepisami kodeksu cywilnego. Jak więc wynika z brzmienia wskazanego przepisu, zwolnienie nie odnosi się do całego terenu rezerwatu przyrody, ale jedynie do części, która korzysta tylko z ochrony krajobrazowej. Poprzez ochronę krajobrazową ustawodawca każe rozumieć zgodnie z art. 5 ust. 8 u.o.p. zachowanie cech charakterystycznych danego krajobrazu.

Wyżej omówione odstępstwa od zakazów i ograniczeń miały charakter ogólny. Poniżej zostaną wskazane okoliczności, w których regionalny dyrektor ochrony środowiska może wydać zezwolenie na odstąpienie od zakazów. Odstąpienie takie uzależnione jest od wystąpienia okoliczności uzasadniającej realizację jednego z celów określonego w tym przepisie. Należy podkreślić, że wydane na podstawach poniżej wskazanych decyzje administracyjne będą miały charakter uznaniowy⁵⁴, na co wskazuje użycie przez ustawodawcę zwrotu „może”. Konsekwencją przyjęcia takiego rozwiązania jest pozostawienie odpowiedniemu organowi administracyjnemu wyboru w zakresie udzielenia bądź nieudzielenia odpowiedniego zwolnienia.

W trybie art. 15 ust. 5 u.o.p. regionalny dyrektor ochrony środowiska może zezwolić na obszarze rezerwatu przyrody na odstępstwa od każdego z zakazów wskazanego w art. 15 ust. 1 u.o.p., jeżeli jest to uzasadnione wykonywaniem badań naukowych lub celami edukacyjnymi, kulturowymi, turystycznymi, rekreacyjnymi albo sportowymi lub celami kultu religijnego i nie spowoduje to negatywnego oddziaływania na cele ochrony przyrody rezerwatu przyrody. Natomiast w oparciu o art. 15 ust. 4. u.o.p. Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska, po zasięgnięciu opinii regionalnego dyrektora ochrony środowiska, może zezwolić na obszarze rezerwatu przy-

rody na odstępstwa od każdego z zakazów, jeżeli jest to uzasadnione potrzebą:

- ochrony przyrody;
 - realizacji inwestycji liniowych celu publicznego, w przypadku braku rozwiązań alternatywnych i po zagwarantowaniu kompensacji przyrodniczej w rozumieniu art. 3 pkt 8 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 roku – Prawo ochrony środowiska.
- Źródłem złagodzenia zakazów obowiązujących na terenie rezerwatu mogą być:
- w oparciu o treść art. 15 ust 1 pkt 11 i 16 zapisy planów ochrony dotyczące prowadzenia działalności wytwórczej, handlowej i rolniczej lub wprowadzania psów na obszary objęte ochroną ścisłą i czynną,
 - w oparciu o art. 15 ust 1 pkt 4, 14 i 16 zapisy planów ochrony lub zadań ochronnych dotyczące polowania, połowu ryb i innych organizmów wodnych, wprowadzania psów pasterskich na obszary objęte ochroną czynną.

Plan ochrony dla rezerwatu przyrody na podstawie kompetencji wskazanej w treści art. 19 ust. 1 pkt 6. u.o.p. ustanawia regionalny dyrektor ochrony środowiska. Do czasu ustanowienia planu ochrony dla rezerwatu przyrody regionalny dyrektor ochrony środowiska w trybie art. 22 ust. 1 u.o.p. ustanawia zadania ochronne. Jak wskazał NSA w wyroku z dnia 24 stycznia 2013 roku⁵⁵, „zgodnie z treścią art. 18 ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (Dz.U. z 2009 r. nr 151, poz. 1200 ze zm.) – sporządza się i realizuje plan ochrony (rezerwatu – przypis autora). Nie wiadomo więc, skąd Prezydent Miasta Poznania oraz Rada Miasta czerpią wiedzę na temat tego, co i w jaki sposób chronić poprzez uchwalenie planu miejscowego na przedmiotowym terenie”. W związku ze stanowiskiem NSA podzielić należy pogląd o kluczowym znaczeniu planu ochrony dla możliwości ustanowienia ochrony dla

⁵⁴ E. Ochędowski, 2009, Prawo administracyjne. Część ogólna, Toruń, s. 210, za: M. Mincer, 1983, Uznanie administracyjne, Toruń, s. 64 i n.

⁵⁵ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 24 stycznia 2013 roku, II OSK 2442/12 (<http://bu-169.bu.amu.edu.pl/han/LEXwIntranecie/orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/95CE254957>; dostęp: 13.12.2013).

danego obszaru objętego ochroną. Bez stosownego planu ochrony dla rezerwatu nie jest możliwe prawidłowe uchwalenie planu miejscowego i sprawowanie pieczy nad danym terenem.

Złagodzenie niektórych zakazów może nastąpić także w drodze wyznaczenia przez regionalnego dyrektora ochrony środowiska miejsc, akwenów, szlaków i tras, na których obszarze dozwolone jest palenie ognisk i wyrobów tytoniowych oraz używanie źródeł światła o otwartym płomieniu (art. 15 ust. 1 pkt 10 u.o.p.), zbieranie dziko występujących roślin i grzybów oraz ich części (art. 15 ust. 1 pkt 13 u.o.p.), ruch pieszy, rowerowy, narciarstwo i jazda konna wierzchem (art. 15 ust. 1 pkt 15 u.o.p.) (art. 15 ust. 1 pkt 17 u.o.p.), wspinaczka, eksploracja jaskiń lub zbiorników wodnych (art. 15 ust. 1 pkt 17 u.o.p.), używanie łodzi motorowych i innego sprzętu motorowego, uprawianie sportów wodnych i motorowych, pływanie i żeglowanie (art. 15 ust. 1 pkt 21 u.o.p.), biwakowanie (art. 15 ust. 1 pkt. 23 u.o.p.).

Ograniczenie zakazów może być także wynikiem zgody:

- ministra właściwego do spraw środowiska na wprowadzanie gatunków roślin, zwierząt lub grzybów (art. 15 ust. 1 pkt 25 u.o.p.),
- regionalnego dyrektora ochrony środowiska (art. 15 ust. 1 pkt 24) na prowadzenie badań naukowych (art. 15 ust. 1 pkt 24 u.o.p.), na organizację imprez rekreacyjno-sportowych (art. 15 ust. 1 pkt 27 u.o.p.).

Odmienne niż dla parków narodowych wyznaczenie otuliny dla rezerwatu przyrody ma charakter fakultatywny – art. 13 ust. 2. u.o.p. Skutkiem niewyznaczenia otuliny jest to, że wszelkie zakazy dotyczące rezerwatu kończą się na jego granicy.

Na podstawie art. 21 u.o.p. Minister Środowiska wydał rozporządzenie z dnia 12 maja 2005 roku w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego, dokonywania zmian w tym planie oraz ochrony zasobów, tworów i składników przyrody. Zapisy powyższego rozporządzenia mogą być przydatne

w ustalaniu zakresu zakazów obowiązujących w danym rezerwacie przyrody. Zgodnie z § 20 rozporządzenia zakres ochrony przyrody w rezerwacie przyrody obejmuje w szczególności: naturalne procesy przyrodnicze, siedliska przyrodnicze oraz siedliska roślin, zwierząt lub grzybów dziko występujących, objętych ochroną gatunkową oraz zagrożonych wyginięciem lub rzadko występujących, populacje roślin, zwierząt lub grzybów dziko występujących, w szczególności gatunków objętych ochroną ścisłą, zagrożonych wyginięciem lub rzadko występujących, z uwzględnieniem ich różnorodności genetycznej, różnorodność ekosystemową, z uwzględnieniem zmienności siedliskowej, faz rozwojowych i stadiów sukcesyjnych ekosystemów, różnorodność krajobrazową, z uwzględnieniem estetycznych i widokowych walorów krajobrazowych, przyrodę nieożywioną, w szczególności: wody, powietrze, gleby, jaskinie, głązy, skały, rzeźbę terenu, procesy rzeźbotwórcze i procesy glebowe, walory krajobrazowe i wartości kulturowe.

Naruszenie zakazów obowiązujących w rezerwacie przyrody jest zagrożone sankcją karną. Art. 127 u.o.p. stanowi, że „kto umyślnie narusza zakazy obowiązujące w rezerwach przyrody, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5, a jeżeli sprawca działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2”. Jak wskazuje w komentarzu do u.o.p. K. Gruszecki, kary mogą zostać orzekane alternatywnie, nigdy łącznie. Ponadto autor wskazuje, że zagadnienie związane z wysokością orzekanych kar uregulowane zostało w art. 19 k.w. oraz 24 par. 1 k.w.⁵⁶.

Podobnie jak w przypadku parków narodowych, w rezerwach przyrody u.o.p. wprowadza możliwość pobierania opłat, ale tylko za wstęp na obszar rezerwatu. Podstawą wprowadzenia opłat jest stosowne zarządzenie organu administracyjnego. Wysokość opłat została określona analogicznie jak w przypadku parków narodowych.

⁵⁶ K. Gruszecki, Ustawa o ochronie przyrody. Komentarz, LEX/el.

Dla porównania przywołać należy regulacje prawa niemieckiego odnoszące się do zakazów oraz ograniczeń obowiązujących na obszarach rezerwatów. Przywołanie regulacji obcej ma charakter li tylko porównawczy i informacyjny, bowiem działania ochronne podejmowane są w stosunku do terytorium podlegającego zwierzchnictwu państwa, zatem tworzenie i status prawny obszarów podlega prawu poszczególnych państw⁵⁷. Ogólną ustawę o zasięgu federalnym normującą zagadnienie form ochrony przyrody oraz ograniczeń na tych terenach stanowi przywołana już federalna ustawa o ochronie przyrody. Z treści przepisów od § 37 do § 47 można wyinterpretować normy odnoszące się do ochrony dzikich gatunków roślin, zwierząt wraz z ich siedliskami oraz biotypów. Wymienione przepisy podzielone zostały na sekcje odnoszące się do postanowień ogólnych, ochrony ogólnej oraz ochrony specjalnej (ochrony specjalnego rodzaju). § 39 ustawy zawiera ogólne wskazanie zakazów, jakie obowiązują na terenach objętych ochroną prawnoprzyrodniczą. Wśród nich należy wyróżnić: zakaz umyślnego lub bez uzasadnionej przyczyny naruszenia spokoju na terenie chronionym, zakaz usuwania dziko rosnącej roślinności, negatywnego wpływu na siedliska dzikich zwierząt, polowania i rybołówstwa – z zastrzeżeniem odmiennych regulacji prawnych, zabronione jest także wypalanie łąk oraz pól. Zapisy mają charakter bardzo szeroki i zarazem charakteryzują się dużą ogólnikowością. Jest to spowodowane bardzo szerokim spojrzeniem przez ustawę na zakres normowanych kwestii oraz pozostawieniem rozwiązań szczegółowych innym aktom normatywnym. Zakres szczegółowych ograniczeń określany jest w drodze ustanowienia aktów prawa poszczególnych landów uwzględnieniem obszaru konkretnego rezerwatu. Szczegółowe ograniczenia muszą być spójne z ogólnymi ograniczeniami wynikającymi z ustawy federalnej. Poszczególne landy opierają swoje rozwiązania na ustawach o zasięgu landu (Landesnaturschutzgesetz – ustawa

o ochronie przyrody o zasięgu landu). Po między określonymi rozwiązaniami może zaistnieć pewna rozbieżność, jednakże tylko w drobnym zakresie. Poszczególne prawa landów wykazują różnice z jednej strony ze względu na różne priorytety polityczne, a z drugiej przez fakt, że niektóre rodzaje obszarów przyrodniczych nie występują powszechnie⁵⁸. Ustanowienie obszaru rezerwatu następuje na podstawie rozporządzenia Ministra Rolnictwa, Ochrony Środowiska i Planowania Przestrzennego⁵⁹, jednocześnie rozporządzenie zawiera załącznik w postaci mapy terenu objętego ochroną. Wydane rozporządzenie musi pozostawać w zgodzie z § 23 ustawy federalnej i ustalać konkretne cele w zakresie ochrony przyrody na danym terenie oraz zakazy i ograniczenia tam. Wskazuje się, że poszczególne przepisy mogą być różne w przypadku poszczególnych rozporządzeń, jednakże istnieje pewien ich wspólny człon⁶⁰. Przykładowo w obrębie rezerwatów nie wolno: wznosić lub przebudowywać budynków, zmieniać kształtu podłoża lub gleby, zmieniać sposobu użytkowania gruntów, łapać i ranić dzikich zwierząt, używać wszelkiego rodzaju pestycydów, opuszczać drogi publicznej (zbaczać z niej, wchodzić na teren niedostępny dla nieuprawnionych), zrywać lub niszczyć roślinności, puszczać wolno zwierząt domowych, nakazane jest dobre wykorzystywanie gruntów rolnych – zgodnie z zasadami dobrej praktyki zawodowej (Gute fachliche Praxis) czy też prawidłowy sposób połowów. W niemieckim systemie prawnym wskazanie poszczególnych ograniczeń następuje więc w sposób hierarchiczny oraz wertykalny – obowiązuje ustawa federalna, landu a także rozporządzenie ustalające za-

⁵⁷ A. Przyborowska-Klimach, *Ochrona przyrody*, op. cit., s. 228.

⁵⁸ Przykładowo można wskazać, że w Bawarii znajdują się liczne rezerwaty bagien, w Szlezwiku-Holsztynie – rezerwaty górskie.

⁵⁹ http://www.bravors.brandenburg.de/sixcms/detail.php?gsid=land_bb_bravors_01.c.15673.de, na stronie zawarto przykładowy tekst rozporządzenia w sprawie rezerwatu Schlaubetal na terenie Bawarii.

⁶⁰ <http://www.lwk-niedersachsen.de/index.cfm/portal/6/nav/199/article/16122.html> (dostęp: 11.12.2012).

kres funkcjonowania konkretnego rezerwatu oraz zakazów i obostrzeń na jego terenie. Sytuacja taka doprowadza z jednej strony do różnic w stopniu i charakterze ochrony poszczególnych terenów, a z drugiej strony umożliwia maksymalne ich dostosowanie do specyfiki danego obszaru.

Porównując rozwiązania w dziedzinie ograniczeń na terenach rezerwatów rodzimych oraz niemieckich, można dojść do wniosku, że zakres ograniczeń jest podobny. Pomimo więc różnic wynikających z definicji rezerwatów, prawna ochrona terenów jest ustanowiona na podobnym poziomie. Konstatacja taka nie powinna jednak zwalniać żadnego z ustawodawców z dążenia do poprawy sytuacji ochrony przyrody w poszczególnych krajach. Jednakże wydaje się, że funkcjonujące rozwiązania zasługują na uznanie i aprobatę.

ZAKOŃCZENIE

Reasumując powyżej przeprowadzone rozważania, uznać należy, że pomimo różnorodnych definicji, niejednorodnych kryteriów klasyfikacyjnych na terenie poszczególnych krajów szczegółowe unormowania doprowadzają do podobnego zakresu ochrony form przyrody, które w Polsce

zaliczamy do rezerwatów. Ze względu na formę, w jakiej skonstruowana została ustawa o ochronie przyrody, oraz na znaczenie innych ustaw, kluczowe dla zrozumienia, czym jest rezerwat, wydaje się holistyczne spojrzenie na omawiane zagadnienie. Rezerwat został, co prawda, wprost zdefiniowany poprzez cechy obszaru, który ma chronić, jednakże zapis ten stanowi tylko trzon regulacji, których przybliżenie jest konieczne dla skonstruowania pełnego obrazu pojęcia, którym się posługujemy. Bliższe zaznajomienie się z genezą powstania form ochronnych oraz regulacji międzynarodowych i innych państw pozwala stwierdzić, że ochrona przyrody na terytorium Polski pozostaje w zgodności z rozwiązaniami przyjętymi w innych krajach, dzięki czemu możliwe jest skuteczne zapobieganie negatywnym skutkom działań ludzkich. System ochrony poszczególnych państw powinien uwzględniać rozwiązania ponadkrajowe, dzięki czemu może on funkcjonować w sposób efektywny i realnie spełniać swoje zadania.

Doktorant
Wydziału Prawa i Administracji
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

NATURE RESERVE AS A FORM OF ENVIRONMENTAL PROTECTION, IN LIGHT OF THE NATURE CONSERVATION ACT Summary

Field forms of nature protection are particularly valuable legal instrument of reducing the negative impacts of human activities on the environment. This stems from the possibility of administrative legal interference on separate area. There is many kinds of forms of nature conservation area in the regulations posed by the international organizations and in normative acts of individual countries. However, the most commonly occurring are: national parks and reserves. In the article, are compares selectively chosen regulations defining the scope of understanding of the

term „reserve”. However, the main attention is situated on identifying characteristics of the domestic laws of nature reserves, legal restrictions and prohibitions on their existing and the situations where there is a possibility of their withdrawal. In addition, the analysis have undergone on competence of specialized public administration authorities granted to them under the Nature Conservation Act insofar as them are related to reserves. This reflection, by showing constitutive features reserves, allow no proper exposing valuable natural areas adapted form of protection.

Konrad Różowicz

ZBYCIE NIERUCHOMOŚCI W TRYBIE ART. 104A USTAWY O OCHRONIE PRZYRODY

DISPOSAL OF THE PROPERTY PURSUANT TO ART. 104A
OF THE ACT ON NATURE CONSERVATION

UWAGI WSTĘPNE

Zagadnieniem związanym z problematyką zbycia nieruchomości w trybie art. 104a ustawy o ochronie przyrody¹ jest przedmiot bonifikaty, przysługującej ustawowo wskazanemu kręgowi podmiotowemu. W ramach rozważań wstępnych, wobec braku ustawowej definicji pojęcia bonifikaty, należy wskazać definicję W. Kopalinińskiego zawartą w słowniku wyrazów obcych, który definiuje pojęcie bonifikaty jako rabat, upust, zniżkę ceny dóbr lub usług, przyznawane przez sprzedającego². W praktyce udzielenie bonifikaty polega więc na obniżeniu ceny zakupu. Punkt centralny niniejszego artykułu stanowić będzie kwestia sposobu ustalenia wysokości należynej bonifikaty oraz wskazania zakresu przedmiotowego, jaki ona obejmuje. Wymieniona regulacja bowiem tylko *prima facie* jawi się jako klarowna i wynikająca *expressis verbis* z przepisu art. 104a u.o.o.p.

Art. 104a ust. 1 u.o.o.p. normuje uprawnienie parku narodowego do sprzedaży nieprzydatnych parkowi narodowemu budynków mieszkalnych, samodzielnych lokali mieszkalnych oraz samodzielnych lokali użytkowych przeznaczonych na garaże, tworzących zbiorcze pojęcie „lokali”. Lokal sprzedawany jest wraz z pomieszczeniami przynależnymi oraz prawem związanym z prawem własności lokalu. U.o.o.p. normuje we wskazanym zakresie sposób obliczania ceny lokalu (art. 104a ust. 4–16). Art. 104a ust. 4 odsyła w zakresie ustalenia ceny lokalu przy sprzedaży do zasad określonych w przepisach o gospodarce nieruchomościami, z zastrzeżeniami zawartymi w ust. 5, według których cena sprzedaży lokalu podlega łącznemu obniżeniu o 6% za każdy rok zatrudnienia w parkach narodowych i o 3% za każdy rok najmu tego lokalu, jednak nie więcej niż o 95%. Jeżeli osobą uprawnioną jest emeryt lub rencista, cena sprzedaży lokalu wynosi 5% jego wartości. W razie zbiegu uprawnień do obniżenia ceny sprzedaży lokalu przysługujących osobom prowadzącym wspólne gospodarstwo domowe okresy zatrudnienia tych osób sumuje się, przy czym bonifikata nie może przekraczać 95% ceny sprzedaży lokalu. Uprawnienie

¹ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (Dz.U. 2013, poz. 627 j.t.): dalej u.o.o.p.

² W. Kopaliniński, 2003, Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych, Warszawa.

to przysługuje tylko przy nabyciu jednego lokalu. Jednakże proste wyinterpretowanie normy prawnej z wskazanego przepisu nie jest możliwe, albowiem stanowi on tylko jeden z jej elementów, nie dając odpowiedzi na szereg występujących wątpliwości. Przepis art. 104a u.o.o.p. nie wskazuje bowiem m.in., czy bonifikaty należy udzielić także na grunt, na którym posadowiona jest nieruchomość lokalowa, oraz czy bonifikaty należy udzielić na wykup drogi łączącej nieruchomość z drogą publiczną. Wymienione zagadnienia stanowią tylko część pytań, na które nie jest możliwe udzielenie odpowiedzi bez dokonania rekonstrukcji normy prawnej z szeregu przepisów. Odpowiedź na pytania mające daleko idące znaczenie praktyczne wymaga przedstawienia holistycznego obrazu poruszanego zagadnienia.

CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA NIERUCHOMOŚCI

Włączenie wskazanej regulacji do obowiązującej u.o.o.p. nastąpiło w związku ze zmianą statusu prawnego parków narodowych, będącą konsekwencją dodania art. 8a u.o.o.p., w którym określono, że park narodowy jest państwową osobą prawną³. W konsekwencji dokonanych modyfikacji przepisów zachodziła konieczność wprowadzenia rozwiązań określających zasady gospodarowania majątkiem stanowiącym własność parków narodowych, m.in. możliwości zbycia w wyniku sprzedaży nieprzydatnych lokali. Zgodnie z art. 104a u.o.o.p. pracownikom i byłym pracownikom parku narodowego mającym, co najmniej 3-letni okres zatrudnienia w parkach narodowych, z wyłączeniem osób, z którymi stosunek pracy został rozwiązany bez wypowiedzenia z winy pracownika, przysługuje pierwszeństwo w nabyciu lokali, których są najemcami i w których miesz-

kają. Sprzedaż lokalu należy rozumieć zgodnie z regulacją kodeksu cywilnego⁴, w którym art. 535 wskazuje, że przez umowę sprzedaży sprzedawca zobowiązuje się przenieść na kupującego własność rzeczy i wydać mu rzecz, a kupujący zobowiązuje się rzecz odebrać i zapłacić sprzedawcy cenę. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że elementami przedmiotowo istotnymi (*essentialia negotii*) umowy sprzedaży są: zobowiązanie sprzedawcy do przeniesienia na kupującego własności rzeczy oraz wydania rzeczy (określenie stron podmiotowych umowy), zobowiązanie kupującego do zapłaty ceny oraz skorelowanie świadczenia jednej strony z świadczeniem drugiej (określenie przedmiotu umowy)⁵.

Stronami umowy sprzedaży nieruchomości na podstawie art. 104a u.o.o.p. są: sprzedawca – park narodowy oraz kupujący – uprawnione na podstawie ustawy podmioty, pracownicy i byli pracownicy parku narodowego będący najemcami i mieszkańcami lokalu oraz osoby bliskie, które w dniu śmierci pracownika parku narodowego zamieszkiwały razem z nim. Krąg podmiotów zaliczanych do osób bliskich został na potrzeby regulacji u.o.o.p. zdefiniowany w sposób wyraźny, dzięki czemu poprzez odwołanie się wprost do regulacji ustawowych istnieje możliwość zakwalifikowania do niego danej osoby. Przez osoby bliskie, w myśl u.o.o.p., należy rozumieć małżonków, wstępnych i zstępnych, a także osoby przysposabiające i przysposobione.

Zakres przedmiotowy umowy sprzedaży został ustawowo określony pojęciem zbiorczym lokalu. Ustawa Prawo ochrony przyrody nie definiuje pojęcia lokalu, wskazując jedynie, że na potrzeby niniejszej ustawy przez lokal należy rozumieć: budynki mieszkalne, samodzielne lokale mieszkalne oraz samodzielne lokale użytkowe przeznaczone na garaże. W sposób ogólny kwestie związane z nieruchomościami normu-

³ Zmiany weszły na skutek nowelizacji ustawy wprowadzonej ustawą z dnia 18 sierpnia 2011 roku, o zmianie ustawy o ochronie przyrody oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2011 nr 224, poz. 1337).

⁴ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny (Dz.U. 2014 poz. 121 j.t.) dalej: kc.

⁵ Por. Z. Radwański, J. Panowicz-Lipska, 2010, Zobowiązania – część szczegółowa, Warszawa, s. 19–20.

je kodeks cywilny. Należy w tym miejscu przywołać tezę E. Drozda⁶, wskazującą, że w sprawach cywilnych kc znajduje zastosowanie bez potrzeby zamieszczania jakiegoś specjalnego przepisu, który by na to zezwalał. E. Drozd zauważył, że kc stosowany jest z własnej mocy, a nie z nadania mu takiej mocy przez przepisy innej ustawy. Kodeksowe regulacje mogą znajdować zastosowanie do spraw nieuregulowanych w u.o.o.p., które mają charakter cywilny. Do spraw o charakterze cywilnym stosuje się nie tylko kc, ale i inne ustawy, do których ustawa nie odsyła. Przedmiotowe zbywanie lokali ma zasadniczo charakter cywilny, aczkolwiek w ramach regulacji występuje także element publicznoprawny. Ilekroć bowiem mamy do czynienia z mieniem publicznym, „zastosowanie ma prawidłowość charakterystyczna dla prawa administracyjnego, mianowicie, iż podmioty tej własności działają na podstawie upoważnień zawartych w prawie i w granicach prawa. Prowadzi to do daleko idącej rozbudowy przepisów prawnych dotyczących funkcjonowania podmiotów własności publicznej w celu zakreslenia granic, w jakich ich działalność jest dozwolona. Granice te są w szczególności bardzo precyzyjnie zakreslone, gdy chodzi o własność nieruchomości”⁷.

Ustawodawca nie określił w kc, jak należy rozumieć pojęcie lokalu, budynku mieszkalnego, samodzielnego lokalu mieszkalnego czy też samodzielnego lokalu użytkowego. Art. 46 § 1 kc wskazuje jedynie, że nieruchomościami są części powierzchni ziemskiej stanowiące odrębny przedmiot własności (grunty), jak również budynki trwale z gruntem związane lub części takich budynków, jeżeli na mocy przepisów szczególnych stanowią odrębny od gruntu przedmiot własności. Kodeksowa definicja została częściowo powtórzona w ustawie o gospodarce nieruchomościami⁸,

w zakresie, w jakim mowa o nieruchomości gruntowej. Jak jednak wskazuje się w literaturze przedmioty, definicje te nie kolidują ze sobą⁹. Wynika z nich, że nieruchomościami są zarówno grunty niezabudowane, jak i zabudowane, a ponadto mogą nimi być budynki i lokale¹⁰.

Pomimo wielokrotnego posługiwania się przez u.o.g.n. pojęciem nieruchomości, nie zostało ono w sposób pełny prawnie zdefiniowane. Art. 4 u.o.g.n. podaje tylko, że przez nieruchomość gruntową należy rozumieć grunt wraz z częściami składowymi, z wyłączeniem budynków i lokali, jeżeli stanowią odrębny przedmiot własności. Natomiast zgodnie z regulacją art. 46 § 1 kc nieruchomościami są części powierzchni ziemskiej stanowiące odrębny przedmiot własności (grunty), jak również budynki trwale z gruntem związane lub części takich budynków, jeżeli na mocy przepisów szczególnych stanowią odrębny od gruntu przedmiot własności.

Przywołana definicja wprost wskazuje, że nieruchomościami mogą być: grunt (niezabudowany albo grunt zabudowany budynkiem trwale z tym gruntem związanym), budynki trwale z gruntem związane oraz części takich budynków trwale z gruntem związanych. Każda rzecz, ażeby mogła być zakwalifikowana jako nieruchomość, musi wykazywać powiązanie z gruntem. W przypadku odmiennym zaliczyć należy ją do drugiej grupy – ruchomości, wynikającej z dychotomicznego podziału na nieruchomości oraz ruchomości. Katalog

⁶ E. Drozd, Z. Truszkiewicz, 1994, *Gospodarka gruntami i wywłaszczenie nieruchomości*. Komentarz, Poznań-Kluczbork, s. 46.

⁷ A. Stelmachowski, [w:] *Prawo rzeczowe. System prawa prywatnego*, E. Gniewek (red.), t. 3, Warszawa 2007, s. 375.

⁸ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 roku o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 2014 poz. 518 j.t.), dalej: u.o.g.n.

⁹ Zdaniem S. Rudnickiego, art. 4 pkt 1 u.o.g.n. nie daje żadnych podstaw do rozumienia pojęcia nieruchomości gruntowej odmiennie niż to wynika z art. 46 kc. Zob. S. Rudnicki [w:] S. Dmowski, S. Rudnicki, *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, ks. 1, Warszawa 2003, s. 179. Zgadzać się z poglądem autora, należy wskazać, że pojęcie nieruchomości należy w przypadku braku odmiennych regulacji rozumieć zgodnie z regulacją ogólną wynikającą z kc.

¹⁰ R. Strzelczyk, 2014, *Prawo nieruchomości*, Warszawa, s. 3.

ruchomości inaczej nazywanych rzeczami ruchomymi, tak jak i definicja tego pojęcia, nie został przez ustawodawcę określony. W doktrynie przyjmuje się, że ruchomością jest wszystko to, co nie jest nieruchomością¹¹. Zgodnie z przepisami kc nieruchomości gruntowa stanowi tylko jeden z rodzajów nieruchomości, obok dwóch pozostałych. Jednocześnie ustawodawca nie wskazał, używając w u.o.g.n pojęcia nieruchomości, że należy rozumieć przez nią tylko nieruchomość gruntową. W związku z powyższym całkowicie zasadna jest konstatacja, pozostająca w zgodności z założeniem racjonalnego ustawodawcy oraz podstawowymi zasadami interpretacji tekstów prawnych, która nakazuje jednakowym wyrażeniem przypisywać takie samo znaczenie w obrębie całego systemu prawnego, chyba że ustawodawca sam wskazał, że dany zwrot należy rozumieć w sposób odmienny.

Podstawową zasadą polskiego systemu prawa prywatnego jest występowanie jedności budynku z gruntem. Tytułem przykładu należy przywołać regulacje prawne związane z ogólną zasadą *superficies solo cedit*, odnosząca się do związania własności budynku oraz innych rzeczy połączonych trwale z gruntem i wzniesionych na gruncie z własnością tego gruntu. Zasada ta realizowana jest przez zapisy art. 48 i 191 kc. Zgodnie z tą zasadą to, co jest z gruntem trwale związane (np. budynek), jest własnością właściciela gruntu. Nie może istnieć stan prawny, poza pewnymi wyraźnie określonymi prawnie wyjątkami (np. użytkowaniem wieczystym), w którym właściciel gruntu i właściciel budynku to dwie różne osoby. W sytuacji zatem gdy ktoś wznosił budynek na czyjś gruncie, przyjmuje się konstrukcję, że z mocy samego prawa właściciel gruntu staje się właścicielem budynku, choćby nawet nie przyczynił się do jego powstania, ten zaś, kto budynek zbudował, jest jedynie właścicielem nakładów poczynionych na tę budowę. Z kolei przepis art. 3

ust. 2a ustawy prawo budowlane¹² normatywnie wskazuje definicję budynku mieszkalnego jednorodzinnego, przez który należy rozumieć budynek wolno stojący albo budynek w zabudowie bliźniaczej, szeregowej lub grupowej, służący zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych, stanowiący konstrukcyjnie samodzielną całość, w którym dopuszcza się wydzielenie nie więcej niż dwóch lokali mieszkalnych albo jednego lokalu mieszkalnego i lokalu użytkowego o powierzchni całkowitej nieprzekraczającej 30% powierzchni całkowitej budynku. Definicję tę można odnieść do pojęcia budynku mieszkalnego, z uwzględnieniem odmienności wynikającej z braku wskazania jednorodzinnego charakteru takiego budynku. Art. 2 ust. 1 ustawy o własności lokali¹³ wskazuje, że samodzielny lokal mieszkalny, a także lokal o innym przeznaczeniu, mogą stanowić odrębne nieruchomości. Art. 2 ust. 2 określa, że samodzielnym lokalem mieszkalnym, w rozumieniu ustawy, jest wydzielona trwałymi ścianami w obrębie budynku izba lub zespół izb przeznaczonych na stały pobyt ludzi, które wraz z pomieszczeniami pomocniczymi służą zaspokajaniu ich potrzeb mieszkaniowych. Przepis ten stosuje się odpowiednio również do samodzielných lokali wykorzystywanych zgodnie z przeznaczeniem na cele inne niż mieszkalne. Do lokalu mogą przynależeć, jako jego części składowe, pomieszczenia, choćby nawet do niego bezpośrednio nie przylegały lub były położone w granicach nieruchomości gruntowej poza budynkiem, w którym wyodrębniono dany lokal, a w szczególności: piwnica, strych, komórka, garaż. Powyższe ustalenia można odnieść odpowiednio również do „samodzielných lokali wykorzystywanych zgodnie z przeznaczeniem na cele inne niż mieszkalne”, a zatem lokali użytkowych. Przez „przeznaczenie” należy przy tym rozumieć przeznaczenie ujawnione w projekcie budynku, w którym znajduje się lokal, lub zaświadczeniu administracyjnym,

¹¹ J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, 2006, Prawo rzeczowe, Warszawa, s. 21–22.

¹² Ustawa z dnia 7 lipca 1994 roku – Prawo budowlane (Dz.U. 2013 nr 1256, poz. 984 j.t.).

¹³ Ustawa z dnia 24 czerwca 1994 roku o własności lokali (Dz.U. 2004 r. 141, poz. 1492 j.t.).

w przypadku gdy po wybudowaniu obiektu dokonano zmiany przeznaczenia lokalu w drodze administracyjnej. Ponadto definicja lokalu użytkowego znajduje się w rozporządzeniu Ministra Infrastruktury z 12 kwietnia 2002 roku w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie¹⁴. Zgodnie z treścią § 3 pkt 14 tego rozporządzenia przez lokal użytkowy należy rozumieć jedno pomieszczenie lub zespół pomieszczeń, wydzielone stałymi przegrodami budowlanymi, nie będące mieszkaniem, pomieszczeniem technicznym albo pomieszczeniem gospodarczym. Definicja ta zasadniczo pokrywa się z definicją zrekonstruowaną na podstawie przepisów ustawy o własności lokali. W zakresie art. 104a u.o.o.p. lokal użytkowy musi być przeznaczony na garaż. Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu, status prawny garażu jest czasem trudny do określenia, przy czym stwierdza się, że pomieszczeniami garażowymi mogą być: samodzielny lokal, pomieszczenie przynależne oraz część nieruchomości wspólnej¹⁵. Można przyjąć, że przez garaż należy rozumieć samodzielny obiekt budowlany lub część innego obiektu, przeznaczony do przechowywania i obsługi pojazdów mechanicznych. Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 roku w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie¹⁶, garaż służy do przechowywania i bieżącej, niezawodowej obsługi samochodów osobowych, może stanowić samodzielny obiekt budowlany lub część innego obiektu, być garażem zamkniętym – z pełną obudową zewnętrzną i zamykanymi otworami, bądź garażem otwartym

– bez ścian zewnętrznych albo ze ścianami niepełnymi lub ażurowymi. Definicja ta obejmuje jednakże, jedynie częściowe pojęcie garażu albowiem odnosi się tylko do samochodów osobowych.

CENA NIERUCHOMOŚCI I ZAKRES UDZIELANEJ BONIFIKATY

Art. 104a ust. 4 u.o.o.p. wskazuje, że ustalenie ceny lokalu przy sprzedaży następuje na zasadach określonych w przepisach u.o.g.n. Z powyższego wynika, że w zakresie ustalania ceny lokalu zastosowanie mają przepisy u.o.g.n., z wyjątkiem zakresu podmiotowego, którym przysługuje bonifikata, oraz sposobu jej obliczania (progresja procentowa). Natomiast przepisy nie określają w odmienny sposób tego, jak należy ustalić cenę. Trzeba jednocześnie podkreślić, że odwołanie do przepisów u.o.g.n nie tworzy relacji *lex specialis – legi generali*. Brak wskazanej relacji wynika z charakteru prawnego ustaw, który przybliżyć można przez odwołanie się do z rozważań poczynionych przez Sąd Najwyższy. Należy wstępnie wskazać, że zgodnie z treścią art. 104a ust. 16 u.o.o.p. w sprawach zbywania lokali nie stosuje się ustawy z dnia 15 grudnia 2000 roku o zasadach zbywania mieszkań będących własnością przedsiębiorstw państwowych, niektórych spółek handlowych z udziałem Skarbu Państwa, państwowych osób prawnych oraz niektórych mieszkań będących własnością Skarbu Państwa¹⁷. Pomimo wskazanego rozwiązania prawnego, które nie zostało wprowadzone do ustawy o lasach¹⁸, należy przywołać sposób rozumowania Sądu Najwyższego w zakresie sposobu ustalenia ceny zbywanego lokalu.

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz.U. 2002 nr 75 poz. 690).

¹⁵ S. Brzeszczyńska, 2005, Umowy w obrocie nieruchomościami, Warszawa, s. 19.

¹⁶ Rozporządzenie, Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie z dnia 12 kwietnia 2002 roku (Dz.U. nr 75, poz. 690).

¹⁷ Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 roku o zasadach zbywania mieszkań będących własnością przedsiębiorstw państwowych, niektórych spółek handlowych z udziałem Skarbu Państwa, państwowych osób prawnych oraz niektórych mieszkań będących własnością Skarbu Państwa (Dz.U. 2001 nr 4, poz. 24, ze zm.), dalej: u.o.z.m.

¹⁸ Ustawa z dnia 28 września 1991 roku o lasach (Dz.U. z 2014 r., poz. 222 t.j.), dalej: u.o.l.

Przywołanie sposobu interpretacji przepisów nie ma na celu stosowania go wprost do odmiennych regulacji, ma jedynie wskazać prawidłowy sposób interpretacji przepisów. Należy jednocześnie przyjąć, że zgodnie z postulatem ogólnym koherentności systemu prawnego, poszczególne regulacje odnoszące się do ceny zbywania lokali, unormowane ze względu na postulat zupełności unormowania podmiotowych zagadnień w jednej ustawie, winny być zasadniczo jednakowo interpretowane. Odmienny sposób oraz rezultat czynności wykładni przepisów winien znajdować oparcie w wyraźnie wskazanych wartościach i powinien być wyrażony w sposób wyraźny. Przyjęcie odmiennego stanowiska prowadzi może do naruszenia zasady równości wyrażonej w art. 32 ust. 1 Konstytucji. Zgodnie z uchwałą SN z dnia 1 grudnia 2004 roku III CZP 66/04¹⁹, do określenia ceny sprzedaży lokalu mieszkalnego, nabywanego przez pracownika Lasów Państwowych (art. 40a ust. 4 i 7 u.o.l.), ma zastosowanie art. 6 w związku z art. 10 ust. 3 u.o.z.m. Sąd Najwyższy we wskazanej uchwale przyjął, że zakres przepisów u.o.l. oraz u.o.z.m. nie kreuje relacji pomiędzy ustawami na zasadzie *lex specialis – legi generali*. Wspomniane rozumowanie pozwala przyjąć, że wszystkie spośród przywołanych ustaw samodzielnie normują kwestie sprzedaży nieruchomości. Zgodnie z przywołaną zasadą równości nie istnieje racjonalna przesłanka pozwalająca przyjąć, że należy w sposób odmienny ustalać cenę poszczególnych lokali w przypadku występowania jednorodnych regulacji prawnych. Poczynione rozważania pozwalają przyjąć, że poszczególne regulacje prawne, kodeksu cywilnego czy ustaw szczegółowych (np. u.o.g.n.) obowiązują *per se*, w zakresie, w jakim znajdują zastosowanie do konkretnej sytuacji faktycznej sprawy.

W związku z powyższym należy wskazać unormowania objęte rozdziałem 8 u.o.g.n. Art. 67 ust. 1 ustawy wskazuje, że cenę nie-

ruchomości ustala się na podstawie jej wartości. Ustawodawca jednocześnie określił korelację pomiędzy dwoma pojęciami ceny oraz wartości. Cena to określona kwotowo ilość pieniędzy, za którą strony transakcji są gotowe do zbycia/nabycia nieruchomości i którą kupujący jest zobowiązany uiścić za nieruchomość. Wartość nieruchomości jest natomiast szacowana zgodnie z przepisami ustawy. Zaznaczyć należy, że zgodnie z art. 68 ust. 1a u.o.g.n. w przypadku zbycia lokalu mieszkalnego bonifikata obejmuje cenę lokalu, w tym cenę udziału w prawie własności gruntu, lub w przypadku gdy udział obejmuje prawo użytkowania wieczystego, pierwszą opłatę z tego tytułu. Bonifikata udzielana od ceny lokalu obejmuje wszystkie jej składniki w jednakowej wysokości. Wskazana regulacja obowiązuje wprost w przypadku ustalania zakresu bonifikaty w związku z art. 104a u.o.o.p., który normuje, że zbycie lokali następuje na zasadach określonych w przepisach o gospodarce nieruchomościami. Wymieniony przepis art. 68 ust. 1a u.o.g.n. zakreśla przedmiotową zasadę wskazującą zakres bonifikaty, która powinna zostać udzielona. Ponadto, jak wskazuje się w literaturze przedmiotu, w art. 67 ust. 1a u.o.g.n. została wprowadzona norma interpretacyjna stosowana do określenia ceny nieruchomości lokalowych, zgodnie z którą cena lokalu obejmuje lokal wraz z pomieszczeniami przynależnymi oraz udział w nieruchomości wspólnej²⁰. Nieruchomością wspólną jest przy tym grunt oraz części budynku i urządzenia, które nie służą wyłącznie do użytku właścicieli poszczególnych lokali²¹. Zgodnie z art. 3 u.w.l. w przypadku wyodrębnienia własności lokali właścicielowi lokalu przysługuje udział w nieruchomości wspólnej stanowiący prawo związane z własnością tego lokalu. Sprzedaż lokalu wiąże się więc zawsze ze sprzedażą udziału w nieruchomości wspólnej (czyli w gruncie oraz częściach budynku, które służą do wyłącznego

¹⁹ Uchwała SN z dnia 1 grudnia 2004 roku III CZP 66/04, OSNC 2005/11/185, Prok.i Pr.-wkł. 2005/6/31, Biul. SN 2004/12/4, Wokanda 2005/1/8.

²⁰ A. Prusaczyk, [w:] J. Jaworski, A. Prusaczyk, A. Tułodziecki, M. Wolanin (red.), Ustawa o gospodarce nieruchomościami. Komentarz, Warszawa 2013, s. 280.

²¹ Ibidem, s. 281.

użytku właścicieli poszczególnych lokali)²². Z tych względów bonifikata obejmuje cenę udziału w prawie własności gruntu lub w prawie użytkowania wieczystego²³. Drugie spośród wymienionych praw rzeczowych ma większe znaczenie w praktyce, albowiem zgodnie z art. 43 u.o.g.n., a także art. 10 ust. 3 u.o.o.p. „z dniem wejścia w życie ustawy o utworzeniu parku narodowego albo rozporządzenia w sprawie zmiany jego granic park narodowy nabywa z mocy prawa prawo użytkowania wieczystego nieruchomości Skarbu Państwa położonych w jego granicach i służących realizacji jego celów oraz własność położonych na tych nieruchomościach budynków, innych urządzeń i lokali”. Konstatacja taka pozostaje w zgodności z praktyką oraz jest podzielana przez organy kontrolujące. Jak wynika bowiem m.in. z raportu NIK delegatury w Olsztynie²⁴, bonifikata obejmuje nie tylko cenę lokalu, ale również cenę udziału w prawie własności gruntu, a w przypadku gdy udział obejmuje prawo użytkowania wieczystego, pierwszą opłatę z tego tytułu. W trakcie działań kontrolnych nie wykryto działań sprzecznych ze wskazaną regułą, ustalającą sposób obliczenia wysokości bonifikaty oraz jej zakres przedmiotowy.

Na podstawie przepisu art. 68 ust. 1 u.o.g.n. organowi przysługuje uprawnienie do udzielenia bonifikaty w określonych prawnie sytuacjach. W przypadku u.o.o.p. zakres podmiotowy bonifikaty oraz sposób obliczania jej wysokości został ustalony w sposób właściwy dla tej ustawy. Bonifikata udzielana od ceny lokalu obejmuje wszystkie jej składniki w jednakowej wysokości. Przyjęta metoda obliczania bonifikaty udzielanej w przypadku nabywania lokalu w myśl art. 104a u.o.o.p. wskazuje, że obejmuje ona (bonifikata) całkowity koszt lokalu (z uwzględnieniem wszystkich jej składników, m.in. gruntu). *Ratio legis* tej re-

gulacji odnosi się do umożliwienia nabycia nieprzydatnej nieruchomości po preferencyjnej cenie określonym ustawowo podmiotom, jednocześnie pozwalając parkom narodowym zaprzestać utrzymywania niepotrzebnych lokali. W ten sposób ustawodawca umożliwia realizację celu publicznego, jakim są parki narodowe, poprzez obniżenie kosztów ponoszonych przez parki narodowe, a jednocześnie przynoszących korzyść osobom powiązanim określonymi prawnie więziami (współpracownikom parku). Należy przy tym podkreślić niezwykle istotną okoliczność podmiotowego zakresu udzielania bonifikaty, który jest silnie skorelowany z działalnością parków narodowych.

Wskazane rozwiązanie w sposób jednoznaczny koresponduje z regulacją konstytucyjną. Art. 20 Konstytucji RP stanowi, że podstawą ustroju gospodarczego RP jest społeczna gospodarka rynkowa, oparta na wolności działalności gospodarczej, własności prywatnej oraz solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych. Stąd też współpraca realizująca interes publiczny oraz interes indywidualny podmiotu (przejawiający się w możliwości nabycia nieruchomości w preferencyjnej cenie) wynikać musi z zasady partnerstwa, przy czym partnerstwo takie winno opierać się na transparentnych zasadach i regułach umożliwiających podejmowanie odpowiednich decyzji przez podmioty uprawnione do uzyskania bonifikaty.

Odmienne niż w przypadku sprzedaży nieruchomości Skarbu Państwa albo jednostek samorządu terytorialnego, w przypadku sprzedaży nieruchomości przez park narodowy ustawodawca wprowadził obowiązek stosowania bonifikaty. Udzielenie bonifikaty jest autonomicznym rozstrzygnięciem uprawnionego organu przy wystąpieniu przesłanek ustawowych²⁵. Należy więc przyjąć, że prawo do uzyskania bonifikaty, w sytuacji zaistnienia ustawowo określonych okoliczności, jest prawem podmiotowym uprawnionego. Ogranicze-

²² Ibidem, s. 305.

²³ Ibidem, s. 306.

²⁴ Informacja o wynikach kontroli udzielania przez gminy bonifikaty nabywcom komunalnych lokali mieszkalnych przy bezprzetargowej sprzedaży z czerwca 2011 roku, nr ewid. 28/2011/P/10/155/LOL.

²⁵ Por. R. Padrak, 2010, Zbywanie i oddawanie do korzystania nieruchomości samorządowych i Skarbu Państwa, Wrocław, s. 45.

nia uprawnień jednostki powinny być zatem wskazywane w sposób jednoznaczny w treści ustawy. Nie jest więc dopuszczalne ograniczanie ich uprawnień i przez to pogarszanie ich sytuacji ekonomicznej wskutek dokonywania wadliwej interpretacji obowiązujących przepisów. Należy jednocześnie pamiętać, że dokonując wykładni prawa administracyjnego, organ winien wszystkie wątpliwości rozstrzygnąć na korzyść obywatela (*in dubio pro cive*)²⁶. Jeżeli ustawodawca chciałby ograniczyć zakres udzielanej bonifikaty, poprzez wyłączenie przedmiotowe gruntu, wskazałby to w sposób jednoznaczny oraz wyraźny w treści ustawy.

W związku z powstaniem wątpliwości co do zakresu pojęcia lokalu, unormowanego przepisem art. 104a u.o.o.p., wynikającego z kwestii, czy cena gruntu związanego z prawem własności sprzedawanego lokalu jest w rozumieniu ww. ustawy objęta bonifikatą i powinna zostać ustalona podobnie jak cena lokalu, na zasadach preferencyjnych, posiłkowo można posłużyć się poglądami wypracowanymi w tym zakresie na gruncie innych aktów prawnych, normujących podobny zakres przedmiotowych kwestii. Jak wynika bowiem z uzasadnienia projektu ustawy, umożliwienie sprzedaży lokali jest rozwiązaniem wzorowanym na funkcjonujących przepisach odnoszących się m.in. do pracowników Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe (u.o.l.)²⁷. Zgodnie z art. 40a u.o.l. Lasy Państwowe mogą sprzedawać nieruchomości zabudowane budynkami mieszkalnymi i samodzielne lokale mieszkalne (zwane dalej lokalami) oraz grunty z budynkami mieszkalnymi w budowie, nieprzydatne Lasom Państwowym. Zakres przedmiotowy obu regulacji jest tożsamy, co koresponduje ze wspólnym *ratio legis* obu regulacji ustawowych oraz ze wspomnianym uzasadnieniem projektu nowelizacji ustawy o ochronie przy-

rody. Ustawy te odróżnia jednakże zakres podmiotowy unormowania, zarówno co do podmiotów kompetentnych w dziedzinie zbywania nieruchomości, jak i ich nabywania, co podyktowane jest różnym zakresem podmiotowym samych ustaw. Z art. 40a ust. 1 i 3 u.o.l. wynika, że przedmiotem sprzedaży są nieruchomości zabudowane budynkami mieszkalnymi i samodzielne lokale mieszkalne oraz grunty z budynkami mieszkalnymi w budowie, a także grunty wraz z przynależnościami, niezbędne do korzystania z lokali. W istocie przedmiotem sprzedaży są nieruchomości gruntowe zabudowane budynkami przeznaczonymi do zaspokajania potrzeb mieszkaniowych bądź też grunty, na których położone są budynki mieszkalne w budowie, oraz nieruchomości lokalowe, które ustawodawca nazywa „samodzielnymi lokalami”²⁸. Wskazany zakres regulacji znajduje analogiczne zastosowanie do u.o.p. Przedmiotem sprzedaży jest nieruchomość gruntowa, na której położony jest lokal, wraz z lokalem *sensu stricto*, zdefiniowany zgodnie z treścią art. 104a u.o.o.p. Nadmienić należy, że posługiwanie się osobno pojęciami grunt oraz lokal związane jest tylko z zakresem tego artykułu, albowiem w przedmiotowej ustawie prawidłowo należałoby – zgodnie z poczynionymi rozważaniami – posługiwać się pojęciem nieruchomości lokalowej, która *ex definitione* związana jest z gruntem. Bonifikata rozciąga się więc na cały przedmiot zbywany, zatem nie jest właściwe i poprawne wydzielanie z rzeczy nieruchomej jej poszczególnych części. Ustawodawca wskazuje bowiem, że jest to jedna rzecz i w takim zakresie powinna zostać udzielona bonifikata związana z nabyciem nieruchomości lokalowej. Preferencyjne warunki nabywania nieruchomości zostały prawnie dopuszczone także w szeregu innych ustaw, m.in. w ustawie z dnia 15 grudnia 2000 roku o spółdzielniach mieszkaniowych²⁹. Zgodnie z art. 48 ust. 1 u.o.s.m.

²⁶ A. Ostrowska, 2006, Teoretycznoprawne aspekty uznania administracyjnego, [w:] L. Leszczyński (red.), Wykładnia prawa. Odmienności w wybranych gałęziach prawa, Lublin, s. 30.

²⁷ Druk sejmowy VI kadencji, nr 4345.

²⁸ B. Rakoczy, Ustawa o lasach. Komentarz, Komentarz do art. 40(a) ustawy o lasach, LEX. el, nr 93367.

²⁹ Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 roku o spółdzielniach mieszkaniowych (Dz.U. 2013. poz.

ustawodawca uprawniał najemców mieszkań, które były uprzednio mieszkaniami przedsiębiorstw państwowych, a następnie stały się własnością spółdzielni mieszkaniowych, do nieodpłatnego nabycia wynajmowanych mieszkań. Wyrokiem z dnia 14 lutego 2012 roku Trybunał Konstytucyjny³⁰ uznał za niezgodną z Konstytucją (z art. 64 ust. 1 Konstytucji) możliwość uzyskania przez najemców dawnych mieszkań zakładowych, nieodpłatnie przejętych przez spółdzielnie mieszkaniowe, prawa własności zajmowanych lokali po spłacie wyłącznie zadłużenia z tytułu świadczeń wynikających z umowy najmu (art. 48 ust. 1 u.o.s.m.). W ocenie Trybunału Konstytucyjnego ingerencja ustawodawcy w prawo własności jest dopuszczalna, jeżeli znajduje usprawiedliwienie w innych wartościach konstytucyjnych i jest proporcjonalna. Wysokość świadczenia finansowego, którego spełnienie warunkuje przeniesienie prawa własności na najemcę, powinna być zatem racjonalna i obiektywnie uzasadniona, jednakże nie musi występować element ekwiwalentności. Istnieje możliwość zbycia nieruchomości po niższych cenach niż ceny rynkowe ustawowo określonym podmiotom. Wyrok TK wskazuje, że nie jest zgodne z zasadami konstytucyjnymi bezpłatne przekazanie lokali. Trybunał Konstytucyjny uznał, że dopuszczalne jest określanie niższych od cen rynkowych warunków finansowych nabywania własności dawnych mieszkań zakładowych przez tych najemców, którzy w stosunku najmu pozostawali już w chwili nieodpłatnego przejęcia lokalu przez spółdzielnię mieszkaniową. Wskazany tok interpretacji, określający zgodność przepisów pozwalających na zbycie nieruchomości po preferencyjnej cenie, pozostaje aktualny także w zakresie przepisów odnoszących się do analizowanego zagadnienia. Nie powinno pozostawiać wątpliwości, że zbycie nieruchomości (lokalu wraz z częścią gruntu) pozostaje zgodne z zasadami konstytucyjnymi. Podobne wnioski wyni-

kają z wystąpień pokontrolnych NIK, zgodnie z którymi uzyskane wpływy ze sprzedaży lokali, po uwzględnieniu bonifikaty w stosunku do wartości tych lokali określonych przez rzeczoznawców majątkowych w operatach szacunkowych, stanowiły 14,6% w 2007 roku i odpowiednio 12,3% w 2008 roku, 11,8% w 2009 roku oraz 11,4% w 2010 roku (III kw.)³¹. Wskazany sposób sprzedaży lokali należących do gmin oraz wysokość uzyskanego świadczenia tytułem sprzedaży nie stanowiły przy tym przedmiotu zastrzeżeń pokontrolnych.

Rekapitulując powyższe rozważania, opierając się na dyrektywach wykładni celowościowej oraz analogicznych rozwiązaniach obowiązujących w szeregu ustaw normujących zbywanie nieruchomości po preferencyjnych cenach, należy w sposób jednoznaczny wskazać, że udzielenia bonifikaty na podstawie art. 104a u.o.o.p. powinno obejmować całą cenę lokalu, a więc także cenę gruntu. Wykreowanie przez ustawodawcę obowiązku udzielenia bonifikat uzależnionych od stażu pracy pracownika parku narodowego, które *ex definitione* stanowią pewną ulgę, rabat w stosunku do ceny nieruchomości, wskazuje, że świadczenia stron nie są względem siebie ekwiwalentne. Ustanowienie przez ustawodawcę obowiązku udzielenia bonifikaty w przypadku zaistnienia określonych przesłanek wykazuje korelację ze stosunkiem łączącym pracownika z pracodawcą. Poprzez zakup na preferencyjnych warunkach nieruchomości nabywca otrzyma świadczenie rzeczowe częściowo odpłatne. Pod pojęciem świadczeń częściowo odpłatnych należy rozumieć takie świadczenia otrzymywane przez nabywcę, których wartość pokrywa się w części³². Kreu-

814 j.t.), dalej: u.o.s.m.

³⁰ Wyrok TK z dnia 14 lutego 2012 roku, sygn. akt P 17/2010 (<http://www.lex.pl/otka-akt/-akt/p-17-2010>).

³¹ Raport NIK delegatury w Olsztynie „Informacja o wynikach kontroli udzielania przez gminy bonifikaty nabywcom komunalnych lokali mieszkalnych przy bezprzetargowej sprzedaży” z czerwca 2011 roku, nr ewid. 28/2011/P/10/155/LOL.

³² Interpretacja indywidualna dokonana przez Izbę Skarbową w Poznaniu, Biuro Krajowej Informacji Podatkowej w Lesznie (<http://interpretacja-podatkowa.pl/interpretacja/pokaz/4-podatek-dochodowy-od-osob-fi>).

jąc obligatoryjność udzielenia bonifikaty, ustawodawca nie ograniczył jej udzielenia tylko do lokalu *sensu stricto*. Należy zatem przyjąć, że w przypadku braku wyraźnej wskazanej regulacji nie istnieje możliwość dokonywania interpretacji na niekorzyść uprawnionego, co pozostaje w zgodności z podstawowymi regułami interpretacji na korzyść jednostki czy też pracownika. Uwzględniając sposób rozumienia pojęcia lokal czy też nieruchomości lokalowa w obrębie innych ustaw oraz praktykę stosowania przywołanych regulacji, w sposób jednoznaczny i nie pozostawiający wątpliwości należy przyjąć, że bonifikata powinna obejmować cenę całej nieruchomości, a więc także grunt, na którym posadowiony jest budynek. W przypadku gdy własność gruntu należy do parku narodowego, zbycie lokalu następuje wraz z odpowiednią częścią gruntu. Z kolei w przypadku gdy nieruchomość posadowiona jest na gruncie będącym przedmiotem użytkowania wieczystego, zgodnie z treścią art. 237 kc normującego, że do przeniesienia użytkowania wieczystego stosuje się odpowiednio przepisy o przeniesieniu własności nieruchomości (art. 155 kc), należy przenieść na nabywcę prawo własności lokalu oraz prawo użytkowania wieczystego. Nie należy jednocześnie w odmienny sposób traktować obu tych sytuacji pod względem sposobu ustalania zakresu bonifikaty. Rozróżnienie takie, nie mające podstaw w tekstach obowiązujących ustaw, stanowiłoby naruszenie konstytucyjnej zasady równości. W obu przypadkach zakres udzielanej bonifikaty obejmuje prawo do gruntu związanego z budynkami mieszkalnymi albo lokalami, z tym zastrzeżeniem, że w przypadku użytkowania wieczystego bonifikata odnosi się do opłaty tytułem użytkowania wieczystego nieruchomości. Przyjęcie odmiennego wyniku wykładni przepisów sprzeczne byłoby nie tylko z konstytucyjnymi regulacjami, ale także stanowiłoby wykładnię *contra legem*, nie uwzględniającą brzmienia

przepisów, jego kontekstu systemowego oraz *ratio legis* ustanowionych rozwiązań prawnych. Pojęcie „lokalu” w polskim systemie prawa, a więc także w u.o.o.p., bez wątpienia obejmuje też grunt z nim związany, chyba że ustawodawca postanowi w sposób odmienny. Zważając, że ustanowienie takiej regulacji stanowiłoby wyjątek od obowiązującego sposobu rozumienia pojęcia lokalu, wyłączenie takie wyrażone powinno być w sposób wyraźny, nie pozostawiający wątpliwości interpretacyjnych. Udzielenie bonifikaty obejmuje więc całość ceny tak pojmovanego lokalu.

OGRANICZENIE W UDZIELANIU BONIFIKATY ZWIĄZANE Z DZIAŁKĄ DROGOWĄ

W sposób wyraźny zostało ustalone, że bonifikatą należy objąć cenę całej nieruchomości lokalowej. Trzeba jednakże zauważyć, że taka interpretacja nie przesądza o tym, że przedmiotem umowy pomiędzy parkiem narodowym a uprawnionym podmiotem będą wszelkie elementy z nieruchomości w jakikolwiek sposób związane. W omawianym zakresie należy posłużyć się przykładem drogi, która umożliwia dostęp do nieruchomości. Rozważanie kwestii odnoszącej się do działki drogowej należy rozpocząć od wskazania jej charakteru prawnego. Wyróżnić można dwie kategorie działek drogowych, ich wyróżnienie ściśle skorelowane jest z rodzajem dróg: publicznymi oraz wewnętrznymi. W myśl obecnie obowiązującej linii orzeczniczej Sądu Najwyższego grunty przeznaczone na drogi publiczne podobnie jak rzeki stanowią tzw. *res extra commercium*, czyli rzeczy wyłączone z obrotu prawnego, które przeznaczone są do powszechnego użytku (*res publico usui destinatae*)³³. Właścicielami tych rzeczy mogą być wyłącznie podmioty prawa publicznego. Zgodnie z art. 2a ust. 1 usta-

zycznych/10-zrodla-przychodow/127112-cena-rynkowa-lokal-mieszkalny-nadlesnictwo-przetarg-wartosc-rynkowa-zakladowe-budynki-mieszkalne.html; dostęp: 30.04.2014).

³³ Por. Wyrok SN z dnia 21 września 2011 roku, sygn. akt I CSK 719/10 (<http://sn.pl/Sites/orzecznictwo/Orzeczenia2/1%20CSK%20719-10-1.pdf>).

wy o drogach publicznych³⁴ właścicielem dróg krajowych jest Skarb Państwa, zaś dróg wojewódzkich, powiatowych i gminnych samorząd województwa, powiatu lub gminy (art. 2a ust. 2). Zakres podmiotowy uprawnionych do korzystania z tychże dróg jest nieograniczony. Korzystanie z drogi przez każdego, tj. nieograniczoną liczbę podmiotów, nie jest posiadaniem, bo nie ma charakteru zindywidualizowanego. Wyłączenie owych rzeczy z obrotu ma charakter bezwzględnie obowiązujący, jest dokonywane ustawą i oznacza niedopuszczalność jakiegokolwiek zmiany podmiotowej po stronie właściciela. Podobnie wypowiedział się Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 8 sierpnia 2008 roku³⁵, który stwierdził, że: „całość obowiązków i uprawnień związanych z drogami publicznymi została przypisana odpowiednio jednostkom państwowym o specjalnym statusie lub organom jednostek samorządu terytorialnego. Konstrukcja i logika ustawy o drogach publicznych wskazuje jednoznacznie, że nikt poza Skarbem Państwa lub jednostkami samorządu terytorialnego nie powinien być właścicielem gruntów, które zajęte są pod drogi publiczne. Potwierdzają to także przepisy dotyczące wywłaszczenia takich nieruchomości, które stwarzają możliwość wywłaszczenia ich tylko na rzecz Skarbu Państwa lub jednostek samorządu terytorialnego”. Uzasadnienie niniejszego wyroku podkreśla, że działki, które są przeznaczone na drogi publiczne, nie mogą być skutecznie nabyte na własność przez podmiot prawa prywatnego. W uchwale z dnia 13 października 2006 roku³⁶ SN określił ponownie, że działki przeznaczone na drogi publiczne są wyłączone z obrotu w sensie ekonomicznym i prawnym, co oznacza, że wprowadzie państwo lub gmina

są właścicielami rzeczy, lecz prawem tym nie mogą rozporządzać na rzecz innych podmiotów. Rzecz wyłączona z obrotu nie może więc być przedmiotem przeniesienia własności ani ustanowienia użytkowania wieczystego, nie można zatem, w odniesieniu do takiej rzeczy stwierdzić nabycia prawa własności na rzecz osoby nie będącej podmiotem publicznym. Kwestie uprawnień właścicielskich względem nieruchomości przeznaczonych pod drogę publiczną dodatkowo wyjaśnia wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 2 września 2010 roku³⁷. W sentencji tegoż wyroku NSA wyraźnie stwierdził, że: „Z treści art. 2a ustawy o drogach publicznych wynika zakaz przenoszenia własności nieruchomości zajętych pod drogi publiczne na rzecz innych podmiotów niż wskazane w jego treści. Drogi publiczne traktowane są jako rzeczy o ograniczonym obrocie. Jedyną prawnie dopuszczalną formą obrotu jest przenoszenie własności pomiędzy podmiotami, o których mowa w art. 2a ustawy o drogach publicznych”.

Droga publiczna nie może przejść na własność innego podmiotu niż właściwy zarządca drogi i zawsze może służyć wyłącznie celom publicznym. Dopiero pozbawienie drogi charakteru drogi publicznej umożliwia wprowadzenie jej do obrotu cywilnoprawnego³⁸. Elementem odróżniającym drogę publiczną od drogi wewnętrznej jest formalne zaliczenie do odpowiedniej kategorii dróg publicznych, a nie powszechna dostępność, którą to cechą droga wewnętrzna, podobnie jak droga publiczna, posiada. „W świetle art. 8 u.o.d.p. drogi niezaliczone do żadnej kategorii dróg publicznych i niezlokalizowane w pasie drogowym tych dróg są drogami wewnętrznymi. Drogi wewnętrzne mogą być urządzone na gruntach będących własnością także innych osób niż wymienione

³⁴ Ustawa z dnia 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (Dz.U. 2013, poz. 260, j.t.), dalej: u.o.d.p.

³⁵ Wyrok z dnia 8 sierpnia 2008 roku, sygn. akt: V CNP 24/2008, Lex Polonica nr 2038690.

³⁶ Uchwała SN z dnia 13 października 2006 roku, sygn. akt: III CZP 72/06 (<http://prawo.money.pl/orzecznictwo/sad-najwyzszy/uchwala;-sn;jzba;cywilna,ic,iii,czp,72,06,7310,orzeczenie.html>).

³⁷ Wyrok NSA z dnia 2 września 2010 roku, sygn. akt: I OSK 1438/2010 (<http://lexis.pl/pages/document/Wyrok-Naczelnego-Sadu-Administracyjnego/1183229>).

³⁸ R. Skwarło, Głosa do uchwały SN z dnia 13 października 2004 roku III CZP 52/04, Samorząd Terytorialny 2006, 1: 74).

w art. 2a u.o.d.p.³⁹ Natomiast elementem odróżniającym drogę wewnętrzną od terenu prywatnego jest dostępność terenu prywatnego tylko i wyłącznie dla jego właścicieli. WSA, rozpatrując sprawę, odniósł się między innymi do pojęcia drogi publicznej. Sąd przypomniał, że jednym z warunków wydania inwestorowi decyzji o warunkach zabudowy, wynikającym – obok zasady dobrego sąsiedztwa – z art. 61 ust. 1 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, jest dostęp terenu inwestycji do drogi publicznej. Uzyskanie dostępu do drogi publicznej stanowi warunek konieczny nie tylko podjęcia czynności związanych z rozpoczęciem inwestycji. Jak wskazuje się w judykaturze, „wyodrębnienie lokali wraz z podziałem działki, na której znajduje się budynek, bez zapewnienia tej działce (nieruchomości) odpowiedniego dostępu do drogi publicznej jest sprzeczne z art. 93 ust. 3 teże ustawy (u.o.g.n. – przypis K.R)”.

O dostępie do drogi publicznej można mówić wówczas, gdy teren inwestycji ma zapewniony bezpośredni do niej dostęp lub dostęp poprzez drogę wewnętrzną albo przez ustanowienie odpowiedniej służebności drogowej. Przepis ten wprowadza dwie możliwości zapewnienia obsługi komunikacyjnej terenu inwestycji: w ramach dostępu bezpośredniego i pośredniego. WSA zwrócił uwagę, że przy ocenie bezpośredniego dostępu terenu do drogi publicznej nie wystarczy położenie obok tej drogi, ale możliwość prawnego zagwarantowania zjazdu – decyzją zarządcy drogi o jego lokalizacji (art. 29 u.o.d.p.). Możliwe są zatem dwa alternatywne sposoby zapewnienia nieruchomości pośredniego dostępu do drogi publicznej: poprzez inną działkę, na której zostanie ustanowiona służebność gruntowa, lub przez drogę wewnętrzną. O ile źródłem powstania służebności gruntowej może być czynność prawna (np. umowa, orzeczenie sądu), ewentualnie w wypadkach w ustawie przewidzianych decyzja administracyjna, o tyle w przypadku sąsiedztwa z drogą wewnętrzną dostęp do tej drogi powinien być uzgodniony z jej

zarządcą w formie umowy lub oświadczenia zarządcy o możliwości korzystania z drogi. Jak z tego wynika, warunek dostępu do drogi publicznej (art. 61 ust. 1 pkt 2 ustawy planistycznej) jest spełniony, gdy dostęp ten jest prawnie zagwarantowany, a nie tylko faktyczny oraz gdy gwarancja ta istnieje w dacie orzekania o warunkach zabudowy, a nie gdy ma charakter warunkowy. WSA stwierdził, że organ nie wyjaśnił, jaki charakter prawny ma ulica, przez którą ustalił dostęp do najbliższej drogi publicznej, w szczególności czy jest drogą wewnętrzną, czy terenem prywatnym dostępnym wyłącznie dla jego właścicieli. Dla rozpoznania wniosku inwestora konieczne jest jednoznaczne ustalenie charakteru ulicy. W przypadku braku bezpośredniego dostępu działek do drogi publicznej – dostęp ten może być zapewniony przez ustanowienie odpowiedniej służebności drogowej (o ile zostanie ustalone, że sporna ulica jest terenem prywatnym dostępnym wyłącznie dla jego właścicieli), czy poprzez oświadczenie zarządcy drogi o możliwości korzystania z niej (w przypadku ustalenia, że ulica jest drogą wewnętrzną).

Drogami wewnętrznymi są, zgodnie z art. 8 ust. 1 ustawy o drogach publicznych: drogi, parkingi oraz place przeznaczone do ruchu pojazdów, niezaliczone do żadnej z kategorii dróg publicznych i niezlokalizowane w pasie drogowym tych dróg. Elementem odróżniającym drogę publiczną od drogi wewnętrznej jest formalne zaliczenie do odpowiedniej kategorii dróg publicznych, a nie powszechna dostępność, którą to cechę ma droga wewnętrzna podobnie jak publiczna. Natomiast elementem odróżniającym drogę wewnętrzną od terenu wyłącznie prywatnego jest dostępność terenu prywatnego tylko i wyłącznie dla jego właścicieli. Pojęcie dostępu do drogi publicznej, o którym mowa w komentowanym przepisie, nie ogranicza się do bezpośredniego dostępu, a więc do przypadku, gdy działka budowlana graniczy z drogą zaliczoną do jednej z kategorii dróg publicznych. Oczywiście jest zatem, że pojęcie dostępu do drogi publicznej należy rozumieć możliwie jak najszerszej. Dlatego warunek dostępu do drogi publicznej spełniony jest zawsze wte-

³⁹ Wyrok SN z dnia 5 października 2012 roku, IV CSK 94/12, LEX/el. nr 1232805.

dy, kiedy na przedmiotową działkę można dostać się – zgodnie z prawem – z drogi publicznej. Ustawodawca nie stawia przy tym wymagań co do rodzaju tego dostępu, czy ma być to droga, ścieżka. Zaś w orzecznictwie sądów administracyjnych w odniesieniu do dopuszczalności zjazdów z dróg publicznych na teren nieruchomości podkreśla się przede wszystkim, że z faktem bezpośredniej dostępności (przylegania) działki do drogi publicznej nie wiąże się z mocy samego prawa możliwość ustanowienia zjazdu z tej drogi na działkę. Możliwość ustanowienia w takiej sytuacji zjazdu z drogi publicznej nie jest bowiem wprost związana z prawem własności gruntu czy z działaniami jego właściciela, podejmowanymi na podstawie tzw. prawa sąsiedzkiego, lecz stanowi uprawnienie o charakterze rzeczowym, które związane jest z określoną nieruchomością, przyznawane w drodze zgody zarządu drogi mającej formę decyzji administracyjnej⁴⁰. Ponadto należy zwrócić uwagę, że w orzecznictwie sądów administracyjnych podkreśla się fakt, iż na organie gminy nie ciąży obowiązek zapewnienia wszystkim nieruchomościom bezpośredniego dostępu do drogi publicznej⁴¹. Wskazać należy, że w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego określa się podstawową sieć komunikacyjną. W przypadku gdy w oparciu o plan miejscowy inwestor planuje dokonanie szczegółowych podziałów nieruchomości, powinien on zapewnić nieruchomościom, które mają zostać wydzielone, dostęp do drogi publicznej. W przypadku zapewnienia dostępu do drogi publicznej poprzez drogę wewnętrzną inwestorowi powinno przysługiwać prawo do korzystania z niej, np. poprzez ustanowienie służebności przejazdu, uzyskanie zgody właściciela drogi wewnętrznej na korzystanie z niej albo nabycie udziału w prawie własności tej drogi⁴². Należy jednakże

zaznaczyć, że w wyroku z dnia 12 stycznia 2010 roku, NSA⁴³ stwierdził, że w przypadku gdy droga wewnętrzna jest własnością gminy, to wydanie pozytywnej decyzji o warunkach zabudowy należy uznać za równoznaczne z wyrażeniem zgody na korzystanie z przedmiotowej drogi. Powyższe stanowisko jest konsekwencją faktu, że w niektórych gminach część dróg będących własnością samorządu, do których dostęp nie jest w żaden sposób ograniczony, nie zostało formalnie zaliczonych do kategorii dróg publicznych.

W związku z poczynionymi rozważaniami odnoszącymi się do charakteru prawnego dróg należy wskazać, że własność drogi wewnętrznej przebiegającej na wydzielonej na ten cel działce przysługuje właścicielowi. Istnieje także możliwość wydzielenia działki na drogę publiczną. „Skutkiem wydzielenia z nieruchomości w postępowaniu wszczętym na wniosek jej właściciela takiej części działki, która przeznaczona będzie pod drogę publiczną, jest przejście własności tej wydzielonej części nieruchomości na własność osoby prawnej, na gruntach której – w myśl art. 2 ust. 1 i art. 2a u.d.p. – może być urządzona droga publiczna o określonym statusie. Dokonany w ten sposób podział prowadzi do powstania nowej nieruchomości, dla której musi być założona księga wieczysta lub która musi być wpisana do księgi wieczystej prowadzonej już dla nieruchomości powiększonej o wydzieloną drogę”⁴⁴. Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu, każda działka (kryterium prowadzenia osobnej księgi wieczystej) stanowi osobną nieruchomość⁴⁵. Dyrektywy wykładni językowej sprzeciwiają się przypisywaniu pojęciu nieruchomości gruntowej innego znaczenia w obrębie ustawy

⁴⁰ Uzasadnienie wyroku WSA w Warszawie z dnia 21 maja 2007 roku, sygn. akt VI S.A./Wa 376/07.

⁴¹ Wyrok WSA w Gdańsku z dnia 15 grudnia 2010 roku, sygn. akt II SA/Gd 604/10.

⁴² Wyrok WSA w Białymstoku z 28 czerwca 2011 roku, sygn. akt II SA/Bk 823/10 (<http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/A70A23F1BC>).

⁴³ Wyrok NSA z dnia 12 stycznia 2010 roku, sygn. akt II OSK 9/10 (<http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/B1A99BF7BE>).

⁴⁴ Wyrok SN z dnia 6 grudnia 2013 roku, I CSK 101/13, LEX/el nr 1439374.

⁴⁵ Por. S. Rudnicki, *Nieruchomości*, [w:] G. Biernik, S. Rudnicki (red.), *Nieruchomości – problematyka prawna*, s. 212, także wyrok SN z dnia 26 lutego 2003 r., II CKN 1306/00, Biul. SN 8/03, s. 8, wyrok SN z 30 października 2003 roku, IV CK 114/02 OSN 12/04, poz. 201.

o księgach wieczystych i hipotece i kodeksie cywilnym. Przyjęcie takiej koncepcji wymusza interpretację, zgodnie z którą działka drogowa nie stanowi ani przynależności, ani części składowej nieruchomości lokalowej nabywanej przez uprawniony podmiot. Przywołane przepisy konstruują obowiązek dostępu z nieruchomości do drogi publicznej, jednakże stwarzając alternatywne możliwości uzyskania do niej dostępu. Wydzielenie osobnej nieruchomości w postaci działki drogowej, w obrębie której posadowiona jest droga wewnętrzna, stanowi jedną z możliwości. W przypadku ustanowienia służebności drogowej, uprawnionym z tytułu służebności gruntowej jest każdorazowy właściciel nieruchomości władnącej, co oznacza, że służebność, jako część składowa nieruchomości, przechodzi wraz z własnością nieruchomości na nabywcę. Zgodnie bowiem z treścią art. 285 kc nieruchomość można obciążyć na rzecz właściciela innej nieruchomości (nieruchomości władnącej) prawem, którego treść polega bądź na tym, że właściciel nieruchomości władnącej może korzystać w oznaczonym zakresie z nieruchomości obciążonej, bądź na tym, że właściciel nieruchomości obciążonej zostaje ograniczony w možnosti dokonywania w stosunku do niej określonych działań, bądź też na tym, że właścicielowi nieruchomości obciążonej nie wolno wykonywać określonych uprawnień, które mu względem nieruchomości władnącej przysługują na podstawie przepisów o treści i wykonywaniu własności (służebność gruntowa). Służebności gruntowe są ze swej natury związane z sąsiedztwem nieruchomości jako prawo, którego jedynym celem jest ułatwienie korzystania z jednej nieruchomości (władnącej) przez zwiększenie jej użyteczności kosztem nieruchomości obciążonej (służebnej), będącej własnością innej osoby.

Ustanowienie osobnej działki drogowej, będącej osobną nieruchomością, powoduje, że poza związkiem funkcjonalnym, nie występuje związek prawny pozwalający zastosować preferencyjne ceny ich zakupu. Stanowią one bowiem oddzielne nieruchomości, które nie zostały wymienione w ustawie o ochronie przyrody jako pod-

legające udzieleniu bonifikaty. Na marginesie należy zaznaczyć, że ustawodawca wprost wskazał, że uprawnienie do uzyskania bonifikaty przysługuje tylko przy nabyciu jednego lokalu. *Ratio legis* unormowania wskazuje, że bonifikata może zostać udzielona tylko w zakresie przedmiotowo określonym i tylko w zakresie nabycia jednego lokalu (nieruchomości lokalowej). Uwzględniając, że działka drogowa nie wchodzi w zakres pojęcia lokal, a po wtóre nie jest częścią składową bądź przynależnością lokalu, stanowiąc odrębną nieruchomość, należy przyjąć, że nie istnieje prawna możliwość udzielenia w tym zakresie bonifikaty.

WNIOSKI KOŃCOWE

Sprzedaż nieprzydatnych nieruchomości przez park narodowy powinna nastąpić zgodnie z przepisami regulującymi przedmiotowe zagadnienie. Zasada legalizmu, której trzon można zrekonstruować na podstawie art. 7 Konstytucji RP ustalającego, że organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa („wszelkie działania organu władzy publicznej muszą być oparte na wyraźnie określonej normie kompetencyjnej”⁴⁶) znajduje swoje odbicie w wartościach pewności prawa, przewidywalności działań administracji czy też ochrony jednostki przed nieuprawnionymi działaniami. Powyżej wskazaną zasadę odnieść należy nie tylko do organów administracji publicznej, ale także do działań państwowych osób prawnych. Dokonując interpretacji poszczególnych regulacji prawnych, parki narodowe powinny uwzględnić jej cel. W zakresie omawianej regulacji art. 104a u.o.o.p. należy podkreślić jej ściśle powiązanie z innymi ustawowymi regulacjami, odnoszącymi się do zbywania nieruchomości przez podmioty publiczne. Ścisła korelacja z pozostałymi przepisami pozwala w sposób poprawny zdekodować normę prawną, która nakazuje udzie-

⁴⁶ Por. SN w postanowieniu 7 sędziów SN z 18 stycznia 2005 roku, sygn. WK 22/04 (<http://www.sn.pl/Sites/orzecznictwo/Orzeczenia1/WK%2022-04.pdf>).

lić bonifikaty w ściśle określonym zakresie. Jak jednoznacznie ustalono, zakres przedmiotowy obejmuje grunt, przy czym w przypadku drogi wewnętrznej udzielenie bonifikaty nie jest zasadne. Wskazany przykładowo zakres ograniczenia udzielenia bonifikaty dookreśla zakres, w jakim norma prawna obowiązuje park narodowy do sprzedaży nieruchomości po preferencyjnej cenie. Nie jest dopuszczalne stosowanie wykładni rozszerzającej w zakresie ustalania niższych cen, jednocześnie należy wskazać, że nieuprawnione jest działanie organu interpretującego przepisy do stosowania wykładni zwężającej, ograniczającej zakres uprawnień jednostki, które zostały jej przyznane przez ustawodawcę. W przypadku każdorazowej interpretacji przepisów należy zważyć na *ratio legis* ustanowionych rozwiązań. Przyjęty sposób rozumowania może być przydatny w sytuacji pojawienia

się odmiennych interpretacji, związanych z zarządzaniem mieniem publicznym. Nie powinno budzić wątpliwości, że ustanowione regulacje sprzyjają zarówno celom publicznym, jak i prywatnym, których wyważenie stanowi kierunek interpretacji. Jednocześnie przestrzeganie regulacji służyć ma poszanowaniu słusznych uprawnień jednostki. Zastosowanie w konkretnej sytuacji wadliwego rezultatu interpretacji przepisów prawnych, poprzez ograniczenie przedmiotowe udzielenia bonifikaty, pozostaje w sprzeczności z konstytucyjną koncepcją demokratycznego państwa prawnego i wynikającymi z niej zasadami oraz regulacjami.

Doktorant
Wydziału Prawa i Administracji
Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu

DISPOSAL OF THE PROPERTY PURSUANT TO ART. 104A OF THE ACT ON NATURE CONSERVATION

Summary

The scope of the article covers issues related to the problems of disposal of real property pursuant to art. 104a of the Act on Nature Conservation. The central axis of the article is the issue of subsidies granted by the national parks at the disposal of its properties. The main research problem of this article is the question of how to determine the amount owed discounts and indicate the scope of the what it involves. In order to make the correct interpretive process that will ensure the correctness of the result it is necessary to analyze the regulations of the Act on Nature Conservation and many of other acts. For this purpose, it is also necessary to adopt certain principles of classification and consistent compliance. After initial consideration, defining

the object of study, the article shows the general characteristics of the property allowing you to appear in the following paragraphs working method of determining price of the property and the scope of granted subsidies and restrictions on granting subsidies associated with the plot road. The article concludes with a summary of the assessment introduced into the art. 104a of the Act on Nature Conservation in the light of the constitutional principle of democratic state of law and balance public and private interests. Considerations are based on the *acquis* of the legal doctrine as well as on case law of the Constitutional Court, Supreme Court and administrative courts, as NIK report and individual interpretation of the tax office.

Małgorzata Górna, Krzysztof Kanas, Dariusz Jaskólski, Hubert Stürmer

MONITORING PRZEJŚCIA DLA ZWIERZĄT W WIELKOPOLSKIM PARKU NARODOWYM. ANALIZA WYNIKÓW Z LAT 2008/2009, 2013 I 2014

WILDLIFE BRIDGE MONITORING
AT THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK.
ANALYSIS OF RESULTS FOR THE YEAR 2008/2009, 2013 AND 2014

WSTĘP

W Wielkopolskim Parku Narodowym od końca 2007 roku prowadzony jest 24-godzinny monitoring telewizyjny przejścia wybudowanego nad drogą krajową nr 5. Projekt urządzenia wykonano w oparciu o rozwiązania techniczne stosowane w telewizji dozorowej (Górny, Górna 2008).

Przejście dla zwierząt usytuowane jest w kompleksie leśnym w odległości kilkuset metrów od najbliższych zabudowań. W najwęższym miejscu ma szerokość 30 m, a długość wraz z rampami naprowadzającymi wynosi 168 m (Górna 2010).

System monitorujący zbudowany jest z kamery rejestrującej ruch zwierzyny przejściem. Nagrane sekwencje filmowe zgromadzone są na dysku rejestratora NVR. Dodatkowo do wzbudzenia kamery wykorzystano bariery podczerwieni, a w trybie nocnym zmianę trybu pracy kamery i uruchomienie oświetlacza IR.

CEL BADAŃ

Celem przedmiotowej pracy jest porównanie struktury gatunkowej i liczbowej migrującej zwierzyny (jelenie, sarny, dziki)

przejściem górnym nad drogą krajową nr 5 w Wielkopolskim Parku Narodowym w latach 2008–2009 (cykl 12 miesięcy; od marca 2008 roku do lutego 2009 roku) oraz w 2013 i 2014 roku.

Przeprowadzone badania miały na celu zidentyfikowanie i opisanie charakterystycznych zachowań zwierząt migrujących przejściem. Zmiany zachowania zwierząt, a szczególnie gotowość do migracji były analizowane z uwzględnieniem czynników zewnętrznych, takich jak natężenie ruchu komunikacyjnego oraz nasilenie ruchu turystycznego w Parku i na przejściu. Szczególną uwagę zwrócono na zaobserwowanie interakcji między zwierzętami należącymi do różnych gatunków, które spotykają się na niewielkiej, sztucznie stworzonej przez człowieka przestrzeni (Skonieczna 2013).

WYNIKI BADAŃ I ANALIZA

Z przejścia dla zwierząt korzystała zarówno zwierzyna gruba: jelenie, dziki, sarny, jak i zwierzyna drobna: lisy, borsuki, jenoty, kuny. W latach 2008–2009 odnotowano 11 001 migrujących osobników (tab. 1). W 2013 roku zaobserwowano na

Tabela 1. Zestawienie migracji zwierzyny na przejściu dla zwierząt w latach 2008–2009**Table 1.** List of animals migrating over the wildlife bridge in 2008/2009

2008/2009	jeleni		dzik		sarna		lis	borsuk	jenot	kuna	Razem	
	dorośle	młode	dorośle	młode	dorośle	młode						
Marzec	149		430	36	45		25	10	7	6	708	
Kwiecień	173		390	213	55		25	4	12	8	880	
Maj	45		77	20	80	8	98	8	8	11	355	
Czerwiec	17		154	161	117	6	65	18	5	4	30	577
Lipiec	57	20	325	357	156	19	89	6	4	6	3	1054
Sierpień	71	14	328	327	146	14	87	8	16		10	1021
Wrzesień	58	5	437	352	127	62	160	7	6		7	1221
Październik	66		510	322	76	46	229	0	67		3	1319
Listopad	131	5	254	159	162	21	188	0	0		7	927
Grudzień	158	3	265	131	133	63	261	1	3		12	1030
Styczeń	192	16	350	177	83	22	164	1	0		22	1027
Luty	233	14	241	122	81	15	165	5	0		6	882
Razem	1427		3761	2377	1537		1562	66	137		134	11001

Źródło: Czerniak, Górna (2010, s. 136).

przejściu 15 538 osobników, należy zaznaczyć, że w styczniu i w czerwcu brakowało danych – awaria techniczna sprzętu (tab. 2). W 2014 roku z przejścia skorzystało 10 960 osobników (urządzenia monitorujące nie działały w sierpniu i grudniu z powodu awarii) (tab. 3).

Jelenie migrowały przejściem dla zwierząt w latach 2008–2009 w liczbie 1427 sztuk, w 2013 roku odnotowano 4059 sztuk, natomiast w 2014 roku kamera zrejstrowała 3196 sztuk. Liczebność sarny korzysta-

jącej z przejścia znacznie spadała; w latach 2008–2009 – 1537 osobników, w 2013 roku – 1120 osobników, 2014 roku – 802 osobniki. Natomiast dzik w latach 2008–2009 migrował przejściem w liczbie 6138, w 2013 roku – aż 8822, a w 2014 roku – 5542 (ryc. 1). Tak duża liczba zwierzyny na przejściu wynika z wielu czynników. Wzmocniony ruch turystyczny i „pseudoturystyczny” przyczynia się do płoszenia zwierzyny i dodatkowych migracji. Należy zaznaczyć, że w wielu przypadkach z przejścia dla zwierząt ko-

Tabela 2. Zestawienie migracji zwierzyny na przejściu dla zwierząt w 2013 roku**Table 2.** List of animals migrating over the wildlife bridge in 2013

2013	jeleni		dzik		sarna		lis	bor-suk	jenot	kuna	inne	Ra-zem
	dorośle	cielo	dorośle	młode	dorośle	koźle						
Styczeń	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Luty	340	6	116	45	83	3	50	13	12	7	16	691
Marzec	494	0	92	157	120	2	32	24	26	3	9	959
Kwiecień	662	0	469	522	114	0	85	38	20	24	18	1952
Maj	398	2	395	526	123	0	14	27	3	19	9	1516
Czerwiec	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Lipiec	355	22	252	376	91	35	19	31	11	6	3	1201
Sierpień	279	25	452	656	70	51	40	25	28	5	0	1631
Wrzesień	243	10	501	778	55	23	110	33	36	3	5	1797
Październik	309	94	639	976	115	44	147	20	17	5	13	2379
Listopad	277	79	416	699	78	58	181	4	8	1	14	1815
Grudzień	371	93	312	443	39	16	288	7	17	0	11	1597
Razem	3728	331	3644	5178	888	232	966	222	178	73	98	15538

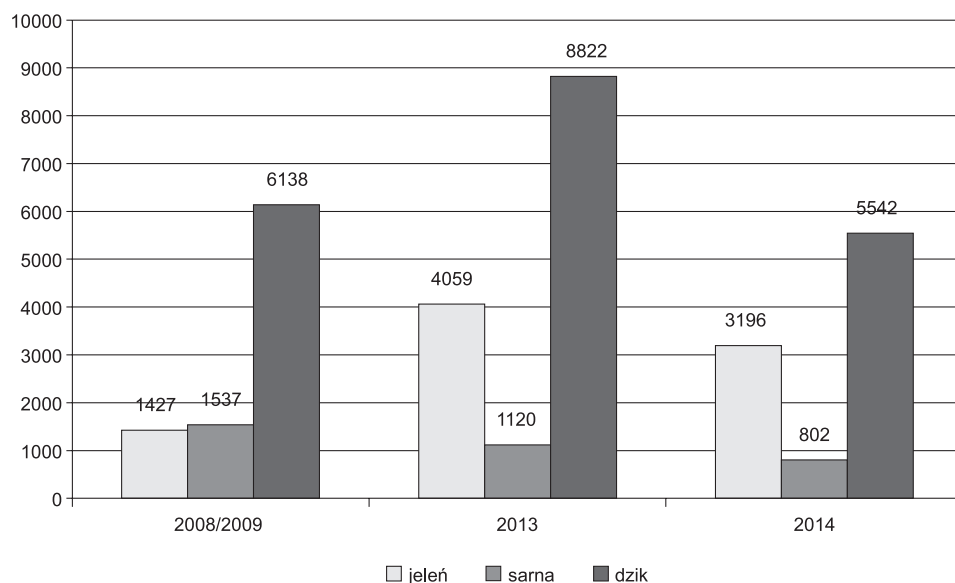
Tabela 3. Zestawienie migracji zwierzyny na przejściu dla zwierząt w 2014 roku
Table 3. List of animals migrating over the wildlife bridge in 2014

2014	jeleń			dzik			sarna			lis	bor-suk	jenot	kuna	inne	Razem
	byk	łania	cielenie	doro-słe	mło-de	ro-gacz	koza	koźle							
Styczeń	195	95	71	191	271	14	32	22	169	12	10	1	5	1088	
Luty	352	37	30	267	309	41	29	21	123	31	54	3	6	1303	
Marzec	373	98	78	458	188	54	31	12	105	49	11	9	9	1475	
Kwiecień	394	55	48	281	70	14	2	0	125	51	2	4	18	1064	
Maj	298	36	0	109	56	124	21	0	41	45	2	9	3	744	
Czerwiec	272	7	2	190	302	92	13	0	34	14	3	7	16	952	
Lipiec	132	3	2	243	367	47	8	0	31	20	12	7	1	873	
Sierpień	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Wrzesień	40	38	20	103	110	15	9	2	20	1	2	0	0	360	
Październik	185	74	52	568	553	23	81	24	112	3	11	0	6	1692	
Listopad	144	35	30	424	482	5	42	24	220	1	1	0	1	1409	
Grudzień	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Razem	2385	478	333	2834	2708	429	268	105	980	227	108	40	65	10960	

rzystają te same osobniki, nawet kilka razy w ciągu doby. Zwierzyna na przejściu czuje się bardzo swobodnie, pomimo wzmożonego ruchu samochodowego. Wskazuje na to żerowanie, a nawet karmienie młodych na przejściu – locha z pasiakami (fot. 3).

Jeleń szlachetny (*Cervus elaphus* L.)

W Planie Ochrony WPN z 1998 roku zinwentaryzowano 93 osobniki jelenia. W przeliczeniu na 1000 ha powierzchni leśnej daje to zagęszczenie 21 osobników. W Projekcie Planu Ochrony WPN z 2013

Ryc. 1. Migracja zwierzyny grubej (jeleń, sarna, dzik) przejściem dla zwierząt w latach 2008–2009, 2013 i 2014

Fig. 1. Migration of large animals (deer, roe, boar) over the wildlife bridge in the years 2008/2009, 2013 and 2014

roku zinwentaryzowano 409 osobników, co daje zagęszczenie 91 szt./1000 ha powierzchni leśnej. Badania wykazują, że przyrost liczebności populacji skutkuje nasileniem migracji dobowej i sezonowej (Czeriak, Górna 2010). Analizując wyniki migracji jeleni przejściem dla zwierząt,

można zaobserwować, że byki stanowią najczęściej przemieszczającą się grupę zwierząt. Częstotliwość, z jaką migrują jelenie w ciągu roku, zależy od kilku czynników. Zimą decyduje dostępność karmy. Na przełomie zimy i wiosny niepokój zwierząt w ostojach wywołuje ruch turystyczny

Fot. 1. Sekwencje filmowe z chmarami jeleni na przejściu dla zwierząt w 2014 roku
Phot. 1. Film sequences with flocks of deer on the wildlife bridge in 2014

oraz poszukiwanie zrzutów jeleni byków. Dostępność żerowo-osłonowa pól uprawnych oraz dostęp do wody zmniejszają zarejestrowaną liczbę zdarzeń na przejściu od maja do lipca.

„Przygotowanie” do rykowiska, czyli intensywne żerowanie, wycieranie poroża, decyduje o migracji w sierpniu. W drugiej połowie września i październiku na przejściu pojawiają się byki wędrujące na rykowisko w poszukiwaniu rujnych łań. Z reguły są to byki „w bardzo dobrej kondycji”, 7–12-letnie, które po skończonym rykowisku wracają do swoich ostoi. Ostatni kwartał roku to zwiększony ruch na przejściu w poszukiwaniu żeru (żołędzie, bukiew) oraz zimowej ostoi.

Ciekawostką jest dość długie przebywanie jeleni na przejściu (od kilkunastu do kilkudziesięciu minut) w okresie wegetacyjnym. Teren objęty obiektywem kamery jest regularnie wykaszany. Od maja do lipca chmary przychodzące pod kamerę intensywnie żerują na wykaszonym placu (fot. 1).

17 lutego 2009 roku wędrowała chmara składająca się z 27 sztuk, a 28 lutego 2009 roku – 23 sztuk (Czerniak, Górna 2010). 9 listopada 2013 roku najliczniejsza chmara korzystająca z przejścia liczyła 41 osobników. Największa chmara samych byków przeszła 28 grudnia 2013 roku i składała się z 27 sztuk. Natomiast 25 lutego 2014 roku przejściem przeszło 41 byków. 4 maja 2014 roku migrowały dwie chmary: pierwsza liczyła 21 byków, po 10 minutach w tym samym kierunku przechodziła druga licząca 12 byków i 17 łań.

W przypadku łań nie można mieć pewności co do konkretnych sztuk bytujących na przejściu dla zwierząt. Chmary przechodzące przez przejście zmieniają swój skład ilościowy w ciągu doby. W okresie od listopada do lutego chmary bardzo często łączą się i wędrują razem. Poza okresem rozrodczym większość jeleni bytuje w dwóch rodzajach grup: żeńskich i męskich, które zajmują oddzielne areale bytowania (Tomek 2002).

Kondycja cieląt w dużej mierze zależy od terminu urodzenia i płci. Najlepiej można to zaobserwować od stycznia do marca, gdzie zupełnie zacierają się różnice pomię-

dzy cielętami a łaniami. Zdarzają się cielaki, które jeszcze w kwietniu można odróżnić od łań.

Ze względu na charakterystyczne cechy poroża najłatwiej ocenić migrujące byki. Na przejście przychodzą szpicaki, o długości szpiców od kilku do 60–70 cm oraz widłaki i niekiedy szpicaki z rozwiniętymi ocznikami. 90% byków widzianych w latach 2013–2014 to byki z formą poroża od szóstaka do dwunastaka. Byk z największym porożem to nieregularny osiemnastak, migrujący przejściem dla zwierząt w drodze na rykowisko. Wśród przechodzących byków zaobserwowano wiele młodych osobników (w wieku do 5 lat). Byki starsze (od 5 do 10 lat), jeśli wybrały za ostoję teren w pobliżu przejścia, migrują w nocy i wracają nad ranem do swoich dziennych ostoi. Dołączają do byków młodszych, ale często opuszczają te chmary. Najstarsze byki (powyżej 10 lat) są bardzo nieregularne w migracjach; w większości przypadków widziane raz lub dwa w czasie rykowiska. Przejście dla zwierząt jest także areną rykowiska. Zjawisko to zostało zaobserwowane zarówno w latach 2008–2009, jak i 2013, 2014. Przechodzące chmary ze stadnym bykiem zatrzymują się a byk, co widać na filmach, ryczy i nasłuchuje odgłosów.

Sarna europejska (*Capreolus capreolus* L.)

W 1997 roku stan liczebny saren na terenie WPN wynosił 400 osobników, co dało w przeliczeniu na 1000 ha zagęszczenie 57 osobników. Był to stan poniżej tak zwanego minimum zagęszczeniowego wynoszącego 60 osobników na 1000 ha (z wyłączeniem powierzchni wód). Struktura płci populacji sarny wynosiła 1:1,1 na korzyść kóz (Plan Ochrony... 1998). Obecnie wyniki inwentaryzacji sarny wskazują, że struktura płci za ostatnie 5 lat wyraźnie się poprawiła: od 1:1,93 w 2008 roku do 1:1,5 na korzyść kóz w 2012 roku (Projekt Planu Ochrony... 2013).

Określenie struktury wiekowej i jakościowej sarny na podstawie monitoringu prowadzonego na przejściu dla zwierząt jest mało precyzyjne. Sarny wykazują dość złożony system organizacji przestrzennej

Fot. 2. Sarny na przejściu dla zwierząt w WPN
Phot. 2. Roe on the wildlife bridge in the WNP

i socjalnej populacji (Okarma, Tomek 2008). Ze względu na swój terytorializm rzadko oddalają się od raz wybranej ostoi. Młode pokolenie także żyje w pobliżu miejsca urodzenia. W czasie przeglądania monitoringu tylko jeden raz zaobserwowano przejście niewielkiego rudla (stada) saren, w który zwierzęta łączą się w okresie jesieni i zimy. Rudle saren o znacznej wielkości bytują w okresie jesienno-zimowym na gruntach rolnych z każdej strony przejścia dla zwierząt, i to w niewielkiej od niego odległości. Jedyłą przesłanką, na podstawie której można wnioskować o stanie populacji, jest majowe wyznaczanie rewirów przez samce kozły (rogacze). W okresie tym obserwuje się intensywniejsze od przeciętnego przemieszczanie się rogaczy, szczególnie młodych, które przechodzą przez przejście tylko jeden raz. Liczby zawarte w tabelach wyników z ilością przejść zwierząt nie obrazują powyższego faktu, ponieważ w przeważającej liczbie zdarzeń uczestniczy kilka rogaczy (2–4 szt.) bytujących w pobliżu przejścia. Jakość osobnicza młodych rogaczy, które w maju każdego roku poszukują swojego terytorium, jest zadowalająca. Są to szóstaki o przeciętnej dla Wielkopolski jakości poroża i wadze tuszy.

Obecnie w okolicach przejścia bytują 4 rogacze, które zgodnie z hierarchią (wynikającą z jakości osobniczej) żerują na przejściu. Powoduje to znacznie zwiększoną ilość zdarzeń w ciągu dnia – starsze, mocniejsze osobniki czasami kilkakrotnie w ciągu dnia przeganiają słabsze, młodsze osobniki. Ka-

de takie przemieszczenie (przeganianie) rogaczy zgodnie z przyjętą metodyką jest kwalifikowane jako osobne zdarzenie.

Dzik (*Sus scrofa* L.)

W 1993 roku stan liczebny dzików w WPN był niski i wynosił około 60 osobników. W przeliczeniu na 1000 ha powierzchni dawało to 13 sztuk. W 1997 roku zagęszczenie dzików osiągnęło ponad 40 osobników na 1000 ha powierzchni leśnej (Plan Ochrony... 1998). W ciągu ostatnich 5 lat zagęszczenie dzików na terenie Parku kształtuje się w granicach od 47 do 75 szt./1000 ha (Projekt Plan Ochrony... 2013). Obserwowany jest stały wzrost liczebności populacji dzików. Struktura wiekowa jest ściśle powiązana z warunkami pogodowymi, jakie panowały w ostatnim czasie. W latach 2013 i 2014 obserwowano bardzo niekorzystne warunki w czasie rozrodu dzików (w 2013 roku bardzo mroźny koniec zimy, a w 2014 roku duża ilość dni deszczowych), co spowodowało dużo upadków pasiaków. Obserwowane przechodzące przez przejście lochy, będące w zaawansowanej ciąży, po pewnym czasie ponownie przechodziły, nie prowadząc za sobą pasiaków i nie mając charakterystycznego brzucha. Osoby stale obserwujące zarejestrowane zdarzenia są w stanie rozpoznać pewną grupę osobników, które wielokrotnie przechodzą przez przejście. Znaczna część dzików pojawia się na przejściu traktując je jako naturalny przesmyk pomiędzy po-

Fot. 3. Locha karmiąca młode na przejściu dla zwierząt, czerwiec 2014 roku
Phot. 3. Sow feeding her young at the wildlife bridge, June 2014

szczególnymi kompleksami czy miejscami żerowania. Lochy, które straciły młode, w dużej mierze ponownie zachodzą w ciążę i w okresie lata oraz jesieni migrują z nowym przychówkiem. Mroźna i długa końcówka zimy w 2013 roku spowodowała dość dużą śmiertelność warchlaków, które urodziły się późną wiosną czy latem. W stale przechodzących watach brakowało najłabszych osobników. Obserwacje dokonane w czasie przeglądania monitoringu w sposób jednoznaczny wskazują, że po dwóch trudnych latach dla młodego pokolenia (dzików), w 2015 roku większość loch wyprowadziła nowe pokolenie z minimalnymi stratami. Nie stwierdzono także charakterystycznego dla lat ubiegłych zmniejszenia się liczby warchlaków – przelatków. Wartości liczbowe, jakie są zawarte w tabelach, nie obrazują wyżej wymienionego stanu, ponieważ np. w 2013 roku duża ilość zdarzeń z udziałem młodych dzików wynikała z wielokrotnych przejść tych samych 3 dużych loch z kilkoma wyrośniętymi warchlakami. Struktura płciowa i wiekowa nie odbiega od normy. Bardzo często zwierzyzna w ciągu dnia bytuje w jednym kompleksie, a na żer wyrusza do drugiego kompleksu (charakterystyczne składy watah). Takie przemieszczanie powoduje znaczne zwiększenie ilości przejść, które jest mocno zróżnicowane pomiędzy analogicznymi miesiącami w poszczególnych latach. Charakterystyczna dla wszystkich lat jest mocno zwiększona jesienna intensywność przejść w okresie huczki (godów).

Zaskakującym zachowaniem dzików na przejściu jest (nie odnotowane w latach 2008/2009) karmienie młodych na środku przejścia, co świadczy o pełnej akceptacji i bezpieczeństwie tego miejsca (fot. 3).

WNIOSKI

1. Przejście dla zwierząt w Wielkopolskim Parku Narodowym jest nadal funkcjonalne i odgrywa bardzo ważną rolę w migracji zwierzyzny.
2. Zachowania zwierzyzny na przejściu, takie jak: ryczące byki (jelenie) i karmiące lochy (dziki), świadczą o pełnej akceptacji obiektu.
3. Zarejestrowana liczba migrujących zwierząt w latach 2013 i 2014 jest większa niż w latach 2008–2009 (mimo dwumiesięcznej awarii sprzętu w każdym z analizowanych lat – 2013 i 2014).
4. Coraz więcej nowych gatunków zaczyna korzystać z przejścia dla zwierząt. W badaniach przeprowadzonych w latach 2008–2009 zajęć na przejściu dla zwierząt nie pojawił się ani razu. Po raz pierwszy został odnotowany w 2013 roku. W 2014 roku zaobserwowano parę danieli, a w 2015 roku pierwszy raz przejściem migrowała wydra.
5. Badania wykazały konieczność budowy nowych przejść dla zwierząt w miejscach, gdzie doszło do utraty naturalnych korytarzy ekologicznych.

Wielkopolski Park Narodowy,
 Jeziory 62-050 Mosina;
 e-mail: m.gorna@wielkopolskipn.pl,
 k.kanas@wielkopolskipn.pl,
 d.jaskolski@wielkopolskipn.pl,
 h.sturmer@wielkopolskipn.pl

Okarma H., Tomek A. 2008. Łowiectwo. Wydawnictwo Edukacyjno-Naukowe H₂O, Kraków, s. 233.

Plan Ochrony Wielkopolskiego Parku Narodowego, stan na 1.01.1998 rok. 1999. Biuro Urządzenia Lasu i Geodezji Leśnej, Oddział w Poznaniu, Poznań.

Projekt Planu Ochrony dla Wielkopolskiego Parku Narodowego, stan na 1.01.2013 rok. 2013. Biuro Urządzenia Lasu i Geodezji Leśnej, Oddział w Poznaniu, Poznań.

Skonieczna J. 2013. Behavior zwierząt migrujących przejściem górnym nad drogą krajową nr 5 w Wielkopolskim Parku Narodowym. Praca magisterska.

Tomek A. 2002. Właściwości i struktura populacji jelenia (*Cervus elaphus* L.) w lasach krynickich (Karpaty). Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej w Krakowie 278: 1–100.

LITERATURA

Czerniak A., Górna M. 2010. Funkcjonalność przejść górnych dla zwierząt. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 1–199.

Górna M. 2010. Funkcjonalność przejść górnych dla zwierząt na podstawie monitoringu modelowego obiektu wybudowanego nad drogą krajową nr 5 w Wielkopolskim Parku Narodowym. Praca doktorska, s. 1–343.

Górny R., Górna M. 2008. Niekonwencjonalne zastosowanie telewizji dozorowej. Systemy Alarmowe 5: 36–40.

WILDLIFE BRIDGE MONITORING AT THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK. ANALYSIS OF RESULTS FOR THE YEAR 2008/2009, 2013 AND 2014

Summary

Since the end of 2007, the wildlife bridge in the Wielkopolska National Park has remained under round the clock monitoring. The bridge is situated in a forest complex several hundred metres from the nearest buildings. In its narrowest point it is 30 m wide and the length including guiding ramps is 168 m. The bridge is used by large animals, such as deer, roe, boar and small animals such as foxes, badgers, raccoons and martens. In 2008/2009 (12 months cycle) 11,001 migrating specimens were noted (Table 1). In 2013, the bridge was used by 15,538 specimens, although due to a breakdown of the equipment there was no data for January and June (Table 2).

In 2014, the bridge was used by 10,960 specimens, with the monitoring equipment deactivated in August and December (Table 3). The wildlife bridge at the Wielkopolska National Park is still functional and plays a very important role in the migration of animals. The behaviour of animals on the bridge, such as roaring deer or feeding sows attests to full acceptance of the structure. More and more new species are beginning to use the bridge. In a study conducted in 2008/2009 no hare appeared on the bridge. One was observed for the first time in 2013. In 2014, a couple of fallow-deer were observed, and in 2015 the first otter migrated over the bridge.

Małgorzata Górna, Krzysztof Kanas, Krzysztof Szoszkiewicz

ANALIZA RUCHU TURYSTYCZNEGO W WIELKOPOLSKIM PARKU NARODOWYM

ANALYSIS OF TOURIST TRAFFIC IN THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK

WSTĘP

W polskich parkach narodowych występuje duże zróżnicowanie natężenia ruchu turystycznego. Dzięki monitorowaniu jego wielkości możliwe jest kontrolowanie skutków pobytu człowieka w środowisku naturalnym (Rak, Sęp 2012). Na terenie parków narodowych ruch turystyczny przybiera różnorodne formy, od turystyki indywidualnej do masowej turystyki pobytowej. W przypadku wielu parków, głównie tam, gdzie pojemność turystyczna terenu została wielokrotnie przekroczona, istnieje paradoksalna sytuacja konieczności ochrony przyrody nie tylko dla turysty, ale i przed turystą (Kaczmarek i in. 1992). Jednak przy umiętnym i świadomym korzystaniu z przyrody, turystyka i rekreacja nie powinny negatywnie na nią wpływać (Refereńska-Chodak 2010).

Monitorowanie ruchu turystycznego w parkach narodowych jest prowadzone niejednolicie i różnymi metodami, do których najczęściej należy liczenie turystów na szlakach. Część parków wprowadziła opłaty za wstęp, a frekwencja zwiedzających jest rejestrowana w obiektach udostępnionych do zwiedzania – muzea, wystawy, jaśminie (Partyka 2002).

W artykule przedstawiono wyniki z półrocznej obserwacji ruchu turystycznego w trzech punktach monitoringu na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego. Punkty zliczania turystów odwiedzających Park zamontowano w miejscach najczęściej odwiedzanych, tak aby móc zweryfikować podawaną od lat liczbę ponad miliona turystów rocznie. Według szacunkowych statystyk (Zątek, Butrymowicz 1980 Kaczmarek i in. 1992) wielkość ruchu turystycznego w WPN ocenia się na 1–1,2 mln osób rocznie, z czego 75% w sezonie letnim. Wejście na teren Parku możliwe jest z każdej strony, WPN nie ma „bramy wejściowej”, tak jak jest to w przypadku parków górskich, gdzie turysta wchodzi na teren parku w jednym miejscu, kupując bilet wstępu.

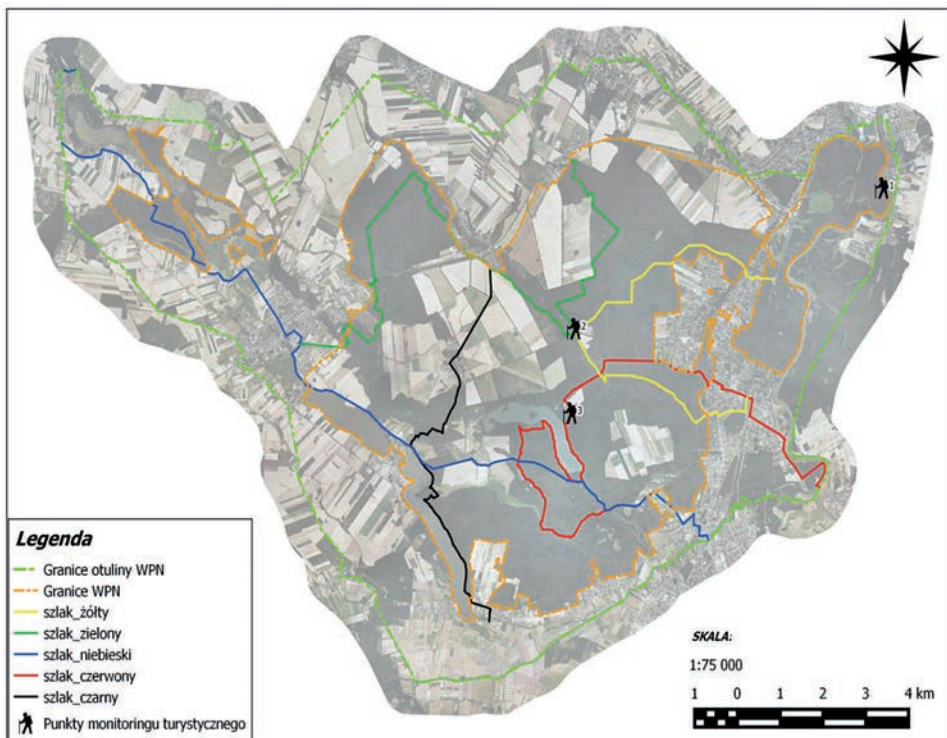
Po siedmiu latach funkcjonowania rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 18 maja 2005 roku w sprawie parków narodowych lub niektórych ich obszarów, gdzie za wstęp pobiera się opłaty, zaistniała potrzeba zastąpienia go nową regulacją – wykreślono z rozporządzenia Wielkopolski Park Narodowy, ponieważ dotychczas osiągał niewielkie wskaźniki sprzedaży biletów, a jednocześnie ponosił zbyt duże nakłady osobowe, finansowe i organizacyjne umożli-

liwiającej ściągalskość opłat za wstęp (Rozporządzenie MŚ 2013).

TEREN BADAŃ

Wielkopolski Park Narodowy (WPN) powstał 16 kwietnia 1957 roku jako siódmy z kolei park narodowy w Polsce. Charakterystyczny polodowcowy krajobraz, wynikający z ostatniego zlodowacenia bałtyckiego, był jednym z elementów dla którego ochrony Park został powołany. WPN zlokalizowany jest około 15 km na południe od Poznania. Powierzchnia Parku wynosi obecnie 7597 ha. W jego obrębie znajduje się 18 obszarów ochrony ścisłej o łącznej powierzchni 260 ha. Z terenem Parku pokrywają się: Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk Natura 2000 Ostoja Wielkopolska (PLH300010) oraz Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków Ostoja Rogalińska

(PLB300017). Wielkopolski Park Narodowy jest jednym z najbardziej atrakcyjnych terenów położonych w pobliżu Poznania, charakteryzujący się dużą dostępnością komunikacyjną. Przez Park biegnie pięć szlaków turystycznych o łącznej długości 87,5 km oraz cztery ścieżki dydaktyczne. Przebieg szlaków turystycznych w Wielkopolskim Parku Narodowym jest następujący (ryc. 1): szlak zielony: Stęszew–Wypalanki–Rosnówko–Jarosławiec–Szreniawa, dł. 19 km; szlak żółty: Puszczykowo–Jarosławiec–Puszczykówko, dł. 11,8 km; szlak niebieski: Mosina–Łódź–Stęszew–Tomice–Otus, dł. 27,5 km; szlak czerwony: Osowa Góra–Jez. Skrzyńska–Grabina–Jezioro–Puszczykówko–Niwka–Rogalinek, dł. 18,6 km; szlak czarny: Stare Dymaczewo–Łódź–Rosnówko, dł. 10,6 km. Na terenie Parku udostępniono ponad 100 km dróg dla rowerzystów i około 30 km tras kon-

Ryc. 1. Mapa Wielkopolskiego Parku Narodowego przedstawiająca rozmieszczenie szlaków i punktów monitoringu turystycznego

Fig. 1. Map of the Wielkopolska National Park present distribution of routes and tourist monitoring points

nych. Szlakami pieszymi WPN poprowadzono dziesięć tras wycieczkowych: trasa Bernarda Chrzanowskiego – 11,8 km, trasa im. Prof. Adama Wodźniczki – 7,1 km, trasa Szlak Kosynierów – 7,3 km, trasa Puszczykówko–Niwka–Rogalinek – 4,2 km, trasa im. Cyryla Ratajskiego – 13,2 km, trasa Stęszew–Tomice–Otus – 14,3 km, trasa im. Prof. Stanisława Pawłowskiego – 9,9 km, trasa im. Tadeusza Smoluchowskiego – 9,1 km, trasa im. Mariana Kuika i Ludwika Bajera – 10,6 km. W granicach Parku znajduje się osiem naturalnych punktów widokowych oraz dwa sztuczne punkty – są nimi wieże widokowe. Wieża widokowa Mosina-Pożegowo, z której przy dobrej widoczności widać Poznań oraz wieżę telewizyjną w Śremie. Druga to wieża widokowa w Szreniawie – Mauzoleum Bierbaumów z widokiem na zabudowę Komornik, Szreniawy i Poznania (Kasprzak i in. 2013).

CEL PRACY I METODY

Praca miała na celu przedstawienie natężenia ruchu turystycznego w trzech wybra-

nych, najczęściej odwiedzanych miejscach Wielkopolskiego Parku Narodowego. Wybór lokalizacji miejsc monitoringu ustalono na podstawie wieloletniej obserwacji służb terenowych Parku.

W połowie sierpnia 2013 roku w Parku zamontowano czujniki pyroelektryczne do zliczania turystów pieszych oraz rowerzystów. Pierwszy punkt monitoringu turystycznego znajduje się na Kątniku (jedna ze ścieżek rowerowych, miejsce dojścia nad Wartę). Drugi punkt monitoringu turystycznego zlokalizowany jest nad Jeziorem Jarosławieckim (jedynym z dwóch udostępnionych kąpielisk w Parku), trzeci natomiast znajduje się przy Stacji Ekologicznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Jeziorach, przy zejściu nad Jezioro Góreckie, uważane za najpiękniejsze jezioro w WPN – jeden z obszarów objętych ochroną ścisłą (ryc. 2).

Urządzenia wykorzystują połączenie pyroelektrycznej technologii pasywnej podczerwieni i precyzyjnej soczewki, dzięki której wykrywają zmiany temperatury pomiędzy ludzkim ciałem a otoczeniem.

Ryc. 2. Jezioro Góreckie – najpiękniejsze w WPN jezioro rynnowe, pow. 99,8 ha. Na jeziorze znajdują się dwie wyspy: Zamkowa o pow. 1,35 ha i Kopczysko o pow. 0,71 ha (fot. M. Górna, 2014)

Fig. 2. Góreckie Lake – the most beautiful glacial lake in the park, surf. 99.8 ha. The lake has two islands: Zamkowa surf. 1.35 ha and Kopczysko surf. 0.71 ha, (fot. M. Górna, 2014)

Ryc. 3. Czujnik pyroelektryczny. Schemat pomiaru ruchu pieszego i rowerowego na szlakach turystycznych oraz w mieście (www.amreco.pl)

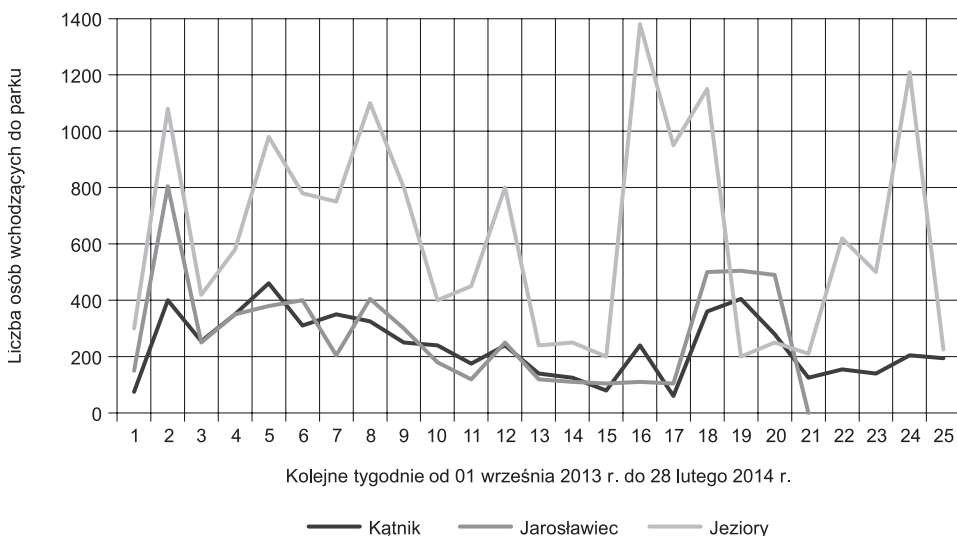
Fig. 3. Pyroelectric sensor. Diagram of measurement of walking and cycling in the touristic trails and in city (www.amreco.pl)

Dzięki swojej bardzo wysokiej czułości (1°C różnicy pomiędzy ludzkim ciałem a temperaturą otoczenia) czujnik może wykryć dwie różne osoby nawet z małą szczeliną pomiędzy nimi zarówno na szlaku turystycznym, jak i w mieście (ryc. 3). Czujniki działają dwukierunkowo (zliczają turystów wchodzących do Parku i wychodzących), dane są przesyłane automatycznie. Urządzenie waży 2,6 kg, potrafi pracować w temperaturze od -40°C do $+60^{\circ}\text{C}$. Zastosowana technologia montażu jest nieinwazyjna (bez ingerencji w grunt), czujnik nie wymaga konserwacji, producent zapewnia żywotność baterii do 10 lat. Uży-

skane dane są automatycznie przesyłane do specjalnego pakietu oprogramowania on-line (www.amreco.pl).

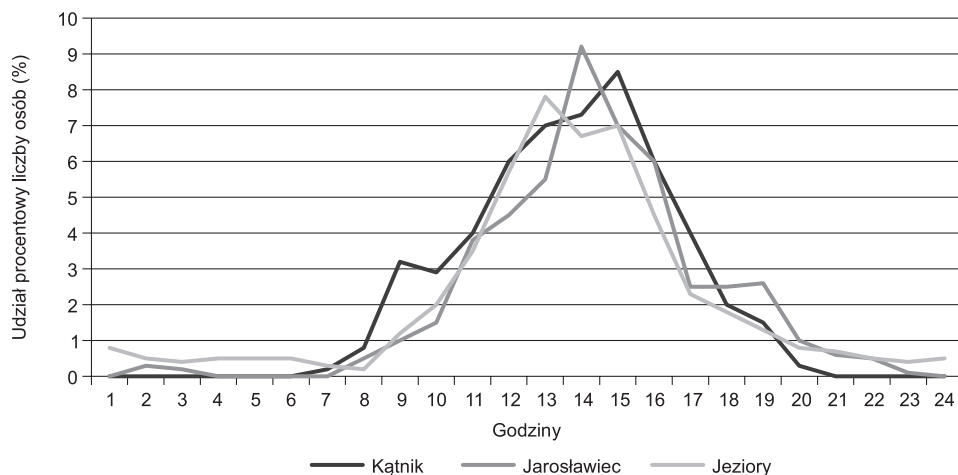
WYNIKI

Podczas półrocznej obserwacji odnotowano 14 439 turystów wchodzących do Parku: w punkcie pierwszym Kątnik (1) – 3445, punkt drugi Jarosławiec (2) – 2926, punkt trzeci Jeziory (3) – 8068. Czujniki pyroelektryczne zliczają turystów dwukierunkowo (wchodzących do Parku i wychodzących). Liczba turystów wychodzących w analizowanym okresie przedstawia się następu-

Ryc. 4. Turyści wchodzących do WPN w trzech analizowanych punktach monitoringu

Fig. 4. Tourists entering the WPN at three monitoring points

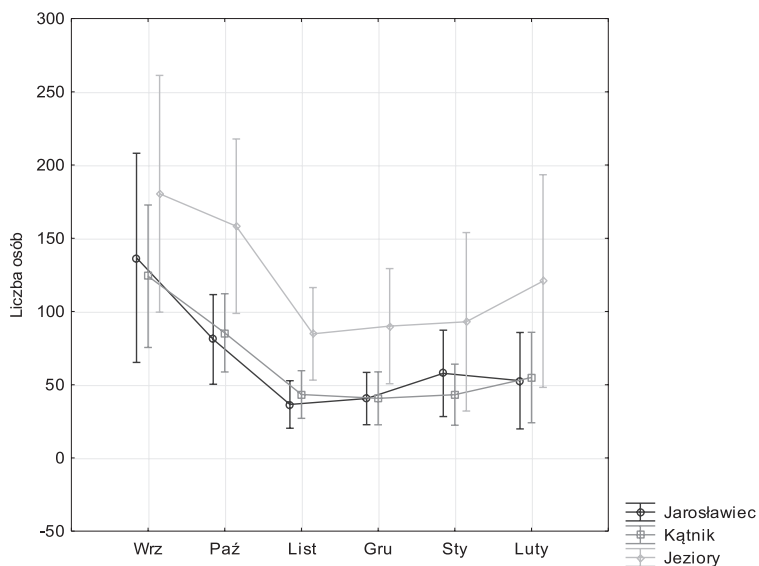
Ryc. 5. Turyści wchodzący do Parku w poszczególnych godzinach

Fig. 5. Tourists entering the WPN between the hours

Tabela 1. Analiza wariancji liczby odwiedzających park w poszczególnych miesiącach (zaznaczone efekty są istotne dla $p < 0,05$)

Table 1. Analysis of variance intensity of visitors in the park within months (marked effects are important $p < 0.05$)

Stanowisko	df	F	P
Jarosławiec	5	4,10	0,002
Kątnik	5	5,60	>0,000
Jeziory	5	1,90	0,097

Ryc. 6. Liczba osób odwiedzających park w poszczególnych miesiącach (zaznaczono przedział ufności 95%)

Fig. 6. Number of visitors in the WPN within each month (indicated 95% confidence interval)

Tabela 2. Analiza wariancji liczby odwiedzających park w poszczególnych dniach tygodnia (zaznaczone efekty są istotne z $p < 0,05$)

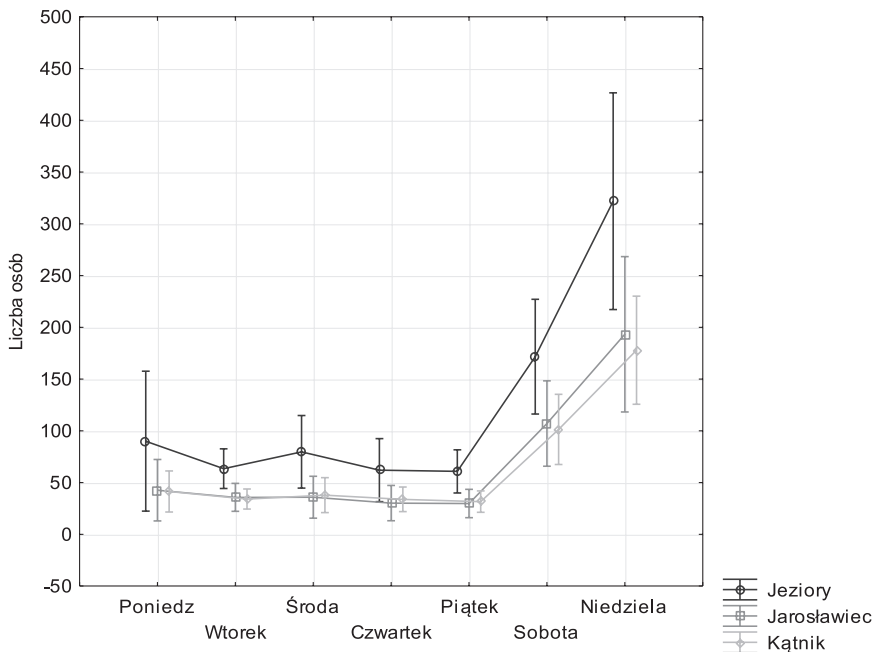
Table 2. Analysis of variance number of visitors in the WPN in the within each day of week (marked effects are important $z p < 0.05$)

Stanowisko	df	F	P
Jarosławiec	6	12,25	>0,001
Kątnik	6	18,79	>0,001
Jeziory	6	12,91	>0,001

jąco: 3083 (punkt 1), 2931 (punkt 2) i 8158 (punkt 3), łącznie 14 172 osoby. Liczba osób wchodzących i wychodzących nie zawsze w danym punkcie jest równa, oznacza to, że turysta zmienił szlak wędrówki i nie wracał tą samą drogą.

Dla zarządzającego obszarem jest to jednak cenna informacja na temat, jak dużo osób pojawia się na szlakach. Największa zarejestrowana liczba turystów była w następujące dni: niedziela 23.02.2014 – 110 osób wchodzących (punkt 1), niedziela 8.09.2013 – 193 osoby wchodzące (punkt 2) oraz poniedziałek 6.01.2014 (święto Trzech Króli) – 425 osób wchodzących (punkt 3).

Zdarzały się dni, gdy urządzenia nie zarejestrowały żadnego turysty: 6.12.2013 (punkt 1), 12.11.2013 (punkt 2), 9.12.2013 – 1 osoba (punkt 3). Średnia liczba osób w ciągu godziny przedstawia się następująco: Kątnik i Jarosławiec 2 os./h, Jeziory 4 os./h. Średnia dzienna – 36 os./h, 44 os./h, i 90 os./h. Średnia miesięczna – 1 088 osób (punkt 1), 1171 osób (punkt 2), największą popularnością cieszy się zejście nad Jezioro Góreckie (punkt 3) – 2705 osób w miesiącu. Wszystkie podane średnie dotyczą osób wchodzących i wychodzących. Na Kątniku i nad Jeziorem Jarosławieckim (punkt 1 i 2) obserwujemy podobne rozłożenie przez cały analizowa-

Ryc. 7. Ruch odwiedzających park w poszczególnych dniach tygodnia (zaznaczono przedział ufności 95%)

Fig. 7. Number of visitors in the park within each day of week (indicated 95% confidence interval)

ny okres. Zwiększona liczba zarejestrowanych osób w pierwszych dwóch tygodniach września związana jest z rozpoczętym rokiem szkolnym i nasilonym ruchem turystyczno-szkolnym. Wahania natężenia ruchu turystycznego obserwujemy w trzecim analizowanym punkcie – Jeziora, zejście nad Jezioro Góreckie (ryc. 4). We wszystkich trzech punktach monitoringu turystycznego widzimy największe natężenie ruchu w godzinach od 13.00 do 15.00 (ryc. 5).

Zebrane dane poddane zostały analizie wariancji w celu oceny istotności zróżnicowania ruchu osobowego w poszczególnych miesiącach i dniach tygodnia. Średnie wartości dziennego ruchu osobowego w poszczególnych miesiącach przedstawiono na rycinie 6, na której zaznaczono także zakres zmienności statystycznej z uwzględnieniem 95-procentowego przedziału ufności.

Analizy statystyczne potwierdziły istotność zróżnicowania nasilenia ruchu osobowego w poszczególnych miesiącach dla stanowiska w Jarosławcu i Kątniku (tab. 1). W przypadku pomiarów wykonywanych w Jeziorach, gdzie ruch był szczególnie nasilony, nie stwierdzono istotnych statystycznie różnic pomiędzy poszczególnymi miesiącami. Różnice pomiędzy średnimi były analogiczne jak na pozostałych szlakach, ale na szlaku w Jeziorach zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi dniami było wyjątkowo duże i wysoka wariancja wpłynęła na brak istotności w teście statystycznym (tab. 2).

Analizy statystyczne wykazały duże zróżnicowanie nasilenia ruchu osobowego w poszczególnych dniach tygodnia. Analiza wariancji ujawniła istotność tego zróżnicowania dla wszystkich badanych stanowisk. Średnie wartości dziennego ruchu osobowego w poszczególnych dniach tygodnia przedstawiono na rycinie 7, na której zaznaczono także zakres zmienności statystycznej z uwzględnieniem 95-procentowego przedziału ufności.

DYSKUSJA

Zainstalowanie czujników pyroelektrycznych pozwoliło na stały monitoring ruchu turystycznego w Wielkopolskim

Parku Narodowym. Pozyskane dane o nasileniu i zróżnicowaniu ruchu turystycznego dostarczają zarządzającemu obszarem cenne informacje. W związku ze zwiększeniem poziomu życia turystyka i rekreacja mają charakter powszechny i coraz większa część społeczeństwa Polski wybiera je jako formy spędzania wolnego czasu (Kikulski 2008). Z badań przeprowadzonych przez Matuszewską (2003) wynika, że walory krajobrazowe i dostępność komunikacyjna to dwa czynniki determinujące wybór Wielkopolskiego Parku Narodowego na miejsce wypoczynku. Wśród form wypoczynku, jakie najczęściej wybierali ankietowani turyści, są spacer, kąpiele i plażowanie oraz wędrówki szlakami turystycznymi.

Teren Wielkopolskiego Parku Narodowego, z uwagi na bliskie sąsiedztwo licznych miejscowości oraz dużej aglomeracji miejskiej Poznania, narażony jest na szkody ze strony człowieka. Koncentracja znacznej ilości osób powoduje duże szkody w środowisku przyrodniczym spowodowane wydeptywaniem roślin, zaśmiecaniem terenu, płoszeniem zwierząt (Wyczyński 2002). Coraz większa zabudowa otuliny Parku przyczynia się do nasilenia ruchu turystycznego na terenie Parku. Przeprowadzone analizy ruchu turystycznego pozwolą podjąć narastającemu problemowi i lepiej dostosować bazę turystyczną i służby Parku do wzmożonego obciążenia turystami.

Analizy umożliwiły prześledzenie natężenia ruchu turystycznego w cyklu miesięcznym, tygodniowym i dobowym. Analizy statystyczne wykazały duże zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi miesiącami oraz dniami tygodnia. Stwierdzono spadek liczby odwiedzających w miesiącach zimowych oraz największe natężenie turystów w dniach wolnych od pracy.

WNIOSKI

1. Zainstalowanie czujników pyroelektrycznych pozwala na stały monitoring ruchu turystycznego.
2. Analiza ruchu turystycznego w Wielkopolskim Parku Narodowym wykazała, duże zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi miesiącami oraz dniami tygo-

dnia. Stwierdzono spadek liczby odwiedzających w miesiącach zimowych oraz największe natężenie turystów w dniach wolnych od pracy.

3. Na podstawie analizy danych z monitoringu ruchu turystycznego można dostosować bazę turystyczną i Służby Parku do wzmożonego obciążenia turystami.

Małgorzata Górna, Krzysztof Kanas
Wielkopolski Park Narodowy,
Jezioro 62-050 Mosina;
e-mail: m.gorna@wielkopolskipn.pl
k.kanas@wielkopolskipn.pl

Krzysztof Szoszkiewicz
Katedra Ekologii i Ochrony Środowiska,
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
ul. Piątkowska 94C 60-649 Poznań;
e-mail: kszoszk@up.poznan.pl

LITERATURA

Kaczmarek T., Kaczmarek U., Wiśniewska K. 1992. Wielkopolski Park Narodowy w świadomości turystów. *Morena* 1: 109–128.

Kasprzak K., Raszka B., Kurzawa Z., Kujawski M. 2013. Operat Turystyka i Ochrona Zasobów Kulturowych. Projekt Planu Ochrony dla Wielkopolskiego Parku Narodowego.

Kikulski J. 2008. Turystyczno-rekreacyjne funkcje lasów w Polsce – społeczne obawy i nadzieje (wyniki pierwszej części badań). *Sylwan* 6: 63–71.

Matuszewska D. 2003. Funkcje turystyczne i konflikty w wybranych parkach narodowych Polski północno-zachodniej. *Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań*, s. 86–93.

Partyka J. 2002. Turystyka w polskich parkach narodowych. Użytkowanie turystyczne parków narodowych. [W:] J. Partyka (red.), *Ruch turystyczny – zagospodarowanie – konflikty – zagrożenia*. Ojców, s. 143–154.

Rak E., Sęp B. 2012. Sylwetka turysty w Pienińskim Parku Narodowym (wyniki monitoringu prowadzonego w latach 2007–2009). *Prace Studentckiego Koła Naukowego Geografów Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie*, s. 123–134.

Referowska-Chodak E. 2010. Turystyka i rekreacja w lasach na obszarach Natura 2000 – aspekty przyrodnicze. *Sylwan* 154(12): 828–836.

Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 18 marca 2013 roku w sprawie parków narodowych lub niektórych ich obszarów, gdzie za wstęp pobiera się opłaty.

www.amreco.pl

Wyczyński J. 2002. Turystyka w Wielkopolskim Parku Narodowym. Użytkowanie turystyczne parków narodowych. [W:] J. Partyka (red.), *Ruch turystyczny – zagospodarowanie – konflikty – zagrożenia*. Ojców, s. 417–423.

Zątek W., Butrymowicz M.G. 1980. Analiza ruchu turystycznego w Wielkopolskim Parku Narodowym w sezonie letnim 1976. *Metodologia badań w turystyce*. Seria: Monografie, AWF, Poznań.

ANALYSIS OF TOURIST TRAFFIC IN THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK

Summary

The National Park of Wielkopolska is one of the most attractive areas located 15 km south of Poznań. The present area of the Park covers 7597 ha. There are 18 strictly protected areas totalling at 260 ha. The following areas overlap with the Park: *'Ostoja Wielkopolska'* Natura 2000 Special Area Conservation (PLH300010) and *'Ostoja Rogalińska'* Special Birds Protection Area (PLB300017). There are five tourist routes running through the Park with the total length of 87.5 km and four educational trails. You will find here over 100 km of cycling trails and about 30 km of horse riding trails. Among the foot paths of the National Park of Wielkopolska, there are ten dedicated tourist walks.

The article presents the results of a half-year tourist movement observation in the National Park of Wielkopolska. Based on the estimated statistics, the tourist movement in the National Part of Wielkopolska reaches 1–1.2 million people per year, of which 75% during the summer season. In order to be able to verify these estimates, three tourists monitoring points were established.

They were located in the most frequently visited places. One tourist monitoring point is in Kątnik (one of the cycling paths, place of access to the River Warta). Another one is located at Lake Jarosławieckie (one of the two approved swimming areas in the Park), and the third one is by the Adam Mickiewicz University Environmental Station in Jeziory, at the path leading to Lake Góreckie, considered to be the most beautiful lake in the Park and one of the strictly protected areas.

The equipment used includes a combination of pyroelectric passive infrared sensors with a precise lens, therefore it is able to detect temperature changes between the human body and the outside environment. Owing to its high sensitivity (1°C difference between the human body and ambient temperature) the sensor may detect two different persons even when they are very close to each other, both on the tourist trail and in the town square. The sensors are bidirectional (they record the number of tourists entering and exiting the Park).

Karol Latowski, Małgorzata Kalinowska

JESZCZE O DRODZE ŻYCIOWEJ I TWÓRCZYM DOROBKU ADAMA WODZICZKI

MORE ABOUT THE WAY OF LIFE AND SCIENTIFIC WORK
OF PROFESSOR ADAM WODZICZKO

Nad wyraz intensywna, wielostronna i przede wszystkim twórcza działalność naukowa Adama Wodziczki była przedmiotem licznych analiz, opracowanych pod kątem różnych aspektów naukoznawczych, a w tym drobiazgowo archiwistycznych (Dembniński, Matysiak 2007). Rzeczona twórczość zaowocowała także kilkoma już dziesiątkami artykułów, jakie opublikowano w rozlicznych, ogólnopolskich, regionalnych i branżowych periodykach naukowych oraz zamieszczonych w wydawnictwach encyklopedycznych, okolicznościowych czy wydrukowanych w regionalnej prasie (por. Dzieczkowski, Latowski 2013). Spuścizna prof. Adama Wodziczki znajdująca się w Archiwum PAN Oddział w Poznaniu jest bogata, obejmuje bowiem 115 jednostek archiwalnych i 11 aneksów (Matysiak 2005/2007).

Wszystkie te opracowania – co do jednego – na pierwszy plan wysuwają trudne do przecenienia zasługi Adama Wodziczki, jakie są Jego udziałem na polu ochrony przyrody. Wszystkie też podkreślają Jego usilną pracę organiczną, jaką włożył dla głoszonych przez siebie idei, za którą zdaje się przemawiać prawdziwie bezprzykładna i swoista emanacja umiłowania ojczystej przyrody. I wcale nie są to opinie przesadne ani wydumane. Jawi się tu taka oto zależność, że im bardziej zagłębiać się w dostęp-

ną spuściznę całego dorobku życiowego Adama Wodziczki, tym wyrazistszy wyłania się obraz Osoby Wybitnej. Tak to prawda! Adam Wodziczko zasłużył na takie miano, które zresztą czytelnie odbija się w tytułowych zapisach szeregu artykułów. Adam Wodziczko postrzegany jest tu jako: „twórca nowoczesnej koncepcji ochrony przyrody i ekologii krajobrazu” (Banaszak 2003); „zasłużony biolog polski, pionier idei ochrony naturalnego środowiska, twórca nauki o ochronie przyrody, homo fizjoc-enoticus, inicjator badań ekologii krajobrazu” (Dzieczkowski 1958, 1973, 1985, 1988, 1993); „pionier ruchu ochrony przyrody w Polsce” (Szafran 1965); „nauczyciel i propagator ochrony przyrody” (Wójcik 1992); „«Ojciec» Wielkopolskiego Parku Narodowego” (Zwolska 1992).

Nie tylko jednak wielkopolskie środowisko naukowe tak silnie akcentuje nowatorstwo i postępowość dorobku Adama Wodziczki. Dumą napawa opinia wielkiego przyrodnika krakowskiego – prof. Władysława Szafera (1965), który dorobek Wodziczki uważa za dorównujący Marianowi Raciborskiemu i Janowi Gwالبertowi Pawlikowskiemu. Również inni uczeni przyznają Mu należne miejsce wśród polskich notabli biologii (Kostyniuk, Marczek 1961, Jasnowska 2008, Medwecka-Kornaś 2013). Hryniewiecki (1949) odnotowuje unikalną

serię składającą się z 9 zeszytów, opublikowanych w latach 1930–1938 pod redakcją Adama Wodziczki przez Komitet Ochrony Przyrody na Wielkopolskę i Pomorze. Zapewne dla kształtowania i utrwalania właściwych postaw Wodziczko niemal w każdym z tych zeszytów wykorzystuje nawet okładkę. Całą wewnętrzną stronę tylnej okładki zajmuje tekst zatytułowany „Chrońmy przyrodę ojczystą”¹, rozpoczynający się swoistą metabazą:

„Przyroda – to oblicze matki-ojczyzny, to nasze wspólne mieszkanie. Kto ją niszczy i szpeci, ten niweczy źródła przywiązania do ziemi ojczystej. Starajmy się utrzymać jej piękno i zachować dla przyszłych pokoleń”. Potem następuje zwarty 8-, 9- lub 10-punktowy zestaw apeli, wskazówek i przestróg, spełniających, jak się wydaje, wymogi powszechnej odezwy. Ostatni punkt jest zaproszeniem do współpracy: „Współdziałajmy z Komitetami Państwowej Rady Ochrony Przyrody, wступujmy do Ligi Ochrony Przyrody w Poznaniu, ul. Słowackiego 4/6”.

Po kilku latach pobytu w Poznaniu, energiczne i konsekwentne krzewienie idei ochrony rodzimej przyrody doczekało się ważnej cesury czasowej – powołania w 1928 roku przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (WRiOP) Okręgowego Komitetu Ochrony Przyrody na Wielkopolskę i Pomorze. Natychmiast staje się to okazją do zredagowania i opublikowania memoriału uzasadniającego i apelującego o włączenie się do pilnych i koniecznych prac inwentaryzacyjnych, dokumentujących ożywione i nieożywione osobliwości przyrodnicze. Dokument ten zwięzłony jest wołaniem: „Niechże miłość tej ziemi wyrazi się również troską o ochronę jej piękności i zabytków i każdej naszej czynności w związku z wolną przyrodą niechaj towarzyszy myśl o jej ochronie. Z tem hasłem zwracamy się do wszystkich chętnych do współdziałania z prośbą o pomoc i współpracę” (Wodziczko, Kulesza 1928). Najpewniej dla wzmocnienia nuty pa-

triotycznej, memoriał zaopatrzonej został w Mickiewiczowskie motto składające się z dwóch fragmentów IV księgi „Pana Tadeusza”².

Przedstawiony tu Okręgowy Komitet miał szeroką reprezentację. Składał się z Komitetu Wykonawczego, któremu przewodniczył prof. Adam Wodziczko, sekretarzewał doc. Witold Kulesza, i członków, którymi zostali: prof. W. Friedberg, prof. J. Grochmalicki (rektor UP), B. Gardulski (prokurator), prof. A. Jakubski, prof. E. Lubicz-Niezabitowski, prof. J. Paczowski, prof. S. Pawłowski, dr W. Stawiński, prof. K. Stecki, prof. J. Szulczewski. Ponadto do Komitetu władze, urzędy, instytucje i stowarzyszenia wyznaczyły swoich przedstawicieli.

W najnowszej publikacji z tego zakresu (Dzięczkowski, Latowski 2013) zamierzonym celem było przytoczenie mało znanych dotąd faktów z przebogatej aktywności Adama Wodziczki na niwie akademickiej i społecznej oraz podjęcie ambitnego planu zebrania wszystkich jego prac upowszechnionych drukiem, a w podsumowaniu podkreślono, że „był żarliwym propagatorem i nieustającym głosicielem rozbudzania i utrwalania w społeczeństwie wrażliwości na przyrodę”. Również i w tym opracowaniu ma miejsce oddanie należnej Mu czci, odnotowanej w tytule jako „Homagium uczonemu, pedagogowi i twórcy trzech parków narodowych...”

Tak więc trwała i stale żywa – jak się okazuje – wartość tego dorobku stanowią zagadnienia związane z ochroną przyrody. Z upływem czasu twórczość ta nie pokryła się patyną, a w obliczu współczesnych cywilizacyjnych zagrożeń – wręcz przeciwnie – stała się jeszcze bardziej znacząca.

¹ Nawiasem mówiąc, po II wojnie światowej zaczęto wydawać w Krakowie czasopismo o takim właśnie tytule!

² Drzewa moje ojczyste! Jeśli niebo zdarzy,
Bym wrócił was oglądać, przyjaciele starzy:
Czyli was znaję jeszcze?
Czy jeszcze żyjecie?
Wy, koło których niegdyś pełzałem jak dziecicę...
Pomniki nasze! Ileż co rok was pożera Kupaiecka, lub rządowa, moskiewska siekiera!
Nie zostawia przytułku ni leśnym śpiewakom.
Ni wieszczom, którym cień wasz tak miły jak ptakom.

Fot. 1. Bal członków Koła Przyrodników (KP) – studentów Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Uniwersytetu Poznańskiego (1930 rok).

W pierwszym rzędzie od lewej zasiadają: prezes KP – Józef Gałuszka, NN, Bętkowska, NN, NN, prof. dr h.c. Józef Paczoski – kurator KP w latach 1926–1931, NN, prof. dr Adam Wodziczko, NN, dr Antoni Gawęł, NN (Archiwum Koła Naukowego Przyrodników z daru prof. dr. Gabriela Brzęka).

Phot. 1. A ball of the members of the Naturalists' Circle (NC) – students of the Mathematical-Natural Faculty of Poznań University (1930).

Sitting in the first row from the left: NC chairman Józef Gałuszka, NN, Bętkowska, NN, NN, Prof. Dr h.c. Józef Paczoski, NC curator in the years 1926–1931, NN, Prof. Dr Adam Wodziczko, NN, Dr Antoni Gawęł, NN (Archive of the Scientific Circle of Naturalists, a gift of Prof. Dr Gabriel Brzęk)

Teoretyczny w tej mierze dorobek Adama Wodziczki określony współzależnościami występującymi w relacjach człowiek–przyroda ujęty został przez Niego w ramy nowej dyscypliny nazwanej fizjotaktyką, a synonimowo biologią krajobrazu. Koncepcja ta znamionuje oryginalność idei leżących u jej podstaw, ujmuje kompleksowością powiązań i harmonijnym ciągiem wytyczonych zadań, dalekowzrocznością. Prof. Wodziczko podkreślał bowiem konieczność utrzymania przyrody w stanie wysokiej kultury, co oznacza rozumną, naukowo podbudowaną uprawę krajobrazu, a więc nie tylko ochronę i zabiegi pielęgnacyjne, ale także jego aktywne kształtowanie.

Spośród prac Adama Wodziczki, szeroko upowszechnionych na arenie ogólnopolskiej, do najbardziej znanych zaliczyć należy dwie. Pierwsza z nich, „Na straży przyrody”, zawiera pakiet informacyjny oraz zbiór społeczno-gospodarczych

wskazań z ochrony przyrody. Broszura ta przeznaczona jest do użytku szkolnego i wydana została w Poznaniu w 1946 roku. Następną, nieco zmienioną i rozszerzoną wersję tej książeczki (wyd. II), wydała 2 lata później Państwowa Rada Ochrony Przyrody w Krakowie, co niejako podkreśla jej uniwersalne wartości. Kolejne dwa wydania (1965, 1967), znacznie już rozszerzone, ujrzały światło dzienne po śmierci Autora i były dziełem wydawnictwa centralnego – Państwowych Zakładów Wydawnictw Szkolnych. Można więc śmiało stwierdzić: Wodziczko był autorem swoistego podręcznikowego bestselleru!!!

I chociaż dzisiaj w Polsce pojawiło się mrowie przepięknych kolorowych atlasów, informacyjno-reklamowych folderów, przewodników i innych wydawnictw przyrodniczych sławiących piękno obszarów „naturowych”, parków krajobrazowych, przyrody „małych ojczyzn”, nic nie zastą-

Fot. 2. Uczestnicy okolicznościowego spotkania z okazji jubileuszu 10-lecia istnienia Koła Przyrodników Uniwersytetu Poznańskiego przed Collegium Minus (1931 rok)

Rozpoznani na zdjęciu: 1 – prof. dr Jan Dobrowolski, 2 – prof. dr Ludwik Jaxa-Bykowski, 3 – prof. dr Jan Gabriel Grochmalicki, 4 – prof. dr Edward Lubicz-Niezabitowski, 5 – prof. dr h.c. Józef Paczowski, kurator Koła Przyrodników w latach 1926–1931, 6 – prof. dr Adam Wodcziczko, 7 – mgr inż. W. Jakutowicz, 8 – dr Julian Rzóśka, 9 – mgr Józef Robakowski, 10 – dr Józef Gołąb, 11 – dr Anna Gadomska, 12 – dr Feliks Krawiec, 13 – dr Adam Paszewski, 14 – dr Gabriel Brzęk, 15 – Aniela Danowska, 16 – Helena Szafranówna, 17 – Jan Rafalski, 18 – Jarosław Urbański, 19 – Bożena Papiewska, 20 – A. Moszyński (fot. Z. Pniewski – reprodukcja, z archiwum S. Balcerkiewicza)

Phot. 2. Participants of a meeting on the occasion of the 10th anniversary of the Naturalists' Circle of Poznań University in front of Collegium Minus (1931)

Identified in the photo: 1 – Prof. Dr Jan Dobrowolski, 2 – Prof. Dr Ludwik Jaxa-Bykowski, 3 – Prof. Dr Jan Gabriel Grochmalicki, 4 – Prof. Dr Edward Lubicz-Niezabitowski, 5 – Prof. Dr h.c. Józef Paczowski, curator of the Naturalists' Circle in the years 1926–1931, 6 – Prof. Dr Adam Wodcziczko, 7 – W. Jakutowicz, 8 – Dr Julian Rzóśka, 9 – Józef Robakowski, 10 – Dr Józef Gołąb, 11 – Dr Anna Gadomska, 12 – Dr Feliks Krawiec, 13 – Dr Adam Paszewski, 14 – Dr Gabriel Brzęk, 15 – Aniela Danowska, 16 – Helena Szafranówna, 17 – Jan Rafalski, 18 – Jarosław Urbański, 19 – Bożena Papiewska, 20 – A. Moszyński (photo Z. Pniewski – reproduction, from S. Balcerkiewicz's archive)

piło tak pożytecznego, iście patriotycznego opracowania, bo stającego rzeczywiście „na straży”!

Drugą znaną publikacją i – co istotne – również aktualną, jest „Stepowanie Wielkopolski”, wydane pod redakcją Adama Wodcziczki w 1947 roku, opatrzone Jego wstępem oraz obszernym i wnikliwie opracowanym rozdziałem „Wielkopolska stepowie”. W książce tej, będącej zbiorem arty-

kułów znanych poznańskich przyrodników i pokłosiem wcześniejszej konferencji z referatami na ten temat (Zygmunta Czubińskiego, Bohdana Kielczewskiego, Jana Sokołowskiego, Jerzego Wojciecha Szulczewskiego, Jarosława Urbańskiego), na przykładzie wybranych grup organizmów wykazano pospołu wzmoczony proces kontynentalizacji ekosystemów łądowych tytułowego obszaru.

Fot. 3. Wizytacja Szkolnego Ogrodu Botanicznego w Poznaniu (maj 1932 roku)

Od lewej: Janusz Jędrzejewicz – minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, prof. Zygmunt Pietruszczyński – kierownik Katedry Ogólnej Uprawy Roli i Roślin Uniwersytetu Poznańskiego (drugi plan), prof. Adam Wodziczko – kierownik naukowy Szkolnego Ogrodu Botanicznego w latach 1924–1939, pułkownik Marian Chylewski – dowódca 58 pułku piechoty w latach 1928–1937, NN, Roger Adam hrabia Raczyński (z laską) – wojewoda poznański w latach 1929–1934, kardynał August Hlond – prymas Polski, Waclaw Zembal – dyrektor Państwowej Szkoły Ogrodnictwa w latach 1927–1951 i Szkolnego Ogrodu Botanicznego (z rulonem w ręku), pozostałe osoby na dalszym planie nierozpoznane (Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-N-2113-1, dane zmienione i uzupełnione)

Phot. 3. Inspection of the School Botanical Garden in Poznań (May 1932)

From the left: Janusz Jędrzejewicz – Minister of Religious Denominations and Public Education, Prof. Zygmunt Pietruszczyński – head of the Chair of General Soil and Plant Cultivation of Poznań University (middle distance), Prof. Adam Wodziczko – scientific head of the School Botanical Garden in the years 1924–1939, colonel Marian Chylewski – commander of the 58th infantry regiment in the years 1928–1937, NN, Roger Adam count Raczyński (with a cane) – Poznań voivode in the years 1929–1934, cardinal August Hlond – Primate of Poland, Waclaw Zembal – director of the State Gardening School in the years 1927–1951 and the School Botanical Garden (with a roll in hand), other persons in the middle distance unidentified (National Digital Archive, catalogue no. 1-N-2113-1, data altered and completed)

Przy tej okazji warto nadmienić, że aktualność tego zjawiska została ponownie przeanalizowana z inicjatywy prof. Józefa Banaszaka, który na bydgoskiej uczelni zorganizował seminarium naukowe, a następnie podjął się zredagowania publikacji pod symptomatycznym tytułem „Stepowienie Wielkopolski – pół wieku później”, wydanej przez Akademię Bydgoską w 2003 roku.

Innym, choć niemniej rozpowszechnionym sposobem uznania ważkości poruszanych przez Adama Wodziczkę problemów, było niewątpliwie zorganizowanie w minionym okresie szeregu spotkań seminaryjnych i dyskusyjnych, omawiających, analizujących i rozwijających głoszone przez Niego idee. Wszystkie te utrwalone drukiem zapisy oraz wypowiedziane w trakcie głoszonych referatów bez wyjątku przed-

Fot. 4. Wizytacja Szkolnego Ogrodu Botanicznego w Poznaniu (maj 1932 roku)

Od lewej: prof. Adam Wodziczko – kierownik naukowy Szkolnego Ogrodu Botanicznego, Janusz Jędrzejewicz – minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Waław Zembal – dyrektor Państwowej Szkoły Ogrodnictwa i Szkolnego Ogrodu Botanicznego, kardynał August Hlond – prymas Polski, dr Joachim Namysł – kurator Okręgu Szkolnego Poznańskiego, NN, NN (Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-N-2113-2, dane zmienione i uzupełnione)

Phot. 4. Inspection of the School Botanical Garden in Poznań (May 1932)

From the left: Prof. Adam Wodziczko – scientific head of the School Botanical Garden, Janusz Jędrzejewicz – Minister of Religious Denominations and Public Education, Waław Zembal – director of the State Gardening School and the School Botanical Garden, cardinal August Hlond – Primate of Poland, Dr Joachim Namysł – superintendent of the Poznań School District, NN, NN (National Digital Archive, catalogue no. 1-N-2113-2, data altered and completed)

stawiają Adama Wodziczkę nie tylko jako świetnego botanika i sprawnego myśliciela-przyrodnika o filozoficznym umyśle, ale również jako aktywnego i kreatywnego społecznika i humanistę.

Pomimo upływu 67 lat od przedwczesnej śmierci Adama Wodziczki, nadal aktualne są zwłaszcza wizjonersko sformułowane przez Niego postulaty, alarmistyczne ostrzeżenia i nakazy, a wynikające z nadrzędnego celu – zachowania ojczyźnej przyrody w stanie biologicznej równowagi wobec obserwowanego i zarazem nieuchronnego rozwoju cywilizacji. Był nieugiętym orędownikiem nadania ochronie przyrody poczesnego miejsca w systemie

edukacji, i to na wszystkich jej szczeblach z akademickim włącznie.

Osobowość Adama Wodziczki obrazowo, bo z niezwykłą trafnością i precyzją ujmując taki oto opis, który podkreśla „...Jego wprost franciszkański stosunek do przyrody i człowieka. Był On organicznie dobry. Z pomocą przychodził zawsze i każdemu, z kim się tylko zetknął. Do ludzi odnosił się zawsze z dobrą wiarą i ufnością, a kiedy indziej z wyrozumiałością. Posiadał niezwykły urok osobisty, pogodę ducha i równowagę, a nade wszystko odznaczał się niespotykaną kulturą wewnętrzną, co zjednywało Mu licznych przyjaciół, uczniów i zwolenników. W dyskusji ujmował sobie

Fot. 5. Wizytacja Szkolnego Ogrodu Botanicznego w Poznaniu (maj 1932 roku)

Od lewej: Roger Adam hrabia Raczyński (z laską) – wojewoda poznański w latach 1929–1934, dr Joachim Namysł – kurator Okręgu Szkolnego Poznańskiego (z laską), prof. Adam Wodziczko – kierownik naukowy Szkolnego Ogrodu Botanicznego, kardynał August Hlond – prymas Polski, NN, Janusz Jędrzejewicz – minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Wacław Zembal – dyrektor Państwowej Szkoły Ogrodnictwa i Szkolnego Ogrodu Botanicznego (w jasnym garniturze), pozostałe 4 osoby w dalszym planie nierozpoznane (Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-N-2113-3, dane zmienione i uzupełnione)

Phot. 5. Inspection of the School Botanical Garden in Poznań (May 1932)

From the left: Roger Adam count Raczyński (with a cane) – Poznań voivode in the years 1929–1934, Dr Joachim Namysł – superintendent of the Poznań School District (with a cane), Prof. Adam Wodziczko – scientific head of the School Botanical Garden, cardinal August Hlond – Primate of Poland, NN, Janusz Jędrzejewicz – Minister of Religious Denominations and Public Education, Wacław Zembal – director of the State Gardening School and the School Botanical Garden (in a light-coloured suit), the other 4 persons in the middle distance unidentified (National Digital Archive, catalogue no. 1-N-2113-3, data altered and completed)

przeciwników jasnym, trafnym i pięknym formułowaniem myśli oraz siłą przekonania. O prawdę walczył zawsze i niestrudzenie. Piękno odczuwał jak artysta” (Czubiński 1949).

Artykuły omawiające twórczość Adama Wodziczki zwykle dość marginesowo traktują oratorską działalność upowszechnieniową, realizowaną poza akademickimi obowiązkami dydaktycznymi. Więcej konkretnych danych przyniosło opracowanie Dzieńczkowskiego i Latowskiego (2013), w którym odnotowano 24 wystąpienia

referatowe i prelekcje wygłoszone w latach 1922–1937, w ramach ogólnopolskich konferencji i posiedzeń, a także w czasie trwania seminarijnych obrad regionalnych i lokalnych różnych gremiów. Jako świetny mówca zapraszany był na antenę radiową, gdzie wygłosił co najmniej 7 pogadanek. Prelekcje i odczyty odgrywały ówczesnie dużą rolę, były pomocne i – co ważniejsze – bardzo skuteczne w procesie uświadamiania i zjednywania szerokiej opinii społecznej.

Dalsze poszukiwania publicznych wystąpień Adama Wodziczki, zakończone znalezieniem kilkunastu nowych, wydatnie powiększają dorobek z tego zakresu aktywności, dając jednocześnie pełniejszy obraz charakteru merytorycznego tej działalności. Wystąpienia te są poniżej chronologicznie wyszczególnione:

- „O regionalnych zadaniach botaniki w dobie obecnej”, referat wygłoszony w 1934 roku podczas Zjazdu Polskiego Towarzystwa Botanicznego w Wilnie (Archiwum PAN, P.III.7).
- „Zieleń w życiu miasta”, odczyt wygłoszony w roku 1934 lub 1935 (Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1934/35).
- „Nie będzie lasu – nie będzie nas”, referat wygłoszony w 1935 r. na spotkaniu Związku Zawodowego Leśników RP (Archiwum UAM).
- „Nie będzie lasu – nie będzie nas”, odczyt wygłoszony w czasie Obchodów Święta Lasu wygłoszony 27.04.1935 roku w kinie „Metropolis” w Poznaniu (Archiwum UAM, Archiwum PAN, P.III.7).
- „Biocenotyczne metody zwalczania chorób i szkodników roślin”, referat wygłoszony w 1936 roku podczas Zjazdu Nauk Rolniczych (Archiwum UAM).
- „Rola współczesnej biologii w kształtowaniu podstaw nowej kultury”, odczyt wygłoszony w roku 1936 lub 1937 (Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1936/37).
- „Co Polska dała światu w dziedzinie ochrony przyrody?”, odczyt wygłoszony w roku 1937 (Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1936/37).
- „Zadania ochrony przyrody i uprawy krajobrazu na Pomorzu Zachodnim” referat wygłoszony po 1945 roku na posiedzeniu Komisji Osadnictwa Wiejskiego ds. Ziem Odzyskanych (Archiwum PAN, VII, aneks I, 14).
- „Znaczenie lasu dla życia Narodu”, odczyt wygłoszony 27.04.1946 roku w Poznaniu podczas akademii z okazji Dnia Lasu Akademia ta została odnotowana w artykule przez „Głos Wielkopolski” z dnia 28.04.1946 roku (Archiwum PAN, P.III.7, Archiwum UAM).

- „Tylko las może nas ocalić”, odczyt wygłoszony w Poznaniu 26.04.1947 roku podczas Dnia Lasu (Archiwum UAM, Archiwum PAN, P.III.7).
- „Znaczenie biologii krajobrazu dla planowania przestrzennego”, referat wygłoszony 11.11.1947 roku w Warszawie na konferencji nt. „Biologia i uprawa krajobrazu oraz sieć badań agro-meteorologicznych w Polsce”, zorganizowanej przez Główny Urząd Planowania Przestrzennego (GUPP) przy Ministerstwie Odbudowy, Biuro Planowania Wsi (Archiwum PAN, II.A.102).³
- „Uwagi o tezach i zasadach planowania zadrzewień kraju”, referat wygłoszony w czasie obrad Podkomisji Zadrzewień GUPP w latach 1947/1948 (Archiwum PAN, II.A.103).
- „Realizacja sprawy zadrzewienia kraju”, referat wygłoszony w czasie obrad Podkomisji Zadrzewień GUPP w latach 1947/1948 (Archiwum PAN, II.A.103).

Problematykę niektórych radiowych pogadanek wygłoszonych przez Adama Wodzickę w poznańskim studio radiowym można prześledzić na podstawie gotowych tekstów względnie rękopiśmiennych notatek, dostępnych w uporządkowanych materiałach archiwalnych (Demiński, Matysiak 2007). Są to:

- „Świat przyrody i świat techniki (Dialog przyrodnika z technikiem)”, odczyt nadany w audycji radiowej 19.03.1936 roku (?). Maszynopis tego dialogu liczy 5 stron, a jest interesującą wymianą poglądów i pewnego sporu tych dwóch punktów widzenia. Tekst kończy się ogólnymi uwagami przyrodnika, który zauważa, że „... szarmonizowanie świata techniki ludzkiej ze światem przyrody jest troską i zadaniem ochrony przyrody, który tak szybko rozwija się w krajach cywilizowanych. Jak dawniej człowiek cierpiał z powodu słabego rozwoju cywilizacji, tak w chwili obecnej zaczyna ujemnie odczuwać przerost tej cywilizacji, którą przecież tworzy po to, aby mu służyła, a nie aby panowała nad nim jak ongiś

³ Tekst tego wystąpienia zamieszczamy jako aneks na końcu niniejszego opracowania.

przyroda. Miejmy nadzieję, że uda się pojednać cywilizację ludzką z nie dającą się nigdy zastąpić pramacierzą przyrodą i stworzyć nowe przymierze między współczesnym człowiekiem a przyrodą” (Archiwum PAN, P.III-7: 25).

- „Tatry w naszej kulturze”, pogadanka nadana 20.10.1938 roku (od godz. 22.20 do 22.30). Kilkukartkowy rękopis zawiera szereg cytatów z twórczości Adama Asnyka, Marii Konopnickiej, Stanisława Witkiewicza, Kazimierza Tetmajera i Jana Kasprówicza (Archiwum PAN, P.III-7: 26).
- „Zasady leśnego życia” lub „Leśna mądrość”, pogadanka nadana 16.02.1939 roku obejmuje kilkanaście stron notatek z wieloma cytataми uczonych i myślicieli (Archiwum PAN, P.III-7: 27).

W Dzienniku Urzędowym Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego z 1928 roku (Rok V, nr 3) można zapoznać się z cyklem odczytów pedagogicznych dla nauczycieli nadawanych przez Stację Nadawczą Poznańskiego Radia, w których oczywiście nie zabrakło wystąpień Adama Wodziczki. Źródło to wymienia dwa:

- „Naukowe i pedagogiczne zadania Ogrodu Botanicznego w Poznaniu”, pogadanka wygłoszona w dniu 16.03.1928 roku o godz. 19.30 (Węgiel 1928).
- „Szkola wobec zadań ochrony przyrody” pogadanka wygłoszona 11.05.1928 roku o godz. 19.30 (Węgiel 1928).

Prof. Adam Wodziczko przez wiele lat pełnił ważną funkcję, stojąc na czele Komisji Egzaminacyjnej Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Uniwersytetu Poznańskiego. Wczuwając się w potrzeby studiującej młodzieży, zebrał w jedną całość, zredagował i wydał w 1935 roku komplet obowiązujących przepisów, opatrując je tytułem „Egzaminy magisterskie na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Poznańskiego z dodatkiem dotyczącym egzaminów nauczycielskich i egzaminów doktorskich” Pożyteczna ta – i pomijana dotąd – publikacja obejmowała: rozporządzenia ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie egzaminów magisterskich, stosowny do nich tok egzaminów wraz z instrukcja-

mi egzaminatorów wynikający z uchwał Rady Wydziału UP. W broszurze znalazły się też zarządzenia dotyczące uprawnień ówczesnych magistrów filozofii (w myśl ministerialnego rozporządzenia magister filozofii był niższym stopniem naukowym nadawanym na wydziałach filozoficznych, czyli humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych), zbiór przepisów o trybie państwowych egzaminów na nauczycieli szkół średnich, a także regulamin egzaminów na stopień doktora.

Absolwenci, po spełnieniu wszystkich wymogów, otrzymywali dyplomy magisterskie. I choć to jest oboczny temat, to warto poznać szczegóły tej procedury. Dyplomy na specjalnie zwołanym, uroczystym spotkaniu wręczał Dziekan w obecności przewodniczącego Komisji Egzaminacyjnej, po odczytaniu „Roty Magisterskiej”, którą każdy magister własnoręcznie podpisywał w „Albumie Magistrów”, wyrażając tym samym gotowość stosowania się do zawartych w niej wskazań i potwierdzając odbiór dyplomu. Oto tekst „Roty Magisterskiej” przytoczony w oryginalnej pisowni:

Panie i Panowie!

Po złożeniu przepisanych egzaminów i wykonaniu prac magisterskich stajecie dziś przed Dziekanem Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego i przed Przewodniczącym Komisji Egzaminacyjnej, by z ich rąk otrzymać od Rady Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Uniwersytetu Poznańskiego stopień akademicki magistrów filozofii w zakresie nauk ścisłych.

Stopień ten jest przede wszystkim stopniem naukowym. Stanowi on zakończenie Waszego wykształcenia fachowego w zakresie obranych przez Was gałęzi nauki, zarazem stanowić powinien wstęp do dalszego samodzielnego w tych naukach doskonalenia się.

Ponadto stopień magisterski jest warunkiem uprawnienia do pracy zawodowej na doniosłym społecznie posterunku nauczyciela szkoły średniej względnie na niemniej doniosłym polu pracy w naszym przemyśle.

Mając na uwadze to poważne znaczenie stopnia magisterskiego, winniście w tej uroczystej chwili powziąć niezłomne postanowienie: Prawdę mieć zawsze jako przewodniczkę życia i żadnych dóbr innych ponad nią nie stawiać. Jako Wychowankowie naszej Uczelni winniście zachować w sercach przywiązanie do niej i do uprawianych przez Was nauk, a ci z Was, któ-

Fot. 6. Botanicy poznańscy (w trakcie posiłku), goszczeni podczas badań terenowych w (około roku 1935)

Od lewej: mgr? Zygmunt Czubiński, prof. Adam Wodziczko

Phot. 6. Poznań botanists (at a meal), entertained during fieldwork in (about the year 1935)

From the left: mgr? Zygmunt Czubiński, Prof. Adam Wodziczko

rzy poświęcą się zawodowi nauczycielskiemu, zawsze o tem pamiętać, iż od Waszego oddziaływania na młodzież w znacznej mierze zależeć będzie przyszłość naszej kultury i cywilizacji. Ci z Was, którzy pracować będą w przemyśle, winni pamiętać, że od Was w znacznej mierze zależeć będzie niezależność gospodarza, a przez to i polityczna Rzeczypospolitej.

W ufności, że pozostaniecie dzisiejszym Waszym postanowieniom zawsze wierni, nadaję Wam stopień magistrów filozofji Uniwersytetu Poznańskiego, w dowód czego wręczam Wam dyplomy. Uniwersytet żegna Was jako swych uczniów, a na nowej drodze życia niech Wam towarzyszą nasze najlepsze życzenia.

Warto też przybliżyć ówczesne regulacje związane z uzyskaniem uprawnień nauczyciela szkół średnich. Podstawowe warunki przystąpienia do państwowego egzaminu na nauczyciela szkół średnich były następujące:

- Obywatelstwo polskie.
- Nieskazitelnosc pod względem moralnym.

- Zdarność fizyczna do tego zawodu.
- Posiadanie tytułu magistra.
- Odbycie (po uzyskaniu tytułu magistra!) 1,5-letniego teoretycznego i praktycznego studium pedagogicznego lub 2-letniej praktyki szkolnej w jednym ze wskazanych przez ministerstwo zakładów.
- Uzyskanie pozytywnej oceny z egzaminu praktycznego (lekcji próbnej) oraz z egzaminu teoretycznego, składającego się z egzaminu pisemnego i ustnego przeprowadzonego przez Państwową Komisję Egzaminacyjną, powołaną przez Ministra WRiOP. Wszystkie części tego egzaminu musiały odbyć się w jednym terminie, we wskazanej kolejności i przed jedną Komisją.

Obowiązujące wówczas regulacje zawierały ponadto szereg szczegółowo sformułowanych procedur i warunków dotyczących dopuszczenia i sposobu przeprowadzenia egzaminów, które mogły się odbywać tylko w dwóch terminach (maj i październik).

W 1923 roku Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego powierzyło prof. Adamowi Wodziczce nadzór i kierownictwo naukowe⁴ nad Szkolnym Ogrodem Botanicznym na Jeźcach w Poznaniu. Równocześnie piastował on wówczas funkcję kierownika Zakładu Botaniki Ogólnej Instytutu Botanicznego (Wydział Matematyczno-Przyrodniczy Uniwersytetu Poznańskiego), który mieścił się w Collegium Mariana Raciborskiego przy ul. Słowackiego 4/6.

Rozległa korespondencja z tego okresu wskazuje na ogromne zaangażowanie Profesora w rozwój ogrodu. W tej niewielkiej, niespełna 3-hektarowej placówce pełniącej, zgodnie z ówczesnymi trendami, rolę pomocniczego środka w nauczaniu na poziomie szkół powszechnych i średnich, widział Wodziczko potencjał instytucji zaspokajającej również potrzeby nauki uniwersyteckiej. Jego zamiśl uczynienia szkoły w ogrodzie, ośrodka pracy naukowej i pedagogicznej, przekładał się między innymi na projekty poszerzenia kolekcji roślinnych o przedstawicieli różnych stref klimatyczno-geograficznych, o grupy ekologiczne, pokazujące morfologiczną zmienność czy plany utworzenia w Dziale Biologii kolekcji roślin mięsożernych, nazywanych wówczas owadożernymi, a także na zwiększeniu

powierzchni Ogrodu. Usilnie dopraszał się o realizację tych celów uzyskując kilkakrotnie dotacje: z Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Magistratu Miasta Poznania oraz z budżetu Uniwersytetu Poznańskiego. Konsekwentnie zabiegał o rozwój zaplecza naukowego tj. pracowni biologicznej, podręcznej biblioteki, nasieniarni⁵, zielnika, stacji meteorologicznej z zegarem słonecznym oraz niezbędnej infrastruktury (kancelaria, telefonizacja obiektu). Jego dbałość o właściwy poziom zaplecza dla zwiedzających (toalety, kącki odpoczynkowe, krawężniki, podpory dla pnączy, malowanie) czy troska o pracowników (szatnia) daleko wykraczały poza obowiązki wynikające z umowy zawartej między Magistratem Miasta a Kuratorium w 1921 roku. Nieobce Mu były potrzeby mieszkańców Poznania i bezpieczeństwo zwiedzających ogród, czego wyrazem był opracowany wspólnie z Władysławem Drzewieckim regulamin dla publiczności. Profesor wnioskował o rozszerzenie uprawnień dla stróża parku i stosowny dla tego stanowiska ubiór, a nawet prosił o zamontowanie ławek dla pasażerów na końcowym przystanku tramwaju nr 8 na Jeźcach (sic!).

W czasie pełnienia swojej funkcji przygotował do druku w 1932 roku, wspólnie z Władysławem Drzewieckim, „Przewodnik po Szkolnym Ogrodzie Botanicznym” (Wodziczko 1932), który z niewiadomych przyczyn nie został opublikowany.

Regularnie, od 1925 roku, ukazywał się natomiast „Selectus Seminum” – spis nasion oferowanych do wymiany ogrodom polskim i zagranicznym. Prowadzona była dokumentacja ogrodu, powstały mapy obiektu oraz rzeczowy inwentarz.

Prof. Adam Wodziczko sprawował funkcję kierownika naukowego do wybuchu wojny w 1939 roku, początkowo samodzielnie

⁴ Zarząd Szkolnego Ogrodu Botanicznego w Poznaniu składał się z: kierownika naukowego, kierownika pedagogicznego, nazywanego też dydaktycznym (J. Szulczewski 1925–1930, A. Paszewski 1931–1939) i kierownika technicznego (W. Drzewiecki). W Archiwum UAM zachowały się pisma Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, dotyczące kierownictwa naukowego. W pierwszym z nich o nr IV 7265/27 noszącym datę 4 lipca 1927 roku, minister WRiOP dekretem zezwala prof. Adamowi Wodziczce na objęcie stanowiska kierownika naukowego Szkolnego Ogrodu Botanicznego w Poznaniu. Cztery kolejne pisma przedłużają zezwolenie na pełnienie „zajęcia ubocznego w charakterze dyrektora i kierownika naukowego na rok akademicki 1931/32, 1932/33, 1933/34 i 1934/35”. Decyzje ministerialne były zgodne z wnioskiem Rady Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego UP i zatwierdzone przez Senat Akademicki.

⁵ Znając terminologiczne zapędy Adama Wodziczki, przypomniane i omówione ostatnio (Dzięczkowski, Latowski 2013), można niemal z dużą pewnością uznać, że jest to pojęcie Jego autorstwa. Poza poznańskim ogrodem botanicznym, nigdzie indziej taki derywat nie jest spotykany.

nie, przy stałej, harmonijnej współpracy z przedstawicielami Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego i Magistratu Miasta Poznania, później razem z Wacławem Zembalem, dyrektorem Państwowej Szkoły Ogrodnictwa, której ogród administracyjnie podlegał od lipca 1928 roku (Alwin i in. 1966). Zamieszczone odręczne pisma, kierowane do dyrektora Ogrodów Miejskich, Władysława Marcińca, wskazują na wprost niezwykłą skrupulatność i troskę o sprawę Ogrodu, a także na głęboki szacunek jaki żywił zarówno wobec swoich przełożonych, jak i podległych sobie współpracowników.

W ówczesnej społeczności uniwersyteckiej Adam Wodziczko należał do szczególnie wysoko cenionych nauczycieli akademickich. Wyrazem powszechnego uznania i estymy było powierzenie Mu funkcji dziekana Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego w roku akademickim 1930/1931. Wcześniej osiągnięcia Adama Wodziczki w całokształcie aktywności naukowo-dydaktycznej i na niwie organizacji dostrzegły władze państwowe, nadając Mu Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. O prawie do noszenia tego medalu informuje Adama Wodziczkę rektor Uniwersytetu Poznańskiego pismem nr 1068 z dnia 25.02.1929 roku (Archiwum UAM).

Poza absorbującą funkcją dyrektora naukowego Szkolnego Ogrodu Botanicznego (nazywanego w archiwalnych dokumentach Ogrodem Szkolny, a także Ogrodem Szkolno-Botanicznym), Adam Wodziczko znajdował jeszcze czas na pełnienie obowiązków w różnych gremiach, w których – jako zapewne sprawdzonemu i sprawnemu organizatorowi – powierzano Mu czołowe godności. Oto lista tych funkcji (czy pełna?!):

- Przewodniczący Kuratorium Ochrony Przyrody w Poznaniu (od 14.01.1922 roku). Był to organ prowincjonalny Tymczasowej Państwowej Komisji Ochrony Przyrody, powołanej przez Ministra WRiOP.
- Przewodniczący Wydziału Wykonawczego Komitetu Ochrony Przyrody w Poznaniu w Okręgowym Komitecie Ochrony Przyrody na Wielkopolskę i Pomorze.

- Przewodniczący Komisji Biologicznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.
- Przewodniczący Związku Nauczycieli Abstynentów w Polsce.
- Przewodniczący Międzywojewódzkiego Komitetu Ochrony Rzek przed Zanieczyszczeniem.
- Przewodniczący Komisji Parków i Ogrodów Miejskich w Poznaniu.
- Przewodniczący Okręgowej Komisji Konserwatorskiej w Poznaniu.
- Przewodniczący Sekcji Ochrony Gór Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego.
- Z-ca przewodniczącego Polskiego Towarzystwa Antropologicznego.
- Z-ca przewodniczącego Towarzystwa Miłośników Miasta Poznania.
- II wiceprezes Oddziału Poznańsko-Pomorskiego Ligi Ochrony Przyrody.
- Sekretarz Stałej Komisji Wielkopolskiego Parku Narodowego (od 8.07.1933 roku).

W kręgach studiującej młodzieży był też powszechnie szanowanym i lubianym profesorem. Pośrednio może o tym świadczyć Jego obecność na imprezach organizowanych przez studentów. Zapraszany nie stronił od obecności na nich (ryc. 1, 2).

Jednoznacznie wymowne są dedykacje umieszczane na początkowych stronicach prac magisterskich, którymi prof. Wodziczko kierował. Jedna z nich w oryginale brzmi tak: „W listopadzie roku akademickiego 1933/34 otrzymałam od Wielce Szanownego Pana Prof. A. Wodziczki temat z anatomii roślin p.t. „Badania nad polydermą u roślin”. Za łaskawe liczne i cenne wskazówki przy wykonywaniu pracy składam tą drogą jak najserdeczniejsze podziękowanie. Autorka”.

Spośród rozlicznych przymiotów osobowości godzi się jeszcze nadmienić cywilną odwagę Adama Wodziczki. Jaskrawym przejawem takiej postawy jest to, że był jednym z sygnatariuszy otwartego listu profesorów Uniwersytetu Poznańskiego, a napisanego w grudniu 1930 roku, w którym protestowano przeciw osadzeniu w areszcie brzeskim demokratycznych opozycjonistów.

INSTYTUT BOTANICZNY
UNIWERSYTETU POZNAŃSKIEGO
POZNAŃ
COLLEGIUM M. RACIBORSKIEGO
UL. SŁOWACKIEGO 4-6
TELEFON 8-08

POZNAŃ, dnia 16 stycznia 1925.

Mielubiany Panu Dyrektorze!

Przytamt równocześnie kalkulacjami narow roślin (na tabliczki dla Lk. Ogrodu Botani.), restawionym form p. Dniewickiego. Restas restawu jutro. Prsame bez wcale wyrażenie, wrci mozi obyterne bytoby propisywanie na maszynie, zrento, o ile rkie i mekore zamowienie bytoby poradzaniem, gozby fabryka fonyzata i fonyzata do korekty, bo w ten sposob majaturej, da bez umiencac bledow.

P. Dniewicki wspominał mi też, że w ogrodzie w systemie fonyzady są około 30 rur cementowych dla roślin wymagających wrciej kalgoci, jak niektóre jaskry błotne, storczyki itp. O ile bytoby fundre, czy nie moizaby też zakupić ze 30 takich rur (do 2 m średnicy).

Przy sposobności chciałbym prosić Pana Dyrektora o Fastlawe dostarczenie planu obecnego ogrodu (ew. w 2 egzempl.) na kalce. P. Sulcowski bawrem zająłby się sponadzeniem rucow. tana t.j: planu powiększyłby i osunął seregótaw na min wsrellnie rośliny, które dotychczas są hodowane w ogrodzie obok domu. Takka mapa fonyza się następnie i w dyrekcji ogrodu miejskich, a dla nas ^{prz}potrzebna, by się rozjeutowac seregótaw, a jencze materialoby kowicemnie przepienc w najbliższym czasie.

Ładne wyrazy pozawiatia

A. Wodzicko.

DI. V. 2682/27
 INSTYTUT BOTANIKI OGÓLNEJ
 UNIWERSYTETU POZNAŃSKIEGO

COLLEGIUM M. RACIBORSKIEGO
 UL. SŁOWACKIEGO 4-6, II P.
 TELEFON 68-08

POZNAŃ, dnia 30 czerwca 1927.

170

Wznowiony Paucy Dyrektora!

Przesyłam pro memoria "dyktando" Sek. Ogrodu Botanicznego,
 których nieurliżny na dotychczasowym zebraniu:

Skrytka skłonna na rośliny cudzoziemne (do biada biologji)
 Ma być drewniana, prostokątna, nakrywana rurydżem
 z dyktami reklamami, na wiejskim postumencie, by rośliny
 można oglądać z góry. Gdyby już wbito w warsztatach
 wiejskich, p. Dniewicki. Można by sturyc bliższymi reformacjami.

Skrytka unśdowa (lub opaska) dla Stowca Ogrodu i o sta
 wady by sta obciążać bez trudności, wysłanie uprzedzenia
 do Stowca Kar administracyjnych poruczników dla ogrod
 nika Janakowskiego, jakie to uprzedzenia posiada ogrodu
 Parku Skaryńskiego w Warszawie. Oddziaływałyby to
 tam: wychowawcy na zachowanie się publiczności.

Paradoksy byłyby 1-2 kawiłki dla ciekawych przy kwiłowym
 pomysłach tramwaju nr. 8 na Jerzycach.

W sprawie regaru Stowca i szafki z przyborami meteor.
 ologicznymi dla prognozy pogody, proszę osoby wniosek
 z prosbą o przedstawienie w Magistracie.

Łącząc wyrazy pozdrowienia i szanowania

dr. Włodzicko.

Dr. Karol Latowski
 30/6.

Protokół z konferencji
 odbytej w Dyrekcji Ogrodów Miejskich

8/9. D.P.O. 4500/28.

INSTYTUT BOTANIKI OGÓLNEJ
 UNIwersytetu POZNAŃSKIEGO

POZNAŃ, dnia 12 listopada 192 r.

COLLEGIUM M. RACIBORSKIEGO
 UL. SŁOWACKIEGO 4-6. II P.
 TELEFON 68-08

222

Szanowny Panie Dyrektorze !

Bardzo pilną sprawą dotyczącą Szkolnego Ogrodu Botanicznego jest uzgodnienie zasadniczego planu dla nowej części Ogrodu, abyśmy już mogli na niej rozpocząć roboty. Na razie szłoby o zatwierdzenie drobniejszych zmian w Ogrodzie i ustalenie choćby głównych linii komunikacyjnych w terenie przyłączonym.

Dla tych spraw konieczną więc jest krótka konferencja wszystkich zainteresowanych, więc prócz Pana Dyrektora, p. Rady Cybichowskiego, a także p. Rittera, zaś z naszej strony oprócz p. Dyr. Zembala i mnie, byłby potrzebny dla celów informacyjnych p. Drzewiecki, i ew. p. Strauss, który plan w ogólnych zarysach ustalony będzie w szczegółach opracowywał.

Ze względu na terminowe zajęcia p. Dyr. Zembala proponuje następujące terminy

dla ewentualnego zebrania: we środę 14 b.m. między godz. 5 a 8 popoł.

w sobotę 17 b.m. między godz. 5 a 8 popoł.

ewent. w sobotę 17 b.m. o godz. 12-tej w południe. X

O ile który z tych terminów będzie Panom dogadzał, to proszę o wiadomość co do czasu i miejsca ew. zebrania, lub też o propozycję co do innych terminów tego zebrania.

Uprzejmie więc proszę o przedstawienie tej sprawy p. Rady Cybichowskiemu i o łaskawą odpowiedź co do terminu zebrania.

Łączę wyrazy poważania

Adam Wodziczko,

*Stan bezcennej pracy
 o sprawie tej zgody i potężni termin dla Pana Rady dogadaj
 Proponuję sobotę w południe.
 wyznaczę sobotę 17 o godz. 12 tej
 Cy 14/11.
 W Poznaniu 13/11.*

UZUPEŁNIENIE DO
CHRONOLOGICZNEGO
WYKAZU PRAC I ARTYKUŁÓW
OGŁOSZONYCH DRUKIEM

1925

Wodziczko A., Marciniak W., Szulczewski J.W., Drzewiecki W. *Selectus Seminum Anno 1924 Collectorum, quae Hortus Botanicus Posnaniensis Mutuo Commutanda Offert.* Druk Ogród Botaniczny, Posnaniae, s. 3.

Wykaz owoców i nasion obejmuje 409 taksonów. Gatunki wyszczególnione w układzie alfabetycznym.

1926

Wodziczko A., Marciniak W., Szulczewski J.W., Drzewiecki W. *Selectus Seminum Anno 1925 Collectorum, quae Hortus Botanicus Posnaniensis Mutuo Commutanda Offert.* Hortus Botanicus Posnaniensis. Drukarnia Państwowa w Poznaniu, Posnaniae, s. 4.

Wykaz owoców i nasion obejmuje 511 taksonów. Gatunki wyszczególnione w układzie alfabetycznym.

1927

Wodziczko A., Marciniak W., Szulczewski J.W., Drzewiecki W. *Selectus Seminum Anno 1926 Collectorum, quae Hortus Botanicus Posnaniensis Mutuo Commutanda Offert,* ss. 8. Hortus Botanicus Posnaniensis. Drukarnia Państwowa w Poznaniu, Posnaniae.

Wykaz owoców i nasion obejmuje 707 taksonów. Gatunki wyszczególnione w układzie alfabetycznym.

1928

Wodziczko A., Drzewiecki W., Szulczewski J.W. *Selectus Seminum Anno 1927 Collectorum, quae Hortus Botanicus Posnaniensis Mutuo Commutanda Offert.* Desiderata antae diem 15.02.1928 nobis communicanda sunt. Hortus Botanicus Posnaniensis. Czcionkami Drukarni Państwowej w Poznaniu. Posnaniae, s. 12.

Wykaz owoców i nasion obejmuje 891 taksonów zebranych w rodziny. Oferowane gatunki podane w rodzinach ułożonych alfabetycznie.

Wodziczko A. Konkurs Komitetu Ochrony Przyrody w Poznaniu. Dziennik Urzędowy Kura-

torjum Okręgu Szkolnego Poznańskiego 5(5): 64–65.

Wodziczko A., Kulesza W. Memoriał w sprawie ochrony przyrody w Wielkopolsce i na Pomorzu. Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego. Poznań, s. 4.

1929

Wodziczko A., Szulczewski J.W., Drzewiecki W. *Selectus Seminum Anno 1928 Collectorum, quae Hortus Botanicus Posnaniensis Mutuo Commutanda Offert.* Desiderata antae diem 1.03.1930 nobis communicanda sunt. Hortus Botanicus Posnaniensis. Odbito czcionkami Rolniczej Drukarni Nakł. w Poznaniu, Posnaniae, s. 11.

Wykaz owoców i nasion obejmuje 829 taksonów zebranych w rodziny. Oferowane gatunki podane w rodzinach ułożonych alfabetycznie.

1930

Wodziczko A., Szulczewski J.W., Drzewiecki W. *Selectus Seminum Anno 1929 Collectorum, quae Hortus Botanicus Posnaniensis Mutuo Commutanda Offert.* Desiderata antae diem 1.03.1928 nobis communicanda sunt. Hortus Botanicus Posnaniensis. Drukarnia Państwowa w Poznaniu, Posnaniae, s. 9.

Wykaz owoców i nasion obejmuje 721 taksonów zebranych w rodziny. Oferowane gatunki podane w rodzinach ułożonych alfabetycznie.

1931

Wodziczko A., Drzewiecki W. *Selectus Seminum Anno 1930 Collectorum, quae Hortus Botanicus Posnaniensis Mutuo Commutanda Offert.* Desiderata antae diem 15.02.1930 nobis communicanda sunt. Hortus Botanicus Posnaniensis. Drukarnia Państwowa w Poznaniu, Posnaniae, s. 9.

Wykaz owoców i nasion obejmuje 679 taksonów zebranych w rodziny. Oferowane gatunki podane w rodzinach ułożonych alfabetycznie.

1932

Wodziczko A., Zembal W., Drzewiecki W. *Selectus Seminum Anno 1931 Collectorum, quae Hortus Botanicus Posnaniensis Mutuo Commutanda Offert.* Hortus Botanicus Posnaniensis. Czcionkami Drukarni Państwowej w Poznaniu, Poznań, s. 13.

Wykaz owoców i nasion obejmuje 825 taksonów zebranych w rodziny. Oferowane gatunki podane w rodzinach ułożonych alfabetycznie.

1933

Wodziczko A., Zembal W., Paszewski A., Drzewiecki W. (red.) 1933. *Selectus Seminum Anno 1932* Collectorum, quae Hortus Botanicus Posnaniensis Mutuo Commutanda Offert. Hortus Botanicus Posnaniensis. Czcionkami Drukarni Państwowej w Poznaniu, Poznań, s. 15.

Wykaz owoców i nasion obejmuje 964 taksony zebrane w rodziny. Oferowane gatunki podane w rodzinach ułożonych alfabetycznie.

Wodziczko A. Uwagi Redaktora. Wydawnictwo Okręgowego Komitetu Ochrony Przyrody na Wielkopolskę i Pomorze 4: 159–160. Skład Główny w Kasie im. Mianowskiego w Warszawie. Wydano z zasiłkiem Ministerstwa WRiOP oraz Funduszu Naukowego Uniwersytetu Poznańskiego, Poznań.

1934

Wodziczko A., Zembal W., Paszewski A., Drzewiecki W. *Selectus Seminum Anno 1933* Collectorum, quae Hortus Botanicus Posnaniensis Mutuo Commutanda Offert. Hortus Botanicus Posnaniensis. Czcionkami Drukarni Państwowej w Poznaniu, Poznań, s. 15.

Wykaz owoców i nasion obejmuje 1015 taksonów zebranych w rodziny. Oferowane gatunki podane w rodzinach ułożonych alfabetycznie.

1935

Wodziczko A., Zembal W., Paszewski A., Drzewiecki W. *Selectus Seminum Anno 1934* Collectorum, quae Hortus Botanicus Posnaniensis Mutuo Commutanda Offert. Hortus Botanicus Posnaniensis. Czcionkami Drukarni Państwowej w Poznaniu, Poznań, s. 16.

Wykaz owoców i nasion obejmuje 891 taksonów zebranych w rodziny. Oferowane gatunki podane w rodzinach ułożonych alfabetycznie.

Na s. 16 widnieje informacja o nasionach 18 gatunków zebranych podczas wycieczek botanicznych.

Semina anno 1934 in Białowieża collecta: *Alectrolophus minor* W. et G., *Carex vesicaria* L., *Cirsium rivulare* Lk., *Daphne mezereum* L., *Dentaria bulbifera* L., *Pedicularis palustris* L.

Semina anno 1934 prope Kępno (Magna Polonia) collecta: *Agrimonia odorata* Mill., *Aspidium montanum* Aschers., *Centaurea oxylepis* Hay.,

Cirsium palustre Scop., *Cuscuta epithimum* Thuill., *Galeopsis bifida* Boenn., *Juncus conglomeratus* L., *Lotus corniculatus* L., *Sanicula europaea* L., *Senecio fluviatilis* Wallr., *Veronica scutellata* L. Semina anno 1934 (Magna Polonia) in Jankowice collecta: *Dianthus carthusianorum* L.

Wodziczko A., Zembal W., Paszewski A., Drzewiecki W. *Selectus Seminum Anno 1935* Collectorum, quae Hortus Botanicus Posnaniensis Mutuo Commutanda Offert. Hortus Botanicus Posnaniensis. Czcionkami Drukarni Państwowej w Poznaniu, Poznań, s. 15.

Wykaz owoców i nasion obejmuje 981 taksonów zebranych w rodziny. Oferowane gatunki podane są w rodzinach ułożonych alfabetycznie.

Na s. 14 przy *Verbascum luteo-viride* Turill. zamieszczony dopisek: Semina plantarum, quarum semina Prof. Dr J. Paczoski in Bulgaria collegerat, Posnaniae ex plantis denuo producua.

Wodziczko A. (red.). Egzaminatory magisterskie na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Poznańskiego (z dodatkiem dotyczącym egzaminów nauczycielskich i egzaminów doktorskich). Zbiór rozporządzeń ministerstwa W.R. i O.P., uchwał Rady Wydziału, wskazówek egzaminatorów dla użytku studentów. Nakładem Komisji Egzaminacyjnej przy Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Poznańskiego dla egzaminu na stopień magistra filozofji. Czcionkami Drukarni Uniwersytetu Poznańskiego, Poznań, s. 116.

Wodziczko A. Zieleń w życiu miasta. *Kurier Poznański* 30(431): 5. Egzemplarz z dnia 20.09.1935. Poznań.

Wodziczko A. Zakład Botaniki Ogólnej Uniwersytetu Poznańskiego (Institut für allgemeine Botanik der Universität in Poznań). Review of all Branches of Plant Science Turing 1934. *Chronica Botanica* 1 (April): 240.

1936

Wodziczko A., Zembal W., Paszewski A., Drzewiecki W. *Selectus Seminum Anno 1936* Collectorum, quae Hortus Botanicus Posnaniensis Mutuo Commutanda Offert. Hortus Botanicus Posnaniensis. Czcionkami Drukarni Państwowej Pat. w Poznaniu, Poznań, s. 15.

Wykaz owoców i nasion obejmuje 928 taksonów zebranych w rodziny. Oferowane gatunki podane w rodzinach ułożonych alfabetycznie.

Wodziczko A. Institute for General Botany of the University. Review of all Branches of Plant Science for the year 1935. *Chronica Botanica* 2 (April): 255.

1937

Wodziczko A. Zakład Botaniki Ogólnej. Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny 1935/36. Uniwersytet Poznański, Poznań, s. 203–208.

Wodziczko A., Jakubski A. Poznań w obronie Parku Narodowego Tatrzańskiego. Rezolucje zebrania sekcji Ochrony Gór Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. *Przyroda i Technika* 16(9): 561–562.

Wodziczko A., Zembal W., Paszewski A., Drzewiecki W. *Selectus Seminarum Anno 1937* Collectorum, quae Hortus Botanicus Posnaniensis Mutuo Commutanda Offert. Hortus Botanicus Posnaniensis. Czcionkami Drukarni Państwowej Polskiej Agencji Telegraficznej w Poznaniu, Poznań, s. 15.

Wykaz owoców i nasion obejmuje 920 taksonów zebranych w rodziny. Oferowane gatunki podane w rodzinach ułożonych alfabetycznie.

Wodziczko A. Institute for General Botany of the University. Annual Review. Plant Science Institutes and Societies of the World. *Chronica Botanica* 3 (April): 221–222.

1938

Wodziczko A. Wstęp. Wydawnictwo Okręgowego Komitetu Ochrony Przyrody na Wielkopolskę i Pomorze, 8: 1–5. Skład Główny w Kasie im. Mianowskiego w Warszawie. Wydano z zasiłkiem Ministerstwa W.R. i O.P. oraz Funduszu Naukowego Uniwersytetu Poznańskiego, Poznań.

1939

Wodziczko A., Zembal W., Paszewski A., Drzewiecki W. *Selectus Seminarum Anno 1938* Collectorum, quae Hortus Botanicus Posnaniensis Mutuo Commutanda Offert. Hortus Botanicus Posnaniensis. Nakładem Szkolnego Ogrodu Botanicznego. Czcionkami Drukarni Państwowej w Poznaniu, Poznań, s. 15.

Wykaz owoców i nasion obejmuje 895 taksonów zebranych w rodziny. Oferowane gatunki podane w rodzinach ułożonych alfabetycznie.

UZUPEŁNIENIE DO ARTYKUŁÓW OMAWIAJĄCYCH DROGĘ ŻYCIOWĄ, DOROBEK I DZIAŁALNOŚĆ ADAMA WODZICZKI

Dzięczkowski A., Latowski K. 2013. Homagium uczonemu, pedagogowi i twórcy trzech parków narodowych – Profesorowi Adamowi Wodziczce. *Morena* 16: 7–55.

Januszewska B. 1999. Twórcy ochrony przyrody w Polsce: Adam Wodziczko. *Aura. Dodatek ekologiczny dla szkół* 57: 2.

Matysiak J. 2007. Spuścizna prof. Adama Wodziczki w zbiorach Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu. *Poznański Rocznik Archiwalno-Historyczny* 12/13/14: 257–267. Poznań.

Redakcja. 1948. Zmarł prof. Dr Adam Wodziczko. *Expres Poznański* 3(213): 6. Egzemplarz z dnia 4.08.1948 roku. Poznań.

Redakcja. 1948. Zmarł wybitny polski botanik – prof. Adam Wodziczko. *Polska Ludowa. Pismo Polskiego Stronnictwa Ludowego* 4(89): 3. Egzemplarz z dnia 9.08.1948 roku. Poznań.

Redakcja. 1958. W 10 rocznicę śmierci prof. dr. A. Wodziczki. *Głos Wielkopolski* 14(232): 6. Egzemplarz z dnia 30.11.1958 roku. Poznań.

Redakcja (FOM). 1961. Ku czci szermierza idei powstania Wielkopolskiego Parku Narodowego, fot. Cz. Czub. *Ilustrowany Kurier Polski* 17(183): 8. Egzemplarz z dnia 6/7.08.1961. Bydgoszcz.

Riabinin S. 1988. Parafrazy i podsumowania ważniejszych myśli Adama Wodziczki z zakresu ochrony przyrody. *Chrońmy Przyrodę Ojczyzną* 44(2): 47–49.

LITERATURA

Alwin S., Kosiński T., Raczkowski S. 1966. Historia studiów ogrodniczych w Poznaniu. Cz. I. Okres 1920–1951. Wydawnictwo Uczelniane WSR w Poznaniu, Poznań, s. 46–50.

Banaszak J. 2003. Profesor Adam Wodziczko – twórca nowoczesnej koncepcji ochrony przyrody i ekologii krajobrazu. [W:] J. Banaszak (red.), *Stepowienie Wielkopolski pół wieku później*. Wydaw. Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, s. 13–24

Czubiński A. 1972. Dzieje Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1918–1939. [W:] *Dzieje Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza 1919–1969*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A.

- Mickiewicza w Poznaniu. Seria: Dzieje UAM 7: 59–302. Poznań.
- Czubiński Z.** 1949. Prof. dr Adam Wodziczko. Wspomnienie pośmiertne. *Biologia w Szkole* 1(5): 40–43. Warszawa.
- Dembiński P., Matysiak J.** 2007. Materiały Adama Wodziczki (1887–1948). P.III–7. *Biuletyn Archiwum PAN* 48: 172–204. Warszawa.
- Dzięczkowski A.** 1958. Adam Wodziczko zasłużony biolog polski. *Za i Przeciw* 38: 13. Poznań.
- Dzięczkowski A.** 1973. Pionier idei ochrony naturalnego środowiska. *Pamięci Adama Wodziczki. Gazeta Poznańska* 308. *Magazyn z dnia 29/30.12.1973 roku*. Poznań.
- Dzięczkowski A.** 1985. Adam Wodziczko twórca nauki o ochronie przyrody. W 50-lecie fizjotaktyki. [W:] J. Babicz, W. Grębecka, Z. Wójcik (red.), *Studia z dziejów ochrony przyrody w Polsce*. Wrocław–Warszawa, s. 58–75.
- Dzięczkowski A.** 1988. Homo fizjocoenoticus – Adam Wodziczko człowiek i uczyony. *Przegląd Wielkopolski* 1(3): 39–43. Poznań.
- Dzięczkowski A.** 1993. Profesor Adam Wodziczko – inicjator badań ekologii krajobrazu. [W:] J. Banaszak (red.). *Ekologia krajobrazu*. Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy, Bydgoszcz, s. 53–66.
- Dzięczkowski A., Latowski K.** 2013. Homagium uczonemu, pedagogowi i twórcy trzech parków narodowych – Profesorowi Adamowi Wodziczce. *Morena* 16: 7–55.
- Grot Z.** (red.) 1972. *Dzieje Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza 1919–1969*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Seria: *Dzieje UAM* 7: 1–777. Poznań.
- Hryniewiecki B.** 1949. *Zarys dziejów botaniki*. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa, s. 150.
- Jasnowska J.** 2008. *Rozwój ochrony przyrody po 1945 r. – działacze i realizowane przez nich idee, ochrona powierzchniowa i gatunkowa na Pomorzu Zachodnim*. [W:] W. Eichstädt, H. Wróblewski, H. Eichstädt, D. Janicka, J. Jasnowska, M. Trzeciak (red.), *Pomorze. Historia ochrony przyrody na Pomorzu od zarania dziejów po dzień dzisiejszy*. Wyd. Ministerstwo Rolnictwa, Środowiska i Ochrony Konsumentów Meklemburgii-Pomorza Przedniego. Steffen Verlag, s. 133–145.
- Kostyniuk M., Marczek E.** 1961. *Nasze rośliny chronione*. Wrocławskie Towarzystwo Naukowe. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Wrocław, s. 202.
- Łukasiewicz A.** 2004. *Przewodnik po Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*. Wyd. III. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Poznań, s. 240.
- Matysiak J.** 2005/2006/2007. *Spuścizna prof. Adama Wodziczki w zbiorach Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Poznaniu*. *Poznański Rocznik Archiwalno-Historyczny. Rocznik XII/XIII/XIV*, s. 257–267.
- Medwecka-Kornaś A.** 2013. *Krajobraz jako obiekt badań naukowych i ochrony przyrody*. *Chrońmy Przyrodę Ojczyzn* 69(1): 3–18.
- Nowosad A.** (red.) 1995. *Z dziejów Koła Naukowego Przyrodników Uniwersytetu w Poznaniu (1921–1995)*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań, ss. 136.
- Szafer W.** 1965. *Zarys historii ochrony przyrody w Polsce*. [W:] W. Szafer (red.), *Ochrona przyrody i jej zasobów. Problemy i metody*. Polska Akademia Nauk. Zakład Ochrony Przyrody 1: 83–125. Kraków.
- Szafer W.** 1973. *Wspomnienia przyrodnika. Moi profesorowie – moi koledzy – moi uczniowie*. Wydaw. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, ss. 314. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Szafran H.** 1965. *Adam Wodziczko – pionier ruchu ochrony przyrody w Polsce*. *Przyroda Polska* 9(7): 7–8.
- Węgiel K.** 1928. *Program odczytów pedagogicznych przez radio*. *Dziennik Urzędowy Kuratorium Szkolnego Poznańskiego*, 5(3): 44–45 z dnia 1 marca 1928 roku.
- Wodziczko A.** (red.) 1947. *Stepowienie Wielkopolski*. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. *Prace Komisji Matematyczno-Przyrodniczej B* 10(4): 138–234. Poznań.
- Wodziczko A.** 1965. *Na straży przyrody*. *Wiadomości i wskazania z dziedziny ochrony przyrody*. Wyd. III. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa, s. 214.
- Wójcik Z.** 1992. *Adam Wodziczko jako nauczyciel i propagator ochrony przyrody*. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*. Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN 37(4): 47–57. Warszawa.
- Zenkter E.** 2009. *Katedra Anatomii i Fizjologii Roślin*, Instytut Botaniczny U.P. Collegium M. Raciborskiego, ul. Słowackiego 4/6, II p. *Kierownik – prof. dr hab. Adam Wodziczko*, s. 7–9. [W:] *Historia Zakładu Botaniki Ogólnej UAM w Poznaniu 1919–2009*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 48.
- Zwolska A.** 1992. *„Ojciec” Wielkopolskiego Parku Narodowego*. Prof. dr hab. Adam Wodziczko. [W:] A. Zwolska (red.), *Twórcy i obrońcy Wielkopolskiego Parku Narodowego*. Wielkopolski Park Narodowy, Puszczykowo, s. 13–19.

INNE ŹRÓDŁA

Korespondencja Adama Wodziczki z Dyrektorem [Ogrodów Miejskich] z dnia 16.01.1925, 30.06.1927 i 12.11.1928 roku. Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 7217).

Kronika Uniwersytetu Przyrodniczego za rok szkolny 1934/35. 1936. Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, s. 202, 210.

Materiały archiwalne po byłym Zakładzie Ochrony Przyrody U.P., obecnie zdeponowane w Zakładzie Biologii i Ekologii Ptaków UAM w Poznaniu.

Protokół z konferencji u Pana Prezydenta Ratajskiego w sprawie Szkolnego Ogrodu Botanicznego w dniu 16.04.1928 r. – kserokopia (Archiwum Ogrodu Botanicznego UAM).

Protokół przejęcia Szkolnego Ogrodu Botanicznego od Magistratu Miasta przez Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego z dnia 16.06.1928 roku (Archiwum Państwowe w Poznaniu X/3 D.P.O 2617/28).

Wniosek Zarządu Ogrodu Botanicznego na Jeźcach o przyznanie Ogrodowi nadzwyczajnej subwencji 20.000 zł na przyszły rok budżetowy

(Archiwum Państwowe w Poznaniu X/3 D.P.O. 4149/27).

Podziękowania

Podczas przygotowywania pracy do druku spotkaliśmy się z życzliwością kilku osób, dzięki którym artykuł wzbogacony został ilustracyjnie i nabrał ostatecznego kształtu. Tą drogą składamy podziękowania dr Marii Górskiej-Zajączkowskiej i dr Wandzie Wójtowicz – zasłużonym pracownikom Ogrodu Botanicznego UAM w Poznaniu, prof. Elżbiecie Zenkteler i prof. Stanisławowi Balcerkiewiczowi (Wydział Biologii UAM), prof. Stanisławowi Cieślińskiemu (Kielce).

Karol Latowski
Zakład Taksonomii Roślin
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
ul. Umultowska 89, 61-614 Poznań

Małgorzata Kalinowska
Ogród Botaniczny UAM
ul. Dąbrowskiego 165, 60-594 Poznań

MORE ABOUT THE WAY OF LIFE AND SCIENTIFIC WORK OF PROFESSOR ADAM WODZICZKO

Summary

This paper follows the article by Dzieczkowski and Latowski (2013), also published in the journal *Morena*. A further search in the local archives (the State Archive of the City of Poznań, the Archive of the Poznań Branch of the Polish Academy of Sciences, and the Archive of Adam Mickiewicz University in Poznań) and a library search have ended in a success, i.e. finding interesting materials.

This article presents new data concerning Adam Wodziczko's way of life and multifarious activities: his published output, conference presentations, activity in organising science, social activity, and lectures given on the radio. It also takes into account articles discussing this scholar's life and activity. It lists his 26 new printed positions, 13 papers, 5 lectures given on the radio, as well as 8 articles and communiqués about Adam Wodziczko. There are also a few photographs and original official letters.

Załącznik

Prof. Adam Wodniczko (Poznań)

*Znaczenie biologii krajobrazu dla planowania przestrzennego**

W Polsce do poznania potrzeby planowania przestrzennego dochodziliśmy dwoma drogami, a to z jednej strony od **urbanistyki**, z drugiej strony od **ochrony przyrody**. Głównym ośrodkiem inicjatywy i pracy na polu polskiej urbanistyki było Towarzystwo Urbanistów Polskich (zał. w 1923 r.), którego zarys historyczny przedstawił ostatnio inż. J. Żakowski, na zebrawaniu T.U.P. w marcu 1946 r. Około r. 1930 T.U.P. wysunęło zagadnienia regionalne na czoło swych zainteresowań – głównie za sprawą inż. St. Różańskiego i inż. J. Chmielewskiego i osiągnęło, już przed rokiem 1939, poważne organizacyjne osiągnięcia w postaci biur planów regionalnych i biura planu krajowego przy ministrze Skarbu E. Kwiatkowskim. Praca ta stworzyła zręby pod dzisiejszy rozkwit planowania przestrzennego w Polsce, o którym świadczy m.in. obecna organizacja Głównego Urzędu Planowania Przestrzennego i Regionalna Dyrekcja Planowania Przestrzennego oraz ożywiona działalność tych instytucji. Mniej znana jest droga, jaką dochodziliśmy do konieczności planowania przestrzennego my przyrodnicy, skupieni w Państwowej Radzie Ochrony Przyrody, która od 1919 r. była głównym ośrodkiem poczynań na polu ochrony przyrody w Polsce. Z natury rzeczy zajmowaliśmy się przede wszystkim krajobrazem otwartym. Idei planowania kraju nie przejęliśmy od urbanistów, ale doprowadził nas do niej naturalny rozwój ochrony przyrody. W okresie pierwszym **fizjograficzno-konserwatorskim** (± do r. 1925) zajmowaliśmy się głównie – podobnie jak w całej Europie – ochroną resztek pierwotnej przyrody, więc zabezpieczeniem pomników i zabytków przyrody oraz

tworzeniem rezerwatów przyrody, głównie ze względów przyrodniczo-naukowych. Obok tej działalności konserwatorskiej rychno wysunęły się na czoło nowe zadania, odnoszące się do przyrody zagospodarowanej, która wskutek niewłaściwej gospodarki jej żywymi zasobami uległa coraz większemu wyniszczeniu i spustoszeniu. Ten drugi okres, względnie kierunek ochrony przyrody, nazywamy **biocenotyczno-gospodarczym**. Rośliny i zwierzęta żyją w wolnej przyrodzie w naturalnych zespołach wzajemnie od siebie zależnych składników, które nazywamy biocenozami. Dzięki tej współzależności w biocenozie ustala się zdolność do samoregulacji i równowaga biocenotyczna. Nawet nauki, jak fitosocjologia i biocenotyka wykazały nam, że dotychczasowe metody gospodarki lasem, łąką, glebą czy wodą są na dłuższą metę rabunkowe, bo zubożają nadmiernie pierwotne biocenozy i pozbawiają je zdolności do samoregulacji. Więć przemiana naturalnych lasów mieszanych na jednostajne drzewostany świerkowe czy sosnowe, wywołuje katastrofalne klęski szkodników. Nadmierne wystąpienie zwierząt drapieżnych pozbawia zwierzynę łowną czynnika selekcyjnego i prowadzi do jej degeneracji. Zupełne oddrzewienie i usunięcie zarośli z pól, zmniejsza ilość ptactwa owadożernego i drapieżnego i wydaje plony na pastwę szkodników owadzych i drobnych gryzoni. Zatrucie wód ściekami osiedli i fabryk wyniszcza nie tylko rybostan, ale całą biocenozę wodną i zdolność wód do samooczyszczania się.

W okresie tym ochrona przyrody staje się więc synonimem rozumnej gospodarki żywymi zasobami przyrody i chroni same

* Referat wygłoszony 11.11.1947 roku w Warszawie na konferencji nt. „Biologia i uprawa krajobrazu oraz sieć badań agro-meteorologicznych w Polsce”, zorganizowanej przez Główny Urząd Planowania Przestrzennego (GUPP) przy Ministerstwie Odbudowy, Biuro Planowania Wsi (Archiwum Zakładu Biologii i Ekologii Ptaków UAM).

warsztaty produkcji organicznej. Daje się to osiągnąć przez zmianę metod gospodarki, na bliższe przyrody, więcej biologiczne, aby siły tkwiące w biocenozach obracać na pożytek człowieka. Choć ustawa o ochronie przyrody z 10 marca 1934 r. była ustawą typu konserwatorskiego, która uwzględniała jedynie motywy ochrony natury idealnej naukowe, estetyczne i historyczno-pamiętkowe, to zasady ochrony przyrody znajdowały równocześnie wyraz w szeregu ustaw gospodarczych, opracowywanych przy współdziałaniu Państwowej Rady Ochrony Przyrody, a w niektórych Ministerstwach powstały osobne placówki ochrony przyrody. Zainteresowanie Państwowej Rady Ochrony Przyrody sprawami urbanistyki i planistyki wyraża się w tym okresie tym przede wszystkim troską o zieleń miast i zieleń regionu, jako o konieczny czynnik biocenotyczny, utrzymujący w zdrowiu wielkie skupienia ludzkie. Równocześnie jednak już od 1930 r. P.R.O.P. propaguje ideę planowania kraju, jako jedynie skuteczną drogę do pojednania nowoczesnej cywilizacji z niedocenianą dotychczas przyrodą. Przykładowo przytaczam zdanie jednego z artykułów w roczniku „Ochrona Przyrody” z 1931 r.: „Od idei ochrony pomników natury, do idei planowania kraju...”, oto droga, którą odbył w ostatnim ćwierćwieczu ruch ochrony przyrody¹, oraz wniosek XIV Zjazdu P.R.O.P. z 1932 r. powzięty po referacie „Planowanie miast z punktu widzenia ochrony przyrody”, a domagający się ustawy o planowaniu kraju². Dalsze wnioski o normy zieleni (zwłaszcza lasów) w miastach, o powołanie biur planów regionalnych, o utworzenie centralnego urzędu planowania kraju itd. powtarzają się niemal na każdym z następnych zjazdów P.R.O.P. Świadczą one o tym, że w polskim ruchu ochrony przyrody, już przed r. 1939, wysuwały się na czoło zagadnienia planistyczne, krajobrazowe, które każą nam obecny, powojenny trzeci okres w rozwo-

ju tego ruchu nazywać **planistycznym**. Do tego rozszerzenia zadań ochrony przyrody na cały krajobraz prowadziło poznanie, że krajobraz naturalny, to jeszcze wyższa niż biocenoza, organiczna całość w której dzięki procesom samoregulacyjnym panuje równowaga między składnikami, jak gleba, roślinność i klimat i że równowaga ta jest warunkiem utrzymania jego sił produkcyjnych. Bezwzględne stosowanie techniki dla osiągnięcia miejscowych celów, a nie liczącej się z faktem, że krajobraz jest organiczną całością, jakby organizmem wyższego rzędu, wywoływało w życiu krajobrazu szereg szkód i zaburzeń, które pogarszały warunki życiowe roślin, zwierząt i człowieka. Nadmierne wycinanie lasów w górach, kłeski powodzi i zmywanie gleb, zaburzało krążenie wody; szablonowe regulowanie rzek i potoków powodowało szybszy odpływ wody i pogłębianie koryt, co prowadziło do przesuszenia wielu obszarów; usunięcie z pól drzew i zarośli otworzyło drogę szkodliwej działalności wiatrów, zwiewających i wysuszających glebę. Krajobraz ulegał stopniowemu rozkładowi, pogarszały się stosunki glebowe i klimatyczne, podstaw wszelkiej produkcji roślinnej. W tej sytuacji nie wystarczy już – jak w okresie biocenotycznym – poprawa metod gospodarczych w niektórych dziedzinach działalności ludzkiej. Jedynie skutecznym środkiem może być wszechstronne działanie na całość krajobrazu, na wszystkie jego czynniki powiązane w jedną całość, na siebie wpływające, jak to nam wykazuje nowa nauka, najbardziej syntetyczna z nauk biologicznych – **biologia krajobrazu** czyli fizjocenotyka. Takie spostrzeżenia i rozważania doprowadziły do poglądu, że tylko planowanie kraju (krajowe, regionalne, miejscowe) może uratować go przed zamianą w pustynię i że z chwilą powołania organów planowania, opartych o skuteczne ustawodawstwo, przybędzie ruchowi ochrony przyrody nowy potężny sprzymierzeniec, w ręce którego złożone będą losy krajobrazu³. W okresie okupacji na tajnych zebraniach

¹ A. Wodziczko: Rezerwy zieleni w rozbudowie naszych miast. *Ochrona Przyrody*, R. XI, 1931.

² *Ochrona Przyrody*, R. XII, 1932, str. 142 (wniosek nr 20).

³ A. Wodziczko: Planowanie kraju drogą do utrzymania równowagi w przyrodzie. *Ochrona Przyrody*, 2. XVII. 1937.

profesorów UJ w Krakowie, odbywających się z inicjatywy Prof. W. Szafera, opracowano projekt organizacyjnego złączenia ochrony przyrody z planowaniem przestrzennym i przekształcenia Rady Ochrony Przyrody w Państwową Radę Planowania Kraju i Ochrony Ziemi. W okresie powojennym sprawa planowania przestrzennego zyskała oparcie w dekreście o planowym zagospodarowaniu przestrzennym kraju i urzędy planowania przestrzennego (w obrębie Ministerstwa Odbudowy), zaś sprawy ustawodawcze i ustrojowe ochrony przyrody dotychczas nie zeszyły ze sfery projektów na ziemię, bo zdecydowane zostało jedynie tyle, że ogólne kierownictwo i zwierzchni nadzór nad całokształtem spraw ochrony przyrody w Polsce należeć ma nie do Ministerstwa Oświaty, a do Ministerstwa Leśnictwa (XXI Zjazd P.R.O.P. w Białowieży w 1947 r.). Decyzja ta wydaje się w obecnych warunkach zupełnie słuszna ze względu na fakt, że wszystkie nasze Parki Narodowe i olbrzymia większość rezerwatów należy do Ministerstwa Leśnictwa, że Ministerstwo to rozporządza doskonale zorganizowanymi organami wykonawczymi w terenie i że sprawy zalesienia i zaradzenia kraju należą dziś do najważniejszych, nie ulega jednak wątpliwości, że współczesne zadania ochrony przyrody będą mogły być zrealizowane tylko przy najściślejszej współpracy z organami planowania przestrzennego. Dobrym horoskopem, ale i zobowiązaniem w tej dziedzinie jest fakt, że na Międzynarodowym Zjeździe Ochrony Przyrody w Brunen w Szwajcarii w czerwcu 1947 r., w którym z polskiej strony brali udział dwaj przyrodniczy (Prof. W. Szafer i Prof. W. Goetel) oraz trzej planiści (Inż. J. Chmielewski, Inż. J. Hryniewiecki i Dr Inż. G. Ciołek) uznany został za słuszny, wynikający z rozwoju ochrony przyrody u nas, polski punkt widzenia, że przedmiotem ochrony przyrody nie może już być wyłącznie konserwatorstwo przyrodnicze, ale, że musi ona obejmować całokształt zagadnień związanych z planowym ustosunkowaniem się człowieka do przyrody. Po tych uwagach natury raczej historycznej, które wykazują zbieżność ruchu ochrony przyrody w Polsce z ideą planowania prze-

strzennego, przejdźmy do bliższego określenia biologii krajobrazu i znaczenia jej dla planowania.

Rola biologii krajobrazu w planowaniu przestrzennym

Biologia w rozwoju swym przechodziła stadia, którym w zasadzie odpowiadały okresy ochrony przyrody. Naprzód badała życie pojedynczych ustrojów żywych (I – idiobiologia, biologia), później zajęła się badaniem zespołów roślinno-zwierzęcych (II – socjobiologia, biocenotyka), dziś bada również życie krajobrazów, jako jeszcze wyższych organicznych całości (III – ekobiologia, biologia krajobrazu). Biologia krajobrazu opiera się na wynikach nauk, badających poszczególne składniki krajobrazu i dąży do wykrycia prawidłowości w ich wzajemnych powiązaniach i oddziaływaniach. Dla biologii krajobrazu szczególne znaczenie posiada więc socjologia roślin i biocenotyka, następnie gleboznawstwo, zwłaszcza biologia gleby i klimatologia, a w szczególności żywo dziś rozwijająca się mikroklimatologia, badająca klimat warstw przyziemnych, najważniejszy dla życia roślin i człowieka, który w znacznej mierze możemy przekształcać w kierunku dla nas korzystnym. **Biologia krajobrazu** jest nauką nową, rozwijającą się, więc też niektóre pojęcia, jakimi się posługuje, nie są jeszcze jednoznacznie ustalone, a nawet sama nazwa nie jest powszechnie uznana. Można ją nazywać również **fizjocenotyką**, jeżeli biotop i biocenozę razem nazywamy **fizjocenoza**⁴. Nazwy te uważam za lepsze, od wieloznacznej nazwy ekologii, nawet w tym sensie jak jej używa K. Friedrichs, t.j. biologicznej nauki o przestrzeni⁵. Także „krajobraz” – w sensie biologii krajobrazu – to nie jest tylko obraz kraju, lice ziemi, zewnętrzny wygląd jakiegoś odcinka powierzchni ziemi, ale biologiczna całość, fizjocenoza, samoregulująca się jednostka,

⁴ A. Wodziczko: Pojęcie fizjocenozy. Spraw. Pozn. Tow. Przyj. Nauk. 1938.

⁵ K. Friedrichs: Oekologie als Wissenschaft von der Natur oder biologische Raumforschung. Bios. Bd. VII. Leipzig. 1937.

na jakie rozczłonkowana jest powierzchnia ziemi, o określonej strukturze, życiu wewnętrznym, przemianach. Schorzeniach i prawach życia. Biologia krajobrazu różnicuje się już na morfologię krajobrazu (naukę o budowie krajobrazu), fizjologię krajobrazu (naukę o procesach życiowych krajobrazu), systematykę i geografię krajobrazu (czym zajmują się od dawna nauki geograficzne), wreszcie patologię (naukę o chorobach krajobrazu) i higienę krajobrazu (o utrzymaniu zdrowia krajobrazu). Zwłaszcza dwa ostatnie działy są dziś szczególnie ważne, bo krajobrazy nasze przeważnie są chore i spustoszone i oczekuje nas olbrzymia praca, aby przywrócić im zdrowie i wzmóc ich siły produkcyjne. Biologia krajobrazu nie postępuje się, jak dawna architektura krajobrazu, pojęciami estetycznymi, które ulegają zmianom i często są przedmiotem sprzecznych poglądów. Wychodzi ona z założenia, że krajobraz zdrowy i produkujący będzie również krajobrazem pięknym. **Planowanie przestrzenne** musi opierać się na biologii krajobrazu i winno stać się **stosowaną biologią krajobrazu**, jeżeli ma służyć człowiekowi, jego zdrowiu i jego gospodarce. Dziś człowiek jest bardziej zagrożony degeneracją i zachwianiem podstaw swej egzystencji przez współczesną cywilizację techniczną, stwierdza słusznie A. Carrel (w głośnej książce „Człowiek – istota nieznaną”), niż człowiek pierwotny, bezbronny wobec potęg przyrody. Trzeba dzisiejszą cywilizację uzdrowić czynnikiem przyrody, połączyć z przyrodą, organizować życie i przestrzeń, zgodnie z przyrodą, na wzorach przyrody, organicznie, bo organizm jest najważniejszym i najdoskonalszym wynalazkiem przyrody. Nie chodzi tu o naśladowanie **wzorów przyrody**, ale o znajomość i stosowanie **zasad**, które przyroda wypróbowała w miliony lat trwających procesach selekcyjnych. Najpełniejsze panowanie nad przyrodą jest możliwe tylko przy najdokładniejszej znajomości jej urządzeń i praw i prowadzi nas do rozumnego poddania się tym prawom. Do tego poznania doszła dziś nie tylko ochrona przyrody lecz również urbanistyka i stąd biologia krajobrazu jest dziś nauką podstawową dla planowania

tak miejskiego, jak wiejskiego i domaga się katedr i wykładów na politechnikach, uniwersytetach, w szkołach inżynierskich, rolniczych, ogrodniczych i wszystkich innych, bo myślenie biologiczne powinno stać się dobrem ogólnym społeczeństwa. Z natury rzeczy inne zagadnienia wysuwają się na czoło w obszarach miejskich i w obszarach wiejskich. **Miasta się buduje**, przy czym najważniejsze są zagadnienia jak dostarczyć skupionej na małym obszarze ludności odpowiednich pomieszczeń, zapewnić komunikację, higienę, piękno dzieł ludzkich. Oczywiście miasto, zwłaszcza Polskę, nie może być obszarem abiologicznym, lecz tworem organicznym, fizjocenozą komponowaną sztucznie, lecz z troską o to, by nie odrywać ludności od związku z przyrodą. Bo każdy Polak, czy to robotnik, czy inteligent, to wieśniak z pochodzenia i w każdym tkwi niemal bałwochwalcze przywiązanie do ziemi. Natomiast **krajobraz wiejski**, otwarty, służyć musi przede wszystkim produkcji organicznej rolniczo-hodowlanej. Musi dostarczać żywności, drewna, surowców dla przemysłu przetwórczego. Musi być urodzajny i przynosić trwale możliwie najwyższe plony. Główne czynniki produkcji roślinnej to woda, gleba i klimat. Podstawowe zagadnienie leży we właściwym ustosunkowaniu tych czynników produkcji, aby otrzymać warunki optymalne. Nie można tego robić wedle koncepcji racjonalistycznych, skoro krajobraz jest swego rodzaju organizmem, logiczną całością, której równowaga musi być zachowana – należy **krajobraz uprawiać**.

Potrzeba uprawy krajobrazu

Niemcy mówią o **budowaniu krajobrazu** (nawet wieśniak jest „Bauer”), Anglicy o **architekturze krajobrazu**, Polacy inżynierowie-architekci o **planowaniu przestrzennym**, biologowie zaś o uprawie krajobrazu, sądzę jednak, że przynajmniej w odniesieniu do krajobrazu wiejskiego lepiej mówić o **uprawie krajobrazu**. Uprawa (od prawy, słuszny), to prawidłowe postępowanie wobec krajobrazu, to kultura krajobrazu, bo celem jej jest krajobraz harmonijny, prawdziwie kulturalny, gdzie wszystko jest na

swoim miejscu, a twórczość człowieka jest jakby dalszym ciągiem twórczości przyrody. Uprawę krajobrazu możemy podzielić na: I – ochronę krajobrazu, II – pielęgnowanie krajobrazu i III – kształtowanie krajobrazu, choć w praktyce czynności te zazwyczaj się przenikają. **Ochrona krajobrazu** jest zorientowana przede wszystkim biologicznie, nie estetycznie. Chodzi głównie o ochronę zdrowia żyjącego organizmu krajobrazowego przed pogorszeniem jego potencjału biologicznego, jakie może nastąpić wskutek wycięcia lasu, czy zarośli, wyprostowania koryta rzeki, zasypiania starorzeczka itp. Chronimy szczegóły krajobrazu ze względu na ich rolę, jaką pełnią dla całości krajobrazu. Nawet wycięcie pojedynczego, wolno stojącego drzewa, nie jest tu bez znaczenia. Oczywiście należy tu również ochrona wolnego krajobrazu przed zabudowaniem, natrętną reklamą, zaśmieceniem, bo nie tylko chlebem żyje człowiek. Zresztą nawet estetyczne punkty widzenia w uprawie krajobrazu prowadzą do celu, jeżeli tylko za prawzór piękna uważamy pierwotną przyrodę, jak to widzimy na przykładzie niezwykle cennej pracy Inż. P. Zaremby: *Planowanie zieleni i krajobrazu*. Warszawa 1946. **Pielęgnowanie krajobrazu** musi stale wyrównywać powstające szkody, aby utrzymać biologiczną sprawność krajobrazu. Dba o przywracanie lasom naturalnego składu gatunkowego drzew, łąkom ziół leczniczych, aby polepszyć paszę dla bydła; dba o należyte oczyszczanie ścieków osiedli i zakładów przemysłowych, o pielęgnowanie gleby niszczonej przez erozję wodną i powietrzną, o dostosowanie kultur do siedliska, o popieranie swoich ras roślin i zwierząt, bo w krajobrazie wszystko jest powiązane i zestrojone w jedną całość. Zatrute wody i chora gleba powodują choroby roślin, a te choroby zwierząt i człowieka. **Kształtowanie krajobrazu** ma za zadanie uzdrowić chore, spustoszone krajobrazy i zorganizować je na nowych biologicznych podstawach, nadać im nową postać, aby harmonijnie włączyć gospodarkę człowieka w gospodarkę przyrody, jest więc najważniejszym i najtrudniejszym z zadań uprawy krajobrazu. Trzeba zdać sobie sprawę, że krajobrazy nasze na olbrzymich obszarach

są wyniszczone i słabo produkujące. Plan nowego gospodarowania przestrzennego krajobrazu tych musi w pierwszej linii dążyć do uregulowania obiegu wody, jako źródła wszelkiego życia w krajobrazie, dalej do wytworzenia celowo rozmieszczonej właściwej szaty roślinnej, a następnie do poprawy gleby i klimatu, aby stworzyć jak najlepsze warunki dla produkcji roślinnej i leśnej. To planowanie przyrodniczych czynników gospodarki człowieka (fizjocenotyczne) i planowanie gospodarki człowieka (ekonomiczne) muszą pozostawać ze sobą w najściślejszym związku, bo chodzi o jedną żywą całość, w której gospodarka człowieka musi być zestrojona z gospodarką przyrody. To też planowanie przestrzenne i uprawę krajobrazu razem proponowałem swego czasu nazywać **krajostrojeniem** (strojenie – uzgadnianie, porządkowanie), bo skuteczne planowanie (w sensie planowego zagospodarowania przestrzennego kraju) musi być połączone równocześnie z uprawą krajobrazu, a uprawa krajobrazu (zwłaszcza kształtowanie) nie da się pomyśleć bez planowania. W planowaniu przyrodniczym na pierwsze miejsce wysuwa się **planowanie wodne**. Zagadnienie organicznej gospodarki wodą, wymaga sporządzenia generalnych planów wodno-gospodarczych dla całych dorzeczy i uprawy wód w każdym krajobrazie, aby istniejącym zapasem wody można było najcelowiej dysponować. Widzimy dziś jak fatalnym błędem było przyspieszenie odpływu wody z krajobrazu, której brak odczuwamy na wielkich obszarach, ale same wielkie zapory dolinne, dla gromadzenia jaja w czasie nadmiaru, nie są w stanie uzdrowić obiegu wody. Dla produkcji organicznej, dla poprawy klimatu, w całym krajobrazie musi być – nie tylko w korytach – opóźniony spływ wody, w czym szata roślinna i właściwa uprawa roli odgrywa pierwszorzędną rolę. To też wielkie plany regulacji wodnych, bez uwzględnienia roli roślinności i wszystkich potrzeb krajobrazu, mogą odbić się ujemnie na jego potencjale biologicznym. „stepowienie Wielkopolski” jest przede wszystkim wynikiem regulacji wodnych, które obniżyły poziom wód gruntowych i odlesienia. Rzeki, jako kanały żeglowne, mogą

być zastąpione innym środkiem transportu, a wody, jako czynnika produkcji organicznej, nic nie jest w stanie zastąpić. Państwo-wa Rada Ochrony Przyrody, już w 1937 r. domagała się powołania komisji dla ustalenia zasad organicznej gospodarki wodnej, a ostatni zjazd Rady w 1947 r. uchwalił stworzyć osobną sekcję wodną Rady z Prezesem Inż. J. Chmielewskim na czele. **Planowanie szaty roślinnej krajobrazu** łączy się ściśle z planowaniem wodnym, bo będzie ona tym bujniejsza i tym większe będą plony rolne i produkcja drewna, im więcej wody uda się skierować do biologicznego obiegu. Do najważniejszych zadań należy planowanie i odbudowa szaty leśnej kraju. Konieczne są rozległe zalesienia w górach i na stokach dolin, opóźniające spływ wód i przeciwdziałające zmywaniu gleby, zalesienia gleb lichych, scalanie obszarów leśnych, wyrównanie granic pól i lasu, zakrzewienie brzegów lasu dla ochrony fitoklimatu leśnego i ptactwa owadożernego. Prace planujące w tym kierunku podjęły samorzutnie komisje zalesień i zadrzewień w Poznaniu, Szczecinie i Gdańsku, należałoby najrychlej odnowić i zorganizować ich działalność, także w powiatach, bo w kraju z natury leśnym, jakim jest Polska, lasy są niezbędne dla utrzymania naturalnej równowagi fizjocenotycznej.

Zagajenia wiatrochronne

Osobne zagadnienie stanowi uprawa krajobrazu polnego, żywicielskiego. Ideał jednorodnych kultur na wielkich obszarach zbankrutował, podobnie jak w leśnictwie hodowla lasów jednogatunkowych i metoda czystych zrębów. Okazało się, że wprowadzenie w uprawny „step kulturalny”, zbożowy, czy buraczany, wąskich pasów leśnych względnie żywopłotów, choć zmniejsza powierzchnię uprawną może zwiększać plony, podobnie jak nawozy sztuczne, czy dodatkowe nawodnienie. Jest to wynalazek nie mniejszy, niż zastosowanie nawozów sztucznych przez J. Liebiga i otwiera nowe drogi dla rolnictwa, które dziś wymaga coraz większych wysiłków, by z tej samej powierzchni wyciągnąć równe plony. Doświadczenia przeprowa-

dzane od dziesiątków lat w stepowych obszarach Ukrainy, a także ostatni ona niżej w Niemczech wykazały niezbicie, że mimo pewnych oddziaływań ujemnych, ogólny wynik wprowadzenia pasów zadrzewień w otwartą przestrzeń wpływa dodatnio na zwiększenie plonów rolnych⁶. Przykładowo przytaczam wynik doświadczeń ze Stacji Doświadczalnej w Władymirówce na Ukrainie. Plony ozimej pszenicy na wolnym stepie wyniosły w 1934 r. 3,1 ctn/ha, zaś wśród pasów wiatrochronnych średnio 6,6 ctn/ha, a za zasłoną nawet 8,7 ctn/ha. Na stacji doświadczalnej agrometeorologicznej w Giesen w Niemczech, otrzymał dr W. Kreutz w obrębie zwykłych 90 cm wysokich ogrodzeń z chrustu, zwiększenie plonu białej kapusty o 155%, a czerwonej 291%, więc blisko 4-krotnie. (Das Windschutzproblem-Bioklimat. Beiblatter, H. 1, 1938). Ponieważ głównym czynnikiem wpływającym na zwiększenie plonów jest hamowanie wiatru mówimy zwykle o zasłonach, względnie zarostach (zadrzewieniach, zagajeniach) wiatrochronnych, choć działanie ich nie ogranicza się do korzyści związanych z utrzymywaniem wilgoci gleby i powietrza, zapobieganiem zwiewania wydychanego przez glebę dwutlenku węgla, czy stwarzaniem lepszych warunków dla rozwoju edafonu. Ważne działanie zagajen wiatrochronnych, to zwiększanie, a raczej strącanie opadów, jak to wynika z doświadczeń Dalgasa w Danii, czy Wysockiego w okolicy Charkowa. Ch. Dalgas (Der Einfluss von Anpflanzungen auf die Niederschlagsverhältnisse, Berlin 1941 – tłum. z duńskiego), opisuje, jak dzięki obsadzeniu żywopłotami wrzosowisk w Jutlandii od 1870 r. opady wzrosły z 600 mm na 770 mm (w czasie wegetacyjnym z 105 mm na 150 mm, więc 43%). W innych obszarach, gdzie nie przeprowadzono takich obsadzeń, ilość opadów pozostała bez zmiany. Wysocki stwierdził na stepach ukraińskich w okolicy Charkowa zwiększenie opadów między pasami leśnymi w stosunku do ste-

⁶ W. A. Bobrow: Lesnaja melioracija. Moskwa. 1940.

Fr. H. Wiekping Jürgensmann: Die Landschaftsfibel. Berlin. 1942.

pu otwartego o kilkadziesiąt mm rocznie. Śnieg nie bywa zwiewany i chroni rośliny przed wymarzaniem. Opad rosy między zagajeniami bywa też obfitszy, bo zależy on od spokojnego powietrza. W okresach bezdeszczowych może osiągać 1,1 na 1 m² powierzchni, nie licząc wewnętrznego zwilgocenia gleby przez skraplanie się pobranej z powietrza pary wodnej w glebie przy jej nocnym oziębieniu się. Zagajenia śródpolne okazują się więc znakomitym środkiem w walce z suszą. Zagajenia śródpolne przyczyniają się dalej do wzbogacenia biocenozy pól. Dają przytułek ptactwu owadożernemu i drobnym drapieżcom tępiącym myszy, czego również nie można lekceważyć. Wreszcie zmniejszają one zachwaszczenie pól, bo osiadają w nich i przepadają niesione wiatrem nasiona chwastów. Poza tym mogą dostarczać w pewnej mierze drewna i innych ubocznych pożytków. Usunięcie z pól wszelkich drzew i zarośli nie okazało się więc postępem w rolnictwie. Na otwartych wygolonych polach, o monotonicznych uprawach, hulają bezkarnie wiatry i panoszą się szkodniki, którym cała chemia nie może podołać. Pole musi się stać celowo zorganizowanym biotopem, w którym dla kultur uprawnych stworzone będą optymalne warunki mikroklimatyczne, edaficzne i biotyczne. Pożytek zagajen śródpolnych nie ulega dziś wątpliwości. Ale pole jest tylko częścią krajobrazu. To też zagajenia te powinny być harmonijnym fragmentem w akcji uzdrowienia całego krajobrazu i ściśle związane z planem zieleni podstawowej, wysokiej, więc zadrzewień przydrożnych, nadwodnych, przeciwerozrywających itd. Pionierską akcją zadrzewienia dróg publicznych, tak, aby zadrzewienia te służyły całości krajobrazu, rozpoczęło Ministerstwo Komunikacji i na podstawie przeprowadzonego konkursu realizuje fragmenty tych zadrzewień przy szosie Poznań-Kłodawa. Pasy przydrożne zadrzewiane grupowo, odtwarzają będą naturalne krajobrazy roślinne i są tak pomyślane, by posiadały znaczenie śniegochronne dla drogi, wiatrochronne dla pól i przy racjonalnej eksploatacji dawały korzyści ekonomiczne. Jakie będą u nas zagajenia śródpolne, kto je będzie organizował, jakie instytucje

prowadzić będą badania i obserwacje nad wpływem, ich na plony i na stosunki mikroklimatyczne, to splot zagadnień wielkiej wagi, z rozstrzygnięciem których nie należy zwlekać. Zagadnienia te szczególnie aktualne są dzisiaj, gdy doniosłe reformy społeczno-gospodarcze, jakie się w Polsce dokonują, będą wyrażać się również w zagospodarowaniu krajobrazu. Musimy ziemi naszej nadać nowe oblicze, które będzie wyrazem jej kwitnącego zdrowia i tej wielkiej miłości, jaką do niej żywimy. Chodzi o to, jak pięknie pisał J. G. Pawlikowski, aby ziemia ojczysta „to nasze wspólne mieszkanie, nie była jako buda, gdzie się chronią na jedną noc włóczęgi, ale aby każdemu mówiła, żeśmy tu włodarze osiedli i zagospodarowani od pokoleń i na pokolenia”. W referacie niniejszym mogłem poruszyć tylko niektóre zagadnienia jakie wydają się ważne, a niedoceniane. W związku z nimi nasuwają się pewne uwagi natury organizacyjno-naukowej, które poddaję pod rozważenie dzisiejszej Konferencji G.U.P.P. Požadane jest utworzenie:

Działu biologii krajobrazu i ochrony przyrody w Głównym Urzędzie Planowania Przestrzennego ze względu na znaczenie biologii krajobrazu dla planowania oraz na konieczność nadrzędnego planowania i koordynowania wszystkich czynności wpływających na zmiany podstawowych składników krajobrazu.

Państwowej Rady Gospodarki Biologicznej i Uprawy Krajobrazu przy Ministerstwie Rolnictwa jako organu doradczego i opiniodawczego w dziedzinie tych nowych kierunków biologicznych, które mogą podnieść produktywność warsztatów rolnych, a które dotychczas nie znalazły dostatecznego uznania.

Wydziału Gospodarki Biologicznej i Uprawy Krajobrazu Rolniczego w P.I.N.G.W. w Puławach dla prowadzenia badań i doświadczeń z dziedziny gospodarki biologicznej i uprawy krajobrazu, np. nad praktyczną ochroną ptactwa owadożernego (Stacja Ochrony Ptaków), wpływem zagajen śródpolnych na plony, zastąpieniem nawozów sztucznych kompostami, co wobec dzisiejszego braku nawozów sztucznych wydaje się szczególnie ważne. Przed wojną

zajmowała się tym inicjatywa prywatna, jak St. Karłowski w Szelejewie w Poznańskim, J. Suski na Polesiu, Towarzystwo wydające organ „Biologia a Życie” w Poznaniu. Należałoby pracę tę pod nadzorem naukowym kontynuować w Szelejewie czy Kobierzycach pod Wrocławiem, gdzie 20 lat gospodarowano metodą biologiczno-dynamiczną (1925–45), względnie w innych majątkach wyłączonych na cele doświadczalne.

Katedr biologii i uprawy krajobrazu w szkołach akademickich jako placówek naukowych i dydaktycznych, kształcących tak potrzebnych specjalistów. Zwłaszcza S.G.G.W. byłaby powołana do kształcenia

inżynierów krajobrazowych nowego typu, biologów krajobrazu. Także katedra agrometeorologii jest pilnie potrzebna. Poparcia tych postulatów należałoby się spodziewać od komisji planowania i odbudowy nauki polskiej.

Centralnego Instytutu Agrometeorologicznego i związanych z nim placówek regionalnych. Sprawy tej bliżej nie poruszam, bo istnieje szczegółowy projekt Prof. K. Sucheckiego, uzgodniony na Komisji Zalesień i Zadrzewień w Poznaniu i przedstawiony przez tę Komisję zainteresowanym Ministerstwu.

III. RECENZJE

III. REVIEWS

Obszar ochrony ścisłej Pod Działem (fot. Jarosław Wyczyński)

Karol Latowski

RECENZJA:
„INWAZYJNE GATUNKI ROŚLIN
W KAMPINOSKIM PARKU NARODOWYM
I JEGO SĄSIEDZTWIE”

REVIEW:
“INVASIVE SPECIES IN KAMPINOS NATIONAK PARK AND THEIR
SURROUNDING”

Anna Otręba & Dorota Michalska-Hejduk (red.). Wydawca Kampinoski Park Narodowy. Izabelin 2014, ss. 120. 35 kolorowych fotografii, 25 rycin w tym mapy chorologiczne, 10 zestawień tabelarycznych. ISBN 978-83-7585-248-6

Pojawianie się w Europie oraz w Polsce obcych, czyli nierodzimych roślin ma miejsce od bardzo dawna. Skala rozpoznania tego złożonego procesu, nazywanego przez znakomitego popularyzatora botaniki, prof. Zbigniewa Podbielkowskiego, wędrówkami roślin¹, jest obecnie na tyle zaawansowana, że stała się tworzywem do opracowania teoretycznych modeli uporządkowanych uogólnień i klasyfikacji tego zjawiska. W przemianach szaty roślinnej zachodzą dwa procesy, które są sobie przeciwstawne. Obok potwierdzonych danych o ustępowaniu czy wręcz zarejestrowaniu całkowitego wyginięcia populacji szeregu gatunków, mamy do czynienia z ciągłym wzbogacaniem flory o nowe nabytki.

Ten pierwszy proces spowodował, że zaczęto ogłaszać drukiem krajowe i regio-

nalne czerwone listy, a w ich następstwie czerwone księgi szczegółowo analizujące populacje gatunków zmniejszających swój stan posiadania i skutkiem tego zagrożonych wyginięciem, włącznie z wymarłymi osobliwościami florystycznymi.

Drugie zjawisko dla szaty roślinnej jest nie mniej odczuwalne i groźne w skutkach. Z zapisu dokumentów Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej wiemy, że na obszarze Europy znajduje się obecnie około 12 000 gatunków obcych. Geograficznie są to organizmy (rośliny, zwierzęta, grzyby) świadomie lub nieświadomie zawleczone na nasz kontynent. Jednakże ich proveniencja zdaje się mieć dwojakie podłoże, może być naturalna, co zdarza się jednak tylko sporadycznie, lub antropogeniczna, co w przeszłości miało i nagminnie ma nadal miejsce. W tej ogromnej rzeszy obcych nabytków rośliny stanowią ponad połowę, bo około 7000 gatunków. Według

¹ Podbielkowski Z. 1995. Wędrówki roślin. Wydaw. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa, s. 238 + 68 fotografii.

najnowszych ustaleń Tokarskiej-Guzik i in.² w Polsce zanotowano nieco ponad 850 gatunków obcego pochodzenia (=antropofitów), na które składają się dwie grupy. Liczniejszą tworzy 500 gatunków metafitów, czyli roślin trwale u nas zadomowionych, a mniej liczną (w ostatnich latach zdecydowanie powiększającą się) grupę 350 diafitów, czyli gatunków niezadomowionych. W opracowaniu tym do roślin inwazyjnych zaliczono obce gatunki powodujące „zagrożenie dla lokalnej różnorodności biologicznej lub gospodarki człowieka”. Tak szeroko zakrojona definicja inwazyjności gatunkowej odpowiada zapisowi zawartemu we wspomnianym dokumencie europejskim. W kraju do obcych roślin inwazyjnych zaliczono 92 gatunki, przy czym ogólnopolską grupę tworzy 35 gatunków, regionalną 31, lokalną 10, potencjalnie inwazyjną 12 występujących w Polsce oraz 4 gatunki potencjalnie inwazyjne, ale dotąd jeszcze w kraju nie odnotowane.

Dokładniejszego przeanalizowania do czekała się problematyka zagrożeń ekosystemów mokradłowych Polski przez gatunki inwazyjne reprezentujące rośliny naczyniowe³.

Z wspomnianego już dokumentu dowiadujemy się o możliwości składania wniosków przez państwa członkowskie UE o dodanie kolejnych gatunków inwazyjnych, przy czym wnioski takie muszą być opatrzone szeregiem informacji.

Problem synantropizacji szaty roślinnej dotyka praktycznie całego terytorium naszego kraju, nie wyłączając terenów chronionych. Dlatego z dużym uznaniem należy przyjąć bodaj pierwszą w Polsce próbę obszernego opracowania będącego podsumowaniem długoletnich badań nad szczegółowym rozpoznaniem obcych,

inwazyjnych gatunków występujących w Kampinoskim Parku Narodowym (KPN) wraz z jego otuliną. Poza opracowaniem listy gatunków inwazyjnych, wytyczonym celem była chorologiczna analiza 14 wybranych gatunków, którą przedstawiono metodą kartogramową wraz z wnikliwym opisem każdego z nich. Na charakterystykę opisową tychże gatunków składają się powtarzalne opisy ujęte w części ogólnej w następujące elementy:

- Nomenklatoryka
 - Pochodzenie geograficzne
 - Cechy morfologiczne
 - Biologia
 - Zasięg wtórny i historia introdukcji
 - Siedliska we wtórnym zasięgu
 - Zagrożenia dla ekosystemów
- Natomiast w części szczegółowej przeanalizowano:
- Występowanie w Kampinoskim Parku Narodowym z opisem czasu przybycia, obecnym występowaniem, zajmowanymi biotopami
 - Działania zaradcze – teoria i praktyka

Wszystkie te części są zwarte i wyczerpujące merytorycznie. Za szczególnie warty uwagi trzeba uznać analityczny przegląd sprawdzonych w Europie i Polsce metod likwidowania stanowisk danego gatunku inwazyjnego, z przeprowadzonymi próbami konkretnych działań hamujących względnie eliminujących dalsze rozprzestrzenianie się na terenie KPN, a nawet zestawienie zakresu prac wraz z poniesionymi nakładami finansowymi przeciwdziałającymi inwazji gatunków drzewiastych.

Książkę otwiera tabela z liczbą gatunków inwazyjnych stwierdzonych we florach roślin naczyniowych poszczególnych polskich parków narodowych. Z tego zestawienia dowiadujemy się, że wszystkie bez wyjątku parki narodowe mają w swoich florach takie składniki. Liczebność gatunków inwazyjnych jest silnie zróżnicowana, podobnie jak wskaźnik procentowy wobec całej flory, co w jakimś stopniu wiąże się z powierzchnią i geograficznym położeniem parków. W górskich parkach narodowych stwierdzono od 2 gatunków w Babogórskim Parku Narodowym (wskaźnik 0,31%) do 16 gatunków w Bieszczadzkim Parku

² Tokarska-Guzik B., Dajdok Z., Zając M., Zając A., Urbisz A., Danielewicz W., Hołdyński Cz. 2012. Rośliny obcego pochodzenia w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem gatunków inwazyjnych. Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, Warszawa, s. 197.

³ Dajdok Z., Pawlaczyk P. (red.) 2009. Inwazyjne gatunki roślin ekosystemów mokradłowych Polski. Wydawnictwo Klubu Przyrodników, Świebodzin, s. 167.

Narodowym (2,0%). W pozostałych odnotowano znacznie większy udział gatunków inwazyjnych, od 8 w Parku Ujście Warty (1,6%) do 40 w Kampinoskim PN (2,9%) i 42 gatunków w Drawieńskim PN (4,65%).

Ogółem w polskich parkach narodowych autorzy omawianej monografii wykazali obecność 67 gatunków inwazyjnych. Do najczęściej spotykanych w tych obiektach należą: *Acer negundo*, *Echinocystis lobata*, *Heracleum mantegazzianum* i *H. sosnowskyi*, *Impatiens glandulifera*, *I. parviflora*, *Padus serotina*, *Quercus rubra*, *Reynoutria japonica*, *Robinia pseudoacacia*, *Solidago canadensis*, *S. gigantea*, przy czym wszystkie osiągnęły IV, najwyższą kategorię inwazyjności. Z tego względu gatunki te znalazły się również w szczegółowej części omawiającej występowanie w Kampinoskim PN. Dodatkowo analizie poddano: *Bidens frondosa*, *Epilobium ciliatum* i *Reynoutria sachalinensis*. Dla tych kilkunastu gatunków zebrano imponujące dane w postaci 13 tysięcy notowań punktowych i poligonowych, wykorzystanych w prezentacji kartogramowej. Siatka kartogramu objęła 574 pola podstawowe o boku 1 km. Skalę poziomu inwazyjności najbardziej aktywnych gatunków poświadczą frekwencja w kartogramach: *Robinia pseudoacacia* (obecność w 367 kwadratach), *Padus serotina* (310), *Quercus rubra* (298), *Solidago gigantea* (291), *Acer negundo* (250), *Bidens frondosa* (248). Z kolei tylko w 2 kwadratach zanotowano *Heracleum mantegazzianum*/*H. sosnowskyi* i w 3 kwadratach *Reynoutria sachalinensis*, ale ich znana agresywność i zdolność kolonizacyjna całkowicie uzasadniają potrzebę monitoringu. Na uznanie zasługuje łączne potraktowanie kaukaskich barszczy, a to ze względu na ich nader krytyczny charakter taksonomiczny.

Książkę zamykają dwa interesujące rozdziały. Pierwszy z nich wyczerpująco oma-

wia program zwalczania drzewiastych gatunków inwazyjnych obcego pochodzenia na terenie Kampinoskiego PN, które, jak powyżej ukazano, frekwencją niechlubnie „przewodzą”. Szczegółowo omówiono zakres prac, kosztowność i efektywność podjętych zabiegów. Drugi rozdział jest zwartym podsumowaniem powinności, jakie spoczywają na służbach parkowych, by skutecznie sygnalizować inwazje, zapobiegać im i je ograniczać.

Przedstawiona monografia jest dziełem zespołowym, w którym udział wzięło kilkunastu przyrodników z ośrodków naukowych Łodzi, Warszawy, Krakowa i Poznania, pracownicy naukowcy Kampinoskiego Parku Narodowego, studentki z Koła Naukowego Ochrony Przyrody Uniwersytetu Łódzkiego. Dlatego obydwie panie – dr Anna Otręba i dr Dorota Michalska-Hejduk, podejmując się obowiązków naukowej redakcji, zasłużyły na słowa uznania i gratulacje za zjednanie tak licznej grupy zapaleńców do zrealizowania projektu badawczego, którego finalnym produktem jest omówiona publikacja. Jej szczególnie wartościowym elementem wydają się praktyczne doświadczenia zdobyte w stosowaniu działań zaradczych. Ogrom włożonej pracy i osiągnięte cele wyróżniają omawianą publikację!

Chciałbym jeszcze na koniec poruszyć marginesową wprawdzie, acz symboliczną kwestię okładki książki, która uderza czernią. Być może jest to zabieg zaplanowany, a wówczas mamy do czynienia z tzw. „Czarną Księgą”. Taką konwencję ilustruje znany już przykład! Otóż botanicy rosyjscy wydali taką Czarną Księgę, przy czym uwzględnili w niej wszystkie obce chorologicznie gatunki, jakie udało się stwierdzić na obszarze środkowej Rosji.

Karol Latowski

RECENZJA:
„POLSKA CZERWONA KSIĘGA ROŚLIN.
PAPROTNIKI I ROŚLINY KWIATOWE”.
WYDANIE III UAKTUALNIONE
I ROZSZERZONE

REVIEW:
THE POLISH RED DATA BOOK OF PLANTS.
PTERIDOPHYTES AND FLOWERING PLANTS”

*Róża Kaźmierczakowa, Kazimierz Zarzycki, Zbigniew Mirek © Instytut Ochrony Przyrody PAN.
Kraków 2014, ss. 895. ISBN 978-83-926958-0-6*

W 2014 roku ukazała się kolejna, trzecia już edycja niezwykle ważnego opracowania dla rodzimej flory, a ściślej rzecz ujmując – opracowania o charakterze alertu alarmującego o stanie jej osobliwych składników. Podobnie jak to miało miejsce w dwóch poprzednich wydaniach¹, opracowanie obejmuje rośliny naczyniowe (plantae vasculares), a więc zestaw roślin składający się z paproci, skrzypów, widłaków oraz roślin kwiatowych (nagozalążkowych i okrytozalążkowych), których „wspólnym

mianownikiem” jest wykształcenie tkanek przewodzących i którym w starszych systemach nadawano rangę taksonu. Ze względu na stwierdzony w ich obrębie polifiletyzm, we współczesnych systemach rośliny naczyniowe utraciły status taksonomiczny. Utrzymała się wszakże nazwa i jest powszechnie stosowana, ale już jako grupa systematyczna. Bezsporne uzasadnienie dla posługiwania się tą nazwą tkwi przede wszystkim w tym, że są one zasadniczym i zarazem najbardziej „wizualnym” składnikiem otaczającej nas szaty roślinnej.

Przedstawiane tu opracowanie zdaje się rzetelnym podsumowaniem ogromnego przyrostu informacji geobotanicznej, z jaką mamy do czynienia w odniesieniu do zagrożonych gatunków występujących w Polsce, tj. znajomości ich obecnego rozmieszczenia i charakterystyki ekologicznej. Na aktualną znajomość tej problematyki składają się nie tylko liczne publikacje i niepublikowane materiały robocze. Są nimi

¹ Zarzycki K., Kaźmierczakowa R. (red.) 1993. Polska Czerwona Księga Roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN, Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków, s. 310 + 80 kolorowych fotografii.
Zarzycki K., Kaźmierczakowa R. (red.) 2001. Polska Czerwona Księga Roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe. Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN, Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków, s. 664.

także bogate obserwacje dokonane w trakcie obowiązkowej realizacji Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000, w ramach której przedmiotem ochrony stały się nie tylko gatunki, ale także wybrane siedliska przyrodnicze oraz zgromadzona dokumentacja monitoringowa. Wszystkie te dane umożliwiły przeprowadzenie krytycznej weryfikacji gatunków umieszczonych w drugim wydaniu czerwonej księgi roślin. Dzięki takiemu bogactwu naukowych materiałów, w jej trzecim wydaniu wprowadzono konieczne zmiany i niezbędne uzupełnienia. A zmiany po upływie 13 lat od drugiego wydania księgi okazują się spore, zarówno w przyznawaniu kategorii zagrożenia wprowadzonych przez Światową Unię Ochrony Przyrody (IUCN), jak i zakwalifikowanych gatunków.

Żeby się o tym przekonać, wystarczy spojrzeć na poniższe zestawienie, w którym niepokojąco zaznacza się wzrost liczby gatunków wysokiego ryzyka, czyli krytycznie zagrożonych wyginięciem (CR), wobec jednoczesnego ubytku gatunków o niższym stopniu zagrożenia (LR). Zwraca ponadto uwagę niemal podwojenie ogólnej liczby gatunków uznanych w kraju za zagrożone pomiędzy pierwszym a obecnym wydaniem omawianej monografii. Trzeba jednak zauważyć, że w pierwszym wydaniu pominięto cały szereg taksonów krytycznych i trudnych z rodzaju *Alchemilla*, *Hieracium*, *Orobanche*, *Rosa* i *Rubus*, nie wspominając o znacznie uboższej wiedzy o stanie naszej flory, którą wybitnie odmieniło ukazanie się w 2001 roku „Atlasu rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce” (ATPOL) pod redakcją Adama Zająca i Marii Zajęc.

Rok wydania	Polska Czerwona Księga Roślin Kategorie zagrożenia						Ogółem taksonów
	EX (EX +EW)	CR (E)	EN	VU	LR (R)	DD (I)	
1993	34	36	?	71	56	6	203
2001	38	74	59	102	21	2	296
2014	41	112	100	100	15	2	370

Charakterystykę poszczególnych taksonów księgi ujęto w powtarzalny schemat obejmujący:

1. nazewnictwo naukowe (łacińskie) z naj-

- ważniejszymi synonimami, nazwę polską oraz przynależność do rodziny;
- kategorię zagrożenia w Polsce zgodnie z najnowszą klasyfikacją Światowej Unii Ochrony Przyrody (IUCN), a także zagrożenie w krajach ościennych, w Europie i na świecie;
- wyjaśniający komentarz taksonomiczny dla niektórych taksonów;
- zwartą diagnozę morfologiczno-biologiczną z uwagami taksonomicznymi;
- rozmieszczenie geograficzne w Europie i w Polsce ilustrowane punktowymi mapkami z odpowiednio zróżnicowaną sygnaturą;
- dane siedliskowe i w miarę dokładny opis fitocenotyczny;
- zwarty opis morfologiczno-biologiczny wraz z analizą historycznej dynamiki znanych i obserwowanych populacji;
- określenie przyczyny wyginięcia lub stopnia zagrożenia opisywanego gatunku oraz skonkretyzowane wskazania ochronne;
- cytowane źródła informacji, zestawione łącznie dla całej grupy gatunków w postaci oddzielnego rozdziału – literatury.

Omawiana księga jest przykładem wysoce jednorodnego dzieła, na który złożyła się praca wyjątkowo licznego, bo ponad 180-osobowego zespołu autorskiego (w 1993 roku – 59 autorów, w 2001 roku – 96 autorów). Tym większe słowa uznania kieruję na ręce P.T. Redaktorów, którzy wokół tak dużego przedsięwzięcia zjednoczyli nie tylko rzeszę zawodowych botaników z Krakowa, ale również z ośrodków akademickich Szczecina, Gdańska, Olsztyna, Białegostoku, Bydgoszczy, Torunia, Poznań, Wrocławia, Opola, Łodzi, Warszawy, Siedlec, Lublina, Kielc, Katowic, Rzeszowa, a także z innych placówek naukowych (Instytut Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich w Poznaniu, IUNG-PIB Puławy, Instytut Technologiczno-Przyrodniczy Falenty), pozarządowych organizacji ekologicznych (Klub Przyrodników Świebodzin, Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, Zamojskie Towarzystwo Przyrodnicze Zamość), dydaktycznych (Kaszubsko-Pomorska Szkoła Wyższa Wejherowo, Akademia Techniczno-Humanistyczna

Bielsko-Biała), resortowych (Nadleśnictwo Lubaczów), zespołów szkół (Rzepin, Rybno), administracyjnych (Szczecin, Gdańsk, Olsztyn, Cieszyn), parków narodowych (Poleskiego, Gór Stołowych, Pienińskiego, Tatrzańkiego, Magurskiego, Bieszczadzkiego), parków krajobrazowych (Mazurskiego – Krutyń, Gryfino), nie mówiąc o kilku amatorach przyrodnikach-pasjonatach, w tym znanego pallotylna – ks. dr. Kazimierza Nowaka.

Książkę wieńczą cztery załączniki w postaci wykazów gatunkowych oraz literatury. Załącznik pierwszy jest wykazem gatunków ujętych w omawianej księdze, a umieszczonych na europejskiej czerwonej liście roślin naczyniowych i światowej czerwonej liście gatunków zagrożonych IUCN. Jest ich odpowiednio 120 i 69. Załącznik drugi zawiera 38 gatunków występujących w Polsce, a objętych konwencją o ochronie parafowaną w 1979 roku w Bernie. Załącznik trzeci wykazuje 52 gatunki roślin naczyniowych występujących w Polsce, a umieszczonych w załączniku II, IV i V Dyrektywy Rady 92/43 EWG z 1992 roku w sprawie ochrony siedlisk i dzikiej flory. Natomiast załącznik czwarty zawiera 59 gatunków objętych monitoringiem ze szczególnym uwzględnieniem specjalnych obszarów ochrony siedlisk Natura 2000.

W przedstawionej księdze nowością jest rozszerzenie polegające na wskazaniu zagrożenia konkretnych taksonów, jakie określono w czerwonych księgach krajów ościennych. Interesująca jest również ogólna liczba gatunków ujęta w tych opracowaniach². I tak na obszarze: Litwy – 195, w tym

12 wymarłych, Republiki Czeskiej – 241, w tym 35 wymarłych, Słowacji – 332, w tym 18 wymarłych, Białorusi – 330, w tym 26 wymarłych, a na terenie Ukrainy 611 gatunków.

Zupełnie nadzwyczajne jest bogactwo zgromadzonych źródeł literaturowych. Dość powiedzieć, że wykorzystane piśmiennictwo liczy ni mniej ni więcej tylko 5000 pozycji (sic!), nie uwzględniając pozostałych danych źródłowych, tj. zmudnych studiów zielnikowych czy powtarzalnych i czasochłonnych badań terenowych. Szerszemu, międzynarodowemu upowszechnieniu książki służyć zapewne będą streszczenia angielskojęzyczne opisu poszczególnych gatunków.

Warto jeszcze wspomnieć, że książkę wydano przy wsparciu Lasów Państwowych oraz Fundacji na rzecz Ochrony Przyrody i Krajobrazu Mazurskiego Parku Krajobrazowego i Dorzecza Krutyńi.

„Polska Czerwona Księga Roślin”, ze względu na wagę poruszanej problematyki, nie wymaga specjalnych zabiegów propagandowych. Zapewne znajdzie się na półkach wszystkich instytucji i organizacji związanych z ochroną ojczystej przyrody i w podręcznej biblioteczkę każdego zainteresowanego losami rodzimej szaty roślinnej.

² Belavičius K. i in. (red.) 1992. Red Data Book of Lithuania. Gaubtasekliai, ss. 167–289. Plikasekliai ss. 291–293. Sporiniai induočiai, ss. 295–302. Environmental Protection Department of the Republic of Lithuania. Vilnius. Čerovský J., Feráková V., Holub J., Maglocký Š., Procházka F. 1999. Červená kniha ohrožených a vzácných druhov rastlín a živočíchov SR a ČR. Vol. 5. Vyššie rastliny, s. 456. Priroda a.s. Bratislava.

Didukh J.P. (red.) 2009. Czerwona Księga Ukrainy. Roslinnij swit. Ministerstwo Okhoroni Nawkolishnogo Prirodnogo Seredo-

wishcsa Ukrainy. Wydawnictwo „Globalkonsalting”, Kiiw, s. 910.

Parfenow W.I., Dubowik D.W., Skuratowics A.N., Pugacsewski A.W. 2015. Sosudistye. [W:] I.M. Kacsanowski, M.E. Nikiforow, W.I. Parfenow i in. (red.), Krasnaya Kniga Respubliki Belarus. Rastenyia. Redkie i nakhodyashsyesya pod ugrozoy isszczynowanya widy dikorastushcsikh rasteni. 4 izd. Wydawectwa „Belaruskaya Enciklopedia imia Petrusya Broiki”, Minsk s. 1–258.

IV. KALENDARIUM

IV. CHRONICLE

Okolice Górki (fot. Jarosław Wyczyński)

Z DZIAŁALNOŚCI RADY NAUKOWEJ WIELKOPOLSKIEGO PARKU NARODOWEGO

ON THE ACTIVITY OF THE SCIENTIFIC COUNCIL OF THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK

Protokół z posiedzenia plenarnego Rady Naukowej Wielkopolskiego Parku Narodowego w dniu 28 stycznia 2013 roku

W posiedzeniu uczestniczyli członkowie Rady według załączonej listy obecności.

Posiedzenia Rady otworzył przewodniczący, witając wszystkich zebranych. Następnie dyrektor Parku Adam Kaczmarek wręczył nominacje nowym członkom Rady Naukowej, pani Zofii Dobrowolskiej, wójt gminy Dopiewo, oraz panu Andrzejowi Balcerkowi, burmistrzowi miasta Puszczykowa. Jednocześnie minister środowiska odwołał ze stanowiska poprzedników – pana Andrzeja Strażyńskiego, ówczesnego wójta gminy Dopiewo, oraz panią Małgorzatę Ornoch-Tabędzką, była burmistrz miasta Puszczykowa.

Następnie przewodniczący Rady przystąpił do kolejnego punktu posiedzenia, jakim było zatwierdzenie protokołu z poprzedniego posiedzenia plenarnego z 26 września 2011 roku. Protokół został przyjęty jednogłośnie bez uwag.

Następnie głos zabrał dyrektor Adam Kaczmarek i poprosił dyrektora Biura Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej pana Zbigniewa Cykowiaka o przedstawienie stanu zaawansowania prac nad planem ochrony Wielkopolskiego Parku Narodowego. Dyrektor Cykowiak przypomniał, że całość prac opiera się na umowie pomiędzy Parkiem a Biurem Urządzania Lasu z sierpnia 2011 roku i przedstawił osoby odpowiedzialne za opracowanie konkretnych działów w planie ochrony. Jednocześnie

poinformował, że plan ochrony składać się będzie z dwóch części. Pierwsza obejmująca teren Wielkopolskiego Parku Narodowego oraz cały obszar Natura 2000 – Ostoja Wielkopolska opracowywana jest na okres 20 lat, a druga część obejmuje fragment obszaru Natura 2000 – Ostoja Rogalińska poza granicami Parku i jest opracowywana na okres 10 lat. Powierzchnia objęta planem ochrony to 7584 ha powierzchni Wielkopolskiego Parku Narodowego, około 8000 ha Ostoi Wielkopolskiej oraz 21 763 ha Ostoi Rogalińskiej. W dalszej części swojego wystąpienia dyrektor Cykowiak przedstawił wszystkie akty prawne, na podstawie których opracowywany jest plan ochrony, oraz tytuły poszczególnych operatów: część ogólna, rodzaje użytków, typy gleb, formy rzeźby terenu, ekosystemy leśne, lądowe ekosystemy nieleśne, ekosystemy wodne i wody podziemne, ekosystemy torfowiskowe i bagienne, typy krajobrazu, turystyka i ochrona zasobów kulturowych, zagospodarowanie przestrzenne i korytarnie ekologiczne, ochrona gatunkowa roślin i zwierząt, siedliska i obszary Natura 2000. W dalszej części dyrektor Cykowiak omówił pokrótce zawartość tematyczną i zakres poszczególnych operatów oraz poinformował, że na obecną chwilę zaawansowanie prac wynosi 80%. Następnie w toku dyskusji prof. A. Kostrzewski zapytał, czy nowy plan ochrony będzie też uwzględniał usta-

lenia poprzedniego planu, a także czy poruszono w nim niezwykle ważne zagadnienie, jakim jest geochrona. W odpowiedzi można było usłyszeć, że zarówno zagadnienia geochrony, jak i ustalenia poprzedniego planu ochrony są uwzględnione w opracowaniu. Także na pytanie prof. Siepaka, czy zapoznano się z wynikami badań czystości wód, jakie prowadzi Stacja Ekologiczna UAM w Jeziorach, a konkretnie pani Barbara Walna, padła odpowiedź, że zapoznano się z tymi badaniami, ale korzystano też z innych źródeł. Natomiast W. Łęcki zapytał, czy w planie ochrony znalazły się sprawy związane z bardzo dużą antropopresją wokół Parku oraz czy nadal jest aktualna sprawa ewentualnego powiększenia granic WPN. Dyrektor Cykowiak odpowiedział, że plan ochrony obejmuje swym opracowaniem obecne granice i nie może niczego narzucać. Są to kwestie leżące w gestii porozumienia się gmin i WPN. W operacie zagospodarowania przestrzennego wskazano jedynie miejsca, gdzie powinny być wyznaczone korytarze ekologiczne.

Następnie zabrał głos dyrektor A. Kaczmarek i powrócił do kwestii powołania Komisji Planu. Poinformował, że przy opracowywaniu poprzedniego planu ochrony taka komisja była powołana. Był to organ konsultacyjny na etapie powstawania poszczególnych operatów planu. W związku z tym nie było potrzeby zwoływania całej Rady Parku w celu przedyskutowania konkretnych problemów, tylko odbywało się konsultacje z członkami Komisji Planu, którzy zostali wyłonieni m.in. spośród członków Rady Naukowej Wielkopolskiego Parku Narodowego. Ułatwiło to znacznie prace przy uzgadnianiu ostatecznej wersji planu ochrony. Dyrektor zasugerował, aby w skład Komisji Planu weszli także przedstawiciele Urzędu Marszałkowskiego, Starostwa Powiatowego oraz samorządów lokalnych. Do końca czerwca członkowie Komisji mieliby się spotkać cztery razy. Pani dyrektor Jolanta Ratajczak z RDOŚ w Poznaniu zwróciła uwagę, że opracowywany jest na zlecenie RDOŚ plan ochrony dla obszarów Natura 2000 Ostoja Rogalińska i Ostoja Wielkopolska i zaproponowała, aby podpisać jakieś porozumienie z Wiel-

kopolskim Parkiem Narodowym w celu uzgodnienia pewnych dokumentów dotyczących wspólnych obszarów. Pozwoli to uniknąć rozbieżności we wskazaniach ochronnych. Dyrektor A. Kaczmarek poparł tę inicjatywę. Chęć udziału w posiedzeniach w zakresie swoich specjalizacji wyrazili prof. A. Kostrzewski, prof. J. Siepak, W. Łęcki, gmina Dopiewo zaproponowała panią inspektor dr I. Zwierzchowską, Puszczykowo panią Korzeńską. Pozostali wójtowie i burmistrzowie zapewnili, że podadzą kandydatury w jak najkrótszym czasie.

Następnym punktem programu były sprawy bieżące. Głos zabrał dyr. K. Kanas, omawiając najpierw sprawę dotyczącą planowanej modernizacji linii kolejowej E59. Toczy się ona już od dosyć dawna. Wojewoda wielkopolski decyzją nr 9/2011 z dnia 18 lipca 2011 roku, na wniosek PKP, wydał rozstrzygnięcie w sprawie lokalizacji linii kolejowej o znaczeniu państwowym, polegające na rozbudowie i modernizacji linii kolejowej E59 Wrocław–Poznań na odcinku Czemiń–Poznań. Park zaskarżył tę decyzję, w związku z jej niezgodnością z zapisami ustawy o ochronie przyrody (art. 15 ust. 1 pkt 1). Dyrektor WPN prowadził następnie rozmowy z przedstawicielami inwestora i wojewody wielkopolskiego, ale nie uzyskał porozumienia, dlatego 10 sierpnia 2011 roku wystąpił z odwołaniem od decyzji wojewody do Ministerstwa Transportu, Budownictwa i Gospodarki Morskiej (Ministerstwo Infrastruktury) za pośrednictwem wojewody. W dniu 24 grudnia 2011 roku minister infrastruktury utrzymał decyzję wojewody wielkopolskiego. Dyrektor Parku wniósł zapytanie do ministra środowiska o zasadność wniesienia skargi do sądu administracyjnego. Minister środowiska uznał, że odwołanie się do sądu od decyzji wojewody jest jak najbardziej zasadne. W związku z tym dyrektor WPN wniósł do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego skargę na decyzję wojewody. Na chwilę obecną sprawa jest w sądzie. Odbyło się już wiele spotkań z przedstawicielami PKP, PLK oraz przedstawicielami wojewody. Odbywały się one na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego. Omawiano przede

wszystkim podjęcie działań minimalizujących szkodliwe oddziaływanie tej inwestycji na przyrodę Parku. Park wskazywał konieczność modernizacji i budowy przepustów oraz przejścia dolnego dla zwierzyny o szerokości 30 m. Przedstawiciele inwestora stwierdzili, że nie jest możliwe wybudowanie takiego przejścia (jest już gotowa dokumentacja techniczna i według inwestora nie ma możliwości dokonania zmian) i zgodzili się wybudować przejście o szerokości 5,75 m wraz z automatycznym monitoringiem. Jednocześnie inwestycja ta spowodowałaby przejście od Parku 2,17 ha gruntów oraz wycięcie 42 drzew. Następnie inwestor zwrócił się do ministra środowiska o akceptację projektu i możliwość odstąpienia od zapisów art. 15 ustawy o ochronie przyrody. W dniu 27 listopada 2012 roku minister środowiska zwrócił się do dyrektora WPN o wyrażenie opinii na temat odstąpienia od zapisów ww. artykułu ustawy. Wielkopolski Park Narodowy jest w chwili obecnej na etapie przygotowywania odpowiedzi na zapytanie ministra środowiska. Z uzyskanymi przez WPN informacjami powyższa inwestycja ma się zacząć prawdopodobnie 1 lutego 2013 roku. Następnie głos zabrał pan W. Łęcki, który był zdziwiony zaproponowaniem przez inwestora tak wąskiego przejścia dla zwierząt. Okazało się także, że inwestor na takie przejście ma decyzję RDOŚ w Poznaniu. Pani J. Ratajczak – dyrektor RDOŚ w Poznaniu – stwierdziła, że skoro taka decyzja została podjęta, to oznacza, że przejścia tego typu istnieją w systemie przejść. Jednocześnie po dokładnym zapoznaniu się z tą decyzją poinformuje Radę pisemnie o powodach, dlaczego została podjęta taka a nie inna decyzja. Rada Naukowa Wielkopolskiego Parku Narodowego zaopiniowała pozytywnie wniosek prowadzącej Radę pani H. Grunt, aby rada przedstawiła ministrowi środowiska swoje negatywne stanowisko wobec planu budowy tak wąskiego przejścia dla zwierząt.

Kolejnym tematem omawianym przez zastępcę dyrektora WPN K. Kanasa była rozbudowa i modernizacja drogi wojewódzkiej nr 430. Na początku dyr. K. Kanasa stwierdził, że jego wystąpienie ma charakter informacyjny, gdyż tak naprawdę do tej

pory nie przedstawiono oficjalnie żadnych projektów tej modernizacji. Jednak sprawa miała swój początek w 2008 roku, kiedy burmistrz miasta Puszczykowa przedstawił dyrektorowi Parku miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Taki plan przedstawiano w sumie trzykrotnie. Plan ten uwzględniał modernizację drogi wojewódzkiej 430. Jednak z uwagi na fakt, że plany nie zawierały projektu modernizacji drogi 430 na całym jej przebiegu przez WPN, a jedynie na wybranych odcinkach, dyrektor nie uzgodnił tych planów. W paru przypadkach pani burmistrz Małgorzata Ornoch-Tabędzka wycofała się z niektórych zapisów miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego i wówczas dyrektor uzgadniał takie plany. Jednak pani burmistrz nie wycofała się z zapisów dotyczących ulic Wysockiej, Poznańskiej, Źródlanej i Jasnej, wobec czego dyrektor tych planów nie uzgodnił, co skutkowało złożeniem skargi u ministra środowiska. Minister jednak odesłał sprawę ponownie do rozpatrzenia na szczeblu gmina-Park, gdyż stwierdził, że nie leży to w gestii ministra, ale dyrektora parku. Ponieważ dyrektor wydał oświadczenie w sprawie nieuzgodnienia planu zagospodarowania, pani burmistrz ponownie zwróciła się ze skargą do ministra środowiska. Tę skargę minister środowiska uwzględnił i uchylił decyzję dyrektora, gdyż dopatrywał się uchybień formalnoadministracyjnych. Dyrektor ponownie wydał postanowienie o nieuzgodnieniu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, w którym tym razem ministra środowiska nie dopatrywał się żadnych uchybień i podtrzymał decyzję dyrektora Parku. Następnie Wielkopolski Zarząd Dróg Wojewódzkich upoważnił panią Ewę Kmieć – dyrektora firmy projektowej Lafrentz Sp. z o.o. – do uzyskania uzgodnień i decyzji niezbędnych do wykonania koncepcji projektowanej rozbudowy drogi wojewódzkiej 430. W związku z tym w dniu 11 lipca 2012 roku odbyło się w siedzibie WPN w Jeziorach spotkanie w sprawie koncepcji rozbudowy ww. drogi. Firma Lafrentz przedstawiła dwie koncepcje, z których jedna uwzględniała drogę jednojezdniową, a druga drogę dwujezdniową. Jednak w przedstawionych koncep-

jach dyrektor A. Kaczmarek dopatrzył się wielu uchybień, takich jak m.in.: brak bilansu gruntów przejmowanych w związku z planowaną modernizacją, brak dokładnej inwentaryzacji drzew przewidzianych do wycinki, nieuwzględnienie szlaków turystycznych przechodzących przez tę drogę oraz zabezpieczenie przed wtargnięciem zwierzyny na szosę. Dlatego dyrektor nie ustosunkował się do żadnej z przedstawionych koncepcji, natomiast otrzymał pismo z WZDW, że uwagi dyrektora Wielkopolskiego Parku Narodowego zostaną rozpatrzone i przeanalizowane pod kątem ich technicznego zastosowania.

Następnie głos zabrała pani burmistrz gminy Mosina, przedstawiając swój pogląd na konieczność rozbudowy drogi 430. Zwróciła uwagę na rosnący z roku na rok ruch samochodowy związany z dojazdem mieszkańców gminy do pracy w Poznaniu oraz uczniów i studentów do szkół. Jest to droga, która łączy Mosinę, Puszczykowo i Luboń z autostradą A2. W odpowiedzi na wystąpienie pani burmistrz głos zabrał dyrektor A. Kaczmarek, zwracając uwagę, że projektanci w swojej koncepcji nie uwzględniają tej części, która leży na terenie Mosiny, tylko Puszczykowa i Lubonia. Natomiast z codziennych obserwacji można stwierdzić, że droga ta jest przejezdna, a blokuje się jedynie przy wjeździe do Mosiny, w miejscu gdzie znajduje się sygnalizacja świetlna i dalej na rondzie.

Na temat drogi 430 wypowiedział się także burmistrz Puszczykowa, stwierdzając, że biorąc pod uwagę interesy mieszkańców miasta, skłaniałby się do drogi jednojezdniowej i wybudowaniu rond oraz prawo- i lewoskrętów. Droga czteropasmowa podzieliłaby miasto na dwie dość mocno odizolowane części.

Na zakończenie dyskusji dyrektor A. Kaczmarek zaproponował, aby Rada przyjęła stanowisko, że Wielkopolski Park Narodowy jest za modernizacją drogi wojewódzkiej 430, jednak przyjmując koncepcję drogi jednojezdniowej. Rada Naukowa Parku taką opinię wyraziła.

Kolejną kwestią podjętą w tym posiedzeniu była budowa drogi ekspresowej S5. Sprawę zreferował zastępca dyrektora

Parku K. Kanas. Obecnie jest już gotowy projekt koncepcji pod budowę drogi, minimalizujący szkody poprzez budowę trzech przejść dla zwierzyny. Pismem z dnia 17 lipca 2012 roku GDDKiA zwróciła się do Parku z prośbą o wyrażenie opinii wymaganej przepisami art. 11d ust. 1 pkt 8h ustawy z dnia 10 kwietnia 2003 roku o szczególnych zasadach przygotowania i realizacji inwestycji w zakresie dróg krajowych. Pismem z dnia 9 sierpnia 2012 roku dyrektor WPN pozytywnie zaopiniował przedsięwzięcie budowy drogi ekspresowej S5, zauważając jednak, że nie wszystkie uwagi Parku zostały uwzględnione, np. szerokość przejścia dla zwierząt dużych została zmniejszona z planowanych pierwotnie 200 m do 60 m. Następnie GDDKiA zwróciła się do ministra środowiska o wyrażenie zgody na odstępstwa od zakazów art. 15 ustawy o ochronie przyrody. Minister zwrócił się do dyrektora Parku o wyrażenie opinii w tej sprawie. Dyrektor A. Kaczmarek przedstawił swoje stanowisko, zwrócił uwagę m.in. na efekt barierowy, przecięcie korytarzy ekologicznych, ograniczenie integralności pomiędzy kompleksami rolnymi i leśnymi Parku, dalszą zabudowę tego obszaru oraz wskazał kompensacje, które byłyby wymagane (wykup gruntów na Kątniku, które przejęła parafia rzymskokatolicka z Poznania – około 30 ha – oraz zakup samochodu specjalistycznego do monitoringu przejść dla zwierzyny na terenie WPN).

Kolejnym punktem programu posiedzenia plenarnego były wolne głosy i wnioski. Pierwszy zabrał głos prof. A. Kostrzewski, zachęcając członków Rady do składania artykułów do kolejnego zeszytu czasopisma Parku „Morena”. Dyrektor Parku stwierdził jednak, że jeśli WPN nie otrzyma w 2012 roku dotacji WFOŚiGW w Poznaniu, to wydanie kolejnego zeszytu, z uwagi na brak środków, stoi pod dużym znakiem zapytania.

Na koniec zastępca dyrektora Parku K. Kanas zaprezentował projekt zmian zarządzenia nr 84 Ministra Środowiska z dnia 30 grudnia 2011 r. w sprawie zadań ochronnych dla Wielkopolskiego Parku Narodowego na lata 2012–2013, przedstawionych na Plenarnym Posiedzeniu Rady Naukowej

WPN w dniu 29 stycznia 2013 roku. Zadania na lata 2012–2013 były omówione na posiedzeniu Rady Naukowej w 2011 roku i uzyskały pozytywną opinię oraz zostały zatwierdzone do realizacji zarządzeniem nr 84 Ministra Środowiska z dnia 30 grudnia 2011 roku. Jednak po upływie dwóch lat wystąpiło szereg nowych okoliczności, głównie związanych z dofinansowaniem zadań z funduszy celowych, dlatego planowane jest przygotowanie aneksu do tego zarządzenia. Zmiany dotyczą poniżej wymienionych tematów:

1. w zarządzeniu nr 84 Ministra Środowiska wystąpił błąd pisarski i podana została błędna lokalizacja grodzienia upraw; podano wydzielenie 185f, natomiast prawidłowa lokalizacja to oddz. 185a;
2. w związku z uzyskaniem dotacji ze środków unijnych, w 2013 i w 2014 roku zaplanowano odtworzenie mury napiaskowej na Ozie Budzyńskim na powierzchni około 1 ha, która uległa degradacji z uwagi na sukcesję roślinną, głównie gatunkami obcymi;
3. w związku z pojawieniem się w Parku danieli, które wyrządzają duże szkody w uprawach leśnych, zaplanowano w zadaniach ochronnych redukcję tego gatunku, zwłaszcza że jest to gatunek obcy w faunie WPN;
4. w związku z pozytywną oceną ze strony NFOŚiGW w Warszawie wniosku WPN o dotację, Wielkopolski Park Narodowy planuje zakup sprzętu informatycznego do obwodów ochronnych i budowę sieci światłowodowej na terenie Parku; wiąże się to z realizacją projektu przygotowanego planu ochrony, który niebawem będzie obowiązywał; koszt tego przedsięwzięcia to około 1,2 mln zł;

5. w związku z wycofaniem z użycia pewnych repelentów, które były przewidziane do zabezpieczania upraw, WPN zaplanował zastąpienie ich wełną owczą,
6. w obwodzie ochronnym Puszczykowo w oddz. 19b, zgodnie z nieobowiązującym już planem ochrony, zaprojektowane były cięcia regulujące strukturę drzewostanu; ponieważ z upływem kilku lat sytuacja się zmieniła i pojawiły się duże ilości czeremchy amerykańskiej Wielkopolski Park Narodowy zaplanował wykonanie cięć przebudowy drzewostanu i podsadzeń gatunkami właściwymi dla tego siedliska;
7. w związku z uzyskaniem dotacji ze środków NFOŚiGW w Warszawie zaplanowano modernizację punktów czerpania wody nad Jeziołem Chomęcickim oraz ujęcia wody dla celów p.poż. z rzeki Warty na Kątniku;
8. w związku ze zmianami zapisów instrukcji ochrony lasu zweryfikowana (zredukowana) została ilość jesiennych poszukiwań owadów w ściocie z 44 prób na 40.

Na koniec zabrał głos prof. L. Łabudzki, poddając pod wątpliwość wielkość szkód w Parku przy stanie danieli 15 sztuk, kiedy w Puszczy Zielonce na obszarze około 800 ha występuje 600–800 sztuk danieli i leśnicy jakoś sobie z tym problemem radzą.

Rada Naukowa wydała jednogłośnie opinię pozytywną w sprawie projektowanych zmian do zarządzenie nr 84 Ministra Środowiska zadań ochronnych dla Wielkopolskiego Parku Narodowego.

Na tym zakończono kolejne posiedzenie Rady Naukowej Wielkopolskiego Parku Narodowego.

Protokołował:
Jarosław Wyczyński

Z DZIAŁALNOŚCI RADY NAUKOWEJ WIELKOPOLSKIEGO PARKU NARODOWEGO

ON THE ACTIVITY OF THE SCIENTIFIC COUNCIL OF THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK

Protokół z posiedzenia plenarnego Rady Naukowej Wielkopolskiego Parku Narodowego w dniu 21 stycznia 2014 roku

Obecni na posiedzeniu według załączonej listy.

Na początku spotkania przewodniczący Rady zapytał członków, czy mają uwagi do ostatniego protokołu z dnia 28 stycznia 2013 roku. W związku z tym, że nie było uwag, protokół został przyjęty jednogłośnie.

Pierwszy zabrał głos dyrektor Parku Adam Kaczmarek i przedstawił zadania ochronne dla Wielkopolskiego Parku Narodowego na lata 2014 i 2015. Minister Środowiska już zatwierdził te zadania i dyrektor jedynie chciałby członkom Rady przypo-

mnąć ich treść, gdyż zadania są takie same, jak te, które zostały już wcześniej Radzie przedstawione. Wielkopolski Park Narodowy był zobligowany do przedstawienia w lipcu br. w Ministerstwie Środowiska projektu zadań ochronnych. Ponieważ Rada nie mogła się zebrać w tym okresie, postanowiono wysłać te zadania, zobowiązując się do przesłania opinii Rady Naukowej w późniejszym terminie. Zadania te przedstawił zastępca dyrektora Parku K. Kanas, a zestawiono je w poniższej tabeli.

IDENTYFIKACJA I OCENA ISTNIEJĄCYCH I POTENCJALNYCH ZAGROŻEŃ WEWNĘTRZNYCH I ZEWNĘTRZNYCH ORAZ SPOSOBY ELIMINACJI LUB OGRANICZANIA TYCH ZAGROŻEŃ I ICH SKUTKÓW

Zagrożenia wewnętrzne istniejące

Lp.	Identyfikacja zagrożeń	Sposób eliminacji lub ograniczania zagrożeń
1	Grunty prywatne występujące na terenie Parku	Wykupy gruntów prywatnych na terenie Parku wynikające z potrzeb, w ramach ustawowego prawa pierwokupu i kompensacji przyrodniczych
2	Zabudowa gruntów nie będących w trwałym zarządzie Parku	Starania o wprowadzenie do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zapisów ograniczających zabudowę w wybranych miejscach Parku, uzgadnianie decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu oraz o lokalizacji inwestycji celu publicznego; opracowanie planu ochrony Parku

Lp.	Identyfikacja zagrożeń	Sposób eliminacji lub ograniczania zagrożeń
3	Niezgodność z siedliskiem składu gatunkowego, struktury przestrzennej i wiekowej drzewostanów	Regulacja struktury gatunkowej i wiekowej drzewostanów, dolesianie luk i przerzedzeń, produkcja sadzonek drzew i krzewów (we własnej szkółce) do odnowień i zalesień, poprawki i uzupełnienia, porządkowanie powierzchni i przygotowanie gleby pod odnowienia, pielęgnacja upraw, wprowadzanie podszytów, utrzymanie odpowiedniej struktury zbiorowiska leśnego, cięcia pielęgnacyjno-hodowlane i ochronne, odnowienie lasu w drodze sadzenia, przebudowa drzewostanów
4	Zagrożenia drzewostanów ze strony owadów	Prognozowanie występowania owadów, m.in. przez wykładanie pułapek, wyszukiwanie i usuwanie zasiedlonych drzew stojących, usuwanie części drzew przewróconych lub złamanych w wyniku działania czynników abiotycznych, mechaniczne rozdrabnianie gałęzi i resztek po wyróbce drewna, z pozostawieniem ich na powierzchni, ograniczanie ilości owadów poprzez korowanie surowca drzewnego, chwytanie owadów w pułapki
5	Zagrożenia drzewostanów przez pasożytnicze grzyby	Zwalczanie huby korzeniowej poprzez usuwanie drzew porażonych
6	Szkody wyrządzane przez zwierzęta w ekosystemach leśnych i nieleśnych	1. Zabezpieczanie upraw leśnych i odnowień przed zgrzyzaniem, poprzez wykonanie nowych ogrodzeń, naprawianie istniejących, zastosowanie indywidualnych zabezpieczeń 2. Zabezpieczanie upraw rolnych przez stosowanie repelentów 3. Regulacja populacji zwierząt
7	Występowanie pożarów	1. Wykonanie pasów przeciwpożarowych, utrzymanie dróg pożarowych w stanie przejezdności, usuwanie drzew i krzewów pod liniami energetycznymi i wokół transformatorów, gaszenie pożarów, oczyszczanie punktów czerpania wody, porządkowanie terenów zagrożonych z materiałów łatwopalnych 2. Remont i wymiana tablic informacyjnych o zagrożeniach pożarowych oraz utrzymywanie dyżurów przeciwpożarowych.
8	Zarastanie drzewami i krzewami zbiorowisk nieleśnych	Utrzymanie i koszenie łąk, usuwanie niepożądanych drzew i krzewów, w celu zachowania nieleśnych zbiorowisk roślinnych, utrzymanie gruntów uprawnych – zespołów tradycyjnych upraw i związanych z nimi zbiorowisk segetalnych. Odtwarzanie nieleśnych siedlisk przyrodniczych poprzez usuwanie roślinności drzewiastej i krzewiastej oraz gatunków obcych
9	Opanowywanie przez ekspansywne gatunki obcego pochodzenia siedlisk właściwych dla rodzimych roślin i zwierząt	Usuwanie mechaniczne najbardziej ekspansywnych gatunków drzew i krzewów obcego pochodzenia geograficznego (cieremcha amerykańska, klon jesionolistny, robinia akacjowa)
10	Zanikanie i przekształcanie siedlisk gatunków zwierząt	1. Zachowanie różnorodności powierzchni i właściwego środowiska życia zwierząt 2. Sterowanie zagęszczeniem, strukturą gatunkową, wiekową i przestrzenną grup zwierząt
11	Rozprzestrzenianie się obcych gatunków zwierząt	Ograniczanie liczebności gatunków pierwotnie nie występujących, a stanowiących zagrożenie dla istnienia gatunków rodzimych

Lp.	Identyfikacja zagrożeń	Sposób eliminacji lub ograniczania zagrożeń
12	Ginięcie rodzimych gatunków zwierząt	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przywracanie gatunków zwierząt, które dawniej występowały na terenie Parku 2. Zasilanie grup zwierząt nowymi osobnikami 3. Ograniczenie liczebności gatunków stanowiących niebezpieczeństwo dla istnienia gatunków zagrożonych 4. Dokarmianie zwierząt w okresie zalegania wysokiej pokrywy śnieżnej i bardzo niskich temperatur 5. Pogłębianie i odładzanie wodopojów
13	Obniżenie poziomu wód powierzchniowych i gruntowych	Wspieranie naturalnej retencji na obszarach wodnych, bagiennych i leśnych poprzez budowę, odbudowę i konserwację zastawek na ciekach wodnych Parku; rewitalizacja głównych cieków Parku; ograniczenie ilości ujęć wody powodujących obniżanie poziomu wód w Parku; badanie poziomu i jakości wód
14	Nieszczęśliwe zdarzenia losowe, którym ulegają zwierzęta	<ol style="list-style-type: none"> 1. Odpowiednie oznakowanie dróg przecinających korytarze ekologiczne 2. Budowa przejść dla zwierząt nad lub pod szlakami komunikacyjnymi
15	Zagrożenie wścieklizną	<ol style="list-style-type: none"> 1. Redukcja lisów i jenotów. 2. Szczepienia przeciw wściekliznie
16	Zużycie techniczne zabytków budownictwa i architektury	Konserwacja i rewaloryzacja

Zagrożenia zewnętrzne istniejące¹⁾

Lp.	Identyfikacja zagrożeń	Sposób eliminacji lub ograniczania zagrożeń
1	Presja urbanizacji na terenie otuliny Parku, „dzika” zabudowa w obszarze przylegającym do jezior WPN wpływająca negatywnie na przedmioty ochrony i walory krajobrazowe, zanieczyszczenie powietrza, gleby i wód	Starania o wprowadzenie do studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zapisów ograniczających zabudowę w wybranych miejscach Parku oraz utrzymanie korytarzy ekologicznych (w granicach Parku i otuliny), zapewniających połączenia z Parkiem, na obszarach nie posiadających planów zagospodarowania przestrzennego nowa zabudowa lokalizowana w odległości min. 30 m od granicy Parku oraz min. 20 m od cieków i zbiorników wodnych, eliminacja „dzikiej” zabudowy poprzez dążenie do respektowania obowiązujących przepisów prawa
2	Opanowywanie Parku przez obce gatunki roślin i zwierząt	W otulinie preferowanie hodowli roślin i zwierząt rodzimych; ograniczanie populacji gatunków obcych
3	Niekontrolowana penetracja terenu Parku	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ukierunkowanie ruchu turystycznego, poprzez budowę, modernizację i konserwację infrastruktury turystycznej 2. Jednolite, czytelne oznakowanie granicy Parku 3. Konserwacja szlaków pieszych, zgodnie z potrzebą ewentualne korekty przebiegu 4. Konserwacja szlaków rowerowych oraz nordic walking 5. Dalsze wyznaczenie sieci szlaków rowerowych 6. Oznakowanie w terenie szlaków turystyki konnej oraz wykonanie kolejnych według potrzeb 7. Konserwacja szlabanów, instalowanie nowych w celu uniemożliwienia wjazdów pojazdów na tereny chronione 8. Ustawianie tablic informacyjnych z regulaminem Parku i piktogramów 9. Monitoring natężenia ruchu na ścieżkach turystycznych i drogach na obszarach uczęszczanych turystycznie

Lp.	Identyfikacja zagrożeń	Sposób eliminacji lub ograniczania zagrożeń
4	Zanieczyszczenie wód	Rozbudowa systemów oczyszczania ścieków, kanalizowania wsi i zaopatrzenia w wodę, wprowadzenie systemów oczyszczania ścieków burzowych, ograniczenie stosowania nawozów mineralnych i środków ochrony roślin w miejscach położonych w sąsiedztwie cieków i zbiorników wodnych, możliwość budowy przydomowych oczyszczalni ścieków tylko w zabudowie rozproszonej; lokalizacja przydomowych oczyszczalni ścieków ograniczona jest do miejsc, na których odprowadzanie ścieków do gruntu nie zagraża jakości wód podziemnych lub powierzchniowych; w przypadku możliwości technicznej podłączenia się do gminnego systemu kanalizacji sanitarnej należy wprowadzić zakaz indywidualnego wprowadzania ścieków oczyszczonych do gruntu i wód powierzchniowych; ograniczenie zanieczyszczenia jezior biogenami i innymi substancjami poprzez odpowiednie kształtowanie ich zlewni (tworzenie stref buforowych, włączanie się w proces planowania inwestycji stwarzających potencjalne zagrożenie dla wód Parku)
5	Zanieczyszczenie powietrza	Ocieplanie budynków, modernizacja systemów ogrzewania na wykorzystujące bardziej przyjazne dla środowiska nośniki energii, w szczególności odnawialne jej źródła
6	Zanieczyszczenie powierzchni ziemi	Zbiórka, segregacja i wywóz odpadów stałych

Zagrożenia zewnętrzne potencjalne

Lp.	Identyfikacja zagrożeń	Sposób eliminacji lub ograniczania zagrożeń
1	Przerwanie powiązań przyrodniczych Parku z otoczeniem	Przeciwdziałanie powstawaniu zwartej i rozproszonej zabudowy w istniejących korytarzach ekologicznych (uzgadnianie studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego), łączących Park z otoczeniem, w korytarzach o znaczeniu krajowym, regionalnym i lokalnym, a w szczególności: Góry Dymaczewskie (Park) – Będlewo/Grzybno (Nadleśnictwo Konstantynowo), Góry Puszczykowskie (Park) – Wiórek (Nadleśnictwo Babki), Wypalanki (Park) – Krąplewo/Trzcielina (Park); wykonanie pod i nad trasami komunikacyjnymi przepustów i przejść (umożliwiających migrację zwierząt); poprowadzenie odcinka drogi krajowej S5 w okolicach wsi Krąplewo/Trzcielina oraz budowa odpowiednich przejść dla zwierząt (dużych i małych) na tym odcinku
2	Modernizacja linii kolejowej E59 relacji Poznań–Wrocław (poprzez zwiększenie prędkości)	Budowa przejść dla zwierząt i przepustów
3	Budowa drogi ekspresowej S5	Budowa przejść dla zwierząt

OPIS SPOSOBÓW OCHRONY CZYNNEJ EKOSYSTEMÓW, Z PODANIEM RODZAJU, ROZMIARU I LOKALIZACJI POSZCZEGÓLNYCH ZADAŃ

Działania ochronne na obszarach ochrony ścisłej

W ekosystemach leśnych

Lp.	Rodzaj zadań ochronnych	Rozmiar	Lokalizacja
1	Ochrona przeciwpożarowa	Modernizacja oraz utrzymanie na bieżąco przejezdności dróg pożarowych – według potrzeb	Drogi pożarowe zlokalizowane przy obszarach ochrony ścisłej
2	Remont urządzeń turystycznych	Naprawa, konserwacja i budowa tablic edukacyjno-informacyjnych – według potrzeb	Szlaki turystyczne zlokalizowane przy obszarach ochrony ścisłej

Działania ochronne na obszarach ochrony czynnej

W ekosystemach leśnych

Lp.	Rodzaj zadań ochronnych	Rozmiar	Lokalizacja ¹⁾
1	Odnowienia pod osłoną drzewostanów, odnowienia hałz i płazowin	Sadzenie drzew i krzewów zgodnie z docelowymi składami gatunkowymi określonymi na podstawie przyjętej klasyfikacji fitosocjologicznej zespołów roślinnych i ich korelacji z potencjalnymi typami siedliskowymi lasu na powierzchni – 5,49 ha	Oddziały: 19b, 165i, 168b, 177g, 189a, 185f, 187b
2	Dosadzanie drzew w uprawach leśnych (poprawki i uzupełnienia)	Sadzenie odpowiednich gatunków drzew i krzewów w uprawach leśnych w miejsce wypadłych sadzonek na powierzchni 2,62 ha oraz na uprawach, na których potrzeba dokonania poprawek wynika z przeprowadzonej oceny udatności	Oddziały: 15c, 19b, 36f, 51b, 52a, 57d, 58a, 112k, 123Kf, 128Ac działki: 227/5, 227/6, 227/7, w miejscach wynikających z oceny upraw
3	Pielęgnowanie upraw	Stwarzanie warunków do wzrostu i rozwoju upraw poprzez wykaszanie i motyczenie chwastów na uprawach na powierzchni 277,45 ha (w jednym roku lub corocznie)	Oddziały: 2d, 8i, k, n, 15c, 19b, 28Aa, 30g, 31a, 33d, 36b, f, 39f, 51b, 52a, 58a, 57d, 59a, 71a, b, 73k, 75i, 78Aj, 78Cd, 82j, 91C, 91Dl, 92a, 106f, 112k, 117k, l, 118Aa, c, f, 118Dd, 118Kl, 121, j, 123Kf, 127c, 128Aa, 142b, 155h, 160j, 163a, 165d, f, i, 167a, 168b, d, 170h, 174f, 177g, 179b, 181f, 182c, 185a, f, 186c, 187b, 189a, 192b, 198d, 210a, działki: 743/53, 227/5, 227/6, 227/7, 264/5

Lp.	Rodzaj zadań ochronnych	Rozmiar	Lokalizacja ¹⁾
4	Regulacja składu gatunkowego i struktury przestrzennej (czyszczenia wczesne)	Wycięcie drzew niepożądanych, w razie potrzeby ogławianie i obrączkowanie w uprawach i młodnikach w wieku 5–10 lat, na powierzchni 6,94 ha	Oddziały: 28Aa, 32h, 65d, 67a, 103a, 112i, 117d, 119a, 126j
5	Regulacja składu gatunkowego i struktury przestrzennej (czyszczenia późne)	Wycięcie drzew niepożądanych w młodnikach w wieku 11–20 lat, na powierzchni 15,57 ha	Oddziały: 10d, 28j, 40h, 65b,d, 91c, 118Dc, 122b, 126Ad, 211a, 221a,
6	Regulacja składu gatunkowego i zagęszczenia drzewostanów (trzebieże wczesne)	Wycinanie drzew mających niekorzystny wpływ na prawidłowy rozwój drzewostanu na powierzchni 7,15 ha, w drzewostanach w wieku 21–40 lat	Oddziały: 141h, 154Ak, 154Ar, 155a, 159h
7	Regulacja składu gatunkowego i zagęszczenia drzewostanów (trzebieże późne)	Wycinanie drzew mających niekorzystny wpływ na prawidłowy rozwój drzewostanu na powierzchni 457,32 ha w drzewostanach powyżej 40 lat	Oddziały: 1p, 1r,4b, 4m, 4n, 8b, 8c, 8f, 8g, 19a, 20a, 20c, 28i, 33b, 37d, 38d, 38f, 38g, 39c, 49c, 52b, 54c, 55a, 58a, 60a, 61b, 62f, 72b,74a, 77a, 77h, 77i, 78Ah, 79a,79b,79f, 80b, 85c, 85f, 85g, 85j, 91a, 91Ad, 91Bf, 91Cd, 91Cn, 91Cr, 95a, 97a, 110b, 114f, 114g, 114h, 115a, 117Kc, 118Da, 118Dc, 122b, 124Kc, 125Kc, 130a, 130b, 130c, 130f, 130g, 130h, 131c, 131f, 138a, 138d, 138f, 138g, 144a, 144c, 144d, 144f, 145a, 145b, 146a, 153b, 154Ab, 154Aj, 155b, 155c, 155d, 155g, 155i, 158a, 158b, 160i, 161i,161l, 161f, 162b, 162c, 162d, 162f,162g, 162j, 163l, 164g, 164r, 170a, 176g, 180d, 180b, 180c, 185j, 185k, 192Al
8	Przebudowa drzewostanów	Przebudowa drzewostanów mająca na celu zmianę gatunkową składu drzewostanu stosownie do siedliska, zmianę struktury biologicznej drzewostanu na powierzchni 21,23 ha	Oddziały: 165i, 187b, 198d
9	Utrzymanie stanu sanitarnego drzewostanów	Usunięcie według potrzeb z drzewostanu wywrotów i złomów, drzew opłanych przez kambio i ksylofagi oraz grzyby patogeniczne, które poprzez liczne występowanie zwiększają zagrożenie dla całego drzewostanu, powodując jego gwałtowny rozpad, zabieg nie dotyczy drzew dziuplastych, leżaniny i stojących drzew obumarłych – stanowiących drewno martwe/posusz ekologiczny	W miejscach faktycznego zagrożenia ustalonych na podstawie obserwacji terenowych
10	Usuwanie gatunków obcych	Mechaniczne usuwanie gatunków obcych z podsadzeniem gatunków stanowiących dla nich konkurencję: według potrzeb	W ramach wykonywanych zabiegów pielęgnacyjnych wyszczególnionych w pkt. 1 p. 5, 6, 7, 8, 9

Lp.	Rodzaj zadań ochronnych	Rozmiar	Lokalizacja ¹⁾
11	Likwidacja zagrożeń ze strony owadów	Prognozowanie występowania owadów zagrażających drzewostanom: ok. 210 prób, wyszukiwanie drzew zasiedlonych przez kambiofagi, korowanie surowca drzewnego, rozdrabnianie gałęzi i resztek po wyróbce drewna, wykładanie pułapek feromonowych – ok. 120 sztuk; wykonanie cięć przygodnych i sanitarnych: według potrzeb	W miejscach faktycznego zagrożenia ustalonych na podstawie obserwacji terenowych
12	Likwidacja zagrożeń ze strony grzybów pasożytniczych	Usuwanie drzew opanowanych, zagrażających trwałości drzewostanów, według potrzeb	W miejscach faktycznego zagrożenia ustalonych na podstawie obserwacji terenowych
13	Przeciwdziałanie szkodom powodowanym w drzewostanach przez jelenie i sarny	<ol style="list-style-type: none"> Wykonanie nowych ogrodzeń upraw leśnych przed zwierzętami, pow. grodzienia ok. 16,50 ha Naprawa istniejących grodzień do 88 km (w jednym roku lub corocznie) Indywidualne mechaniczne zabezpieczenie sadzonek, ok. 30 ha (w jednym roku lub corocznie) 	Oddział: 28Aa, 165i, 168b, 177g, 185f, 187b, 189a, 198d, 210a Istniejące ogrodzenia Oddział: 2b,c, 15c, 19b, 57d, 71a,b, 73k, 82a, 112a, 118Aa,c,f, 160j
14	Ochrona przeciwpożarowa	<ol style="list-style-type: none"> Konserwacja pasów przeciwpożarowych (mineralizacja) – na długości ok. 2,5 km (w jednym roku lub corocznie) Poszerzenie pasów przeciwpożarowych do 4 mb na długości ok. 1,25 km Modernizacja punktów czerpania wody – 2 punkty Utrzymanie na bieżąco przejezdności dróg pożarowych. Oczyszczenie terenów przyległych do dróg publicznych i szlaków turystycznych z materiałów łatwopalnych i pozostałości po wyróbce drewna na powierzchni ok. 21,50 ha (w jednym roku lub corocznie) Usuwanie nalotu drzew i krzewów pod liniami energetycznymi Naprawa i wymiana tablic, informujących o zagrożeniach pożarowych oraz oznakowanie dróg pożarowych Ustawienie tablic o zakazie wstępu do lasu według potrzeb wynikających ze stanu zagrożenia pożarowego Budowa nowych i naprawa starych rogatek w celu ograniczenia możliwości wjazdu pojazdów do lasu – ok. 102 szt. (w jednym roku lub corocznie) Utrzymanie dróg umożliwiających dojazd wozów straży pożarnej do siedlisk naturalnych 	Teren całego Parku w strefie ochrony czynnej

W ekosystemach wodnych

Lp.	Rodzaj zadań ochronnych	Rozmiar	Lokalizacja
11	Ograniczenie odpływu wód powierzchniowych	Poprawa stosunków wodnych poprzez regulację poziomu wód płynących rz. Trzebawki, Samicy oraz rowów melioracyjnych przy wykorzystaniu istniejących urządzeń melioracyjnych, ich modernizację, budowę nowych, konserwację koryta oraz retencję wody, w tym w ramach kompensacji przyrodniczej (Decyzja MŚ nr DL.pn-4102-307/23084/13/wb ²)	Oddziały: 122Af, 125Ak, 126Ac, 126Ba, 127Ac, 127Ba, 127Bb, 127Ca, 127Db, 128k, 133Aa, 135Aa, 193Ab, 135Ab, 202n, 207a, 209
22	Zapobieganie zanieczyszczeniu wód i degradacji ekosystemów wodnych	Utrzymywanie i konserwowanie własnych oczyszczalni ścieków – według potrzeb; monitorowanie stanu ekosystemów wodnych; wykrywanie ewentualnych zagrożeń oraz podejmowanie kroków zmierzających do ich usunięcia; analizowanie i opiniowanie inwestycji wpływających na stan środowiska wodnego Parku; sprzątanie śmieci z brzegów jezior i rzek na obszarze Parku	Osady leśne: Wiry, Wypalanki, Jezioro, Górka, Jarosławiec, Łódź, Kątnik i Rusałka oraz wszystkie ekosystemy wodne Parku
33	Eliminacja z ichtiofauny gatunków obcych; bioregulacja ekosystemów wodnych poprzez ograniczanie sukcesji ryb karpiowatych (zwłaszcza leszcza, płoci i krąpia), zarybienia oraz inne działania wpływające na poprawę różnorodności i struktury gatunkowej fauny i flory wodnej	Odłowy kontrolno-regulacyjne na jeziorach, z zastosowaniem tradycyjnych narzędzi rybackich i technik połowu – do 15 t ryb rocznie; zarybienie wód Parku gatunkami takimi, jak m.in.: szczupak, węgorz, sum, sandacz, lin, karaś pospolity w celu poprawy różnorodności biologicznej oraz struktury ichtiofauny, zdominowanej przez leszcza, płoc i krąpia; ilość wprowadzanego materiału zarybieniowego do 3000 kg rocznie; dopuszcza się stosowanie różnych sortymentów materiału zarybieniowego oraz wymianę ryb między jeziorami w obrębie Parku; dopuszcza się połów tarlaków w Parku w celu uzyskania materiału do zarybienia własnych wód; tarlaki lub uzyskane z nich produkty płciowe mogą być przekazane do zewnętrznych podmiotów w celu wylęgu i dalszego podchowu, możliwe jest również uzyskiwanie tego materiału w Parku; prześwietlanie litoralu (wykaszanie części roślinności szuwarowej) w celu tworzenia siedlisk dla roślinności zanurzonej, miejsc bytowania i rozrodu ryb oraz innych organizmów wodnych – fragmenty do 500 m ² – wg potrzeb; wykonywanie krześlisk dla ryb – wg potrzeb	Jeziora objęte ochroną czynną

Lp.	Rodzaj zadań ochronnych	Rozmiar	Lokalizacja
44	Ochrona i inwentaryzacja rodzimych gatunków fauny i flory wodnej; monitorowanie stanu zdrowotnego ryb	Wykonywanie wizji terenowych i połów inwentaryzacyjno-kontrolnych na wodach Parku, badanie zdrowotności ryb (corocznie)	Ekosystemy wodne WPN
55	Rewitalizacja Jeziora Góreckiego	Prowadzenie rekultywacji jeziora z wykorzystaniem aeratora pulweryzacyjnego zasilanego energią wietrzną oraz mobilnego aeratora w celu natleniania wody, ograniczenia ilości substancji biogennych poprzez wykonanie zabiegów inaktywacji fosforu przy użyciu koagulantu oraz uruchomienia procesów samoczyszczania jeziora w celu poprawy jakości wody; kształtowania, odtwarzania i utrzymania właściwej struktury gatunkowej fauny i flory wodnej	Jezioro Góreckie

Inne, według specyfikacji Parku

Lp.	Rodzaj zadań ochronnych	Rozmiar	Lokalizacja ¹⁾
1	Konserwacja leśnych mogił z okresu Wiosny Ludów i II wojny światowej	Zadanie realizowane przez Park – według potrzeb	Oddziały: 69,75, 185
2	Budowa i remont urządzeń turystycznych	Coroczna naprawa i konserwacja lub budowa nowej infrastruktury turystycznej, w tym wiat, zadaszeń, ławostolów, ławek, punktów widokowych, ogrodzeń, oznakowań, drogowskazów na węzłach komunikacyjnych, tablic edukacyjno-informacyjnych	Szlaki turystyczne i obiekty zlokalizowane przy szlakach turystycznych, polach wypoczynkowych i parkingach na terenie całego Parku
3	Odtworzenie siedliska priorytetowego – muraw napiaskowych na terenie Ozu Budzyńskiego	Usuwanie niepożądanego roślinności (drzewiastej i krzewiastej), w tym gatunków obcych inwazyjnych z powierzchni 1,7 ha z wywiezieniem biomasy oraz uprzątnięciem terenu	Oddział: 91D-s
4	Zarządzanie Planem Ochrony Wielkopolskiego Parku Narodowego i informacją przyrodniczą	Budowa wewnętrznej sieci informatycznej (światłowodowej) wraz z przyłączeniem zewnętrznym	Obwody ochronne WPN wraz Dyrekcją WPN, przejście dla zwierząt nad drogą krajową nr 5

Sposoby ochrony czynnej na obszarach ochrony krajobrazu**W ekosystemach leśnych**

Lp.	Rodzaj zadań ochronnych	Rozmiar	Lokalizacja ¹⁾
1	Utrzymanie stanu sanitarnego drzewostanów (spowolnienie rozpadu drzewostanów)	1. Usunięcie według potrzeb z drzewostanu wywrotów i złomów, drzew opanowanych przez kambio- i ksylofagi oraz grzyby patogeniczne, które poprzez liczne pojawienie zwiększają zagrożenie dla całego drzewostanu 2. Zabieg nie dotyczy drzew dziuplastych, leżaniny i stojących drzew obumarłych – stanowiących drewno martwe/posusz ekologiczny	W miejscach faktycznego zagrożenia

W nieleśnych ekosystemach lądowych

Lp.	Rodzaj zadań ochronnych	Rozmiar	Lokalizacja ¹⁾
1	Wykup gruntów prywatnych i wymiana gruntów	Wykupy gruntów obcej własności na terenie Parku wynikające z potrzeb, w ramach ustawowego prawa pierwokupu	W miejscach faktycznych potrzeb
2	Produkcja materiału sadzeniowego	Powierzchnia całkowita 6,89 ha, produkcyjna 3,71 ha	Szkółka w Jarosławcu oddz. 112b
3	Ograniczenie szkód wyrządzanych przez zwierzęta w uprawach rolnych	Zabezpieczanie upraw rolnych przed szkodami wyrządzanymi przez zwierzęta: zakup środków odstraszających i grodzenie pól – według potrzeb	Uprawy rolne w granicach strefy ochrony krajobrazowej Parku
4	Ochrona przeciwpożarowa	1. Utrzymanie na bieżąco przejeźdźności dróg pożarowych – według potrzeb 2. Porządkowanie terenów przyległych do dróg publicznych i szlaków turystycznych z materiałów łatwopalnych – według potrzeb 3. Usuwanie nalotu drzew i krzewów pod liniami energetycznymi – według potrzeb 4. Naprawa i wymiana tablic, informujących o zagrożeniach pożarowych oraz oznakowanie dróg pożarowych – według potrzeb 5. Ustawienie tablic o zakazie wstępu do lasu – według potrzeb wynikających ze stanu zagrożenia pożarowego 6. Kontynuowanie współpracy z Jednostką Ratowniczo-Gaśniczą w Mosinie, Regionalną Dyрекcją Lasów Państwowych w Poznaniu, Komendą Miejską PSP w Poznaniu jako wiodącą w zakresie prewencji i udziału w akcjach bezpośrednich na obszarze Parku	Teren całego Parku w strefie ochrony krajobrazowej

Lp.	Rodzaj zadań ochronnych	Rozmiar	Lokalizacja ¹⁾
5	Ochrona gatunków ptaków wyprawdzających legi w ekosystemach półnaturalnych, aktualnie użytkowanych jako łąki	Stosowanie zabiegów agrotechnicznych mających na celu trwałe utrzymanie ekosystemów łąkowych, stanowiących tereny legowe ptaków	Corocznie: wykaszanie ręczne lub mechaniczne z usunięciem siana, przestrzeganie zapisów umów (zakaz stosowania przyorywania, wałowania, dosiewu nasion itp.), zachowanie techniki koszenia od środka łąki do zewnątrz – dla łąk stanowiących tereny legowe ptaków, najwyżej jeden pokos rocznie po 15 czerwca, dla pozostałych dwa (pierwszy po 15 maja); łączna powierzchnia 147,79 ha
6	Zalesienia gruntów użytkowanych rolniczo	14,86 ha	Oddziały: 28Aa, 118Aa,c,f, 210a

OPIS SPOSOBÓW CZYNNEJ OCHRONY GATUNKÓW ROŚLIN I ZWIERZĄT

Obszary ochrony czynnej

Ochrona gatunków roślin

Lp.	Nazwa gatunku	Rodzaj zadań ochronnych	Opis sposobów ochrony
1	Gatunki dziko występujących roślin wymienionych w rozporządzeniu ministra właściwego do spraw środowiska wydanym na podstawie art. 48 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody	Monitorowanie stanowisk gatunków roślin podlegających ochronie oraz zabezpieczenie ich przed zniszczeniem	Stosownie do gatunku i stopnia zagrożenia
2	Kruszczyk błotny, goździk pyszny, goryczka wąskolistna, starodub łąkowy, mieczyk dachówkowaty, storczyki	Monitoring występowania	Corocznie: utrzymanie ekosystemu łąkowego w oddz. 208 r,t w celu ochrony wskazanych gatunków roślin, podcinanie gałęzi drzew sąsiadujących z łąką na powierzchni: 1,47 ha
3	Wężymord stepowy, dzwonek boloński	Monitoring występowania	1. Corocznie: utrzymanie zbocza kserotermicznego w oddz. 135g w celu ochrony chronionych gatunków roślin 2. Wycięcie części krzewów i podrostu, wyniesienie poza zbocze, podkrzesanie gałęzi, na powierzchni 1 ha

Lp.	Nazwa gatunku	Rodzaj zadań ochronnych	Opis sposobów ochrony
4	Kostrzewa ametystowa Mieczyk dachówkowaty Kosaciec syberyjski Starodub łąkowy Wężymord stepowy Fiołek mokradłowy	Zbiór nasion i wegetatywnych części roślin do hodowli ex situ, przenoszenie gatunków na nowe dogodne dla nich stanowiska w granicach WPN	Ręczny zbiór nasion oraz wegetatywnych części roślin do rozmnażania i hodowli w warunkach kontrolowanych w celu odtwarzania i zasilania populacji naturalnych osobnikami pochodzącymi z hodowli

Ochrona gatunków zwierząt

Lp.	Nazwa gatunku	Rodzaj zadań ochronnych	Opis sposobów ochrony
1	Sarna, jeleń, dzik	Utrzymanie liczebności populacji zwierząt na ustalonym poziomie (teren całego Parku), według stanu na dzień 31.12.2013: jelenie – 60 osobników sarny – 400 osobników dziki – 100 osobników monitoring występowania	Odstrzały redukcyjne zwierząt zgodnie z planem redukcji – utrzymanie właściwej struktury populacji
2	Daniel	Monitoring występowania gatunku obcego, introdukowanego przez obwody łowieckie graniczące z Parkiem	Odstrzały redukcyjne zwierząt na podstawie ustawy z dnia 13 października 1995 roku – Prawo łowieckie, zgodnie z planem redukcji – eliminacja gatunku obcego
3	Ptaki	Zachowanie siedlisk i polepszanie warunków bytowych zwierząt	1. Ochrona drzew dziuplastych 2. Wywieszenie 442 sztuk skrzynek lęgowych dla ptaków 3. Wykaszenie łąk 4. Odstrzały redukcyjne lisa, jenota i norki amerykańskiej na podstawie ustawy z dnia 13 października 1995 roku – Prawo łowieckie (Dz.U. z 2005 nr 127, poz. 1066, z późn.zm.)
4	Nietoperze	Zachowanie siedlisk i polepszanie warunków bytowych zwierząt	1. Pozostawianie odpowiednio urządzonych piwnic oraz budynków drewnianych lub ich części dla zachowania środowiska bytowania innych grup organizmów 2. Wywieszenie 98 sztuk skrzynek dla nietoperzy

Lp.	Nazwa gatunku	Rodzaj zadań ochronnych	Opis sposobów ochrony
5	Gatunki dziko występujących zwierząt objętych ochroną gatunkową, zgodnie z rozporządzeniem ministra właściwego do spraw środowiska wydanym na podstawie art. 49 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody	Monitorowanie gatunków zwierząt podlegających ochronie oraz zabezpieczenie przed zniszczeniem miejsc ich występowania i rozrodu	Stosownie do biologii gatunku i stopnia zagrożenia populacji
6	Gatunki dziko występujących zwierząt wymienionych w rozporządzeniu ministra właściwego do spraw środowiska wydanym na podstawie art. 49 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody oraz gatunki zwierząt łownych wymienionych w rozporządzeniu ministra właściwego do spraw środowiska wydawanym na podstawie art. 5 ustawy z dnia 13 października 1995 roku – Prawo łowieckie	Monitoring przejścia dla zwierząt nad drogą krajową nr 5 Poznań–Wrocław	Zestaw obserwacyjny, stosownie do biologii gatunku i stopnia zagrożenia populacji
7	Lisy	Szczepienia przeciw wściekliznie	Decyzja Wielkopolskiego Wojewódzkiego Lekarza Weterynarii na podstawie ustawy z dnia 11 marca 2004 roku o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (Dz.U. z 2008 nr 213, poz. 1342, z późn. zm.), w ramach Krajowego Programu Zwalczania Wścieklizny u Lisów Wolnożyjących realizowanego w cyklu 10-letnim
8	Jelenie i sarny	Wykładanie pokarmu w miejscach bytowania zwierzyny w okresie niedostępności żeru naturalnego, celem odciążenia jeleniowatych i minimalizacji nasilających się szkód w uprawach leśnych	Wyłożenie 200 t karmy w miejscach faktycznego bytowania zwierząt

Obszar ochrony krajobrazowej**Ochrona gatunków roślin**

Lp.	Nazwa gatunku	Rodzaj zadań ochronnych	Opis sposobów ochrony
1	Gatunki dziko występujących roślin wymienionych w rozporządzeniu ministra właściwego do spraw środowiska wydanym na podstawie art. 48 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody	Monitorowanie stanowisk gatunków roślin podlegających ochronie oraz zabezpieczenie ich przed zniszczeniem	Stosownie do gatunku i stopnia zagrożenia

Ochrona gatunków zwierząt

Lp.	Nazwa gatunku	Rodzaj zadań ochronnych	Opis sposobów ochrony
1	Rzadkie i zagrożone gatunki zwierząt	Ograniczenie liczebności drapieżników w obrębie gatunków stanowiących zagrożenie dla populacji zwierząt rzadkich i zagrożonych	Odstrzały redukcyjne lisa, jenota i norki amerykańskiej na podstawie ustawy z dnia 13 października 1995 roku – Prawo łowieckie
2	Sarna, jeleń, dzik	1. Utrzymanie liczebności populacji zwierząt na ustalonym poziomie (grunty rolne w granicach Parku), określonym w części I.B. lp.1 2. Monitoring występowania	1. Stosowanie środków odstraszających 2. Redukcja liczebności oraz kształtowanie właściwej struktury wiekowej i płciowej, zgodnie z planem redukcji 3. Odstrzały redukcyjne zwierząt na podstawie ustawy z dnia 13 października 1995 roku – Prawo łowieckie
3	Lisy	Szczepienia przeciw wściekliznie	Decyzja Wielkopolskiego Wojewódzkiego Lekarza Weterynarii na podstawie ustawy z dnia 11 marca 2004 roku o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (Dz.U. z 2008 nr 213, poz. 1342, z póź. zm.), w ramach Krajowego Programu Zwalczania Wścieklizny u Lisów Wolnożyjących realizowanego w cyklu 10 letnim.
4	Daniele	Monitoring występowania gatunku obcego, introdukowanego przez obwody łowieckie graniczące z Parkiem	Odstrzały redukcyjne zwierząt na podstawie ustawy z dnia 13 października 1995 roku – Prawo łowieckie, zgodnie z planem redukcji

WSKAZANIE OBSZARÓW OBJĘTYCH OCHRONĄ ŚCISŁĄ, CZYNNĄ ORAZ KRAJOBRAZOWĄ (WEDŁUG DZIAŁEK EWIDENCYJNYCH – STAN NA MAJ 2013)

Rodzaj ochrony	Lokalizacja ¹⁾	Powierzchnia ogółem w ha
Ochrona ścisła	Ochroną objęte są działki położone na terenach miejscowości: Trzciel (działka nr 330), Rosnówko-Walerianowo (działki nr 382, 408), Wiry (działki nr 792, 802), Jeziory (działki nr 126, 129, 136, 141, 147, 148, 154, 164, 165), Trzebaw (działki nr 362, 363, 375, 378, 379, 387, 389, 390, 416, 421, 423, 427, 432), Mosina (działka nr 3171), Puszczykowo (działka nr 2161/2), Puszczykowo Stare (działki nr 757, 778, 791, 798), Sęszew (działki nr 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054).	260 ha
Ochrona czynna	Ochroną objęte są działki położone na terenach miejscowości: Konarzewo (działki nr 594, 595, 596), Trzciel (działki nr 330, 332, 334, 337, 338, 342, 64/2, 82/2, 119/10, 119/21), Chomęcice (działka nr 534), Komorniki (działki nr 595, 596, 7511, 594/1), Łęczycza (działki nr 283, 284, 285, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 214/1, 214/2), Rosnowo-Szreniawa (działki nr 49, 50, 52, 53, 51/2), Rosnówko Walerianowo (działki nr 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 373, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 386, 387, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408), Wiry (działki nr 718, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 773, 774, 775, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 793, 795, 796, 797, 799, 800, 801, 804, 806, 807, 808, 809, 811, 819, 820, 624/97, 624/98, 713/10, 715/2, 717/18, 719/4, 743/53, 776/1, 776/2, 776/3, 791/1, 791/2, 791/3, 805/1, 805/2, 805/3), Dymaczewo Nowe (działka nr 318), Dymaczewo Stare (działki nr 338, 339, 340, 341, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 372), Jeziory (działki nr 124, 125, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 166), Krosinko (działki nr 20, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 331, 332, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 62/3), Dębienko (działki nr 412, 413, 414, 415, 416, 417, 419, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 418/1, 418/2), Kraplewo (działki nr 90, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 316, 317, 288/4), Łódź (działki nr 229, 50/2, 51/1), Trzebaw (działki nr 101, 118, 121, 123, 204, 206, 212, 216, 218, 220, 222, 224, 225, 250, 251, 252, 260, 268, 269, 270, 276, 278, 290, 292, 295, 316, 319, 320, 349, 350, 351, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 415, 416, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 429, 430, 431, 433, 434, 435, 437, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 467, 468, 94/2, 112/7, 113/3, 119/1, 119/2, 208/1, 208/2, 227/5, 227/6, 227/7, 245/4, 245/6, 259/1, 262/2, 262/3, 262/4, 264/4, 264/5, 265/2, 266/5, 266/6, 274/1, 277/4, 287/1, 289/1, 321/2, 321/4, 321/5, 414/1, 414/2, 414/3, 428/1, 428/2, 438/1, 438/2, 453/1, 453/2), Witobel (działki nr 343, 344, 345, 346, 347), Mosina (działki nr 3164, 3165, 3166, 3167, 3168, 3169, 3171, 3174, 3175, 3176, 3177, 3178, 3179, 3180, 3181, 3182, 3183, 3184, 3186, 3187, 3188, 3189, 3190, 3191), 2155, 2158, 2159, 2163, 2164, 2165, 2166, 2171, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2184, 2185, 2187, 2188, 2156/1, 2156/2, 2157/1, 2157/2, 2160/1, 2160/2, 2160/3, 2161/1, 2161/2, 2162/1, 2162/2, 2186/1, 2186/2, 2189/2, 2189/3, 2190/1, 2190/2),	4 789 ha

Rodzaj ochrony	Lokalizacja ¹⁾	Powierzchnia ogółem w ha
Ochrona czynna cd.	Puszczykowo Stare (działki nr 756, 757, 758, 760, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 71/2, 759/1, 759/2), Stęszew (działki nr 2047, 2055, 2056, 2057).	4 789 ha
Ochrona krajobrazowa	Tereny w granicach Wielkopolskiego Parku Narodowego znajdujące się w jego wieczystym użytkowaniu – ochroną objęte są działki położone w obrębie miejscowości: Trzcielina (działki nr 82/4, 82/6, 86/2, 86/3, 119/12, 119/13, 119/14, 119/15, 119/17, 119/18, 119/19, 119/20, 119/3, 119/5, 119/6, 119/8), Chomęcice (działka nr 533), Łęczycza (działki nr 287, 288, 290, 294, 298, 214/2), Rosnowo–Szreniawa (działki nr 42, 36/9, 39/4, 19/1), Rosnowko–Walerianowo (działki nr 290, 388), Wiry (działki nr 631, 739, 781, 797, 798, 803, 624/116, 624/124, 624/125, 624/126, 624/127, 624/128, 624/58, 624/75, 624/76, 624/77, 624/89, 719/4, 737/25, 740/2, 743/51, 743/55, 759/3), Dymaczewo Stare (działki nr 345, 355, 367, 370, 371), Jezioro (działki nr 150, 160), Dębienko (działki nr 417, 427, 430), Łódź (działki nr 60/2, 62/1, 62/2), Trzebowa (działki nr 93, 95, 96, 115, 120, 122, 229, 255, 268, 291, 293, 296, 323, 325, 348, 372, 405, 421, 433, 92/1, 92/3, 94/1, 94/3, 112/6, 113/2, 114/2, 116/1, 116/2, 116/3, 116/4, 116/5, 119/3, 207/1, 211/1, 215/1, 227/8, 245/2, 245/3, 245/5, 248/3, 259/1, 262/4, 264/6, 266/6, 272/1, 272/2, 272/3, 274/1, 289/1, 313/1), Mosina (działki nr 3164, 3170, 3174, 3176, 3183), Puszczykowo (działki nr 2170, 2154/1, 2154/2, 2154/3, 2154/4, 2183/1, 2183/2, 2183/3, 2183/6, 2183/7), Stęszew (działka nr 2052).	1 547 ha
Ochrona krajobrazowa	Tereny w granicach Wielkopolskiego Parku Narodowego znajdujące się w użytkowaniu prywatnym oraz w innym zarządzie – ochroną objęte są działki położone na terenach miejscowości: Konarzewo (działki nr 582, 583, 584/2, 584/3, 584/5, 584/6, 585/1, 585/2, 585/3, 586/1, 586/2, 586/3, 586/5, 586/6), Trzcielina (działki nr 84, 110, 82/3, 82/5, 82/7, 119/11, 119/7, 119/9, 125/10, 125/11, 125/6, 125/7, 125/8, 125/9), Chomęcice (działki nr 509, 510, 532, 242/1, 242/3, 242/4, 269/4, 511/1, 511/2, 514/2, 514/3, 514/4), Komorniki (działki nr 563, 564, 566, 569, 570, 573, 574, 577, 578, 581, 582, 585, 1054/11, 1054/12, 1054/4, 1054/8, 1054/9), Łęczycza (działki nr 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 211, 212, 213, 220, 221, 222, 228, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 243, 244, 245, 246, 262, 438, 17/1, 25/1, 17/2, 25/3, 25/5, 207/6, 208/1, 208/2, 209/1, 209/3, 209/4, 210/2, 210/3, 210/4, 212/1, 212/2, 224/4, 224/5, 225/3, 225/6, 225/7, 225/8, 225/9, 226/1, 226/2, 227/2, 227/3, 227/4, 227/5, 229/2, 247/2, 250/3, 250/4, 251/2, 254/2, 255/2, 258/2, 260/2), Rosnowo–Szreniawa (działki nr 38, 41, 43, 36/3, 39/2, 39/3, 40/1, 40/2, 40/3, 19/2, 20/2), Rosnowko–Walerianowo (działki nr 193, 289, 291, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 340, 385, 409, 292/1, 292/3, 292/4), Wiry (działki nr 329, 335, 338, 629, 630, 633, 637, 709, 710, 716, 736, 741, 772, 792, 802, 334/1, 334/2, 334/3, 334/4, 334/5, 339/1, 341/3, 523/2, 524/3, 524/4, 525/4, 528/4, 529/4, 531/4, 533/4, 536/1, 536/2, 571/1, 571/2, 575/1, 575/2, 576/2, 578/1, 578/2, 721/2, 738/2, 743/30, 743/32, 743/33, 743/34, 743/35, 743/36, 743/37, 743/38, 743/39, 743/40, 743/41, 743/42, 743/43, 743/47, 743/48, 743/49, 743/54, 759/1, 759/2), Jezioro (działki nr 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 127), Krosinko (działki nr 14, 26, 31, 92, 334, 30/2, 63/5, 63/6, 30/1, 29/3, 29/5, 63/14), Wiórek (działki nr 1, 2), Dębienko (działki nr 395, 397, 404, 406), Krąplewo (działki nr 83, 286, 291, 306, 310, 312, 313, 314, 85/2), Łódź (działki nr 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 34, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48, 49, 55, 56, 66, 67, 80, 81, 82, 218, 220, 30/2, 33/2, 33/3, 33/4, 35/1, 35/2, 37/1, 37/3, 37/4, 45/1, 45/2, 45/3, 45/4, 50/1, 51/2, 52/1, 52/2, 52/3, 52/4, 52/5, 53/2, 53/3, 53/4, 54/1, 54/2, 57/1, 57/2, 58/1, 58/3, 58/4, 59/2, 59/3, 59/4, 60/1, 61/1, 61/2, 61/3, 63/1, 63/2, 64/1, 64/2, 65/1, 65/2, 68/1,	1001 ha

Rodzaj ochrony	Lokalizacja ¹⁾	Powierzchnia ogółem w ha
Ochrona krajobrazowa	68/2, 69/2, 69/3, 69/4, 70/2, 70/3, 70/4, 71/1, 71/2, 72/1, 72/2, 73/1, 73/2, 74/1, 74/2, 75/2, 75/3, 75/4, 76/1, 76/2, 77/2, 77/3, 77/4, 78/1, 78/2, 78/3, 79/2, 79/3, 79/4, 79/5, 83/4, 83/5, 83/6, 84/4, 84/6, 84/7, 84/9, 84/11, 84/12, 86/1, 87/1, 13/1, 29/1, 30/1, 13/2, 13/3, 13/4, 13/5, 13/6, 13/7, 8/1, 8/2, 8/3, 8/4, 8/5, 8/6, 8/7, 8/8, 8/9, 8/10, 8/11, 8/12, 8/13, 13/8, 8/14, 8/15, 8/16, 13/9, 13/10, 13/11, 29/2, 171/1, 171/2, 171/3, 171/4, 219/1, 234/2, 234/3, 234/4, 85/18), Trzebnaw (działki nr 2, 3, 7, 9, 11, 13, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 59, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 83, 89, 91, 97, 102, 104, 111, 117, 126, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 157, 159, 161, 162, 163, 164, 177, 178, 184, 219, 228, 232, 254, 256, 263, 267, 273, 294, 300, 301, 302, 304, 306, 308, 311, 322, 324, 329, 330, 331, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 341, 344, 345, 346, 353, 354, 355, 417, 436, 463, 464, 466, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 53/1, 53/2, 53/3, 53/4, 53/5, 53/6, 53/7, 58/1, 58/2, 58/3, 60/2, 60/3, 61/2, 61/3, 71/1, 74/3, 74/4, 76/1, 76/2, 77/1, 77/2, 77/3, 78/5, 79/1, 79/3, 80/1, 80/2, 80/4, 80/5, 81/2, 81/3, 81/4, 85/1, 86/1, 87/2, 87/3, 87/4, 88/1, 88/2, 90/1, 90/3, 90/4, 90/5, 90/6, 90/8, 90/9, 92/2, 99/2, 99/3, 99/4, 1/1, 1/2, 18/1, 25/1, 25/2, 25/3, 4/5, 4/6, 4/7, 4/8, 4/9, 4/10, 4/11, 4/12, 4/13, 4/14, 4/15, 4/16, 4/17, 4/18, 4/19, 4/20, 25/4, 5/3, 5/4, 5/5, 5/6, 5/7, 5/8, 5/11, 5/12, 5/13, 5/14, 5/15, 5/16, 5/17, 5/20, 5/21, 5/22, 5/23, 5/24, 25/5, 6/1, 6/3, 6/4, 6/5, 25/6, 25/7, 10/1, 10/2, 12/1, 12/3, 103/1, 103/2, 105/13, 105/14, 105/15, 105/16, 105/18, 105/19, 105/20, 105/21, 105/22, 105/23, 105/28, 105/29, 105/3, 105/30, 105/31, 105/32, 105/33, 105/6, 105/7, 105/8, 112/2, 112/3, 114/1, 124/1, 124/2, 124/4, 124/5, 124/6, 125/1, 127/1, 127/2, 128/1, 128/2, 131/1, 131/2, 144/2, 144/3, 144/4, 145/1, 146/1, 146/2, 156/2, 156/3, 158/1, 158/2, 160/1, 160/3, 160/4, 165/2, 166/1, 166/2, 167/1, 167/2, 168/1, 168/2, 169/1, 169/2, 170/1, 170/2, 171/2, 171/5, 171/6, 171/7, 171/8, 173/1, 173/2, 174/1, 174/2, 175/1, 176/2, 179/1, 179/2, 180/1, 180/2, 181/1, 181/2, 182/10, 182/11, 182/12, 182/13, 182/14, 182/3, 182/5, 182/6, 182/9, 185/1, 185/3, 185/4, 186/1, 186/2, 186/2, 209/1, 227/1, 227/2, 227/3, 227/4, 264/1, 264/3, 266/1, 266/2, 266/3, 303/1, 303/10, 303/11, 303/12, 303/13, 303/14, 303/15, 303/16, 303/17, 303/2, 303/3, 303/4, 303/5, 303/6, 303/7, 303/8, 303/9, 305/1, 305/2, 305/3, 307/1, 307/3, 307/4, 307/5, 307/6, 307/8, 307/9, 309/1, 309/2, 310/1, 310/2, 328/3, 328/4, 328/5, 332/2, 332/3, 340/1, 340/2, 465/1, 465/2), Witobel (działki nr 244, 245, 248, 249, 252, 253, 254, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 266, 267, 268, 269, 271, 275, 276, 277, 279, 246/1, 246/3, 246/4, 246/5, 246/6, 247/1, 250/1, 250/2, 250/3, 251/1, 251/10, 251/11, 251/12, 251/2, 251/3, 251/5, 251/6, 251/7, 251/9, 255/1, 255/2, 255/3, 255/4, 255/6, 255/7, 265/1, 265/2, 270/1, 270/10, 270/12, 270/13, 270/14, 270/16, 270/17, 270/18, 270/19, 270/2, 270/20, 270/21, 270/22, 270/23, 270/3, 270/4, 270/5, 270/6, 270/7, 270/8, 270/9, 274/11, 274/12, 274/3, 274/4, 274/5, 274/6, 274/7, 274/9, 280/2, 280/3, 280/4, 281/10, 281/11, 281/12, 281/13, 281/14, 281/15, 281/16, 281/17, 281/18, 281/19, 281/20, 281/22, 281/23, 281/25, 281/26, 281/28, 281/29, 281/31, 281/32, 281/33, 281/34, 281/35, 281/36, 281/37, 281/38, 281/39, 281/40, 281/41, 281/42, 281/44, 281/46, 281/48, 281/50, 281/51, 281/6, 281/7, 281/8, 281/9), Lasek (działka nr 99), Mosina (działki nr 63, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 156, 161, 162, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 231, 235, 36/1, 108/1, 108/2, 121/1, 129/1, 129/6, 129/7, 129/8, 129/9, 132/2, 132/3, 132/4, 132/5, 138/1, 138/2, 155/2, 155/3, 155/4, 157/3, 160/10, 160/11, 160/12, 160/13, 160/14, 160/15, 160/16, 160/2, 160/6, 160/7, 160/8, 160/9, 163/2, 163/4, 164/1, 164/4, 165/1, 165/4, 165/5, 165/6, 168/1, 169/2, 177/2, 177/3, 177/4, 177/5, 177/6, 178/1, 178/2, 228/2, 228/3, 228/4, 229/1, 229/2, 229/3, 230/2, 230/3, 230/4, 230/5, 261/2, 284/1, 287/1),	1001 ha

Rodzaj ochrony	Lokalizacja ¹⁾	Powierzchnia ogółem w ha
Ochrona krajobrazowa cd.	Puszczykowo (działki nr 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 573, 1067, 1111, 1112, 1113, 1652, 1804, 2126, 2134, 2145, 2147, 2148, 2167, 2168, 2169, 2172, 2191, 16/2, 2110/1, 2110/3, 2110/4, 2110/5, 2112/1, 2112/3, 2112/5, 2112/6, 2112/8, 2112/9, 2112/10, 2112/11, 2112/12, 2128/1, 2128/3, 2128/4, 2129/1, 2129/3, 2129/4, 2183/4, 2183/5, 1068/1, 2112/13, 557/3, 721/5), Puszczykowo Stare (działki nr 22, 519/1, 519/2, 519/3, 519/4, 525/2, 752/5).	1001 ha
Razem	–	7597 ha

MIEJSCA UDOSTĘPNIANE W CELACH NAUKOWYCH, TURYSTYCZNYCH ORAZ MAKSYMALNA LICZBA OSÓB MOGĄCYCH JEDNOCZEŚNIE PRZEBYWAĆ W TYCH MIEJSCACH

Miejsca udostępniane w celach naukowych

Lp.	Miejsca udostępniane ¹⁾	Maksymalna liczba osób mogących przebywać jednocześnie w danym miejscu
1	Teren całego Parku	Bez limitu

Miejsca udostępniane w celach turystycznych

Lp.	Miejsca udostępniane ¹⁾	Maksymalna liczba osób mogących przebywać jednocześnie w danym miejscu
11	Stacja turystyczna w Osowej Górze, oddz. 91Cw	200
22	Stacja turystyczna w Jarosławcu, oddz. 110c	100
33	Stacja turystyczna w Puszczykowie, oddz. 19d	50
44	Parking samochodowy – Obwód Ochronny Puszczykowo, oddz. 12i, 19d	100
55	Parking samochodowy – Obwód Ochronny Jezioro, oddz. 84b, 75f	300
66	Parking samochodowy – Obwód Ochronny Wiry, oddz. 94a	300
77	Parking samochodowy – Obwód Ochronny Wiry 103a, 104a,c, 116Aa	150

Miejsca udostępniane w celach rekreacyjnych

Lp.	Miejsca udostępniane ¹⁾	Sposoby udostępniania
11	Stacja turystyczna z polem biwakowym w Wypalankach, oddz. 166 d,f	Parking dla samochodów, zadaszenia, ławki, stoły, miejsce na ognisko, miejsce biwakowe
2	Jezioro Łódzko-Dymaczewskie, oddz. 135Aa,b	Żeglowność – (kluby żeglarskie), wędkarstwo
3	Jezioro Witobelskie, oddz. 193A	Wędkarstwo
4	Jezioro Wielkowiejskie, oddz. 122K 1	Wędkarstwo
5	Jezioro Chomęcicko-Rosnowskie, oddz. 166Aa	Wędkarstwo
6	Jezioro Jarosławieckie oddz. 107f	Wędkarstwo, miejsce wykorzystywane do kąpielii

Identyfikacja istniejących i potencjalnych zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych oraz zakres zadań ochronnych zostały opracowane w formie tabelarycznych zestawień. W zestawieniach ujęto zagrożenia oraz sposoby i zakres prowadzenia zabiegów w ramach ochrony ścisłej, czynnej i krajobrazowej z podaniem lokalizacji, ich rozmiarem (metry, hektary, kilogramy, itp.) oraz określeniem ekosystemów, w których mają być wykonane. W zarządzeniu Ministra Środowiska w sprawie zadań ochronnych nie podaje się dokładnych miejsc, w których przewiduje się usuwanie posuszu czynnego oraz masy drewna pozyskiwanej w trakcie cięć. Rozmiar ten jest szczegółowo określany w zadaniach rzeczowych. Dla wybranych gatunków roślin i zwierząt wymieniono rodzaj zadań ochronnych oraz sposób prowadzenia zabiegów w ramach ochrony czynnej i krajobrazowej.

W związku z występującymi zagrożeniami przyrody Parku zabiegi wykonywane w ramach ochrony czynnej i krajobrazowej dostosowane zostały do wymogu utrzymania ekosystemów i zachowania powiązań między nimi, a także ich renaturalizacji. Natomiast zabiegi w ramach ochrony ścisłej polegają na montowaniu tablic informacyjnych, konserwacji lub odtworzeniu infrastruktury turystycznej przy obszarach ochrony ścisłej oraz prowadzeniu ochrony przeciwpożarowej.

Wprowadzony podział terenu Parku na rodzaje ochrony oraz sposoby udostępniania obszaru Parku dla celów naukowych, edukacyjnych, turystycznych, rekreacyjnych w formie tabelarycznej. Ustalono również maksymalną liczbę osób mogących przebywać jednocześnie w danym miejscu Parku, udostępnionego dla realizacji wskazanego celu.

Realizacja zadań ochronnych określonych w załącznikach do niniejszego zarządzenia może być dostosowana do konieczności usuwania negatywnych skutków zjawisk żywiołowych w parku narodowym.

Zadanie ochrony przeciwpożarowej polega na modernizacji dwóch stanowisk czerpania wody przy zbiornikach wodnych mających spełniać właściwe im unormowania, co wynika bezpośrednio z uzyskania

dofinansowania z NFOŚiGW w formie dotacji – umowa nr 66/2013/Wn-15/OP-PO-L-Z/D z dnia 22 lutego 2013 roku.

Zadanie odnowień pod osłoną drzewostanu – w wyniku cięć przebudowa obejmuje powierzchnie objęte wcześniej cięciami rębными. Docelowo wykonywane czynności mają doprowadzić do przywrócenia składu gatunkowego właściwego dla danego siedliska przyrodniczego.

Zadanie dosadzania drzew w uprawach leśnych w postaci poprawek dotyczy powierzchni jedno- i kilkuletnich upraw, w których zaistniała potrzeba dokonania sadzenia warunkująca właściwą udatność uprawy. Pielęgnowanie upraw ma na celu ograniczenie możliwości rozwoju chwastów.

Zadanie regulacji składu gatunkowego i struktury przestrzennej w postaci czyszczeń wczesnych wynika z konieczności pielęgnacji upraw. Polegać będzie na uporządkowaniu składu gatunkowego uprawy (dostosowanie do warunków siedliskowych) i formy zmieszania, regulowaniu zagęszczenia oraz eliminacji niepożądanych nalotów.

Zadanie regulacji składu gatunkowego i struktury przestrzennej w postaci czyszczeń późnych jest koniecznością przy aktualnym stanie młodników. Zabieg ma kształtować prawidłową strukturę gatunkową i przestrzenną.

Cięcia związane z regulacją składu gatunkowego i zagęszczenia drzewostanów obejmują zabiegi trzebieży. Trzebież wczesna wynika z prowadzenia ciągu działań pielęgnacyjnych drzewostanów. Specyfika Parku wymaga zwracania szczególnej uwagi na naturalną różnorodność biologiczną, jaką odznaczają się zbiorowiska leśne złożone z wielogatunkowych drzewostanów, które muszą podlegać częstym zabiegom. W ramach tych zadań usuwane są również gatunki obce.

Ostatnimi cięciami pielęgnacyjnymi są zabiegi trzebieży późnej, które przygotowują drzewostan do odnowień naturalnych i przyczyniają się do rozwoju runa leśnego. Zabieg ten, poprawiając warunki wzrostu drzewostanu, wspomaga również jego odporność na czynniki bio- i abiotyczne.

Utrzymanie stanu sanitarnego drzewostanów dotyczy uprzętnienia wiatrolomów oraz drzew chorych i usychających. Działania te są podejmowane przy zaobserwowaniu zagrożenia biotycznego i abiotycznego w celu przeciwdziałania nagłemu rozpadowi drzewostanów. Są również istotne z uwagi na położenie Parku w pobliżu granic Poznania i możliwość stwarzania zagrożenia dla odwiedzających Park turystów.

Zadania ochronne dotyczące ekosystemów wodnych stanowią m.in. realizację zapisów art. 38f ustawy z dnia 18 lipca 2001 roku Prawo wodne (Dz.U. z 2005 nr 239, poz. 2019 z późn. zm.).

Zadanie zalesienia gruntów rolnych jest kontynuacją działań podjętych w latach ubiegłych, prowadząc do renaturyzacji krajobrazu oraz poprawy warunków egzystencji różnych grup systematycznych świata zwierząt.

Odtworzenie siedliska priorytetowego muraw napiaskowych na terenie Ozu Budzyńskiego wynika z celów statutowych WPN i związane jest z realizacją projektu „Ochrona in situ siedlisk Natura 2000 oraz zagrożonych gatunków flory na terenie obszaru Ostoja Wielkopolska i Wielkopolskiego Parku Narodowego” w ramach działania 5.1 priorytetu V Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2007–2013 oraz podpisaniem umowy w dniu 27 grudnia 2012 roku z CKPŚ na realizację tego projektu. Odtworzenie siedlisk nastąpi poprzez przygotowanie terenu ułatwiającego dojazd i wykonanie zadania za pomocą sprzętu mechanicznego, usunięcie niepożądanego rośliności drzewiastej i krzewiastej z wywiezieniem biomasy, uprzętnienie terenu z karczowaniem i mechanicznym frezowaniem pniaków oraz późniejsze stosowanie niskiego koszenia.

Działania polegające na zbiorze nasion i hodowli ex situ oraz zasilaniu i odtwarzaniu populacji zagrożonych gatunków roślin wynikają z realizacji zadań Wielkopolskiego Parku Narodowego zawartych w art. 8b ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 roku o ochronie przyrody (Dz.U. z 2009 nr 151, poz. 1220 z późn. zm.), których celem zgodnie z art. 8 ust. 2. ustawy o ochronie

przyrody jest zachowanie różnorodności biologicznej, zasobów i walorów krajobrazowych, przywrócenie właściwego stanu zasobów i składników przyrody oraz odtworzenie zniekształconych siedlisk przyrodniczych i siedlisk roślin. Wielkopolski Park Narodowy ubiega się o dofinansowanie wyżej wymienionego przedsięwzięcia ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, składając wniosek „Ochrona siedlisk i ginących gatunków flory Wielkopolskiego Parku Narodowego poprzez hodowlę ex situ zagrożonych gatunków roślin oraz wzmocnienie systemu monitoringu i zarządzania środowiskiem przyrodniczym”.

W ramach zarządzania Planem Ochrony WPN oraz informacją przyrodniczą realizowany będzie projekt budowy wewnętrznej sieci informatycznej (światłowodowej) wraz z przyłączem zewnętrznym umożliwiającym zarządzanie informacją przyrodniczą, monitoring przyrodniczy, zapewniając podniesienie efektywności planu ochrony oraz pozwalając na pełną realizację zadań ochronnych we wskazanym planie.

Wykonanie zadań ochronnych przyczyni się nie tylko do zachowania walorów przyrodniczo-krajobrazowych, odtworzenia zniekształconych i zanikłych ogniw rodzimej przyrody, ale również do utrzymania w należyтым stanie infrastruktury, jaką dysponuje Park.

Planowane zadania ochronne zostały pozytywnie zaopiniowane przez Radę Naukową Parku. Rekomendacja Rady Naukowej WPN z załączeniem.

Poszczególne zadania ochronne realizowane będą przez miejscową ludność, co przyczyni się do ograniczenia lokalnego bezrobocia.

Zadania ochronne wykonywane będą w jednym roku lub corocznie, tj. w jednym bądź w obu latach obowiązywania niniejszego zarządzenia.

Zadania ochronne wymienione w załączniku nr 2 i 3 wyrażone w naturalnych jednostkach miary będą realizowane we wskazanym rozmiarze w okresie obowiązywania niniejszego zarządzenia.

Wejście w życie zarządzenia nie spowoduje dodatkowych skutków finansowych

dla budżetu państwa oraz nie będzie miało bezpośredniego wpływu na budżety lokalnych samorządów przy zachowaniu wielkości i zakresu prac wskazanych w powyższym zarządzeniu. W sposób pośredni będzie zaś oddziaływać na promocję gmin, na których obszarze Park został utworzony.

Zapisy w projekcie zarządzenia nie mają wpływu na konkurencyjność wewnętrzną i zewnętrzną gospodarki ani na sytuację i rozwój regionalny.

Zagadnienia regulowane przedmiotowym zarządzeniem nie mają odzwierciedlenia w prawodawstwie Unii Europejskiej, a więc zarządzenie to nie podlega ocenie co do jego zgodności z prawem UE.

W projekcie zarządzenia zgodnie ze specyfiką i uwarunkowaniami przyrodniczymi Parku zastosowano się do wytycznych zawartych w opracowaniu Państwowej Rady Ochrony Przyrody pt. „Rekomendacja w sprawie zadań ochronnych dla parków narodowych” z dnia 30 lipca 2008 roku.

Wielkopolski Park Narodowy objęty jest ochroną w ramach europejskiej sieci obszarów Natura 2000 (Ostoja Wielkopolska PLH 300010 i Ostoja Rogalińska PLB 300017). Projektowane zadania ochronne dla terenu Parku nie będą negatywnie oddziaływać na przedmioty ochrony obszaru Natura 2000 i będą realizowane ze szczególnym uwzględnieniem ochrony siedlisk i gatunków objętych ochroną w ramach sieci Natura 2000, jednocześnie pozytywnie wpływając na odtwarzane siedliska (mura-wa napiaskowa) bądź chronione siedliska (grąd środkowoeuropejski).

Wielkopolski Park Narodowy informuje, że jest w trakcie opracowywania projektu planu ochrony dla Wielkopolskiego Parku Narodowego realizowanego z dotacji Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych z terminem zakończenia na koniec III kwartału 2013 roku.

Profesor W. Żukowski zapytał, czy uwzględniliśmy w naszych planach usuwanie drzew niebezpiecznych wzdłuż ciągów komunikacyjnych. Dyrektor odpowiedział, że robimy to na bieżąco i dokonaliśmy przeglądu naszych ciągów komunikacyjnych.

Rada Naukowa Parku przyjęła jednogłośnie przedstawione zadania ochronne na lata 2014–2015.

Następnie głos zabrał dyrektor BULiGL Zbigniew Cykowiak i przedstawił projekt „Planu Ochrony Wielkopolskiego Parku Narodowego na lata 2013–2032” oraz projekt „Planu Zadań Ochronnych dla Obszaru Natura 2000 na lata 2013–2022”. Zakres prac obejmował zebranie materiałów zarówno niepublikowanych, jak i publikowanych, niezbędnych do opracowania planu ochrony, a także wyszczególnienie granic gruntów objętych tym planem, wyszczególnienie wód z podaniem ich właścicieli i zarządców, inwentaryzację tworów przyrody oraz wszelkich zasobów przyrodniczych i kulturowych. Prace obejmowały też przewidywaną ocenę zagrożeń w celu właściwego ustalenia zadań ochronnych. Następnie przewodniczący Rady otworzył dyskusję. Pani burmistrz Mosiny powiedziała, że gmina zgłosiła wiele uwag do poszczególnych operatów. W Internecie zamieszczony jest projekt planu bez załączników i trudno jej się teraz odnieść do planu ochrony, ponieważ nie wie, ile z tych uwag zostało uwzględnionych. Dyrektor RDLP z Poznania Piotr Grygier zgłosił zastrzeżenie o braku przedstawicieli nadleśnictw Konstątkowo i Babki w pracach komisji planu. Poza tym zapytał, czy pojawiły się zupełnie nowe informacje, które nie są powielanymi od lat stwierdzeniami? Dyrektor Cykowiak powiedział, że tak jest, jeśli chodzi np. o siedliska leśne. Pojawiły się nowe, a jedno zostało uznane za nieistniejące w Parku. Ponadto stwierdzono, że informacje odnośnie do niektórych gatunków nie znajdują potwierdzenia i wykluczono ich obecność w Parku, m.in. jelonka rogacza.

Rada Naukowa wydała opinię pozytywną, przy ośmiu głosach za i trzech wstrzymujących się, w sprawie projektu „Planu Ochrony dla Wielkopolskiego Parku Narodowego” oraz „Projektu Zadań Ochronnych dla Obszaru Natura 2000 (Ostoja Wielkopolska i Ostoja Rogalińska)”.

W dalszej części spotkania przedstawiciele wykonawcy projektu zatrudnieni przez Hotel Delicjusz przedstawili plany budowy ścieżki edukacyjnej w koronach

drzew na obrzeżach obwodu ochronnego Wypalanki w Wielkopolskim Parku Narodowym. Ścieżka byłaby przeznaczona zarówno dla osób dorosłych, jak i dla dzieci. Na drzewach będą umieszczone platformy połączone mostami linowymi. Platformy będą zarówno otwarte, jak i zadaszone i będą miały powierzchnię około 10–14 m². Mosty linowe natomiast będą miały balustrady, zapewniające bezpieczeństwo przejścia. Ideą takich ścieżek jest umożliwienie poznawania przyrody z innej perspektywy. Projekt zakłada trasę o długości około 200 m z 13 domkami-platformami. Odległości pomiędzy domkami będą wynosiły około 20–40 m. Drzewa, na których zostaną umieszczone domki, nie zostaną uszkodzone i wszystkie, ze względów bezpieczeństwa, zostaną przebadane dendrologicznie. Na każdej platformie będą w nowoczesny sposób zaprezentowane różnorodne tematy związane z ekologią. Trzy platformy zostaną udostępnione do opracowania dla Wielkopolskiego Parku Narodowego. Dzięki temu, że będzie to połączenie atrakcji turystycznej z ekologią, oraz dzięki tak dużej

ilości platform i długości ścieżki wynoszącej około 200 m, będzie to prawdopodobnie pierwsza tego typu budowla w Polsce. Wykonawca projektu stwierdził, że ścieżki tego typu są bardzo popularne w Kanadzie, w Szwajcarii, Niemczech i innych krajach.

Następnie dyrektor A. Kaczmarek poinformował Radę, że na razie chodzi o to, by wypowiedzieć się, czy jesteśmy za realizacją przedstawionej koncepcji w tej lokalizacji i w tej formie. Ze swojej strony Dyrektor powiedział, że jest za realizacją tego projektu, gdyż jednym z celów Parku jest rozwijanie różnorodnych form edukacji ekologicznej, a ta zapowiada się ciekawie i spotka się na pewno z dużym zainteresowaniem. Dyrektor A. Kaczmarek zasugerował jedynie, aby ścieżka była ogrodzona, co uniemożliwi jej niekontrolowaną penetrację. Ścieżka zajmie powierzchnię około 40 arów. Po krótkiej dyskusji Rada Naukowa Parku poparła przedstawioną koncepcję i jej realizację.

Na tym zakończono posiedzenie plenarne Rady Naukowej WPN.

Protokołował:
Jarosław Wyczyński

Jarosław Wyczyński

KALENDARIUM WIELKOPOLSKIEGO PARKU NARODOWEGO 2013

2013 AGENDA OF THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK

Styczeń

- 14 I** – siedzibę Wielkopolskiego Parku Narodowego odwiedził z wizytą duszpasterską (z kolędą) proboszcz parafii Edward Majka.
- 17 I** – w siedzibie Wielkopolskiego Parku Narodowego odbyło się szkolenie na temat kontroli zarządczej. Prelegentem była pani Adriana Fabiańska z Departamentu Zarządzania i Ryzyka. W szkoleniu udział wzięła kadra kierownicza Parku oraz leśniczowie.
- 28 I** – odbyło się posiedzenie plenarne Rady Naukowej Wielkopolskiego Parku Narodowego. Głównym tematem spotkania było zaawansowanie prac nad planem ochrony parku.
- 31 I** – kierownik Centrum Edukacji Ekologicznej WPN Jarosław Wyczyński wygłosił wykład na temat aktualnych problemów związanych z ochroną przyrody Parku dla kandydatów na wielkopolskich przewodników PTTK. Spotkanie odbyło się w siedzibie Koła Przewodników w Poznaniu, ul. Za Bramką.

Marzec

- 15–17 III** – na terenie Międzynarodowych Targów Poznańskich odbywały się Targi Edukacyjne. Wielkopolski Park Narodowy miał tam też swoje stoisko, które obsługiwali pracownicy działu dydaktyki (Beata Lis, Justyna Kaczmarek, Rafał Urbanowicz, Daniel Raszke, Jarosław Wyczyński).
- 19 III** – w siedzibie NFOŚiGW w Warszawie odbyło się szkolenie w zakresie składania wniosków o dofinansowanie oraz zadań priorytetowych z zakresu edukacji ekologicznej. Udział w szkoleniu wzięł kierownik Centrum Edukacji Ekologicznej WPN Jarosław Wyczyński.
- 22 III** – Beata Lis oraz Małgorzata Bręczewska, pracownicy działu dydaktyki, przeprowadziły zajęcia ekologiczne dla dzieci z przedszkola FLO z Puszczykowa.

Kwiecień

- 12 IV** – odbyło się posiedzenie Komitetu Redakcyjnego czasopisma WPN „Morena”. Posiedzenie odbyło się w Zakładzie Geoekologii Instytutu Geoekologii i Geoinformacji na Wydział Nauk Geograficznych i Geologicznych Uniwersy-

tetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Tematem spotkania było omówienie ewentualnych zmian w składzie Komitetu i Radzie Redakcyjnej „Moreny”, przyjęcie zeszytu nr 16 oraz dyskusja nad tematyką następnego zeszytu.

- 18–19 IV** – w Jachrance koło Warszawy zostało zorganizowane przez Departament Leśnictwa i Ochrony Przyrody MŚ spotkanie dla pracowników parków narodowych zajmujących się edukacją. W trakcie spotkania poruszono m.in. tematykę związaną z finansowaniem edukacji przyrodniczej w parkach narodowych. Z ramienia Wielkopolskiego Parku Narodowego udział wzięli: Małgorzata Bręczewska i Jarosław Wyczyński z działu dydaktyki.

Maj

- 18 V** – już po raz siedemnasty odbył się rajd rowerowy terenami Wielkopolskiego Parku Narodowego, zorganizowany przez Centrum Edukacji Ekologicznej WPN. Start miał miejsce w Szreniawie na parkingu WPN. Uczestnicy (ok. 100 osób) mieli do przebycia trasę około 30 km bezdrożami Parku. Całość zakończono przy wspólnym ognisku.
- 23 V** – z okazji uroczystości 40-lecia gminy Komorniki w Domu Kultury w Komornikach swoje prace prezentowali m.in. pracownicy Wielkopolskiego Parku Narodowego: Jerzy Kubacki (komendant Straży Parku) malarstwo, Jarosław Wyczyński (kierownik CEE) fotografie.

Czerwiec

- 7 VI** – w Ośrodku Edukacji Ekologicznej „Łysy Młyn” koło Poznania (Nadleśnictwo Łopuchówko) odbył się finał konkursu ekologicznego dla szkół podstawowych z gminy Kórnik. Konkurs organizuje od kilkunastu lat nauczycielka przyrody ze szkoły podstawowej w Kórniku pani Dorota Półchłopek. Jarosław Wyczyński (kierownik CEE) pełnił funkcję przewodniczącego jury konkursowego.

- 2 VI** – Centrum Edukacji Ekologicznej WPN w Jeziorach odwiedzili uczestnicy rajdu rowerowego zorganizowanego przez gminę Stęszew. Uczestnicy rajdu zwiedzili Muzeum Przyrodnicze oraz wysłuchali pogadanki wygłoszonej przez Jarosława Wyczyńskiego (kierownika CEE) na temat aktualnych problemów Parku.

- 15 VI** – siedzibę Wielkopolskiego Parku Narodowego w Jeziorach odwiedziła grupa leśników z RDLP Szczecin. Uczestnicy wycieczki zwiedzili Muzeum Przyrodnicze Parku, zapoznali się ze ścieżką edukacyjną „Leśna Szkoła” oraz wysłuchali prelekcji na temat aktualnych problemów Parku. Grupę leśników oprowadzał kustosz Muzeum Przyrodniczego WPN Rafał Urbanowicz.

- 28 VI** – w Wielkopolskim Parku Narodowym przeprowadzona została kontrola z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska z Poznania. Dwóch inspektorów sprawdzało prawidłową realizację dotowanych w 2012 roku zadań z zakresu edukacji ekologicznej. Kontrola wypadła pozytywnie i nie zgłoszono żadnych uwag i nieprawidłowości.

Lipiec

- 2, 9, 16 VII** – w przystani żeglarskiej w Dymaczewie Nowym podczas akcji „Lato pod Żaglami”, pracownicy Centrum Edukacji Ekologicznej: Justyna Kaczmarek oraz Beata Lis wygłosili dla uczestników tej akcji pogadankę na temat walorów przyrodniczych i aktualnych problemów Wielkopolskiego Parku Narodowego.

- 26 VII** – Luboński Klub Biegacza zorganizował na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego bieg przełajowy „W pogoni za wilkiem”. W imprezie uczestniczyło około 300 biegaczy. Część z uczestników przybyła do Parku z dziećmi, które w tym czasie miały okazję zwiedzić Muzeum Przyrodnicze WPN w Jeziorach oraz zapoznać się z walorami Parku na ścieżce edukacyjnej „Leśna Szkoła”.

Sierpień

3 VIII – na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego gościli uczestnicy rajdu rowerowego „Ścieżkami historii”, zorganizowanego przez Instytut Pamięci Narodowej z Poznania. W trakcie pobytu w Jeziorach zwiedzono Muzeum Przyrodnicze, które zostało udostępnione bezpłatnie, oraz zorganizowano wspólne ognisko w stacji turystycznej nad Jeziorom Jarosławieckim.

Październik

3 X – w Ośrodku Kultury Leśnej w Gołuchowie prezentowana była wystawa obrazów pierwszego kustosa Muzeum Przyrodniczego Wielkopolskiego Parku Narodowego Antoniego Wiśniewskiego. W otwarciu wystawy z ramienia WPN uczestniczyli: Jarosław Wyczyński (kierownik CEE), Wiesław Kosse (adiunkt WPN) oraz byli pracownicy Parku – Edmund Andrzejewski (drugi kustosz Muzeum) i Helena Dulat, również była pracowniczka Muzeum w Puszczykowie.

4–19 X – przed siedzibą WPN w Jeziorach prezentowana była wystawa „Polskie Parki Narodowe”. Wystawę przygotowało Ministerstwo Środowiska. Na 23 wielkoformatowych zdjęciach zaprezentowane zostały wszystkie parki narodowe w Polsce.

5 X – Wielkopolski Park Narodowy gościł grupę leśników Chorwacji. W trakcie wizyty pokazano ekspozycję muzealną WPN w Jeziorach, natomiast informację o walorach przyrodniczych Parku i jego problemach przekazali: Krzysztof Kanas – zastępca dyrektora WPN oraz Jarosław Wyczyński – kierownik CEE WPN.

28–29 X – w Wielkopolskim Parku Narodowym odbyła się narada dyrektorów parków narodowych, w trakcie której poruszono najbardziej nurtujące problemy polskich parków narodowych, m.in. kwestię płac pracowników.

Listopad

23 XI – rozstrzygnięto konkurs plastyczny dla dzieci ze szkół podstawowych z okolic Parku i Poznania. Konkurs był przeprowadzony w trakcie roku szkolnego 2012/2013 i nosił tytuł „Tajemnice drzew”. Spośród 937 uczestników z 23 szkół podstawowych i jednego przedszkola wyłoniono 6 laureatów w kategorii dzieci młodszych (kl. I–III) oraz 6 laureatów w kategorii dzieci starszych. Ponadto nagrodzono kilkudziesięciu laureatów. W holu CEE w Jeziorach prezentowana była wystawa pokonkursowa najlepszych prac. W ocenie prac pomagali artyści plastycy z Poznania: Witold Olkiewicz i Włodzimierz Mazanka.

26–28 XI – na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego odbyły się ćwiczenia działowe „Środowisko 2013”. W trakcie ćwiczeń Wielkopolski Park Narodowy realizował zadania, które nadchodziły telefonicznie z MŚ, natomiast obserwatorami byli przedstawiciele (w większości dyrektorzy) z 10 parków narodowych: Białowieskiego, Biebrzańskiego, Drawieńskiego, Kampinoskiego, Narwiańskiego, Bory Tucholskie, Ujście Warty, Słowińskiego, Wigierskiego, Wolińskiego.

Grudzień

2–5 XII – w Wielkopolskim Parku Narodowym przeprowadzono kontrolę prawidłowości wykorzystania funduszy celowych za 2012 rok. Kontrolującymi byli inspektorzy z Ministerstwa Środowiska: Ewa Walczak – radca ministra w Biurze Kontroli i Audytu Wewnętrznego, Stanisław Kucharski – główny specjalista w Biurze Kontroli i Audytu Wewnętrznego.

12–13 XII – kierownik CEE WPN wziął udział w naradzie zorganizowanej przez MŚ na temat „Rola parków narodowych w edukacji ekologicznej”.

Jarosław Wyczyński

KALENDARIUM WIELKOPOLSKIEGO PARKU NARODOWEGO 2014

2014 AGENDA OF THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK

Styczeń

- 21 I** – odbyło się posiedzenie plenarne Rady Naukowej Wielkopolskiego Parku Narodowego. Tematem obrad było m.in. zaopiniowanie zadań ochronnych Parku na lata 2013–2015 oraz zaopiniowanie planu ochrony na lata 2013–2032.
- 30 I** – kierownik Centrum Edukacji Ekologicznej WPN Jarosław Wyczyński wygłosił prelekcję na temat walorów przyrodniczych, sposobów ochrony oraz zagrożeń Wielkopolskiego Parku Narodowego. Prelekcja odbyła się w Poznaniu i była przeznaczona dla Koła Przewodników PTTK.

Luty

- 28 II–2 III** – obsługa stoiska Wielkopolskiego Parku Narodowego na Targach Edukacyjnych na terenie MTP w Poznaniu. Stoisko obsługiwali pracownicy Centrum Edukacji Ekologicznej WPN: Małgorzata Bręczewska, Justyna Kaczmarek, Beata Lis, Rafał Urbanowicz, Daniel Raszke, Jarosław Wyczyński.

Marzec

- 20 III** – w Ogrodzie Botanicznym w Poznaniu wygłoszona została prelekcja prof. Karola Latowskiego z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza pt.: „Adam Wodziczko – uczonec, nauczyciel, pionier i propagator nowoczesnej przyrody”. W prelekcji uczestniczył kierownik Centrum Edukacji Ekologicznej WPN Jarosław Wyczyński.
- 25 III** – Ministerstwo Środowiska zorganizowało w Warszawie seminarium pt.: „Funkcja i zadania zintegrowanego monitoringu przyrodniczego w ochronie struktury krajobrazowej kraju”. Wielkopolski Park Narodowy reprezentowali: Krzysztof Kanas – zastępca dyrektora WPN, Małgorzata Górna – główny specjalista ds. ochrony przyrody i obszarów Natura 2000, Zbigniew Sołtysiński – kierownik działu ochrony przyrody i obszarów Natura 2000.
- 26–27 III** – w Ośrodku Szkoleniowym Lasów Państwowych w Rogowie została zorganizowana X Konferencja nt.: „Aktywne metody ochrony przyrody – rola martwego drewna w ekosystemach leśnych”. Wielkopolski Park Narodowy reprezentowali: Krzysztof Kanas – zastępca dyrektora WPN i Małgorzata Górna

– główny specjalista ds. ochrony przyrody i obszarów Natura 2000.

Kwiecień

- 3–30 IV – przed budynkiem siedziby Wielkopolskiego Parku Narodowego w Jeziorach prezentowana była wystawa przygotowana przez Ministerstwo Środowiska pn.: „Polskie parki narodowe”.
- 10–12 IV – Instytut Bioróżnorodności Leśnej Wydziału Leśnego Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie zorganizował Konferencję nt.: „Monitoring przyrodniczy parków narodowych”. Pani Małgorzata Górna – główny specjalista ds. ochrony przyrody i obszarów Natura 2000 w WPN przedstawiła prezentację dotyczącą monitoringu przejścia dla zwierzyny w Wielkopolskim Parku Narodowym.

Maj

- 3 V – teren Parku odwiedzili uczestnicy rajdu motocyklowego. W Jeziorach uczestnicy zapoznali się z ekspozycją Muzeum Przyrodniczego.
- 12–14 V – na zaproszenie Uniwersytetu Przyrodniczego z Poznania gościli w Polsce pracownicy sektora leśnego z Gruzji z Zarządu Terenów Chronionych Lagodekhi. W dniu 12 V odbyło się spotkanie w Urzędzie Miasta w Poznaniu, w dniu 13 V miała miejsce sesja naukowa na Uniwersytecie Przyrodniczym w Poznaniu, a 14 V odbyło się spotkanie w siedzibie WPN w Jeziorach połączone z sesją terenową. Na zakończenie wizyty zostało podpisane porozumienie o współpracy pomiędzy Zarządzeniem Lagodekhi a Wielkopolskim Parkiem Narodowym.
- 16 V – pracownicy Centrum Edukacji Ekologicznej zorganizowali imprezę pod nazwą Noc w Muzeum. W trakcie trwania imprezy przygotowano wiele atrakcji i konkursów dla dzieci i młodzieży. Frekwencja wyniosła ponad 300 osób, a odbiór przez uczestników był bardzo pozytywny.

21 V – w Poznaniu odbyło się jednodniowe szkolenie pn.: „Warsztaty zamówień publicznych dla zamawiających do 30 000 euro”. W warsztatach udział wzięły: Małgorzata Mielcarek – samodzielny referent ds. transportu oraz Marta Dolata – starszy referent. Warsztaty zorganizowała firma PRESSCOM Sp. z o.o. z Wrocławia.

24 V – na terenie Jezior, wokół siedziby Parku, zorganizowano festyn rodzinny, na którym przygotowano wiele atrakcji, zabaw i konkursów dla dzieci i młodzieży.

27–28 V – Międzyzdroje, Biała Góra, dr inż. Maciej Czarnecki – główny specjalista ds. ochrony przyrody i obszarów Natura 2000 – wziął udział w II Ogólnopolskiej Konferencji „Wpływ antropopresji na funkcjonowanie i przemiany geoekosystemów jeziornych”, na której zaprezentował poster pt. „Zmienność parametrów jakości wody Jeziora Góreckiego na podstawie danych z automatycznej boi pomiarowej” (współautorką była dr hab. Agnieszka Ławniczak z Katedry Ekologii i Ochrony Środowiska UP im. A. Cieszkowskiego w Poznaniu).

31 V – po raz osiemnasty zorganizowano rajd rowerowy terenami Wielkopolskiego Parku Narodowego zakończony konkursem wiedzy o Parku. W rajdzie uczestniczyło około 100 osób, zarówno dorosłych, jak i dzieci. Impreza została dofinansowana ze środków WFOŚiGW w Poznaniu.

Czerwiec

1 VI – Urząd Gminy Stęszew zorganizował festyn ekologiczny, na którym swoje stanowisko miał również Wielkopolski Park Narodowy, które obsługiwali pracownicy Centrum Edukacji Ekologicznej WPN Małgorzata Bręczewska i Justyna Kaczmarek.

8 VI – na terenie Ogrodu Botanicznego w Poznaniu odbywał się festyn ekologiczny pt. „Wielkopolskie Dni Ochrony Środowiska”. Wielkopolski Park Narodowy miał swoje stoisko, które obsługiwali pracownicy Centrum Edukacji Ekologicznej Parku: Małgorzata Bręczewska,

Beata Lis, Rafał Urbanowicz, Daniel Raszke.

- 20 VI** – przez teren Parku, w ramach zlotu starych samochodów, przejechały zabytkowe modele mercedesów. Uczestnicy zlotu zwiedzili Muzeum Przyrodnicze w Jeziorach, biorąc jednocześnie udział w przygotowanym przez pracowników CEE quizie o Wielkopolskim Parku Narodowym.

Lipiec

- 5 VII** – na stacji turystycznej w Osowej Górze Justyna Kaczmarek, pracownik działu edukacji Wielkopolskiego Parku Narodowego, wygłosiła prelekcję dla Koła Emerytów i Rencistów z Mosiny pt.: „Wielkopolski Park Narodowy, walory przyrodnicze, ochrona i zagrożenia”.
- 14 VII–31 VII** – w siedzibie Wielkopolskiego Parku Narodowego w Jeziorach prezentowana była wystawa pn.: „Biebrzański Park Narodowy oczami europejskich fotografików przyrody”.
- 26 VII** – na terenach Parku, w okolicy Jeziora Góreckiego, jeziora Kociołek i Skrzynka, odbył się bieg pt.: „W pogoni za wilkiem”. W biegu udział wzięło około 300 uczestników. Dla dzieci uczestników biegu zostały przygotowane przez Centrum Edukacji Ekologicznej WPN gry i zabawy ekologiczne. Poprowadziły je Justyna Kaczmarek i Małgorzata Bręczewska z działu edukacji.
- 1–31 VII** – Małgorzata Bręczewska i Justyna Kaczmarek, pracownicy działu edukacji, wygłosiły kilka prelekcji o Wielkopolskim Parku Narodowym dla uczestników obozu żeglarskiego w Dymaczewie Starym.

Sierpień

- 31 VII–02 VIII** – pracownicy Wielkopolskiego Parku Narodowego: Rafał Urbanowicz, Daniel Raszke, Marta Dolata, Emilia Skorczyk, Beata Malik, Maciej Czarnecki, obsługiwali stoisko Ministerstwa Środowiska na imprezie pn.: „Przystanek Woodstock”.

- 30 VIII** – pracownicy działu edukacji obsługiwali stoisko Wielkopolskiego Parku Narodowego w czasie Festynu Ekologicznego, który miał miejsce w czasie Dożynek w gminie Mosina. Impreza odbyła się w Krosinku w ośrodku Western City Rio Grande.

Wrzesień

- 5 IX** – pracownicy działu ochrony przyrody i obszarów Natura 2000 oraz edukacji ekologicznej WPN odbyli wycieczkę szkoleniową na Targi Gospodarki Leśnej Przemysłu Drzewnego i Ochrony Środowiska w Mostkach k. Świebodzina.
- 1 IX–30 XII** w siedzibie Wielkopolskiego Parku Narodowego w Jeziorach prezentowana była wystawa fotograficzna pracowników Parku. Na wystawie przedstawiono około 70 wielkoformatowych fotografii, ukazujących florę i faunę Parku oraz walory krajobrazowe tego terenu.
- 20 IX** – na terenie Parku odbyła się impreza „Forest Rum – Biegaj z nami”. W imprezie wzięło udział około 200 osób. Organizatorem biegu był Urząd Gminy Mosina.

Październik

- 16–18 X** – w Wigierskim Parku Narodowym odbyły się uroczystości związane z 25 rocznicą funkcjonowania. Wielkopolski Park Narodowy na tych uroczystościach reprezentował zastępca dyrektora WPN Krzysztof Kanas oraz gł. specjalista ds. ochrony przyrody i obszarów Natura 2000 Małgorzata Górna.
- 21 X** – dział edukacji WPN zorganizował po raz kolejny bieg przełajowy terenami Wielkopolskiego Parku Narodowego dla gimnazjalistów z okolicznych szkół. W biegu wzięło udział 10 czteroosobowych zespołów. Na trasie długości 4 km młodzież na 8 punktach kontrolnych musiała wykazać się znajomością zagadnień związanych z ochroną przyrody Parku.

Listopad

- 5 XI** – w tym dniu odbyły się obrady Komisji Konkursowej na najlepszy zielnik. Konkurs zorganizował Urząd Miasta Mosiny dla uczniów szkół podstawowych Gminy Mosina. Dodatkowo rozstrzygnięto konkurs na projekt zagospodarowania terenów wokół glinianek na Osowej Górze. Do prac jury została zaproszona Małgorzata Bręczewska z Centrum Edukacji Ekologicznej WPN.
- 15 XI** – odbyło się rozstrzygnięcie konkursu plastycznego zorganizowanego przez dział edukacji WPN dla uczniów szkół podstawowych. Na konkurs wpłynęło ponad tysiąc prac. W jury konkursu zasiadali artyści plastycy z Poznania: Włodzimierz Mazanka, Witold Olkiewicz, Jerzy Kubacki oraz kierownik Centrum Edukacji Ekologicznej WPN Jarosław Wyczyński. Wyłoniono 48 laureatów, którzy zostali obdarowani cennymi nagrodami. Imprezę dofinansował WFOŚiGW w Poznaniu.
- 16 XI** – w Warszawie zostało zorganizowane szkolenie, związane z przygotowywaniem wniosków o dotację do Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych pn.: „Zawiłości zamówień publicznych, obowiązki po zakończeniu projektu oraz dobre praktyki”. Wielkopolski Park Narodowy reprezentowała Małgorzata Górna – główny specjalista ds. ochrony przyrody i obszarów Natura 2000 oraz Andrzej Rodziewicz – adiunkt WPN.
- 24–25 XI** – w Krakowie odbyła się VII Konferencja pn.: „Dbając o zieloną przyszłość – fundusze UE w sektorze środowiska”. Organizatorem konferencji było Ministerstwo Środowiska, a z ramienia Wielkopolskiego Parku Narodowego

udział wzięli: zastępca dyrektora WPN Krzysztof Kanas oraz główny specjalista ds. ochrony przyrody i obszarów Natura 2000 Małgorzata Górna.

- 28 XI** – w Warszawie w Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska odbyło się szkolenie na temat finansowania obszarów chronionych w nowej perspektywie finansowej. W szkoleniu wzięli udział:
- 24–25 XI** – w Krakowie odbyła się VII Konferencja pn.: „Dbając o zieloną przyszłość – fundusze UE w sektorze środowiska”. Organizatorem konferencji było Ministerstwo Środowiska, a z ramienia Wielkopolskiego Parku Narodowego uczestniczyli w niej: zastępca dyrektora WPN Krzysztof Kanas oraz główny specjalista ds. ochrony przyrody i obszarów Natura 2000 Małgorzata Górna.

Grudzień

- 4 XII** – w Centrum Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Rogowie odbyło się szkolenie pn.: „Nowoczesne technologie dla edukacji leśnej”. W szkoleniu udział wzięła Justyna Kaczmarek z Centrum Edukacji Ekologicznej WPN.
- 11–12 XII** – w Warszawie odbyło się szkolenie zorganizowane przez Ministerstwo Środowiska pn.: „Nowoczesne metody promocji i edukacji w parkach narodowych”. W szkoleniu wzięł udział kierownik Centrum Edukacji Ekologicznej WPN Jarosław Wyczyński.
- 12 XII** – pracownik Centrum Edukacji Ekologicznej WPN Justyna Kaczmarek uczestniczyła w pracach jury Międzynarodowego Konkursu „Uroki Wielkopolskiego Parku Narodowego”, którego finał odbył się w szkole podstawowej w Komornikach.

Uwagi dla Autorów:

- Tekst artykułu należy dostarczyć wraz z płytą CD z tekstem zapisanym w dowolnym edytorze.
- Do artykułu należy dołączyć przetłumaczone na język angielski: tytuł, streszczenie, tytuły rycin i tabel, główki tabel.
- Przy podawaniu nazw gatunkowych roślin i zwierząt należy stosować nomenklaturę polską i łacińską.
- Objętość artykułu nie powinna przekraczać 20 stron maszynopisu wraz z rycinami, tabelami itd.
- Artykuły należy składać u sekretarza redakcji mgr. inż. Jarosława Wyczyńskiego, w siedzibie dyrekcji Wielkopolskiego Parku Narodowego.
- Wszystkie prace drukowane w „Morenie” są opiniowane przez niezależnych recenzentów.

Notes for the authors:

- The articles should be delivered together with a CD containing the text recorded in any word processor.
- The articles should be accompanied with the title, abstract, titles of figures and tables, table heads, all translated into English.
- The articles should not exceed 20 typed pages together with figures, tables etc.
- The articles should be submitted to Jarosław Wyczyński, M.Sc, Eng., secretary of the editorial team, in the main directors' office of the Wielkopolski National Park.
- All articles printed in "Morena" are evaluated by independent proof-readers.

Wielkopolski Park Narodowy

Pałac w Jeziorach

62-050 Mosina

tel./fax 61 8132206, 61 8136299

e-mail: sekretariat@wielkopolskipn.pl

www.wielkopolskipn.pl

ISBN 978-83-7986-083-8
ISSN 1230-672X